

09.6931
Li

BERING LIISBERG

MURMESTERLAUGET

I KØBENHAVN

FRA DETS OPRETTELSE 1623 TIL 1707

EFTER LAUGSBØGERNE

UDGIVET AF

KØBENHAVNS MURER- OG STENHUGGERLAUG

1924

BERING LIISBERG

MURMESTERLAUGET

I KØBENHAVN

INDVILTS OPGÆTTE (S. 122) (1870)

OFTE LAID I HØRTE

BERING LIISBERG

MURMESTERLAUGET I KØBENHAVN

BERING LIISBERG
MURMESTERLAUGET
I KØBENHAVN

FRA DETS OPRETTELSE 1623 TIL 1707
EFTER LAUGSBØGERNE

UDGIVET AF
KØBENHAVNS MURER- OG STENHUGGERLAUG
1924

BRITISH MUSEUM

MURMES LAUGET

09.6809
Mu 75

L ROSENHAYN

THE DATE OF THE LETTER IS THE 17TH

OF THE MONTH OF

ROSENHAYN'S MUSEUM
1016

1871

I EFTERSOMMEREN 1922 blev der ved Oprydning paa Industriforeningens Loft af Kontorchef Victor Henriksen fundet fire Folio-Protokoller, indbundne i gulnet Pergament og med haandskreven Tekst fra det 17. Aarhundrede.

Ved nærmere Eftersyn viste det sig at være Murerlaugets ældste Journaler eller Laugsbøger, begyndende med Laugets Stiftelse 1623, der her uventet var kommet for Dagen, og som straks – takket være Hr. Henriksens Omhu – kom Lauget i Hænde.

Af disse Protokoller, som nu er mærkede I–IV, synes Nr. I at kunne betegnes som den til Fremlægning renskrevne Hovedjournal, medens Nr. II, der ikke blot er mindre omhyggelig ført og som indeholder en Mængde Optegnelser, som man ikke brød sig om at give større Offentlighed, men som tillige er rig paa Rettelser og Udstregninger og bærer Mærke af daglig at have været i Hænde, utvivlsomt er Kladdebogen, bestemt til daglig Brug. Hvorfor den ogsaa bringer værdifulde Oplysninger, som ganske mangler i Nr. I.

Denne indeholder paa 217 Folioblade Oldermandsvalg, Mesteroptagelser og Drengindskrivninger i kronologisk Orden, begyndende 1623 d. 13. Marts med Mester Willum Poulsens Ansættelse som Oldermann og endende 1679 d. 28. Oktober med Drengen Jens Hansens Indskrivning hos Mester Peter Frich.

Protokollen er forsynet med alfabetisk Register til Mestrenes Navne.

Protokol II er kun paa 118 Folioblade, men er langt mere indholdsrig end Nr. I. Medens denne kun kort meddeler, at N. N. den og den Dato er bleven Mester i Lauget og har gjort dette Fyldest, oplyser Nr. II, hvorlænge han har været om at betale de skyldige Beløb. Den giver ligeledes ofte Meddelelse om, hvad der er passeret i Lauget eller af Interesse for Lauget, om Idømmelse af Straf, om Kiv og Skænderier, Bønhaseri o. a. m. Den er ligesom Nr. I ført i kro-

nologisk Orden og oprindelig kun paa den ene Side af Bladet. Men af Sparsommeligheds Hensyn har man fra 1663 begyndt at bruge den aabne Plads, hvor den fandtes. Hvorved fremkommer nogen Uorden i Tidsfølgen, f. Eks. at et Blad øverst kan vise Optegnelsen af en Mesteroptagelse fra 1623 og længere nede en anden fra 1669. Protokollen har intet Navneregister.

Nr. III er derimod forsynet med et saadant, men er saa godt som ubeskrevet og indeholder kun ganske faa Mesteroptagelser fra Aarene 1680—82.

Nr. IV danner Fortsættelsen af Nr. I og II og er paa 176 Folioblade, fuldt beskrevne med Mesteroptagelser og Drengeskriveringer efter Laugets Reorganisation 1682. Tidsfølgen er ikke overholdt og Navneregistret mangelfuldt.

Blot ved at sammenligne Fortegnelserne over Mestrene hos Nyrop (Kbhvns. Murer- og Stenhuggerlaug S. 92) med den foreliggende, vil man med eet Øjekast se, hvor betydeligt et Bidrag til Laugets Historie der her er fremdraget.

Laugsbøgernes Skrivemaade er fulgt overalt i Navne og Citater.

Rosenborg d. 15. December 1924.

BERING LIISBERG

INDLEDNING

vis man gennemgaar Navne- og Sagregistret til en af vore større trykte Dokumentsamlinger fra det 15. og 16. Aarhundrede, vil man gøre den Opdagelse, at Murerne er i afgjort Mindretal mellem Haandværkerne i Danmark. Det vrimler med Tømmermænd, Snedkere og Smede, men Murerne er yderst faa i Tal.

Dette skyldes i første Række den Omstændighed, at borgerlige Huse, byggede af Sten, først viser sig sent i danske Købstæder. 1505 nævnes første Gang en Tegllade i København.¹ Dermed turde man have en Tidsbestemmelse for, at Stenhuse begynder at blive almindelige, en Tidsbestemmelse, der vinder i Sikkerhed ved Christjærn II.s Forbud 1520² mod Fjællegavle og lerklinede Vægge og hans Paabud om Bygning af Bindingsværk i Købstæderne.

Hermed begynder Kongernes Kamp mod den gamle Tids Byggeskik, der varede ved omtr. et hundrede Aar. Og fra første Begyndelse peges der paa Fremtidens Bygningsmaade, Bindingsværkshuset, eller, som det hed i Tidens Sprog: Hus med Mur mellem Stolperne.

De danske Købstæder har i Middelalderen ikke været anseelige at skue. Det Ry, der gik af Paaskesønnernes Hus i Randers, om hvilket det hedder i Visen, at de dermed havde »forbygget alle Borge«, d. v. s. stillet selve Adelens Borge i Skygge, viser klart, hvilken Opsigt et grundmuret Købstadshus af nogen Statelighed kunde vække endnu i det 16. Aarhundrede.

De ældste grundmurede Bygninger i Danmark skyldes heller ikke Byernes Haandværkere, men Klosterbrødrene, Munkene, efter hvilke

saavel vore middelalderlige Mursten som vort middelalderlige Murforbandt har Navn. Byggearbejderne paa Absalons Taarn ved Havn, Begyndelsen til Københavns Slot, skyldtes sikkert ogsaa Klostrenes Mænd, da Slottet og Byen laa under Roskilde Bispestol. Og dem skyldtes tillige de faa Stenhuse, som i Følge Jordebogen af o. 1380 fandtes i København paa Kirkens Grunde.

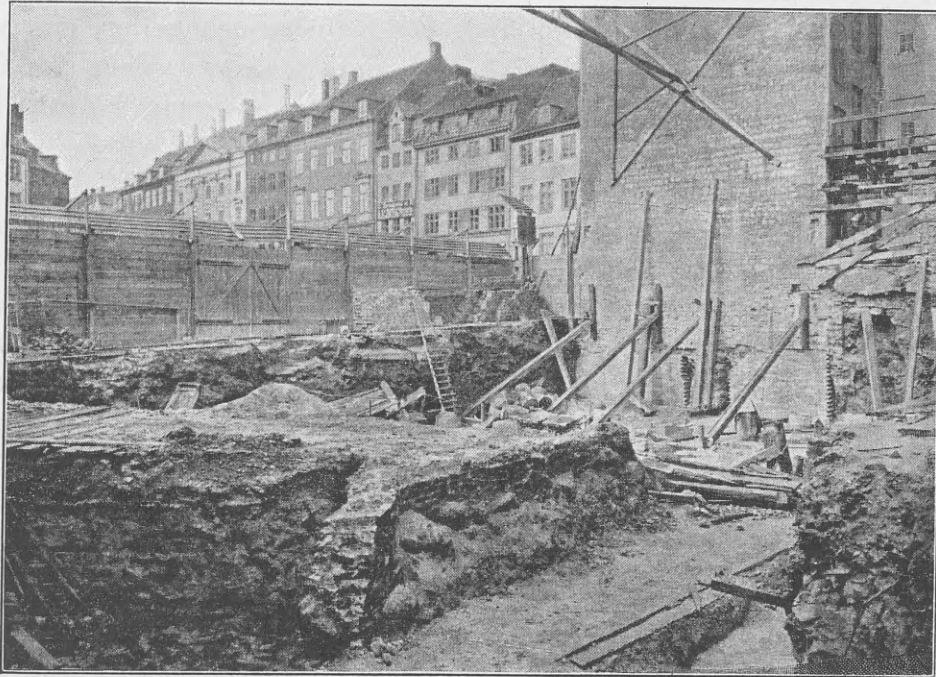
Til Opførelsen af den med Taarnet ved Havn omtrent samtidige Danevirkemur, der opfattedes som et af Tidens Storværker, har Kong Valdemar sikkert laant murkyndige Mænd, ikke blot fra sin Ven og Kampfælle Absalon, men gennem ham fra forskellige Klostre. Den endnu staaende Del af Muren viser nemlig et Værk med forskellige Skifter;³ snart er Binderne i Overtal i et Skifte, snart Løberne, snart ligger der tre Løbere mellem to Bindere, og snart viser Muren rent Munkeforbandt. Ved denne Vekslen mellem forskellige Skifter, der dog vel maa skyldes, at Murfolkene er kommet fra Øst og Vest, er der af og til indtruffet den Mislighed, at en Stødfuge er blevet fortsat gennem flere Skifter.

Boligerne i den tidlige Middelalder var for Høvdinges og Stormænds Vedkommende Bulhuse, d. v. s. Huse byggede af Træstammer, ofte med Svalegang og udskaaret Træværk; for de lavere Klasser Huse med Fjællelægge eller med lerklinede Vægge og med Tag af Græstøv eller af Straa. Selv Kirker var oprindeligt byggede af Træ. Med o. 1200 begynder Kirker og Kongsgaarde af Træ at vige Pladsen for Bygninger af Sten. Men borgerlige Huse af Sten var endnu ved o. 1400 yderst faa i danske Købstæder. Klinede Vægge var almindelige endnu paa Slutningen af 1500-Tallet, men kunde enkeltvis findes langt senere.⁴

Man maa nu ikke tro, at man ved Udtrykket »Stenhus« altid skal forestille sig et grundmuret Hus. 1551, Mandag efter St. Anthonii Dag, faar Borgmester i Assens, Poul Bang, Brev paa et »Stenhus, muret mellem Stolperne«, som staar paa Provstegaarden.⁵

End ikke en Badstue var altid et grundmuret Hus, hvad man paa Forhaand af Hensyn til Brandfaren vilde være tilbøjelig til at tro. 1608 lader Christian IV. opmure en Badstue i sin Have med Sten mellem Stolperne.⁶

At mure i Forbandt er ikke hver Mands Sag. D. v. s. at mure saaledes, at de enkelte Sten, Løbere og Bindere, sammenpasses med hinanden i den bindende Mørtel, saa at de danner en stærkest mulig Masse i et vist Mønster, der er bestemt ved Stenenes indbyrdes Anbringelse, og at rejse sin Mur saaledes, at der altid kommer Sten paa

Middelalderligt Murværk afdækket 1898 ved Grundens Udgravning til Nr. 4 paa Gammeltorv.

Fuge og Fuge paa Sten, at Flader og Vinkler kommer til at staa i Lod, o. s. v., — det hører altsammen til de første Punkter i Murerlærlingens Katekismus, men det er ikke desmindre en Færdighed, der skal læres og øves.

Det var denne Færdighed, som de haandværksdygtige Klosterbrødre — egentlige Munke saavel som klostertjenende Lægbrødre, *conversi* eller *fratres barbati*, — var i Besiddelse af. Og den slog i Reglen til for det almindelige Behov. Men der var mellem dem ogsaa Mænd, der forstod sig paa mere end selve Haandværket. Fra Klostret

St. Gallen i Schweiz udgik der paa Carl d. Stores Tid en Skare fremragende Billedhuggere, Malere, Guldsmede og Byggekunstnere, Mænd, som kunde beregne og konstruere Bueslag, bygge Arkader og Hvælvinger o. m. a.

Det var særlig i Cistercienserklostrene, disse Videnskaber og Kunster dyrkedes. Herhjemme har vi Broder Martin fra Øm Kloster,⁷ om hvem det hedder, at han forstod sig paa Kunsten at nivellere og paa at bygge Broer. Og det maa sikkert forstaas saaledes, at han kunde bygge Bro med Bueslag under. Thi der vilde ikke være nogen Anledning til at fremhæve som noget overordentligt, at han kunde lægge en flad Vejbane over et Vandløb, fra et Brohoved til et andet.

Den romanske Tids Kirkebygninger og Klosterbygninger er opførte af Kirkens egne Mænd som Bygmestre. Biskopper og Abbeder havde deres Indsigt i Bygningskunsten fra gamle, gejstlige Byggekorporationer, særlig i Norditalien, der som en hemmelig Skat havde bevaret Fortidens Viden og Erfaringer paa Byggekunstens Omraade, det hvorpaa alting beroede. Thi den videnskabelige Forstaaelse var paa hin Tid ikke almindelig. Indsigt erhvervedes ikke ved boglig Lærdom, men ved Overlevering og selvvunden Erfaring.

For at give Oplysning om den mægtige Virksomhed, der udfoldedes paa dette Omraade over hele Mellemeuropa paa 1000-Aars Tallet, er det tilstrækkeligt at nævne den ene Mand, Vilhelm, Abbed i Klosteret Hirschau i Schwarzwald. Han var en fuldtud skolet Arkitekt, havde været Mester i Byggehytten i Regensburg, underholdt en hel Hær af byggekyndige Klosterbrødre, der drog viden om og arbejdede snart her snart der, og nævnes som Bygmester for en lang Række kirkelige Bygninger, deriblandt tre og tyve som han opførte af ny.

Men under den ved Korstogene vakte dybe religiøse Begejstring, i 1000–1100-Tallet, da man alle vegne begyndte at grundlægge Kirker og Klostre, slog de gejstlige Byggefolks fysiske Kræfter ikke til. De kaldte derfor Lægfolk til Hjælp, som med Beredvillighed mødte frem til Arbejdet, der betragtedes baade som en Bod for Synder og som en fortjenstfuld Gerning.⁸

Der uddannedes saaledes lidt efter lidt under Ledelse af Gejstlig-

hedens Bygmestre en stor Skare af byggekyndige Lægfolk. Men efterhaanden traadte de gejstlige Bygmestre tilbage. Og med de stigende Fordringer til plastisk Udsmykning af Kirkerne kommer den oprindelig i Klostrene uddannede *Steinmetz*, — der findes ikke paa Dansk noget enkelt Ord, der gengiver det, det nærmeste er Stenmejsler eller Stenskærer, men Steinmetz dækker over Begreberne Sten- og Billedhugger samt Bygmester — til at spille en mere og mere fremragende Rolle. Med de matematiske Kundskaber — de sammenfattedes under Begrebet *Geometri* — som han havde vundet hos Klosterbrødrene, forbandt han ved stadig Øvelse en Færdighed i at behandle Brudstenen — der mere og mere traadte i Stedet for de brændte Sten — som langt overgik hans gejstlige Læremestres, for hvem det aandelige Arbejde og de religiøse Pligter dog altid maatte blive Hovedsagen.

Og da den romanske Stil maatte vige for Gotikken, der med sine dristige Hvælvinger, sit lette fine Spind, hugget i Sten, af bærende og understøttende Led og sin Rigdom paa Billedskærer- og Billedhuggerarbejde, stillede de største Fordringer til saavel teknisk som kunstnerisk Behandling af Materialet, bliver Stenhugger-Bygmesteren endnu mere afgjort end tidligere den ledende Mand for Middelalderens store Bygværker.

Og samtidig med, at de dybt religiøse og fromt troende, verdslige Bygmestre giver deres Himmerigs-Haab og -Længsel Udtryk i Sten, ebber den religiøse Begejstring ud hos Kirkens Stormænd. I Slutningen af 1100-Tallet glider Ledelsen af de kirkelige Byggearbejder Kirkens Mænd af Hænde og gaar over til de verdslige Bygmestre.⁹

Herhjemme havde der ikke foreligget Muligheder for Uddannelsen af saadanne byggekyndige Folk. Over for de enkleste af Gotikkens Kirkebygninger vilde selv de dygtigste og mest kunstfærdige af vore middelalderlige Byggefolk komme tilkort.

Det viser sig da ogsaa, at man ved Opførelsen af vore Domkirker — og sikkert ogsaa ved mange mere beskedne Kirkebygninger — maatte gaa til Udlandet for at søge Bygningsfolk, ja undertiden Materiale med. Ribe Domkirke f. Eks. er saaledes opført af Tufsten fra Rhinegnene, og da Arbejdet af Høyen betegnes som saa fortrinligt, at det næppe

tør tilskrives indenlandske Arbejdere, turde det ligge nær at antage, at de Mænd, der har bygget den, er kommet fra samme Egn som Materialet, særlig da Köln maa betragtes som Moder til en Mængde jyske Tufstens Kirker.

I visse Partier af Roskilde Domkirke har der, som paavist af Jul. Lange, gjort sig en stærk Indflydelse gældende fra Tournai i Flandern, — en Indflydelse, der skyldtes personlige Forbindelser. Men naar den fremragende Kunsthistoriker mener, at der har været indkaldt en fransk Bygmester — Tournai var i Middelalderen en fransk By — til at lede Arbejdet, men at han har arbejdet med indenlandske Murere, er det ikke afgjort, at han har Ret. Det vilde sikkert være et Særsyn, om en fransk Bygmester uden kendt og kyndig Medhjælp skulde paatage sig et Arbejde oppe i et Land, hvor alt var ham fremmed, og hvor han bogstavelig for hver Sten, han vilde have lagt, maatte støde paa Vanskeligheder — og det ikke blot paa sproglige Vanskeligheder — for at gøre sig forstaaelig. Særlig da han selv som fransk Bygmester, der var vant til væsentlig at arbejde med hugne Sten, her kom til at staa over for et Bygningsværk, hvor brændte Sten var det langt overvejende Materiale.

Det vilde da ogsaa være ganske imod Tidens Skik paa dette Omraade, saaledes som den ellers viser sig allevegne, nemlig at Stenhugger-Bygmesteren altid »vandrede« med sine Folk.

Retten til at drive et Haandværk laa i Middelalderen hos de forskellige Laug. Disse havde udviklet sig, ikke af, men i Lighed med Gilderne, de gamle Broderskaber, som Byens Borgere havde dannet til fælles Styrkelse og Hjælp uden Hensyn til Næringsvirksomhed. Laugene havde ganske den samme Organisation som Gilderne, men var fagmæssige Sammenslutninger, der havde Eneret paa Udøvelsen af de forskellige Haandværk, og hvis »Skraaer« eller Foreningslove, som vi vilde kalde dem, var givne eller anerkendte af Øvrigheden.

Paa Grund af Murerlaugets sene Fremtræden i Danmark — omtrent 100 Aar efter den nye Tids Begyndelse — har det, i Modsætning til de andre Haandværk herhjemme, ingen Forbindelse med de middelalderlige Laug. De Mænd, der i Tiden 1520—1623 blev oplærte

som Murere her i Landet, fik som oftest deres Uddannelse hos Mestre fra de laugsfrie Nederlande, Mestre, der stammede direkte fra de gamle Byggehytter og som stod ikke blot fremmed, men fjendtligt over for Laugsvæsenet, som det havde udviklet sig i Tyskland fra omtr. 1450. Hvilket selvfølgelig medførte, at de danske, af Nederländerne oplærte Murere, kom til at staa i et Modsætningsforhold til den store Mængde tyske Murere, der i Anledning af det mægtige Byggeri herhjemme i Begyndelsen af 1600-Tallet strømmede hertil.

For at forstaa disse Forhold, der i de første 50 Aar blev af saa stor Betydning for Murerlaugets Historie, vil det være nødvendigt at give en kort, paa de nyeste Undersøgelser hvilende Fremstilling af Byggehytternes Historie.

Som en Følge af deres Oprindelse fra visse Klostre udøvede Byggehytterne, de Sammenslutninger af Bygningshaandværkere og -kunstnere, der arbejdede og i Aarhundreder havde arbejdet paa Middelalderens Kirkebygninger, Kunsten frit. De havde i Reglen den stedlige Biskops eller Ærkebiskops Protektion og arbejdede under hans Ledelse, men stod lige saa lidt under nogen By-Øvrighed som de var undergivet nogen Laugstvang. Hvilket var en naturlig Følge af, at de ikke som andre Laug var knyttede til en bestemt By, men var »vandrede Folk«, der arbejdede over hele Mellem- og Sydeuropa, snart her snart der, hvor der var Brug for dem.

Men alle Byggehytterne — der stod aabne for enhver »der arbejdede efter Geometriens Regler« — dannede eet stort Byggegilde under en fælles Stormester — oftest i Strassburg — med en fælles Skat af Tradition og Kundskab, med fælles Symboler, Ceremonier og Regler — »Stenværks Skik og Brug« — samt et fælles Tegnsprog. Hvilket alt blev vogtet som en Skat og omgærdet med største Hemmelighedsfuldhed. Ubrydelig Taushed var Brødrenes første Pligt.¹¹

Det frie vandrede Liv gav disse Mænd et friere og større Syn paa Livet og paa Verden, end Haandværkere, der henlevede deres Dage

paa samme Sted, inden for Bymurenes snævre Grænser, ellers var i Besiddelse af. Og ved Hyttemestrenes stadige Syslen med Konstruktionsproblemer og store kunstneriske Opgaver, under Paavirkning af det mægtige aandelige Liv, der under Korstogene gjorde sig gældende paa alle Omraader, og af Tidens Fromhed, dens Trang til et dybere og inderligere Trosliv, udvikledes og berigedes den fra Forfædrene modtagne Kundskab, indtil den naaede det Højdepunkt af Kultur og Kunst, som faar sit rigeste Udtryk i Gotikkens Katedraler.

Det var en Byggeperiode, som Verden ikke senere har oplevet. »Det grænser i Virkeligheden til det eventyrlige, hvad der inden for den kristelige Civilisations Grænser er blevet bygget, malet og frembragt i Skulptur. Hvor meget end senere Slægter har ødet og søndret, knejser der dog endnu en Skov af Katedraler, som vor Tid ikke en Gang evner at holde ved lige. Regner vi andre kirkelige Bygninger med, Klostre og Stiftelser, Fyrsternes Paladser, Byernes Raadhuse og endelig Fæstningsanlægene, Mure, Byporte og Taarne, og betænker man, hvor kunstnerisk gennemarbejdet ethvert af disse Bygningsværker er, — fra de prægtigst udsmykkede til de mest beskedne — og overvejer man endelig, hvilke uhyre Fremskridt de mekaniske Hjælpe-midler har gjort siden da, saa gaar det op for En, at der i hin Tid maa have været Løftestænger af en ganske særlig Art i Virksomhed. En af de mægtigste af disse Løftestænger er utvivlsomt at finde i Middelalderens Byggehytter«. ¹²

Naar vi i vore moderne Dage staar over for Gotikkens Mesterværker, er det ikke blot den høje Kunst og den fuldendte Teknik, vi beundrer. Det er i endnu højere Grad den Aand, der taler ud af Stenene: den inderlige, dybe Fromhed, den rige Skaberevne, den fuldstændige personlige Hengivelse i disse Arbejder, der rejstes til Guds, Verdens store Bygmesters Ære. Der paatvinger sig En en Følelse af, at disse Mestre, der ikke er at søge blandt Kirkens Mænd, har arbejdet under en Lov, der bød dem at drage deres Sko af, thi de arbejdede paa hellige Steder.

Denne rent umiddelbare, personlige Opfattelse faar en mærkelig Bestyrkelse ved de Resultater, som en fremragende tysk Historiker,

Dr. Ludvig Keller, preussisk Statsarkivar, i vore Dage har naaet ved Studier i Byggehytternes hidtil saa mørke og uopklarede Historie.

Dr. Keller er kommet ind paa dette særlige Emne gennem sine Arbejder over Reformationens Forhistorie og over Kætterhistorien. Og for Oplysning af disse Afsnit af Europas Aandshistorie faar, paa Grund af ejendommelige Forhold, Kendskab til Stenhugger-Broderskabet en særlig Betydning.

Den Skat af Traditioner og Viden, som dette Byggehytternes Broderskab sad inde med, var Arvegods bl. a. fra den tidligere Middelalders Byggekorporationer. — Det var nu ikke blot en Skat af Overleveringer, som vedrørte deres Fag, men det var tillige en egen Verdensbetragtning, en egen religiøs Opfattelse, der — paa Grund af de Fordringer, den stillede til et Levned efter Kristi Bud, og paa Grund af forskellige Afvigelser fra Kirkens Lære — havde bragt det i Opposition til Romerkirken. Det var særlig de gamle Byggekorporationer, som i deres afsides Dale i Lombardiet med en mærkelig Trofasthed havde holdt fast ved den gammel-evangeliske Lære, som den fandtes udtalt i »Herrens egne Ord«.

Under Romerkirkens voksende aandelige Despoti og Gejstlighedens sædelige Forfald, blev Byggehytterne, der laa inde med denne Lære, det naturlige Tilflugtssted for alvorlige, aandeligt levende Mænd, der ikke fandt Næring for deres religiøse Trang i den herskende Kirke. Videnskabsmænd, Digtere, Kunstnere og forskellige Fyrster sluttede sig til dem. Men hvor fremragende Mænd de end var, faldt de dog for Kirken alle til Hobe ind under Begrebet: Kættre.

Her giver vi Dr. Keller Ordet:

»Efter at 1200-Tallets strænge Kætterlove havde umuliggjort enhver aaben Bekendelse af eller Tilslutning til de af Romerkirken forbudte religiøse Opfattelser, saae de, der nærede saadanne, sig nødsagede til at enes om visse Tegn og om et fast, symbolsk System, der kun kunde forstaaes af de Indviede, men som over for alle andre maatte tage sig ud som noget uskyldigt og uangribeligt, om et eller andet paa en eller anden Maade skulde komme frem for Offentligheden.

Da de i den tidligere Middelalder uden for Kirken staaende Kristen-

Menigheder for Størstedelen var gaaet til Grunde under Forfølgelserne, havde deres Medlemmer søgt en eller anden Form, under hvilken de paa ny kunde slutte sig sammen. Hvad der havde fundet Sted under Kristenforfølgelserne i den romerske Kejsertid, gentager sig saaledes nu. Tilhængerne af en forbudt Religion søgte at finde en Tilværelsesmulighed i Skjul af en eller anden verdslig Virksomhed. Og man ser paa ny, at mange Mennesker havde to Religioner, en som de aabent bekendte sig til, og en anden som de dyrkede i Løn.

Medens de forfulgte Kristne i det gamle Rom fandt en Tilbage-togslinie i de forskellige af Øvrigheden tilladte Kollegier eller Selskaber, i hvilke de kunde undgaa at blive mistænkte som farlige for Staten, var det i Middelalderen Gilderne, der paa Grund af deres snævre organiske Forbindelser viste sig særlig egnede for et lignende Formaal.

Alle Gilder eller Broderskaber var nu ikke egnede i samme Grad. I første Linie maatte saadanne komme i Betragtning, som aabnede deres Medlemmer Mulighed for Uafhængighed paa Erhvervslivets og for Bevægelsesfrihed paa Aandslivets Omraade, og som under Meddelelse af hemmelige Tegn og Kendemærker kunde lette Udbredelsen af hemmelige Lærdomme af anden Art. Da det selvfølgelig ikke lod sig gøre at indvie alle Gildebrødre i Broderskabets hele og fulde Kundskab, bød saadanne Gilder den bedste Sikkerhed, inden for hvilke der utvungent lod sig danne snævrere Kresse af Vidende. Endelig var det af Betydning, at der forelaa Mulighed for ogsaa at optage Mænd i de Videndes Kres, som ikke var Udøvere af Haandværket.

Paa den heldigste Maade forelaa alle ønskelige Forudsætninger i Stenhuggernes Gilder, Byggehytterne. Og det særligt af den Grund, at de i disse Gilder forenede Mænd: Stenhuggere, Formskærere, Malere og Teknikere af alle Slags repræsenterede en stor Rigdom af aandelige Kræfter, samlede i eet Samfund. Og dertil kom endnu de mange Videnskabsmænd, Kunstnere og andre Mænd med aandelige Interesser, der havde vundet Adgang til Byggehytterne.

Kunde det ved en særlig, dertil egnet Symbolik, lykkes at omdanne Betegnelserne paa Stenhuggernes Værktøj og Bruggenstande

og deres forskellige faglige Udtryk til et Tegnsprog, der lod sig anvende paa de forfulgte Kristenmenigheders Organisation og Grundsætninger, var der dermed fundet en Mulighed for en fuldstændig Tilhyllelse af de virkelige Bevæggrunde og for en videre Forplantning af de gamle Menigheder under saadanne ydre Former, at ingen Kætterlov kunde finde Anvendelse paa dem.

De gamle evangeliske, af Romerkirken forkætrede Menigheders Forfatning var, som bekendt, bygget op paa Tredelingen: Begyndere, Viderekomne og Fuldkomne. Deres Tro gik ud paa »Genopbyggelsen af Gudsriget«, d. v. s. paa Virkeliggørelsen af et Fællesliv efter Kristi Ord. Med dette for Øje maa det indrømmes, at Byggehytternes Indretning og bestemte Formaal i høj Grad lettede Udviklingen af et saadant Tegnsprog. Her forefandt man ikke blot Tredelingen: Lærlinge, tjenende Mestre (Svende) og selvstændige Mestre, men for Ideen om »Gudsriget« som de gamle Menigheder vilde bygge op, tilbød der sig af sig selv en Rigdom paa Symboler i Byggehytternes mangfoldige Værktøjs- og Arbejdsbetegnelser og Skikke.

Bibelen havde selv anvist Vejen paa dette Omraade: »Saa ere I da ikke mere Gæster og Fremmede, men Guds Husfolk, opbygte paa Apostlenes og Profeternes Grundvold, saa Jesus Kristus selv er Hovedhjørnестenen, paa hvilken den ganske Bygning, sammenføjjet, vokser til et helligt Tempel i Herren, — paa hvilket ogsaa I i Aanden blive bygte til Guds Bolig« (Ef. 2. 19–22). I 1. Korintierbrev 3. 9. og 10. 17. kalder Paulus sig en »Bygmester, der lagde Grundvolden«, og de Kristne: »Guds Bygning«, »Guds Tempel«. Paulus bevæger sig ganske i de samme Billeder, som vi kender fra Kristus selv: »Have I aldrig læst i Skrifterne: Den Sten, som Bygmestrene vragede, er blevet en Hovedhjørnестen«. Kristus taler om at »bygge sin Menighed« og i samme Aand kalder Apostlen Peter Kristus for »den levende Sten«, og paa-lægger de Troende selv at blive som »levende Stene opbyggede til at vorde et aandeligt Hus«.

Bibelen var et af Byggehyttens helligste Symboler. Og dens Mid-del til at naa sit Maal, Opbyggelsen af det aandelige Tempel, beteg-nedes som »den kongelige Vej eller den høje Kunst«.¹³

|| Nach hohen Kunsten strebt
|| Steinmetzen, Singer, Dichter,

synger den Nürnberger Borger Michel Beheim ved Midten af 1400-Tallet. Og han har, som kunstfærdig Væver, vidst god Besked. Han synger netop i en Tid, hvor foruden Sangere og Digtere en Mængde andre af dem, der dyrkede de frie Kunster og som i Aarenes Løb i stigende Tal havde søgt til Byggehytterne, paa Grund af Tidernes Ugunst kom til at bidrage til, at de i nogen Grad ændrede deres Karakter.

Thi paa Grund af de Trængsler, de mange Steder var udsat for, og den deraf følgende Splittelse af Brødrene, vel ogsaa paa Grund af, at der ikke længer fandtes Arbejde som før, gik i det 15. Aarhundrede mange af de gamle middelalderlige Byggesamfund op i Byernes Murerlaug og blev Haandværkere.¹⁴ Og i de Byggehytter, der vedblev at bestaa, vendte Stenhuggerne sig mere og mere til de forskellige specielle, men stadig beslægtede Fag, og blev Arkitekter (Murermestre), Billedhuggere, Formskærere, Malere, Guldsmede, Kobberstikkere, Vævere, Urmagere, Typeskærere, Bogtrykkere, o. s. v. Det er dette Forhold, der er bestemmende for Renæssancekunsternes Alsidighed, — man tænke blot paa en Mand som Albrecht Dürer, der ved Siden af at være Tegner og Maler tillige var Guldsmed, Kobberstikker, Billedskærer og Stenhugger-Bygmester, og hvis Gravsten ved det ene Ord »emigravit« d. e. han vandrede andetsteds hen, endnu den Dag i Dag for dem, der kender lidt til Aanden i Byggehytternes Sprog, betegner, at han hørte til Brødrenes indviede Kres.

1500-Tallet skulde blive endnu mere skæbnesvangert for de gamle Broderskaber, end 1400-Tallet havde været. En Tid, der saae Kirkerne blive plyndrede og de Kunstværker, der havde prydet dem, blive søndrede, kunde umuligt være gunstig for nye Arbejder i samme Retning. Og den unge lutherske Kirke saae ikke paa den katholske Tids Byggehytters Mænd med venlige Øjne, da disse under Befrielseskampen mod Rom var begyndt at træde mere aabenlyst frem i Skrift og Tale. Luther taalte — lige saa lidt som Paven i Rom — nogen Afvigelse fra den af ham fastslaaede Lære. Og hans Tilhængere i det store

jævne Folk var ikke blidere end han. Naar vi i et fortroligt Brev¹⁵ fra Alb. Dürer til Vennen Hieronymus Kratzer (1524) læser flg.: »For vor kristelige Tros Skyld maa vi her udstaa Forhaanelser og Farer; man smæder os og kalder os Kættere«, saa er vi ikke i Tvivl om, hvilket Skældsord det er, som de rettroende Lutheranere i Nürnberg raabte efter ham og hans Brødre. Det var Ordet »Døbere« eller »Gendøbere«, som det snart blev til i Folkemunde, og som efter Udskejelserne i Münster, med hvilke Broderskaberne i øvrigt var ganske uden Forbindelse, fik en særlig hæsliq og hadsk Klang.

Nederlandene blev et Tilflugtssted for en stor Mængde af Brødrene. Her fandt de deres Traditioner levende i forskellige Gilder, som det berømte St. Lucasgilde i Antwerpen. Men Størstedelen af Stenhugger-Brødrene i Tyskland maatte, for at friste Livet, gaa ind i Byernes Laug som Murere.

Tonen i Haandværkerlaugene i Almindelighed var i hin Tid plump og raa, — utvivlsomt mere plump og raa efter Reformationen, end før. Den udlærte Dreng maatte ved Optagelsen mellem Svendene underkaste sig en spøgefuld, men meget grovkornet og haardhændet Behandling under Udøvelsen af en Række Ceremonier, hvis vigtigste Punkt var en Efteraben af »Døbernes« Daab, og hvortil føjedes allehaande uhøviske Løjer. Den Tilgang, Murerlaugene i Tiden fra omtr. 1450 havde faaet fra Byggehytterne, maa imidlertid have været stor nok til, at de Udskejelser, man kunde tillade sig i andre Laug, i Almindelighed ikke fik Indpas i de tyske Murerlaug. Og da disses »Haandværksbrug og Skik« med de tyske Svende langsomt og sent trængte ind i de danske Murerlaug, førte de nok Laugenes sædvanlige Bombast, vidtdrevne Selvfølelse og den fra Byggehytterne arvede Overbevisning om Broderskabets Ukrænkelighed med sig, men af de raa Unoder ved Svendeoptagelsen, som prægede de øvrige Haandværk, findes der næppe Spor i danske Murerlaug.

I Nederlandene, hvor man stod skarpt over for alt Laugsvæsen, beholdt Ordet Stenhugger i lang Tid sin gamle Betydning af Bygmester og Billedhugger. Paa adskillige af Christian IV.s Bygninger, hvor nederlandske Bygmestre har haft en Haand med i Arbejdet, f. Eks.

paa Porttaarnet foran Rosenborg, vil man endnu kunde se, hvor inderligt de plastiske Arbejder er forbundet med Arkitekturen, — vokset ud af den, saa at sige, — et sikkert Tegn paa en gammel, inderlig Forbindelse.

Men intetsteds fandt Renaissancen bedre Jordbund end i Nederlandene, hvor de i den gamle Teknik skolede Stenhuggere tilegner sig Forstaaelsen af de antikke Former. Og i de rige og selvstændige, nederlandske Byer med deres frie og selvbevidste Borgerstand finder de deres Opgaver i Opførelsen af Borgernes offentlige Bygninger, Raadhuse, Kompagni- eller Gildehuse og lignende verdslige Bygninger. Men indbyrdes, mellem Brødrene, bevarede de nederlandske Kunstnergilder endnu længe Karakteren af religiøse Broderskaber.

Og en Mindelse om det københavnske Murer- og Stenhuggerlaugs Forbindelse med Byggehytterne gennem de mange nederlandske Mestres, der har arbejdet her i Landet, har vi utvivlsomt endnu i Valgsproget i Laugets Segl:

Wer Gott vertraut hat wohl gebaut!

Og dette Valgsprog, som Murerlauget er ene om blandt alle danske Haandværk, er Udtryk for mere end en øjeblikkelig Stemning ved Laugets Oprettelse. Det viser tydeligt tilbage til ældre Tiders ved Troens Baand forenede Broderskaber. Men stod end Stenhuggermesteren i Uddannelse, Kundskaber og kunstneriske Evner utvivlsomt over de fleste af de jævne Murmestres, saa var for ham som for dem Murskeen, Hammeren og Lodsnoeren det samme daglige Værktøj, hvis symbolske Betydning aldrig helt slap dem af Minde.

I

FRA CHRISTIAN III. TIL FREDERIK IV.

o. 1520—o. 1700

MED Christjærn II.s Kamp mod Hansestæderne, der i Aarhundreder havde knægtet Danmarks Handel og Haandværk, og med hans Arbejde for at ophjælpe Byerne og deres Næringsliv kommer der ogsaa Liv i Byggearbejdet herhjemme. Vi har nævnet hans Forordninger om fremtidig at opføre Bindingsværkshuse i Byerne; hertil kunde der vel findes brugelige Folk i danske Købstæder, men til Opførelse af grundmurede Huse slog deres Evner ikke til.

Nederlandene var de Lande i Europa, som Danmark havde lettest Forbindelse med, naar det gjaldt Erhvervelsen af højere Kultur, om end ikke de laa os nærmest. Og Nederlandene var Christjærn II.s Forbundsfæller i Kampen mod Hansestædernes Herredømme. Fra Nederlandene fik vi vore Læremestre paa en Mængde Omraader, og intet var naturligere, end at vi ogsaa fik vore første bygningskyndige Folk fra dem, hvor den nye Tids Tanker og den nye Tids Kunst havde fundet en saa frodig Jord. Og utvivlsomt kommer vi gennem mange af dem i nær Forbindelse med de foran omtalte Broderskaber i Flandern. Dette er paaviseligt for Slægten Stenwinkels Vedkommende. Den ældste Stenwinkels Far var Broder i St. Lucasgildet i Antwerpen.

I 1518 arbejdede der i Bergen et »Selskab« eller et »Kompagni« af Murere. Ganske det samme Udtryk anvender Vasari i sit Værk om berømte Kunstnere, og paa samme Tid, om de italienske Byggefolk,

som vandrede i Udlandet. Et halvt Aarhundrede tidligere taler Christjærn I. om sit »Selskab«, nemlig det fornemme Broderskab, der bar en Elefant af Guld som Ordenstegn. Murer-Selskabet i Bergen var altsaa et vandrende Broderskab; det kom fra Danmark,¹ og tør vel formodes at være kommet hertil fra Nederlandene i Lighed med saa mange lignende Selskaber senere. Kort Tid efter nævnes den første »Bygmester« i Danmark, Martin Bussart.² Efter hans Forbindelse med Christjærn II. — han var gift med en Datter af en af hans mest hengivne Mænd, Borgmester Hans Mikkelsen i København — tør man sikkert slutte, at han var fra Nederlandene, hvilket bestyrkes ved, at han stadig betegnes som Stenhugger, hvilken Betegnelse ikke bruges i Tyskland efter Reformationen. Om hans Virksomhed vides ikke meget ud over det, at han blev udsonet med Frederik I. og ogsaa arbejdede for ham. Men han har uden Tvivl lige som sin Eftermand, Mester Jacob, faaet sine Medarbejdere fra sit Hjemland. Thi den Stab af danske Murere, der blev udskrevet til Hjælp for ham³ ved Opførelsen af Tøjhuset ved Københavns Slot i 1551, var kun faatallig. — Fra Malmø: Christoffer, Søren, Mikkell, Hans Randers, Niels, Peder Sjællandsfar og Jon; fra Helsingør: Peder, Niels, og Søren Korre; fra Køge: M. Jørgen; fra Ystad: Peder, Søren og Jørgen — det er betegnende, at man kender dem alle ved Navn — og fra Næstved: 4 Murmestre, ialt 17. Det var tilmed — som altid ved saadanne Udskrivninger — sammenbragte og ikke sammenarbejdede Folk.

Da Mester Jacob to Aar senere afløser Mester Martin som Kongens Bygmester, møder der ham straks det Uheld, at de af ham i Nederlandene fortingede Murmestre udebliver, saa han i Marts 1553, da Arbejderne paa Ombygning af enkelte Partier af Københavns Slot skal begynde, staar og mangler Folk. Hvorfor Kongen maa udskrive 24 Murmestre fra danske Købstæder.⁴

Man vil kunde indvende, at Christian d. III., med sine nære Forbindelser i Nordtyskland, endnu lettere herfra havde kunnet skaffe sig bygningskyndige Folk end fra Nederlandene. Det havde han ogsaa mulig gjort, om der havde været nogle at faa, men det var der næppe; de tyske Murere var laugsbundne Haandværkere. De nordtyske Fyr-

ster fik selv deres kunstnerisk uddannede Bygmestre fra Nederlændenes vandrende Byggefolk. Og desuden var Christian d. III. allerede inden sin Kroning kommet i Forbindelse med en Mand, der kom til at staa højt i Gunst hos ham, Guldsmiden Johan Siebe⁵ fra Belgien, der ved Siden af at være Kunstner paa sit Omraade tillige var Geograf, Astronom og Matematiker, en typisk Repræsentant for de Krese, der samlede sig om Traditionen fra de gamle Stenhuggere. Thi det maa erindres, at denne Betegnelse dengang dækkede over, hvad vi nu kalder: Videnskabsmænd og Kunstnere. Og det er sandsynligvis særlig gennem ham, der arbejdede baade for Christian d. III. og Frederik d. II., at de nederlandske Bygmestre i den første Menneskealder efter Reformationen er kommet til Danmark.

Antallet af hjemlige Murere vokser stærkt Aarhundredet igennem. Nogle af Udskrivningerne er anført ovenfor; 1601 maatte Ribe stille 10, Aarhus, Randers og Haderslev hver 8, Odense 6 og Nyborg 4 Murmestre — ialt 44 — til Kongens Tjeneste.⁶ Den største Udskrivning fandt dog vistnok Sted 1584 — Tallet kendes ikke — da saa godt som alle Landets Købstæder fik Ordre⁷ til at sende »alle de Mursvende og Murkarle«, der fandtes »aldeles ingen undtagen, saa at de iligen, uden al Forsømmelse eller Undskyldning, Dag og Nat, uspart kunde hidkomme« nemlig til Arbejde paa Kronborg.

Der kan da heller ikke være Tvivl om, at de nederlandske Bygningsfolk — i Modsætning til de stærkt zünfftige Haandværkere fra Hansestæderne — har dannet Skoler paa de Steder, hvor de arbejdede, og at en Mængde danske Murere har gaaet i Lære hos dem. Og det er sikkert hos dem, Hovedmængden af de danske Murere, der arbejdede for Christian den IV., har faaet deres Uddannelse.

Antallet af Bygningshaandværkere i København synes i Virkeligheden ved Midten af det 16. Aarhundrede at have været saa stort, at det har været paatænkt at samle dem i et Laug. Saaledes maa vel Udtrykkene forstaas i Christian III.s »Vedtægt om Laugene« af 1549 d. 23. Maj, hvor⁸ det hedder om en Række Haandværkere, bl. hvilke ogsaa »Murmestrene«, at de skulde »nære og bjærge dem hver af sit Embede og Haandværk«, medens det umiddelbart efter hedder til Mod-

sætning om Skipperne, at »de ikke ere i disse eller noget andet Embede eller Laug«. Da det ved en Tilføjelse paa Foden af Dokumentet hedder, at »denne Skik er samtykt af Kgl. Majestæt«, har det altsaa været en Bestemmelse, der alene for Murernes Vedkommende ikke fik Livskraft. Sandsynligvis ikke uden Paavirkning af de altid laugsfjendtlige Nederlændere i Landet.

Paa hvert af de kgl. Slotte og paa hver af Rigets større Fæstninger var der i Frederik II.s Tid, og senere, en Bygmester til at varetage forefaldende Arbejder. Undertiden var dog flere Fæstninger underlagt samme Bygmester, i hvis Fraværelse en »Bygmestersvend« forestod Arbejderne. Bygmestersvenden i det 17. Aarhundrede er lige som Murmestersvenden i det 18. Aarhundrede et Mellemlid, den Gang et Mellemlid mellem Murmesteren og Svendene, men tidligere et Mellemlid mellem Bygmesteren og Murmestrene.⁹

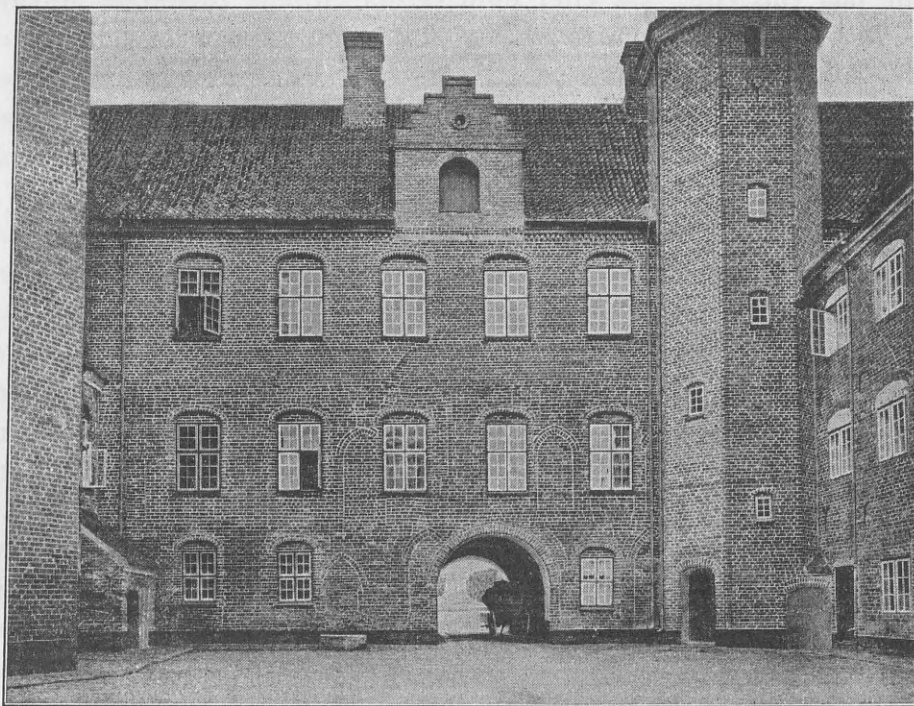
Endnu hele det 16. Aarhundrede igennem gjorde nemlig det samme Forhold sig gældende, som fandt Sted i Middelalderens Byggehytter. Der fandtes ingen Svende.¹⁰ Efter at være uddannede som Lærlinge, arbejdede alle i Hytten sammen som Brødre under een Mester. Dette fortsattes gennem Tiderne, stadig holdt i Live af Broderskabsfølelsen hos alle Byggehaandværkere, der arbejdede som frie Murere, d. v. s. som Murere, der — saaledes som Tilfældet var med alle i Nederlandene arbejdende og herfra udgaaede Byggesamfund — ikke var undergivet nogen Laugstvang.

Bygmestersvenden svarer nøje til »der Werkmeister«, som vi kender fra Byggehytterne. Og med et mere rammende Udtryk kaldes han i et Lønregulativ af 1590 »Mestermannd for Murermestre«.¹¹

Endnu langt ind i det 17. Aarhundrede udgik Bygmestrene — som en Arv fra Fortiden — fra Stenhuggerne, i Middelalderen de egentlige Byggekunstnere. Men dette Forhold maatte som en Selvfølge ændres i Tidens Løb, — særlig i Lande som f. Eks. Danmark, hvor Bygningsmaterialet saa godt som altid var brændte Sten, og Stenhuggerarbejdet oftest en Prydelse paa Bygningen.

Det var lige til, at de Mænd, der forstod sig paa Bygningskunst og sad inde med de gamle Byggekunstneres Traditioner i Teori og Prak-

sis, maatte have særlige Forudsætninger for at sætte sig ind i Syd-Europas mangfoldige Levninger af Oldtidens Kunst og uddrage Lærdomme af den, da Studiet af og Fornyelsen af dens Kunst blev Tidens Løsen. Bygekunsten kom nu til at hvile paa Studium, medens den

Gl. Estrup v. Randers. Portfløjen set fra Gaarden.
Det middelalderlige Murværk med de gotiske Bueslag ses til midt imellem 1. og 2. Sal.

tidligere havde hvilet paa Tradition. Og dette medfører, at det gamle Begreb: Stenhuggeren spaltes, og der fremstaar Arkitekten, Bygmesteren, der efterhaanden, som en studeret Mand, mere bliver Teoretiker end Praktiker; Billedhuggeren, idet Arkitektur og Skulptur skilles ud fra hinanden, og endelig Murmesteren.

Men medens man under Christian III. og Frederik II. i Flæng bruger Ordene Stenhugger og Bygmester om den samme Mand, vil man aldrig se en Stenhugger benævnet Murmester eller omvendt. Og det er fra Stenhuggerne Christian IV. henter sine Arkitekter.

1570 fik Hans van Antwerpen (eller van Andorf) Bevilling paa at nedsætte sig som Murmester i København.¹² At han ikke er Stenhugger ses, da han som Christian IV.s Bygmester opfører Reberbanen paa Bremerholm, og en Stenhugger, Thomas Billedhugger, laver Figurerne paa Gavlene.¹³ Og efter ham er der en lang Række af Murmestre, der fremtræder som Bygmestre. Ogsaa en Tømmermand, Willum van Paaschen, fremtræder som Bygmester — ja, en anden Tømmermand, Hans Anemøller, faar endog Betegnelsen: Arkitekt. Hvilket kun anføres som Vidnesbyrd om den oprindelige Samhørighed mellem alle Byggefolk.¹⁴

Man har aabenbart følt det som en Ulempe, at alle murende Folk betegnede som Murmestre og har — mulig paa Grund af de omkring og efter Aarhundredskiftet talrigt indvandrende tyske Murfolk, for hvis Dygtighed man ingen Borgen kunde skaffe sig — ønsket at forbeholde Betegnelsen Mester for den, som virkelig var Mester, d. v. s.: ledende Mand for et Arbejde. Man greb derfor til at kalde de menige Murmestre, om man tør bruge dette Udtryk, Murmænd og deres Hjælpere, som man senere kaldte Svende, Murkarle.

Thi Betegnelsen: Mursvend, fremstod først efter Laugets Stiftelse. Naar Ordet Svend om Murere et Par Gange forekommer i offentlige Dokumenter, er det sket af Mangel paa Kendskab til de virkelige Forhold og en simpel Overførelse fra andre Haandværk. Men den gamle broderlige Forbindelse mellem Byggefolkene, — en Arv fra Fortiden, — var efterhaanden med de fuldstændig forandrede Forhold bleven løst. Med Laugets Stiftelse blev det helt opløst. Bygmestrene havde alt skilt sig ud fra Murmestrene, nu skilte disse sig ud fra Svendene. Eller rettere, de indvandrede tyske »zünftige Svende« skilte sig ud fra Mestrene, hvormer mere siden. Og Ordet »Svend«, denne i de andre Haandværksfag gammelkendte Betegnelse, blev først fra nu af almindelig blandt Murerne.

Sidste Halvdel af det 16. Aarhundrede er den store Byggeperiode, i hvilken der rejser sig en Række Slotte, Fæstninger og Adelsgaarde. Det var et Tidsrum, i hvilket der var Brug for en Mængde kunstnerisk og teknisk uddannede Bygmestre. Havde vi lignende Regnskaber

for Herregaardenes Vedkommende, som vi har for de kongelige Bygningers, vilde vi sikkert se, at Adelen for en stor Del har benyttet de samme Bygmestre, som til Tider har arbejdet for Kongen; men den nedenstaaende Liste vilde utvivlsomt være bleven forøget med adskillige Navne.

Ruin af Jarmerstaarnet (opført 1527—28) som det staar nu (September 1924).
Hvælvingen ligefor er Rest af den af Laugets første Oldemand 1618 murede Gang, der gennem Volden førte ind til Taarnet (se Willum Poulsen).

I det 17. Aarhundredes første Halvdel er der af kongelige Nybygninger kun Frederiksborg, Rosenborg og Ibstrup. Der er ikke længer Brug for en saa talrig Stab af kongelige Bygmestre som tidligere, da der paa hvert Slot og paa hver større Fæstning var een. Antallet af Bygmestre i Ordets tidligere Forstand bliver ringere og ringere, medens Murmestrene tager til i Tal, og fra 1625 er der kun een. Til Gengæld faar denne en vis Myndighed, et Overtilsyn med alle Kongens Byggearbejder. Det er derfor Hans Stenwinkel paa sin Ligsten 1639 kan betegnes som Kgl. Majestæts General-Arkitekt og Bygmester.

Dygtige Murmestre rykkede nu op som Bygmestre. Ikke saaledes som tidligere, Bygmestre i al Almindelighed, men Bygmestre for den eller den bestemte Bygning. I nedenstaaende Liste er der nævnt enkelte, — stadig Mænd af hollandsk Herkomst. Der synes ikke blandt Murmestre med danske Navne at forekomme nogen, der har bragt det til at blive Bygmester. Og det ses i mange Tilfælde, at Murmestrene arbejder under Tilsyn af Kongens Bygmester. Men ofte arbejder de selvstændigt. Kongen slutter direkte Kontrakt med dem, og enkelte kan pynte sig med Betegnelsen: Kongens Murmester.

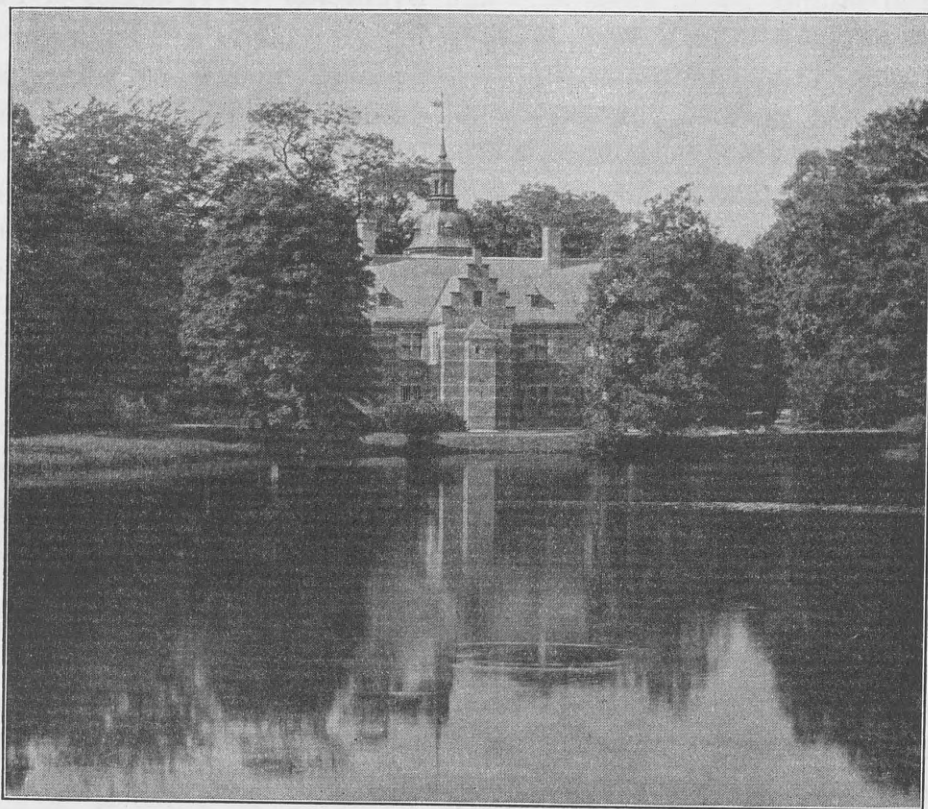
At de hollandske Bygmestre har følt sig de danske Murhaandværkere langt overlegne, kan næppe betvivles. Og det lader sig vel forklare ved deres højere Kultur, bedre Uddannelse og større Indsigt. Flertallet af de danske Murere har den Gang, i Begyndelsen af det 17. Aarhundrede, næppe staaet højt. — Christian IV. klager adskillige Gange over Mangelen paa godt Haandværksfolk og forskriver endnu 1620 hollandske Murere. Hollænderne var de givende, de Danske de modtagende; men der var dog en inderlig Forbindelse imellem de to Parter, den samme som mellem Mester og Lærling.

Og derfor stod de sammen imod de mange tyske Murere, som fra det første Tiaar af Aarhundredet begyndte at strømme ind i Landet. Thi med dem forholdt det sig paa en helt anden Maade. Over for dem, af hvilke mange, som kom fra det laugsbundne Tyskland, ikke kunde skrive deres Navn, følte de laugsfrie, nederlandske Bygmestre sig som ægte Descendenter af de gamle frie og ubundne Stenhuggere, der efter Reformationen havde følt det som en Ydmygelse at maatte, for at friste Livet, gaa i Laug med de zünftige Murere. Dem ønskede de ikke at blive slaaet i Hartkorn med.

Dette lægger sig paa en ejendommelig Maade for Dagen i 1623 ved Laugets Stiftelse. Det var en frivillig Sag, om man vilde gaa ind i Lauget eller ej, og det ses tydeligt, at Nederlænderne ikke havde Lyst. De glimrer alle ved deres Fraværelse paa nær een: Morten Weichert, der byggede Børsen. Ogsaa de fleste af Murmestrene holdt sig tilbage. Ja, vi ser det mærkelige Forhold, at Laugets første, af Øvrigheden beskikkede Oldermænd, Willum Poulsen, sad i halvandet Aar som Older-

mand, inden han gik ind i Lauget, — hvad man fra en vis Side aabenbart har søgt at dække over.¹⁵ Og adskillige danske Mestre synes at have gjort fælles Sag med Hollænderne.

I nedenstaaende Liste over de Bygmestre, der har arbejdet for Kon-

Badstuen ved Frederiksborg. Opført 1580 af Floris Bygmester.

gerne i 1500- og 1600-Tallet, vil man mulig kunne pege paa nogle enkelte med Navne, der forekommer os at klinge tysk. Men deraf bør man ikke lade sig vildlede. Det langt overvejende Antal er Nederlændere. Og de nederlandske Bygmestres Virksomhed her i Landet kan paavises Aarhundredet ud. Det sidste Bygningsværk i København i 1600-Tallet, Charlottenborg, er ligesom Renaissancens første Aabenbaring i Danmark, Kronborg, opført af en nederlandsk Bygmester. Først ved

Aarhundredsskiftet optræder med Platen og Johan Ernst, der bægge havde faaet deres Uddannelse i Italien, en ny Paavirkning.

Og Traditionen fra Stenhuggernes Tid varer ved til det sidste. Den sidste Bygmester af Stenwinklernes Slægt, Hans, Sønnesøn af den første af samme Navn, ansat som kgl. Bygmester 1671, kaldes et Par Aar tidligere Billedhugger og optræder som Lærer i Billedhuggerkunsten.¹⁶ Og Traditionen fra Nederlandene mødes her, omtr. paa denne Tid, med Traditionen fra Italien, det fælles Hjemland for dem bægge. Kort efter Enevældens Indførelse laver Adepten, Franz Joseph Borghi, en fuldblods Repræsentant for dem, der arbejdede »efter Geometriens Regler« og for de gamle Byggehytters »Velyndere af Kunsten og antagne Brødre«, Model til det 1689 nedbrændte Sophie-Amalienborg, der laa paa det nuværende Amalienborgs nordlige Del.¹⁷

KONGENS BYGMESTRE 1520–1700

Morten (Marten) Bussart nævnes 1523 som Stenhugger; 1529 som Kongens Bygmester. Har arbejdet paa Københavns Slot, mulig paa Gottorp, og i Husum; paa Domkirketaarnet i Aarhus, paa Tøjhuset v. Københavns Slot og paa forskellige Fæstninger.¹⁸

Cornelius Altenau, Bygmester 1552 paa Flensborghus, 1558 paa Københavns Slot.

Jacob Bygmester, antaget 1553 som Kongens Bygmester, ledede Byggearbejderne paa Københavns Slot.

Hercules v. Overbech, Kongens Bygmester 1557. Fik 1598 Bestilling paa at forestaa Koldinghus' Bygning (Kirken).

Peter de Dunker, Kongens Bygmester 1558–1563.

Frederik v. Klingenbech, Kongens Bygmester 1560.

Hans v. Paaschen, Kongens Bygmester 1564. Arbejder paa Akershus 1567, paa Kronborg 1574–1577, derefter paa Båhus. Fængsles 1578 paa Mistanke om, at han har leveret daarligt Arbejde paa Kronborg, løslades og arbejder atter paa Kronborg.

Hans v. Andorf (eller v. Antwerpen) faar 1570 d. 11. Juni Bevilling paa at bosætte sig i København som Murmester og være fri for al bor-

gerlig Tyngge i eet Aar. Arbejder 1573 paa Skanderborg og kaldes 1574 Kongens Bygmester. Arbejder 1575 paa Kronborg og slutter 1579 d. 29. Maj Kontrakt om at opføre Reberbanen paa Bremerholm, hvoraf en Del endnu, tillige med »Garnhuset« er synlig bag Charlottenborg. Arbejder 1586 paa Kronborg, 1589 paa Halsted Kloster, 1590 paa Taarnet ved Vandkunsten, hvor han opmurer »2 nye Hvælvinger at lægge Krudt i«, 1591 paa Roskildegård og Domkirke, 1592–96 atter paa Kronborg; forhøjer 1595–96 Blaataarn paa Københavns Slot med 6 Alen og faar 500 Daler derfor. Blev 1580 ved Pinsedrik Broder i Danske Kompagni.

Pitter, Mester P. skal (1561) bryde Sten i Egnen omkring Randers til Bygninger paa Odensegaard. Han har 3 Karle med, der skal undervise de Folk, han skal have til Hjælp, paa Stedet i at bryde Sten og skal give Anvisning paa Tømmer, Kalk o. s. v. til Bygningen. 1564 opfører han Fyrtaarnet paa Kullen.

Antonis van Opbergen (fra Mecheln) faar 1577 Bestalling som Kongens Bygmester og henter 1578 35 Murmestre i Nederlandene til den store Ombygning af Kronborg, som han forestaar. Ombygger 1585 Fyrtaarnet paa Kullen. Fra 1594 beskæftiget i Danzig.

Floris Bygmester d. e. Jacob Floresen fra Amsterdam, antaget 1577 som Murmester eller Bygmester paa Kronborg, bygger 1580 Badstuen ved Frederiksborg og arbejder 1581 atter paa Kronborg. Ifølge Rente-mesterregnskaberne har Jacob Floresen »en Kunstner af Amsterdam« 1589 foræret Christian IV. to astronomiske Glober, hvorfor Tyge Brahe faar Ordre til at betale ham 100 Daler.

Lauritz Ouerdick, Bygmester, indkaldt »med sine Folk« 1580, men snart hjemsendt paa ny.

Bastian Folmart nævnes 1581 som Kongens Bygmester paa Varberg. *Nichel Caries*, 1581, Bygmester paa Dronningborg.

Hans v. Stenwinkel d. æ. kom vistnok hertil 1578 fra Embden, arbejdede for Tyge Brahe paa Hveen og blev 1582 ansat som kongelig Bygmester. Arbejder 1585 paa St. Peders Kirke i København, bliver 1586 Broder i Danske Kompagni, arbejder 1588 paa Slangerup Kirke og derefter paa Fæstningerne Akerkus, Båhus, Varberg, Christi-

ansstad og Halmstad. Død her 1601 og kaldes paa sin Gravsten: Kgl. Majsts. og Rigens Bygmester.

Philip Brandin fra Utrecht har arbejdet for Frederik II.s Svigerfader, Hertug Ulrich af Mecklenburg, indkaldt til Danmark i 1587 for at ombygge Nykøbing Slot paa Falster. Død her 1594 mellem 1. Juli og 14. November.

Lenert Verpoorten 1602 Bygmester paa Varberg.

Willem van Paaschen, Tømmermand, nævnes hyppig som Bygmester Udfører 1596 Karnappen paa Vindeltrappen ved Blaa Taarn.

Dominicus Baetiaz, Bygmester i Nyborg Len, bor ved Ulfeldsholm, skal 1607 foretage Bygningen »paa Taarnet paa Nyborg Slot«.

Hans Barchmann, Stenhugger og Bygmester, faar 1601 d. 4. December Bestalling paa Forfærdigelsen af den Kirke »som nu er begyndt paa Koldinghus efter den Skabelon han har afridset«, med Forpligtelse til at fuldføre Arbejdet, om Bygmesteren Hercules Overbech skulde dø. Hvilket han gjorde.

Willum Grafen 1600 ansættes som Bygmester ved Korssekier i Blekinge.

Willum Cornelissen havde været Bygmestersvend under Hans Stenwinkel d. æ. paa Halmstad og fik 1602 Bestalling som Bygmester her. 1607 Bygmester i København, 1610–17 i Laholm og Halmstad.

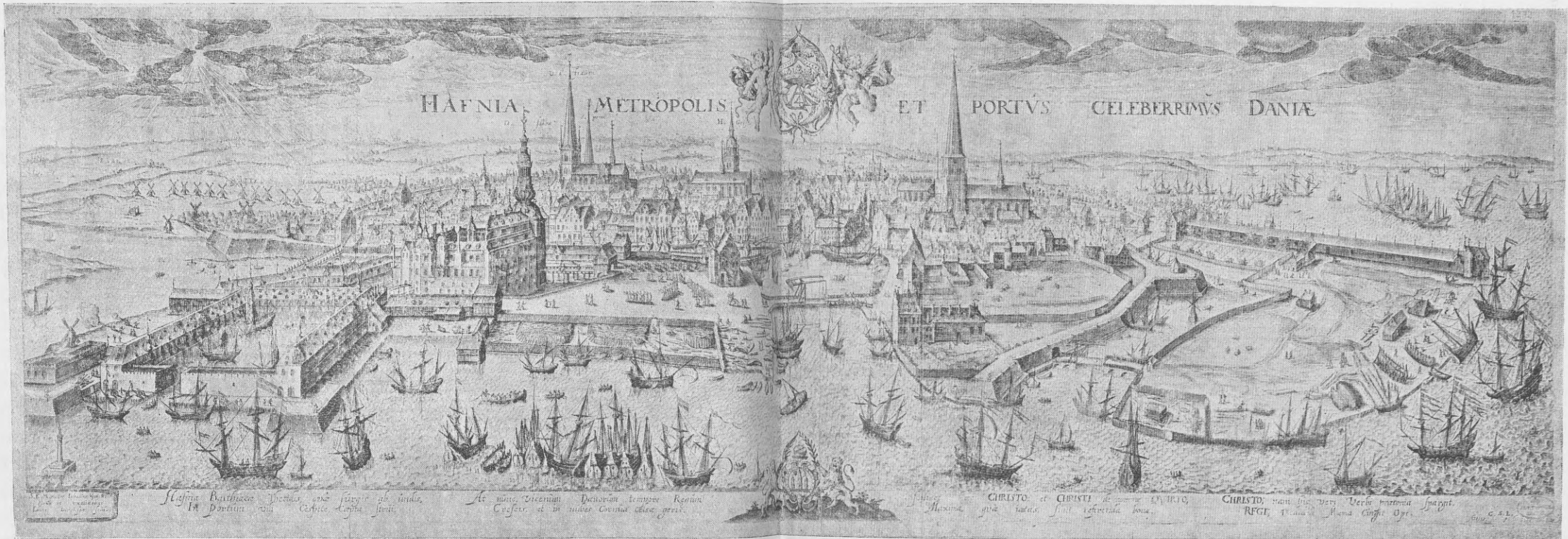
Bent Pietersen antages fra Mikkelsdag 1598 at regne som Bygmester paa Kongens Slotte og bygger Tøjhuset ved Københavns Slot, 1601–2 »det sønderste«, 1605 o. fr. »det østerste Hus«.

Hans v. Freiberg, Bygmester og Indvaaner i Helsingør, bygger 1598 Kirken i Aueskær.

Jørgen v. Freiberg, Bygmester i Slangerup, opmurer 1598 »af Grunden med sine egne Murmestre og Folk Boldhuset udi Urtegaarden her for Københavns Slot«, hvorefter Boldhusgade har Navn. Faar 1599 d. 31. Januar Bestalling som Bygmester paa Frederiksborg. I de forskellige Kontrakter, der sluttedes med ham indtil 1622, kaldes han snart Bygmester, snart Murmester. 1622 var han Raadmand i Slangerup. Har tillige arbejdet paa Kirken her og har 1607 bygget en Bro ved Faurholm. Død inden 1625 d. 14. Januar.

KØBENHAVN 1611 EFTER STIK AF JAN v. WIJK

»Køge Barfred« Vesterport
 Taarn paa Vandkunsten Raadhus St. Peders Kirke
 Løngangen Frue Kirke Universitetet Helligaandskirke
 Det blaa Hus i Kongens Have Fuglestangen
 St. Clara kirke St. Anna Bro

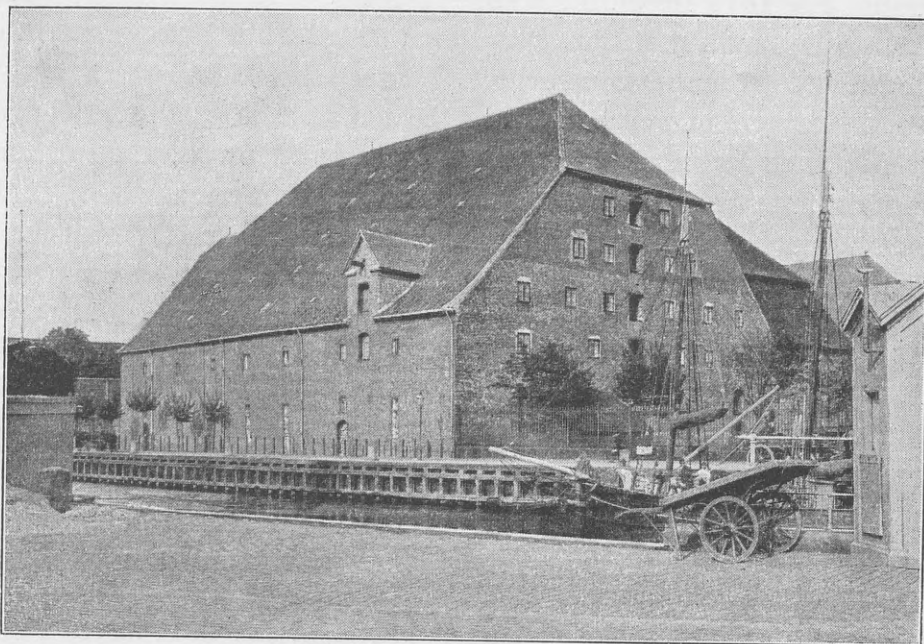
Skanse bag Tøjhuset (Bryghus) Tøjhuset Galejhavnen Galejhuset Proviantgaard Slagtehus Slottet Kongens Gæstegaard Kongens Vedhave
 Vartegnet (Sømærke) (paa Havfrugrunden)
 Kancelliet Kjøbmands Bro Kjøbmands Bro
 St. Nikolai Kirke Gamle Skipperboder Admiralgaard Vingaarden
 Ankersmedie (Holmens Kirke)
 Østervold Østerport Vindebro Reberbanen
 Sejllhuset Bremerholm
 Kikkenborg

Jesper Bogardt, fra 1598 Sten- og Billedhugger paa Kronborg. Faar 1600 Bestalling som Murmester ved Hans v. Andorfs Død.

Antonius de Valiant, Bygmester 1602, død 1603.

Didrik Fry, »hidtil Arkelimester paa Aggershus«. Bestalling som Bygmester 1602, død 1610.

Hans Borch, Bygmester og Stenhugger paa Koldinghus, skal 1604

Christian IV.s Bryghus. Oprindelig uden Tag, dannede det et fladt Batteri og ses saaledes paa Stikket af 1611. Det forekommer ofte i Regnskaberne som »den Rundel bag Tøjhuset«. Taget er sat paa 1614—16.

gøre en Prækestol til Kirken af Marmorsten og Alabast. (Mulig den samme som Hans Borchmann eller Barchmann).

Joseph Madtsen, Bygmester og Indvaaner i København, opfører 1606 »det sønderste Hus paa den ny Bygning v. Stranden med sine Gavle og Galleri.«

Bertel Lange, Bygmester i København, ansættes 1610 som Tilsynshavende ved Byggearbejdet paa Rosenborg. Død 1619.

Jacob Berner, Bygmester boende i Fredskov i Fyen, opfører 1613 for

Kongen en Gaard ved Raadhuset, som Kongen havde købt af Knud Gyldenstjerne (nu Domhuset) og givet sin Søn Ulrik Christian, opfører en Mur under det store Hus, Kongen vil lade bygge paa Bremerholm, og en Skanse sammesteds, »dær hvor Kikkenborg stod«.

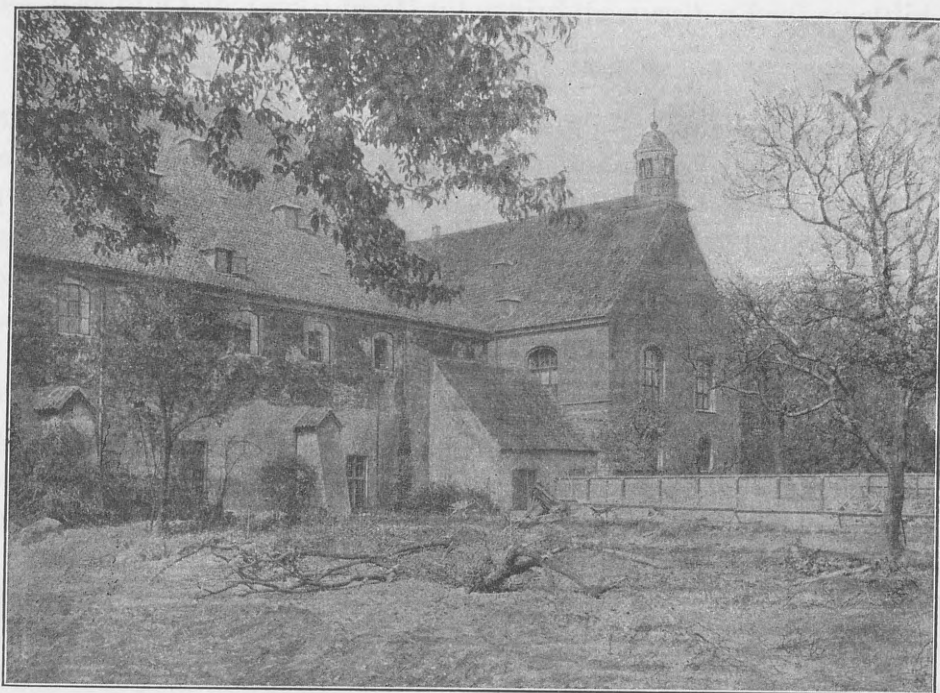
Lorents v. Stenwinkel, nævnes ofte 1601–1602 tillige med hans neden omtalte Broder Hans v. St. mellem Murerne og Stenhuggerne paa Laholm. Fik 1612 Bestalling som Bygmester her; sluttede 1613 Kontrakt om Opførelsen af Chr. IV.s Kapel ved Roskilde Domkirke. Udførte Billed- og Stenhuggerarbejdet til Børsen og Vesterport. Død 1619. *David Nyborg*, Indvaaner i Køge. 1610 d. 7. Marts slutter Kongen Kontrakt med ham om Opførelsen af det store Hus paa Ibstrup (Jægersborg Slot), og samme Aar 30. Oktober om Gallerierne der, – 1616 d. 4. Maj om Opførelsen af Christiansstads nordre Fæstningsport, – 1617 d. 13. December om Opførelsen af Kirken i Christiansstad. Samtidig arbejder han i København og opmurer Kammen i Graven ved Nørreport. Da den styrter sammen, faar han 1619 i April Paabud om »uden Paaskud« straks at rejse den igjen. Han døde under »den store Sygdom« i Christiansstad 1619 i Tiden mellem 25. April og 17. Maj.

Hans v. Stenwinkel d. y. har arbejdet som Billedhugger paa Frederiksborg, inden han 1619 fik Bestalling som Arkitekt og Tilsynshavende over alle Kongens Bygninger. 1633 d. 11. Februar fik Rentemestrene Brev om at foreholde Mester Hans, »at efterdi han intet haver bevist sig som en Bygmester udi det, at han haver sat Prædikestolen udi Christiansstad paa de Steder, som man ingen Himling kan hænge over den«, saa skal han med det første lade den flytte. Død 1639 og betegnes paa sin Ligsten (forhen i St. Nicolai Kirke) som Kongens General-Arkitekt og Bygmester.

Morten Weichert eller *Weichant* faar Bestalling som Kongens Bygmester 1619, opfører Børsen, Amagerport, m. m.

Willum v. Stenwinkel var før og efter 1615 Bygmestersvend paa Laholm og sluttede 1618 som Bygmester Kontrakt om en Del Arbejder her. 1625 Bygmester paa Halmstad Fæstning, 1630 i »Lykstad Fæstning«. *Mikkel Jungmann* 1627 Bygmester paa Varberg.

Lennart Blasius, Kongens Overbygmester fra 1640 d. 6. Juli til sin Død 1644 d. 8. December, fik af Kongen det Skudsmaal, at, »kan han intet tegne saa vel som den forrige (nml. Hans Stenwinkel), saa kan han dog bedre staa Værket for«. Arbejdede paa Christiansstad Fæstning og underskrev 1643 d. 20. December Kontrakt med Tømmermand

Christian IV.s Galejbygning, opført 1606 af Joseph Madtzen, hvis nederste Etage m. Hvælvingerne er indbygget i det kgl. Bibliotek ; t. h. Proviantgaardens østl. Gavl.

Peder Goltz om Husene til de astronomiske Instrumenter paa Rundetaarn. — Han ejede en Plads i Torvegade paa Christianshavn, og 1645 d. 23. Januar fik hans Enke Tilladelse til at sælge sin Gaard og frit drage til sin Slægt i Holland.

Oluf v. Stenwinkel, 1643 Stenhugger paa Nykøbing Slot F. I Brev til Kansleren skriver Christian IV.:

Huelfffuingen pa Slodtzkyrcken Er Nedertagen. Naar den nu kommer op ygen, Da Erre Pyllerne, som den staar paa, smuk plumpe aff mursten giirdt, som vdenthuiffel uil (maa) Nedertagis, Och y derris

sted settis piiller aff huggen steen Eller kobber, som Indtet betager (borttager) lysset sa megit som disse, Tii den Stenuynckel, som er Byggemeister, ved Nock, hvor Haaren (Haren) viil ud, Naar hans *Concilia* gælder, Som dii alformegit gør. Huad Nu Marskalken (nemlig Prinsens Marskalk, der havde Tilsyn med Byggearbejdet her) wiil der-til hiitte pa for En *discurs* att bringe for (forebringe), ded giffuer tyden.

Vale, Rosenborg 2. Decem. Anno 1646.

Som Bygmester paa Malmøhus var han saa uheldig, under et Skænderi med en studs Vognmand, at komme til at stikke ham for dybt med sin Daggert, saa han døde. 1651 blev han Stadskonduktør i København, hvor han kom i Klammeri med Murmesterlauget, 1652 Bygningskonduktør, i Skaane, 1658 Bygmester paa Kronborg; henrettet af Svenskerne 1659 d. 18. Juli som Hovedmand for Sammensværgelsen paa Fæstningen.

Albert Mathiesen, kongelig Bygmester 1650 d. 2. Februar, besigtiger 1658 Kronborg og skal give Overslag over nødvendige Reparationer, opfører 1665–72 Bygningen til det store kgl. Bibliotek, hvor ogsaa Kunstkammeret og Tøjhuset fandt Plads (nu Rigsarkivet). Var en meget optaget Mand under Belejringen.

Hans v. Stenwinkel, kgl. Bygmester fra 1671 d. 12. September til sin Død i de første Dage af 1700. Ombyggede Ibstrup, foretog Forandringer paa de fleste kgl. Slotte i Nordsjælland og arbejdede paa Alteret i Frelsers Kirke.

Lambert van Haven, kgl. Bygmester 1653, Generalbygmester 1671 til sin Død 1695 d. 9. Maj. Opførte Frelsers Kirke og Harboeske Enkekloster i Stormgade samt et Vagthus ved Slotsbroen og var tillige Hofmaler.

Evert Jansen, kgl. Bygmester, opførte 1672 Gyldenløves Palæ (Charlottenborg) og vistnok (1680 o. f. A.) Niels Juels (nu Thotts) Palais.

II

CHRISTIAN IV.s MURMESTRE INDEN LAUGETS STIFTELSE

I Fortegnelsen over de Murmestre, der har arbejdet for Christian IV. inden Laugets Stiftelse, vil det ikke altid være muligt mellem de fremmede Mestre at afgøre, hvilke der er Nederlændere og hvilke der er Tyske. Men de danske Navne vil i Reglen kunne paapeges, saa man dog af Listen vil kunne gøre sig en Forestilling om Forholdet mellem de danske Murmænd og de indvandrede.

I Listen er der ud for en Del Murmænds eller Murmestres Navne anført, hvilke Bygninger i København vedkommende har arbejdet paa, for saa vidt som det drejer sig om større Foretagender.

Der er endvidere tilføjet Navnene paa en Del Murmestre der — uden at gaa i Laug — har arbejdet for Kongen efter Laugets Stiftelse.

De fleste af de Mestre, hvis Arbejder ikke er anført, har arbejdet paa Frederiksborg eller paa andre Slotte uden for København.

Listen er bygget paa Rentemesterregnskaberne og nævner kun de Mænd, der har arbejdet paa Kongens eller Statens Bygninger. Den giver saaledes et ensidigt Billede af Byens Udvikling ved ganske at lade Borgernes Byggevirksomhed uomtalt. Og den har ikke været ringe. Den saakaldte Dyvekes Gaard paa Amagertorv har haft adskillige sine Lige, og mange andre skønne grundmurede Huse og Bindingsværkshuse har rejst sig, utvivlsomt ved de samme Mestre, som har arbejdet

for Kongen. Men Regnskaberne for disse er gaaet tabt, — mulig er de fortærede af de samme Flamme, som ogsaa har fortæret Bygningerne.

Adam Jensen, 1603 Tøjhuset.

Adam Caspersen.

Adrian v. Brüssel, 1603 Tøjhuset.

Albert Smidendorff.

Anders Christensen, 1602 Tøjhuset, 1615 Rosenborg.

Anders v. Garleben, 1603 Kammen¹ v. Østerport.

Anders Jacobsen.

Anders Kolding, 1614 Rundel bag Tøjhuset.

Anders Lauritzen.

Anders Olufsen.

Anders Reese, 1613 — 1615 Rosenborg.

Arild Jensen, 1603 Tøjhuset.

Baltzer Fritze.

Baltzer Weigner.

Bartel Thomsen.

Bastian Wulff.

Berthel Christensen, 1613 — 1615 Rosenborg.

Bernt Pietersen, 1601 — 1605 Tøjhuset, 1605 Proviandhuset.

Bertel Giesz, 1602 arbejder paa Kongens Bjærgværk i Norge.

Casper Christoffersen.

Casper Fogelsang.

Casper Meyer.

Casper Swabe.

Christen Andersen.

Christen Danske, 1613 Rosenborg.

Christen Jensen, 1603 Tøjhuset.

Christen Olufsen, 1614 Rundel bag Tøjhuset.²

Christen Pedersen Sæby, 1603 Tøjhuset.

Christen Pedersen København, 1603 Tøjhuset.

Christen Rasmussen, 1614 Rundel bag Tøjhuset.

Christen Riiber, 1618 nedbryder en Del af det runde Taarn (»Køge Barfred«) ved Farveriet.

Christoffer Caspersen, 1607 den store Lade i Tugthuset v. Helliggeist; opmurer en Skorsten »paa det Sted, som det Alter haver standet sstds«. 1608–9 det nye Lysthus (nu Rosenborg). 1609 den store Lade paa Ibstrup. 1620 nedbryder han Husene mellem Købmagergade og Pilestræde, »hvor Silkegade skal gaa«.

Christoffer Møller.

Claus Krauffmann, 1614–15 Rosenborg; falder ned og ligger en Tid under Badskær. Faar 2 Rdl. i Understøttelse.

Claus Gudmand, 1610 den nye Kirke¹ paa Mønten.

Claus Kudsche.

Claus Pedersen.

Claus Peitersen.

Claus v. Rostock, 1614 Rundel bag Tøjhuset.

Claus Stimann.

Claus Veit.

Cordt Hendriksen.

Cornelius de Voss, 1607 opmurer Østerport »efter den Afrids Kgl. Majst. naadigst hannem givet haver«. 1608 Broen foran Porten.

Dannske Johan, 1608 Rosenborg.

David Severin, 1613–15 Rosenborg.

Dines Schott, 1612 Rosenborg.

Erik Hansen, 1603 Tøjhuset; 1614 Rundel bag Tøjhuset.

Erik Josephsen, 1610 se Paasche Josephsen; 1617–18 nedbryder den gml. Mur ml. Vesterport og Jærmers Skanse.

Erik Lauritzen, 1610 Beriderhuset i Kongens Have.

Franz Sørensen, 1603 Tøjhuset; 1614 Rundel bag Tøjhuset.

Gebellinius Hildebrand.

Gregers Berendtsen.

Gregers Petersen, 1613 Rosenborg.

Hans Berthelsen, 1612–15 Rosenborg; 1614 Rundel bag Tøjhuset.

Hans Briegel.

Hans Brunkenberg, 1613 Kammen ved Østerport.

Hans David.

Hans Gipener.

Hans Hansen, 1913 Kammen ved Østerport.

Hans Jensen, »Murermænd, boendes i Askeby paa Møen«. 1601 et Hus mellem Stolperne paa Mønten; to do. Huse i Smediegaarden paa Bremerholm og et i Kongensgade til Jacob Trompeter. 1602 Hvælvingerne i Østerports to Taarne; 1604 »opflyer« to Skanser v. Nørreport; 1604–06 arbejder m. Morten Køge (s. d.) i Tøjhusen. 1606 nedbryder sammen med Knud Nielsen Husene i de Haver (nu Kongens Have m. m.) Kgl. Majst. har købt; 1606 d. 24. Marts Fortingning m. ham og Morten Køge om at bygge Løngangen⁴ fra Slotsholmen til Vandkunststen; 1607 nedbryder gml. Østerport. Død inden 1609 d. 1. Maj. Hans Enke, Sophie, faar denne Dag 19 Daler til Arbejds løn til hendes Svende for 3 Trapper og Kælderhalse i Provianthuset.

Hans Madsen.

Hans Muriell, 1614 Rundel bag Tøjhuset.

Hans Nidtze, (Needsch) 1610 Den nye Kirke³ paa Mønten (som aldrig blev færdig), se Claus Gudmand.

Hans Olsen.

Hans Olufsen.

Hans Rasmussen.

Hans Riber, 1608 Seglhuset, Reberbanen og Kikkenborg paa Bremerholm.

Hans Schrader.

Hans Schott, 1613 Rosenborg.

Hans Senger, 1615 skal opføre en Mur, 297 Al. lang, 10 Al. høj og 3 Sten tyk, for 600 Dl. 24 Al. fra Reberbanen; den skal ende ved den ny Vindelbro.

Hans Severin, 1613 Rosenborg.

Hans Slesinger, 1617 tilmurer de to store Porte paa Provianthuset.

Hans Svendsen.

Hans Sønderborg.

Hans Sørensen.

Hans Thomsen.

Hans Wolff, 1613 Kammen v. Østerport.
Hans Vortlender (Futlænder), 1615 Rosenborg.
Hendrik Murmester, 1603 Kongens Gæstegaard v. Stranden.
Henrik Nett (Nitte).
Herman Jacobsen, 1615 Rosenborg.
Jacob Berner, boende i Fredskov i Fyen. 1613–14 Kgl. Majst.s Gaard v. Raadhuset; 1614 en Skanse paa Bremerholm, »hvor Kikkenborg stod« m. m.
Jacob v. Hamburg.
Jacob Hansen, 1603 Tøjhuset; 1610 Kammen v. Østerport.
Jacob Jacobsen.
Jacob Jensen.
Jacob Jostsen, »Cementmager«. 1608 Hvælving i Nørreport.
Jacob Kaspell, 1603 Tøjhuset.
Jacob Kestenner.
Jacob Mathiesen, 1614 Rundel bag Tøjhuset.
Jacob Petersen.
Jacob Pott, 1613 Rosenborg.
Jacob Skrædder.
Jacob Sørensen, 1603 Tøjhuset.
Jacob Wilcker, 1619 arbejder i den nye Kirke v. Toldboden, d. e. Holmens Kirke.
Isac Rasmussen.
Jens Christensen, 1603 Tøjhuset; 1614–1615 Rosenborg.
Jens Jensen.
Jens Madsen, 1608 Rosenborg.
Jens Malmø, 1614 Rundel bag Tøjhuset.
Jens Nielsen, 1603 Tøjhuset.
Jens Nykøbing, 1603 Tøjhuset.
Jens Petersen.
Jens Stoeterheim, 1615 Rosenborg.
Jesper Andersen.
Jesper Mikkelsen.
Job Henriksen, 1607–08 Provianthus og Tøjhus; 1608 skal han flytte

et Hus fra Slottet og igen opsætte det i den nye Lysthave. 1608 Hvelvingen i det blaa Hus i Haven, som M. Wulf Petersen havde opmuret, men igen nedfaldt; 1614 Rundelen bag Tøjhuset.

Joen Iversen.

Jochim Rappin, 1616–17 Skipperboderne i Drillehaven⁵ d. e. Øvelsespladsen paa den gamle Vingaard (Syd for Nikolai Kirke).

Joest Zeff, 1608 Rosenborg.

Johan Adamsen, 1603 Tøjhuset.

Johan Corneliszen.

Johan Thomsen, 1601 Tøjhuset. Er Mestermænd hos Bernt Pietersen.

Joseph Madsen, 1605–06 synes at fortsætte Bernt Pietersens Arbejde paa Provianthuset og gøre dette færdigt.

Jørgen Berthelsen, 1614 Rosenborg.

Jørgen Bornholt (Børingholt), 1614–15 Rosenborg.

Jørgen Hansen, 1603 Tøjhuset.

Jørgen Jensen.

Jørgen Jørgensen, 1603 Tøjhuset.

Jørgen Klement.

Jørgen Liffuert.

Jørgen Unkrud, 1603 Tøjhuset.

Jürgen Wegner (Weigner).

Karsten Danske, 1613 Rosenborg.

Knud Jørgensen, 1603 Tøjhuset.

Knud Lauridsen, 1603 Tøjhuset.

Knud Nielsen, 1608 Arbejder paa Møllehus og Porthus i Helliggeistes Tugthus. 1610 d. 2. Juli Kontrakt m. K. N. og Niels Jacobsen om at opmure et Gæthus paa Mønten; 1614 Rundel bag Tøjhuset; 1615 d. 23. Sptbr. slutter K. N. Kontrakt om for 145 Dal. at opføre en Gavlf for Enden af det Hus, der gaar fra det nye Tøjhus til Indløbet af den nye Skibshavn.

Laurits Nielsen.

Laurits Petersen.

Laurits Svendsen.

Leonhard Emmendorff.

Lorents Reichell, 1615 Rosenborg.
Ludvig v. Garleben, 1613 Kammen v. Østerport. 1615 Rosenborg. 1616 har han været 108 Dage i Elfsborg for at udtage sorte Fliser til Kgl. Majst.s Behov.
Ludvig Lauritsen.
Ludvig Sivertsen.
Mads Christensen, 1601 skælner Taget over den gamle Sal, »som kgl. Majst.s og Rigens Krigs Rustning nu er forvaret og henlagt paa«. 1603 Tøjhuset.
Mads Madsen, 1602 sætter Kabysser og Ildsteder op paa Bremerholm og i Kongens Skibe.
Mads Monsen, 1609 arbejder i Kongens Skibe.
Mads Nielsen, 1603 Tøjhuset.
Mads Pedersen, 1616 arbejder paa Vandkunsten, »som Vandet haver sit Løb over til den nye Jærnmølle bag Slottet«.
Mads Poulsen, 1614 Rosenborg.
Mads Smed, 1603 Tøjhuset.
Mads Sørensen, 1619 nedbryder en Vindeltrappe og en stor Skorsten i den gamle Admiral-Gaard mellem de nye Skipperboder.
Martin Reichell, 1613 Kammen v. Østerport; 1614–15 Rosenborg.
Mathias Dalmow.
Melchior Reiszler, 1610 Den nye Kirke³ paa Mønten.
Michel Arentz.
Mikkel Eversen, 1608 deltager i Nedbrydn. af Brandmur v. Østerport.
Michel Frische.
Michel Sperck, 1613–14 Rosenborg.
Morten Fund, 1623 lægger Gulve i den Vaaning,⁶ M. Georg Stjerne-kigger ibor ved Vandkunsten samt paa den ny indrettede Mønt v. Holmens Kirke.
Morten Gudske, 1613 Kammen v. Østerport.
Morten Hansen, 1614 Rosenborg.
Morten Nitsche, 1610–14 Rosenborg; 1610 Den nye Kirke paa Mønten; 1614 Rundel bag Tøjhuset.
Morten Sørensen Køge, 1604–05 omsætter »den nye Havn« d. e. Hav-

nen i Tøjhusgaarden m. Kampesten (se Hans Jensen); 1607 det lange Hus ved Vartov; 1609 fortsætter han Hans Jensens Arbejde med Nedbrydning af Østerport og Brandmuren derved; 1610 Rundelen, »hvor det gamle Svovlhus stod«. 1614 Kam v. Lønporten,⁷ 64 Al. lang, 9 Al. høj for 600 Daler. 1615 nedbryder Brandmuren, der stod paa Volden mellem Clare Skanse og Nørre Port, samt den gamle St. Clare⁸ Kirke paa Mønten. 1616 afbryder de 4 Gavle paa det store Taarn paa Antvorskov; 1617 nedbryder Vaskehus og Porthus i Kongens Have og opfører dem igen; død inden 1619 d. 23. Septbr. Hans Enke Ane Jørgensdatter gør hans Arbejde i Rundelen bag Tøjhuset færdigt.

Niels Christensen Haderslev.

Niels Hollænder, 1614 Rosenborg.

Niels Ipsen.

Niels Jacobsen, 1608 Vandporten i Østervold og Kammen i Graven. 1610 Rosenborg (se Knud Nielsen). 1610 Garkøkkenet⁹ paa Amagertorv.

Niels Jensen, 1603 Tøjhuset; 1608 Rosenborg.

Niels Lauritzen.

Niels Mikkelsen.

Niels Mogensen, 1613 Rosenborg.

Niels Mule.

Niels Nielsen, 1603 Tøjhuset; 1613 Kammen v. Østerport.

Niels Olufsen Holst.

Niels Poulsen.

Oluf Jensen.

Oluf Madsen, 1612 Rosenborg.

Oluf Petersen, 1606 opmurer det blaa Hus (Herkulespavillionen) i Kgs. Have; 1607 opmurer en ny Badstue mellem Stolperne i Kgs. Have.

Paasche Josephsen, 1610 Kontrakt med P. J. og hans Broder Erik om at opmure en Bro over til Bremerholm bag den store Smedie.

Peiter Clausen.

Peder Sørensen Kolding, 1603 Tøjhuset.

Peter Albertsen, 1615 Rosenborg.

Peter Andersen.

Peter Christensen, 1614 Rosenborg.

Peter Falster.
Peter Holst.
Peter Horn.
Peter Jensen Helsingør, 1615 Rosenborg.
Peter v. Køge, 1613 Rosenborg.
Peter Leemann.
Peter Madsen.
Peter Rasmus Mikkelsen.
Peter Roskild, 1603 Tøjhuset.
*Peter Schultz, 1610 Mønten; 1614–15 Rosenborg; 1616 murer 20 Kvi-
ste paa Indersiden af den store Reberbane; 1615 arbejder i Reinhold
Hansens Gaard i Skoboderne.*
Peter Smed, 1603 Tøjhuset.
Peter Sørensen.
Peter Thygesen, 1603 Tøjhuset.
Philippus Haas.
Poul Faaborg, 1603 Tøjhuset; 1610 Kammen v. Østerport.
Poul Jensen, 1609 Rosenborg.
Rasmus Aars.
Rasmus Berendtsen.
Rasmus Berner.
Rasmus Haderslev, 1613 Kammen v. Østerport.
Rasmus Lauritsen.
*Rasmus Mikkelsen, 1608 tager sammen med Rasmus Sørensen Teg-
stenene af Taget paa Tøjhuset og lægger Skifersten i Stedet.*
Rasmus Nielsen, 1608–09 Rosenborg.
Rasmus Sørensen (se Rasmus Mikkelsen).
Reimert Didriksen.
Søren Aalborg, 1603 Tøjhuset.
*Søren Andersen, 1619 arbejder i Kgl. Majsts. 3 Vaaninger i St. Kle-
mensstræde.*
Søren Christensen, 1614 Rundelen bag Tøjhuset.
*Søren Iversen, 1616 arbejder med en Pligtskarl og en Kvinde hos »Peiter
Griffel, Posserer« paa Mønten.*

Søren Jude, 1603 Tøjhuset.
Søren Pedersen.
Søren Riber, 1603 Tøjhuset.
Simon Fuchs.
Simon von Bressel (Breslau), se Mesterfortegnelsen, 1612–14 Rosenborg; 1614 Rundelen bag Tøjhuset.
Steffen Drejer.
Thomas Knipel.
Thomas Lough.
Thomas Madsen, 1603 Tøjhuset.
Thomas Schott, 1603 Tøjhuset; 1603 indmurer en huggen Sten med Kgl. Majsts. og Danmarks Riges Vaaben over Døren til Kongens Gæstegaard;¹⁰ 1614–15 Rosenborg.
Thomas Thomsen, 1608–09 Rosenborg.
Thomas Wendelboe, 1602 Mønten; 1613 Rosenborg.
Tonnis Christensen.
Tonnis Nielsen.
Torben Schonning, 1613 Kammen v. Østerport; 1614–15 Rosenborg.
Tord Pedersen, 1614 Rundel bag Tøjhuset.
Willum Graffuer.
Willum Jespersen, 1603 Tøjhuset.
Willum Peitersen.
Willum Poulsen, se Mesterfortegnelsen.
Wentzel von Leipzig.
Wentzel Petersen.
Wulff Murmester, 1606 skal opmure Skorsten, Vindeltrappe og Karnap i det blaa Hus. Han har det Uheld, at den af ham murede Hvælving i Kælderen falder ned igen (se Job Henriksen).

Mestre uden for Lauget i det 17. Aarhundrede, hvis Navne er bevarede:

Albert Murmester g. m. Else bor 1645 St. Larsbjørnsstræde.

Christen Murmester betaler 1633 af en Bod paa Østergade 6 Sk.

Christopher Murmester betaler 1633 af 3 Boder omkring hans Hus paa Østergade 1^{1/2} Mark.

Jørgen Lauritsen Murmester bor 1659 i Larslejstræde og er tillige Trommeslager og fattig.

Niels Murmester bor 1645 i St. Pederstræde.

Niels Olufsens Enke Karen mister 1680 sit Hus i Mikkell Vibes Gade, da Frederiksborggade blev anlagt.

Niels Jensen bor 1689 i Kattesundet.

Poul Krag bor 1645 i Peder Hvidtfeltsstræde.

Søren Aggesen er Vurderingsmand i Købmager-Kvarter 1668.

Søren Murmester bor 1645 i Studiestræde.

III
1623–1660
CHRISTIAN IV. OG HAANDVÆRKET
LAUGETS STIFTELSE

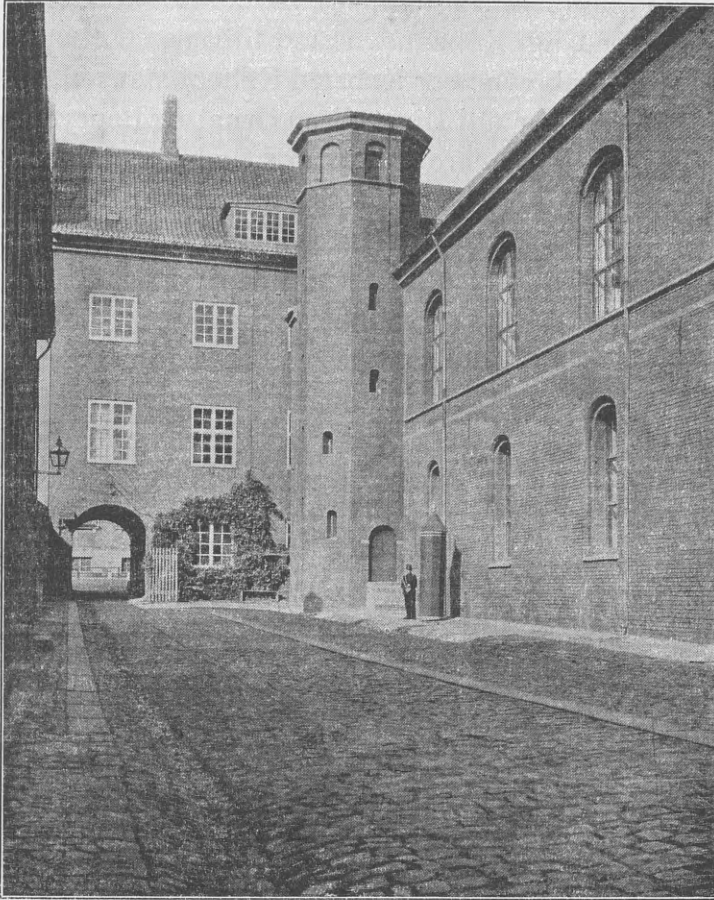
NAAR Udlændinge, som har Øjne at se med, kommer til København, opdager de snart, at det, der giver den gamle By sit Præg, er Christian IV.s Bygninger.

Og deri har de Ret. Ingen har givet København et Særpræg, et Personlighedens Præg, som Christian IV. Det har været stærkere inden de store Brande 1728 og 1795, end det er nu. Men som det er, er det stærkt nok til straks at gøre Indtryk paa enhver, der kommer hertil og ser paa Byen med opladt Øje og Sind.

Christian IV. havde haft den Lykke som Barn at have en fortræffelig Opdrager, en Tugtemester som det med Rette hed i Tidens Sprog, der betragtede tidlig Indøvelse i en klar og fast Haandskrift og stadig og hyppig, skriftlig Gentagelse af passende Læresætninger som et særlig udmærket og praktisk Opdragelsesmiddel.

Af saadanne opdragende Læresætninger, valgte med omhyggeligt Hensyn til en Discipel, der engang skulde styre Land og Rige, er Christian IV.s Stilebøger¹ fyldt paa hver Side. Og iblandt dem er der een, der har faaet særlig Betydning for København ved at sætte sig fast i Kongesønnens Bevidsthed, den latinske Sentens: Regis ad exemplum totus componitur orbis, hvilket i denne Sammenhæng kan oversættes ved: Som Kongen bygger for, følger hans Undersaatter efter. Og ingen Forskrift har han kraftigere lagt sig paa Sinde. Hans første Bidrag til

Københavns Forskønnelse i Anledning af hans Kroning 1596 var Forhøjelsen af Blaataarn paa Københavns Slot og det pragtfulde Spir med de 3 Kroner over hinanden.²

Christian IV.s Proviantgaard, opført 1605 o. f. A. af Bernt Pietersen med den under Frederik III. opførte Bygning, der rummede det st. kgl. Bibliotek, Kunstammeret og en Del af Tøjhuset, i Baggrunden.

Men han lod det ikke blive ved at give Eksempel. Han paavirkede direkte sine kære Undersaatte. Man kunde ønske, at Københavns Borgere havde haft saa megen Borgerfølelse, at de af sig selv havde gjort noget for at pynte paa deres gamle, middelalderlige Raadhus, som laa mellem Gammeltorv og Nytorv med Forsiden mod det første.

Men det havde de nu ikke. De trængte til et Puf, og det fik de gennem følgende Brev til Borgmestre og Raad af 1606 d. 1. December. Det maa ikke glemmes, at Christian IV. kort forud havde besøgt en Række tyske Byer og i Sommerens Løb havde været i London, saa han havde faaet Øje for, hvor langt København stod tilbage.

»Eftersom vi forskrevne vor Købsted København som en af de fornemste Hovedsteder her udi Riget til en Ornat og Beprydelse og dens menige Borgere og Indvaanere til Gavn og Gode naadigt have betænkt og for raadeligt anset, at de Huse og Vaaninger, som staa Sonden næst op til Raadhuset dær sammesteds indtil alle tre Gader, aldeles udi Grunden blive nedbrudte og at Pladsen bliver ryddeliggjort, det gamle Torv dermed at forvide (d. v. s. udvide) og rundt omkring Raadhuset at gøre udi et, saa vel som og Raadhuset paa samme søndre Side igen at lade oppudse og med sirlig Bygning at forfærdige, som det sig bør, desligeste at lade forflytte den Brønd, (som) paa forskrevne Torv staar, paa et belejliger Sted midt paa Pladsen, saa at alting maa og kan blive skikket og lavet udi en god Ordning, Byen og den ganske Gemen (den hele Menighed) til en Prydelse, og endelig til en ikke ringe Genet (Gavn) og Fordel«,³ saa befalede Kongen Magistraten at skaffe de nødvendige Penge til Veje gennem et Skattepaalæg. Men Springvandet paa Gammeltorv bekostede han selv.⁴

Saaledes opstod Nytorv. Og for at pynte paa dette lod Kongen opføre en statelig Bygning (paa det nuv. Domhus's Grund), til sin Søn Christian Ulrik Gyldenløve. Og han glemmer ikke at gribe ind, da en forfalden gammel Bygning paa Gammeltorv er tilfaldet et umyndigt Pigebarn, og at opfordre hendes Værge til at sælge Huset til en, »som kan opføre en bedre Bygning, Byen til Anseelse og Pigen til Gavn«. Og helst saa snart som muligt.⁵

Paa Hjørnet af Højbrostræde laa der ligeledes et forfaldent Hus, som vansirede Byen. Det var paa alfar Vej fra Slottet op til Byen, saa Kongen havde det tit og ofte for Øje. Og et Par Dage før Jul 1608 fik Arvingerne Kongens Bud om at opbygge Huset inden bestemt Tid.⁶

Christian IV. havde sine Øjne med sig, naar han gik rundt i Byens Gader. Og det var ikke alene Husene, han saae paa. Haandværksfolkene

paa Bremerholm var glade over den lille Hund, som Kongen altid havde med og som gerne løb foran ham. Naar de saae den, fik de pludselig mægtig travlt, thi de vidste baade hvem og hvad, der fulgte efter. Men det var nu ikke alle, der kunde klare sig med saa kort Varsel, at deres Driveri ikke kunde ses paa Arbejdet. En Sommerdag 1636 fik Rentemestrene følgende Brev fra Kongen:

»Jeg var nu i Eftermiddag ude hos de Baadsmandsboder, som bygges ved St. Anna Bro (Nyboder) og befunden (d. e. og fandt), at Kalken intet bliver slagen (slaaet) men kuns rørt omkring, saad (d. e. saa at) den ligger hel i Ballerne. Hvorfor sligt vil have i Agt, ellers bliver der Skarn af alt det, der gøres.⁷

Rosenborg d. 26. Juni Anno 1636.«

At Christian IV. undertiden personlig tog sig af Arbejdet paa sine Bygninger fremgaar af forskellige Udtryk i Regnskaberne, som f. Eks.:

1610 d. 8. Maj har Niels Jacobsen, Murermester, arbejdet 17 Dage à 24 Sk. paa egen Kost.

Poul Hansen, Murermester, 20 Dage à 20 Sk. paa egen Kost.

Peder Kalkslager 16 Dage à 16 Sk. paa egen Kost.

Christen Kalkslager 10 Dage à 10 Skilling paa egen Kost.

Hvilke samtlige efter Kgl. Majsts. egen naadigste Befaling haver arbejdet udi Hs. Majestæts den nye Lysthave og dersammesteds lagt Gulv udi et af Lysthusene.

Rosenborg selv, som Bygning betragtet, yder det bedste Bevis for Christian IV.s varme Interesse for Byggearbejder og for hans personlige Deltagelse i saadanne. Opført som det er, uden en bestemt Plan, vilkaarlig forlænget og forhøjet, uden at Bredden blev forøget, med senere Tilsættelse af det store Taarn og med sine mange arkitektoniske Forsyndelser i Detailler, er det blevet et rammende Udtryk for sin Bygherres Behov og praktiske Sans, men tillige et bestemt Vidnesbyrd om, at han ikke var uddannet som Arkitekt.⁸

Christian IV. havde i Januar s. A. sluttet Kontrakt med tre Borgere i København om Opførelse af 100 Baadsmandsboliger i Løbet af Aaret.

Men det var ikke alene Behandlingen af Kalken, Kongen var utilfreds med. 1637 d. 20. April skrev han paa ny til Rentemestrene:

»Jeg har i Morges været henne hos Baadsmandsboderne og befunden, at de, som Borgerskabet (de tre Kontrahenter) sig paataget haver at opbygge, er i mange Maader falsk bygget, saavidt man udentil kan se, — Gud give, hvorledes de ser ud indtil (indvendig)! Jeg haver ogsaa befunden allehaande Fauter (Fejl) paa de Boder, som samme Mester tilforn byggt haver. Hvorfor I skal lade for eder kalde Mester Jørgen Schöffel, Mester David Davidsen, Mester Rasmus, som bygger paa St. Nicolai Kirke, Claus Wilcken og Isak Rasmussen og af dem tage den Ed, at de uden nogen Passion vil først bese de sidste Baadsmandsboder, og fra sig vil give beskrevet, om de samme er med velslagen Kalk, saaledes som det sig hør og bør, muret, saa det kan passere i alle Maader. Dernæst skal de bese de Boder, som samme Murmester tilforn bygget haver, om de samme saaledes er bygget, som det sig bør i alle Maader. Mester Hans Stenwinkel skal følges med samme Murmestre og give sit Betænkende over, hvor mange Penge de, som sig samme Bygning paataget haver, bør at kvittere (d. e. stryge paa Regningen) for deres Forseelses Skyld. Hvad for Forseelse, der er sket paa de forrige Boder, det vil jeg vide hos Murmesteren, som dem opbygget haver.«⁹

Murmesteren, der havde opført de paagældende Nyboders Huse, var Jørgen Thimian. Men der foreligger ikke noget om, hvad de nævnte Synsmænd havde at bemærke, eller hvorvidt M. Jørgen eller de tre Borgere kom til at kvittere noget i det fastsatte Beløb. Saa meget ved vi, at Mester Jørgen (se Mesterfortegnelsen) ikke synes at have mistet Kongens Naade. Lige saa lidt som Willum Poulsen, hvem Kongen dog vilde have sat paa Blaataarn.

Her følger et Regnskab fra en af Kongens Murmestre (1623) med allerhøjstsammes vedføjede Bemærkninger.

»Iohann Bøgwad Schall Giffue och Betalle Berennt Lambrettzenn, muremester, Indwønner wdj hiellerød, hanss Beuillgede Betalling

och Fortiennte Arbedtzlœenn for dette effterschreffne Arbejde, hannd med hanns egenne Swenne och plidtzfollich haffuer giortt och forferdigedtt paa disse effterschreffne steder paa Adtschillige thider fra den 1 Aprilis Och thill den 20 Octobris Nest epter, som er først:

Hannd haffuer murrit enn Schorsteen och enn bagoffnn wdj throllshuss (en Gaard tæt ved Frederiksborg), saa och husitt med kampsteenn wnder foedstœckernne wnderstenitt, derfor 9 daller.

*Kongens Bemærkning: Herhuoss Skall settiss, huor mange fag ted Er.
Man Pleier icke att giffue saa megit for En Skorsten
och bagoffuen.*

For enn bagouffnn vdi hennrich gardeners lossemenntte Adt Affbryde Och enn Anndenn igienn Aff nye Adtt Opmure . . 1½ daller.

Kongens Bemærkning: Herpaa haffuer ingen befhaling uerrit.

For ett hull, hannd brød igiennom murenn i staffenn spoeremagers Loesemenntte, Adt wannditt kunde haffue sinn wdløb Aff hussit wdj søenn 1½ daller.

Kongens Bemærkning: Herpaa haffuer ingen befalning uerrid, Och kunde Staffen ted uel Sielff haffue giordt.

For enn dør att Inndmure wdi winndellthrappenn wed Riderstufuenn 48 Sckilling.

Kongens Bemærkning: Den dør Er uyst indfœrdt y et aff dy andre Seddeler.

For enn Stoer kachelloffuenn, hand nederthog, i samme stuffue
16 Sckilling.

Kongens Bemærkning: Ted kunde uell bønderne haffue giordt.

For brygepannde Att Inndmure paa nye igienn 10 daller.

Kongens Bemærkning: En ganske Skorsten, thu lofft høy, koster 10 dl.

Noch Haffuer hannd Arbeditt wdj denn gammelle kroe, Først murritt iij hemmeligheder Aff branntmur wdj Ioerdenn och offuer Ioerdenn emellom Stennger Och dennom Affdønnichet inndenn wdj, for huertt vj daller er 18 daller.

Kongens Bemærkning: Naar der bliiffuer satt huoss, huormange taull ted Er, saa kan dertill Suaaris.

For Ett thornn, hannd haffuer Opmuritt paa hiellerødtz kirche, som thillfornn wor fortinnged Alldenue med enn pille Adt opmure, schall hannom giffuis offuer hanns fortinngninng 12 daller.

*Kongens Bemærkning: Der haffuer ieg inted hørdt aff. Naar fortingningen kommer fram, saa er uell dertill at Suaare.*¹⁰

Det er klart, at en Mand, der nærer en saadan Interesse for sine Bygninger og deres Opførelse, ikke kunde være ligegyldig over for Haandværkets Udvikling og Organisation. Særlig naar han som Landets Konge føler sit Ansvar og sin Forpligtelse til at skaffe sine Under-saatter de bedst mulige Haandværkere.

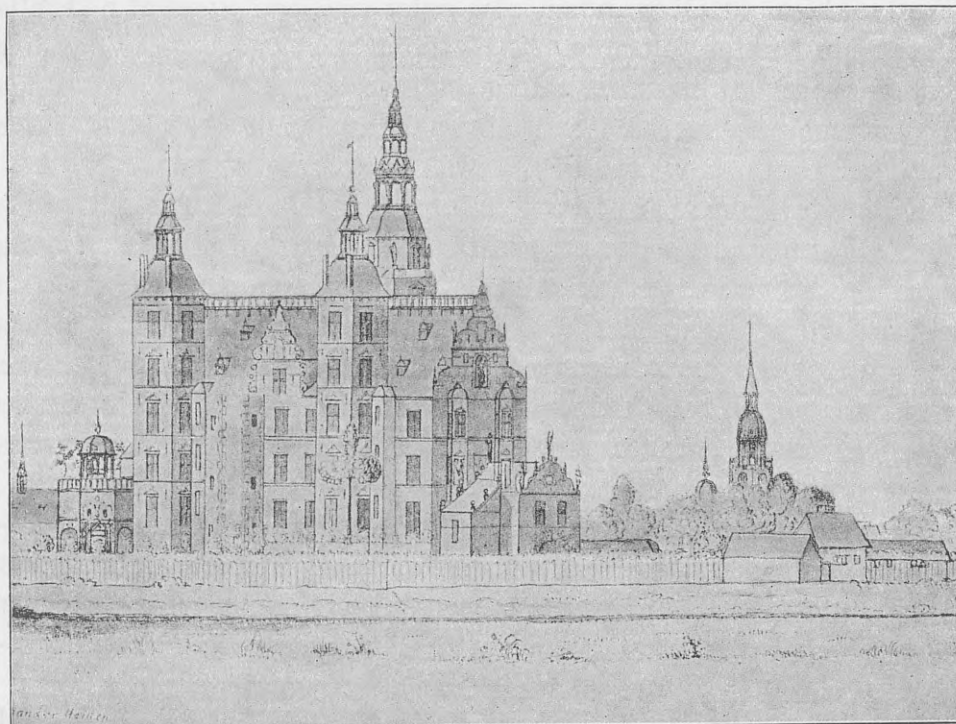
Tiden omkring Skiftet fra det 16. til det 17. Aarhundrede danner et uroligt Afsnit af københavnsk Haandværkshistorie. Byens stærke Udvikling under Frederik II. havde draget en Mængde Mennesker til fra Indland som fra Udland, og det naturlige Forhold vilde have været, at der samtidig med det stigende Antal Forbrugere i Byen, var fremvokset et større og større Antal Frembringere; men her kom Lauge-nes gamle Eneret paa Udøvelsen af deres Virksomhed og deres Magt til at, om ikke standse saa dog vanskeliggøre Tilgangen af Mestre, i Vejen for Udviklingen.

I 1578 klager Frederik II. over at »det gaar fast uligelig til« i København med Haandværksfolk, som ønsker at komme i noget Laug d. v. s. at blive Mestre.¹¹ »Mange besværes med 20 eller 30 Daler at give, før han kan vinde Lauget, mest af den Aarsag, at de andre Laugsbrødre ikke gerne lide andre, som kunne noget godt, men med slig Skattelse (d. e. Beskatning) understaa sig dennem at fortrænge, hvorover her udi Riget befindes stor Brist for godt Haandværksfolk.«

Kongen byder derfor strengelig Borgmestre og Raad, at de vaage over, at Recessen bliver overholdt, og at der i Indgangspenge ikke for-dres mere end 1 Gylden »eller dens Værd«.

Men en gammel og særlig en indbringende gammel Vane var i hine Tider ikke til at ophæve ved et Kongebud, selv om dette var al-

drig saa fornuftigt. I 1600 maatte Christian IV. ligesom hans Far kæmpe imod »den fordærlige Beskatning af enhver, som vilde i Lauget«. Men mere beslutsom end hans Far, griber han i 1613 til med fast Haand og gør med eet Slag Ende paa Laugenes Enevælde paa Næringelivets Omraade.

Rosenborg efter en Tegning i British Museum, optaget af Christian IV.s Ingeniør Otho Heiden 1616 da »Spidsen« paa Trappetaarnet blev sat paa. T. v. ses Børstaarnet og derefter Lysthuset m. de 3 Porte; t. h. Spidsen af Blaataarns Spir og Helligaandskirkens Taarn. Tegningen af Spiret paa det store Taarn er ikke rigtig, og de to Sidetrapper op til Hovedindgangen paa Trappetaarnet er glemt.

»Vi komme naadigst udi Forfaring om den store Uskikkelighed og Modvillighed her udi Riget med Haandværksfolk og andre om Skraaer og Laugsret sig begiver, idet de paa det højeste besvære vore Undersaatter med hvis (hvad) de hos dem skulde lade gøre og forarbejde, og ellers deres Varer dem oversætter (d. e. sætter op i Pris), saa de ikke for en billig Værd det, de skulde købe og til sig forhandle, kunne bekomme, hvortil deres Skraaer og Laugsret dennem Anledning

giver, efterdi enhver her i Riget sin Næring og Haandværk ubehindret ikke maa bruge, medmindre de først have vundet Lauget. Da, paa det dertil kan skaffes nogen Raad og Middel udi Tide, ville vi herefter strengeligen og alvorligen have forbudet og afskaffet alle Skraaer og al Laugsret over alt vort Rige Danmark Og skal det være enhver Haandværksmand eller anden, som agter sig her i Riget at nedsætte og søge sin Næring, uforment sit Haandværk at bruge, naar han har gjort og svoret sin borgerlig Ed og udgiver borgerlig og Byens Tynge (d. e. naar han har taget Borgerskab og edelig forpligtet sig til at svare Skat, gøre Vagt o. s. v.) lige med andre Indvaanere.«¹²

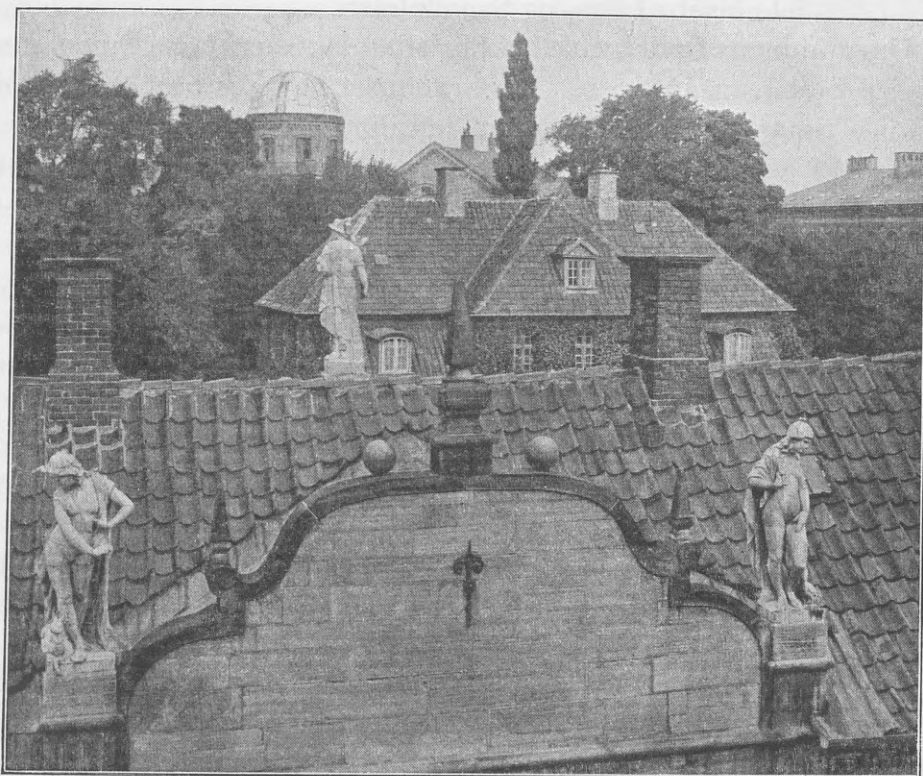
Ved dette Reskript af 1613 d. 19. Juni ophævedes saaledes al Laugstvang i Danmark. Men som en Mand, der elskede Orden, foretog Christian IV. ikke dette Skridt i den Tro at kunne undvære en fast Organisation af Haandværksforholdene. Reskriptet ender da ogsaa med en Udtalelse om, at Kongen forbeholder sig »i Fremtiden, efter Tidens og vore Undersaatters Lejlighed«, at foretage Forandringer »som det vore Undersaatter kan være gavnligt og nytteligt og os synes godt at være«.

Mere end nogen Sinde var netop nu en fast Ordning af Haandværksforholdene ønskelig og nødvendig. Til de gamle Stridigheder med Laugene om deres Overgreb paa forskellige Omraader, var der kommet et nyt, urovækkende Moment: de mange tyske Haandværksvende, som fra Aarhundredets Begyndelse strømmede hertil.

Det var da ogsaa dem, Kongen straks havde sin Opmærksomhed henvendt paa. D. 1. December s. A. lader han Borgmestre og Raad forkynde, at alle løse Haandværksgeleser, som havde nedsat sig her og endnu ikke taget Borgerskab, »men ulovlig bruger de samme Haandværk som Byens Borgere, disse — der svarer Skat og Tynge — til Skade og Afbræk«, skal inden en bestemt Tid møde paa Raadhuset, tage Borgerskab og »sætte dem selv for Hus, Skat og Vagt« eller tage Tjeneste hos Byens Borgere. Og samtidig blev det disse forbudt at huse tjenesteløse Haandværksfolk.¹³

Efter nogle Aars Forløb var Christian IV. kommen til Klarhed over Forholdene. 1621 d. 10. Oktober paabød han, »at alle Mestre udi et-

hvert Haandværk skulde, med Borgmestres og Raads Betænkende, forfatte nogle visse Artikler, hvorefter de kunde have dem (sig) at forholde«, og to Maaneder senere, d. 10. December udkom hans Forordning om Haandværkssvende og Dreng.¹⁴

Gavl paa Portaarnet paa Rosenborg (se Teksten S. 19—20), opført 1617 af Morten S. Køge;
i Baggrunden Kommandant-, senere Direktørboligen og Observatoriet.

»Eftersom Haandværker« hedder det i Indledningen, der tydeligt bærer Præget af Kongens Udtryksmaade, »en af de fornemme Aarsager ere, af hvilke — næst Gud den Almægtigstes naadige Velsignelse, — Landes og Rigers Fremkomst herkommer, og vi dog befinder dem ikke i disse Lande som i andre at være i Svang, synderlig for Mangel af gode Svende, da have vi den Lejlighed vel overvejet og dennem — næst Gud den Almægtigstes Hjælp — at føre paa Fode, med vores Danmarks Rigens Raads Raad denne Forordning Haandværksdrenge og

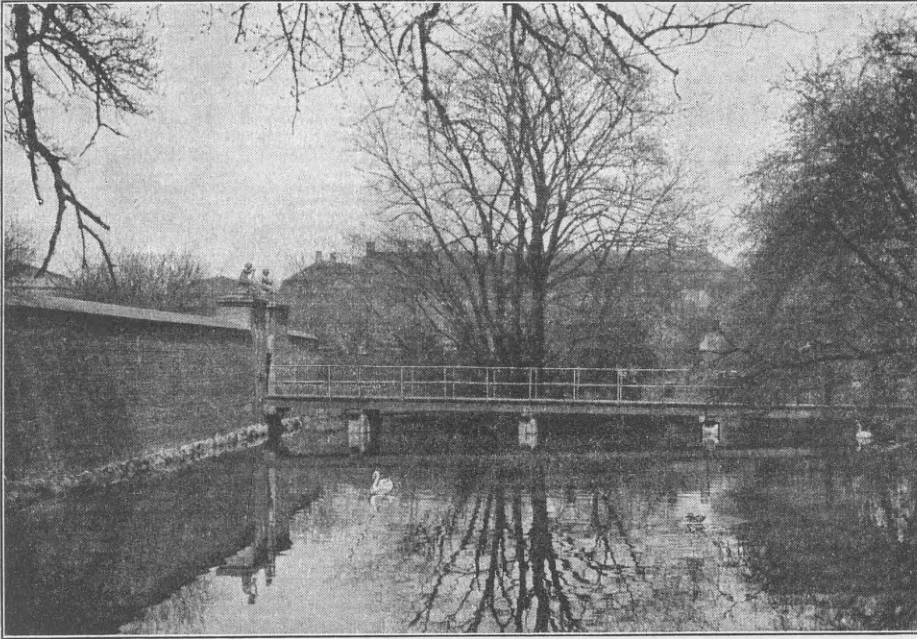
Svendes Læreaar i Sønderlighed belagende, for godt og raadsomt anset at lade forkynde og paabyde«. Derfor skulde Mestrene i ethvert Haandværk tillige med Borgmestre og Raad overveje og forfatte Regler og Bestemmelser om Læreaar for Drengene og Svende og om deres Forhold i det hele taget i Lære- og Svendetiden.

Ungdommens Opdragelse laa Christian IV. stærkt paa Sinde, man erindre blot hans Interesse for Børnehuset og hans humane og i de mindste Smaating gaaende Omhu for Børnenes Behandling og forsvarelige Pleje. Og han, der i saa mange Retninger var forud for sin uforstaaende Tid, har Æren af at være den første, der har taget sig af det vigtige Samfundsspørgsmaal: Lærlingenes Uddannelse. Først og fremmest var det ham om at gøre, at de ikke kom under en efter lutheransk Opfattelse uheldig religiøs Paavirkning. Og det kunde meget let hænde netop dengang, da en Mængde fremmede Haandværkere af afvigende Trosbekendelse kom hertil. Alle Læredrengene, som er i Arbejde hos fremmede Mestre, skal derfor to Gange ugentlig indfinde sig i Tugthuskirken og lade sig eksaminere og undervise af Præsten og Degnen i deres Katekismus og Børnelærdom. Hvilket dog – det er betegnende for de lutherske Præsters Nidkærhed, at det er nødvendigt at sige det – bør ske med Læmpelse og ikke med Overfuselse og Skjældsord.¹⁵

Det er underlig vemodigt at se denne humane, varmtfølede og rettænkende Mand staa saa ene med sit store Arbejde for at hjælpe sine Undersaatter fra Middelalderens Barbari ind i lysere Tider. Paa alle Omraader har han at kæmpe mod Selvviskhed, Selvretfærdighed og træg Vedhængen ved gammel Fordom og mod magelig Skik og Slen-drian. Under sit Arbejde for at bringe Haandværk paa Fode og skabe Mulighed for Tilgang af dygtige Svende har han nok at gøre med at hindre »at den Uordning paa ny igen skal indføres, som vi næst Gud den Almægtiges Hjælp ved Skraaernes eller Haandværkslaugenes Nedlæggelse haver betaget« (d. e. fjernet).

En af de »Uordninger«, som det var Christian IV. magtpaaliggende at faa fjernet, var det Paria-Præg, som de ældre Laug med den dem ejendommelige Farisæisme, efter tysk Skik havde sat paa Børn, der

var født uden for Ægteskab. Saadanne taaltes ikke i noget Laug, hvorfor enhver, der vilde vinde Lauget, maatte fremlægge Ægte-Brev, d. e. skriftligt Bevis paa at være født i lovligt Ægteskab. Det var Christian IV. med hans humane Tænkemaade i allerhøjeste Grad imod. Han har med stort Mishag erfaret, hedder det i Forordning af 1622 d. 26.

Grønne Bro over Rosenborg Slotsgrav og Ringmuren opført 1623—25 af Hermann Thønnesen.
Portpillerne med de to Blyfigurer opført under Christian V.

August »saadanne vore velmente Anordninger allerede udi adskillige Embeder (d. e. Haandværk) at misbruges, idet nyankomne Mestre afordres Lære- og Ægtebrev, ligesom bedre skulde være, at en Uægte sig med Lediggang skulde opholde, end ved et ærligt Haandværk nære og føde.«¹⁶

Kongen tager bl. a. her Sigte paa det Forslag til nye Laugs-Artikler, som Snedkerne i Henhold til Forordningen af 1621 d. 10. Oktober havde forfattet og indsendt til Godkendelse hos Borgmestre og Raad, og som uden Hensyn til Kongens tydelig udtalte Villie opstiller den gamle Fordring om ægte Fødsel.¹⁷ Og der har næppe været noget andet

Laug, uden at det jo har fulgt Snedkernes Eksempel. Men i den Række Laugsskraaer, der kom frem i dette og nærmest følgende Aar, bliver Myndigheden til at indskrive Mestre simpelthen frataget Laugene. Enhver Haandværker, der løste Borgerskab, var dermed berettiget til at fordre sig optaget i Lauget. Der skulde ikke længer være nogen retslig Forskel paa ægte og uægte fødte Børn, lige saa lidt som der maatte fordres Lærebrev, »hvilket hos mange fornemme Nationer ikke var Skik.«¹⁸

Men gammel Skik og gammel Fordom er som sagt ikke saadan at bryde. Christian IV. raadede ikke over en Stab af Embedsmænd, som kunde se med Forstaaelse paa hans »velmente Anordninger« og med Myndighed føre dem igennem. Har nogen kendt Kong Valdemars Ord: Med Lov skal man Land bygge, var der for ringe Samfundsfølelse og for megen Egenkærlighed og Trods til, at man vilde bøje sig derfor, naar Loven kom i Strid med ens egen Magelighed og Fordel. Borgmestre og Raad var i alle Købstæder alt for meget igaaet med Borgerne og havde alt for stor Fordel ved at staa sig godt med dem, til at de skulde lægge særlig Nidkærlighed for Dagen for Kongens Love, – hvis heldige Betydning for Samfundet de ofte ikke forstod – naar de var i Strid med deres velstillede Bysbørns Interesser.

I et samtidigt Brev¹⁹ (1623 d. 8. Marts) skriver Kongen bittert: »Eftersom daglig Forfarenhed udviser, at i Købstæderne fast en ringe Ting holdes over vore Mandater, men fast ses igennem Fingre med dem (d. e. de Personer) de (nemlig Borgmestre og Raad) velbevaagen ere«, og de samme Ord gaar igen i hans skarpe Forordning af 23. April s. A.²⁰

»Eftersom befindes Borgmestre og Raad udi vore Købstæder fast forsømmeligen at holde over vore Forordninger, hvorfor og, efterdi deres Overtrædere ikke tiltales og straffes, som vedbør, de Ulover (Ulovligheder) og Utilbørligheder, som afskaffede ere, fast Tid efter anden paa ny tiltager, da paa det saadant maa forekommes, ville vi hermed forordnet og befalet have«, at saafremt Borgmestre og Raad ikke inden 14 Dage paataler Overtrædelser af disse Forordninger (om Laugene), skal Byen miste sin Andel i Sagefaldspenge, der skal indgaa i

Kongens Kasse, medens Borgmestre og Raad skal være pligtige til at erstatte Byen det lidte Tab.

Men Christian IV. formaaede ikke at føre sine velmente Anordninger igennem. Kejserkrigen kom to Aar senere, og efter den var han en anden Mand end før, knækket og nedbrudt. Og i Tillæg til Skræddernes Skraa af 1633 dukker den gamle Fordring om Ægtebrevet aabenlyst op paa ny.

Og det turde vel være et Spørgsmaal, om Christian IV.s humane Bestemmelser, der enslydende gaar igen i alle Laugsskraaer fra disse Aar, om at Læredrengene ikke maa bruges til anden Gerning, end Haandværket »til Drengens Forbedring« vedkommer, og at Mesteren er pligtig til at yde sine Læredrengene tilbørlig Undervisning o. s. v., i Almindelighed har haft større praktisk Betydning. I Laugsskraaerne af 1682 er alt sligt strøget; der er ingen, der tænker paa Læredrengene mere.

Naar der her er dvælet saa udførligt ved Christian IV.s Stilling over for Laugene, er det paa Grund af Laugets tidligere Historieskriver, Professor Nyrops Misforstaaelser af Forholdene. Misforstaaelser, der faar deres betegnende Udtryk i den mærkelige Oplysning (Murerlauget Side 70) »at Christian IV. uvillig og modstræbende giver Laugene Ret til at bestaa«.

Dette virker unægtelig noget forbløffende, naar Forholdet er det, som her ved Aktstykker, der ogsaa stod til Nyrops Raadighed, uomtvisteligt er godtgjort, at Kongen over alt og stadig er Drivfjedren i alt Arbejdet for, gennem nye Bestemmelser og Love for Laugene, i hvilke de gamle Skavanker var undgaaet og der — efter grundig og human Overvejelse — var taget Hensyn baade til Mestre, Svende og Drengene, at bringe Haandværket og Haandværkerne paa Fode.

IV

LAUGS-SKRAAEN

PAA PAPIRET OG I DET DAGLIGE LIV

DE forskellige Skraaer eller Artikler, der blev udfærdigede for de i Aarene 1622–26 genoprettede Laug, er alle skaarne over den samme Læst som Skraaen for det samtidig som en Nyskabning oprettede Murmester-Laug. Og det i den Grad, at ikke blot Indledningen og en Række Paragraffer er saa godt som ordret enslydende, men man er kommen for Skade at overføre Bestemmelser for eet Laug, hvor de havde hjemme, paa et andet, hvor de ikke havde hjemme. Saaledes finder man i vor Laugsskraa Prgf. 24 en Straffebestemmelse for den Svend eller Dreng, som foragter sin Mesters Mad og Øl. Det kunde passe for Drengen, som fik Kost og Logis hos Mesteren, og det kunde passe for Svende i de andre Haandværk, der arbejdede hjemme paa Værkstedet, men det kunde ikke passe for Mursvende, der ikke fik Kost hos Mestren og ikke sad paa Værksted, men arbejdede paa Byggepladsen.

Vi skal i det følgende ved Oplysninger fra de tidligere kun lidet benyttede, i Efteraaret 1922 paa Industriforeningens Loft fremdragne Laugsprotokoller, se, hvorledes Skraaen blev overholdt i det daglige Liv.

De første 17 Paragraffer omhandler Mestrenes Forhold over for Øvrigheden og over for hinanden indbyrdes. De sidste, Paragrafferne 18–31, omhandler Forholdet til Svende og Dreng. Uagtet Mestre og Svende saaledes ved Skraaens Affattelse udgør eet Laug, bevirker de

modstridende Interesser dog snart, at Svendene paa egen Haand danner et Laug for sig. Hertil skal vi komme tilbage i de følgende Afsnit.

Skraaens første Stykke handler, som naturligt er, om *Oldermand og Hossiddere at sætte*: »Først skulle dj haffue een oldermand, huor til thuende aff deris laug skulle vdvelgis, som paa raadhuszet for borgemestre och raad skulle opkomme; och huilchen de af samme toe duelig kiende, hand schal were oldermand it aar; hannem schal tuende andre fornumbstige mend forordnis til hoszsiddere, huisz naffne da i byszens bog skulle indteignis, saa och derhoes formanis och paamindesz deris bestilling med ald flid foruden argelist at forrette, och skulle dj paa huer mandag i ugen om formiddag (om saa offte behoff giøres) i deris laugshuus eller een anden bequemb sted forsamblis, der sammesteds forhøre huisz klage och tuistighed imellem mestere, suenne och drenge kand indfalde, saauelszom andre laugszens erinde at forrette; di skulle och haffue een laugsschriffuere, som alle sager til goed effterretning kunde anteigne; doch ald saadan deris sammenkomst och forretning at sche foruden drich«.

Man faar af Laugsprotokollerne straks det Indtryk, at det ikke gik slet saa strengt til, som Præsten prækede. Medens den første Oldermand, Willum Poulsen, blev »tilforordnet af vor gunstige Øvrighed, Borgmestre og Raad« melder Laugsbøgerne ikke senere noget om, at disse har bestemt eller tilforordnet en af de to af Lauget indstillede Mestre til Oldermand. Snart hedder det, at den eller den Mester — saa godt som altid den første af Hossidderne — af menige Laugsbrødre blev udkaaret og tilsat at være Oldermand, snart at han blev kendt og samtykt, tagen, ja, forordnet til Oldermand. Kun i et enkelt Tilfælde har Øvrigheden ved sin Repræsentant, Bisidderen, haft en Haand med i Spillet. 1641 d. 1. Marts tilkendte og samtykte Bisidderen (Raadmand Niels Hansen) og menige Laugsbrødre M. David Davidsen Oldermand at være.²

Skraaens Paabud om, at Oldermandsskifte skal finde Sted, »naar Aaret haver Ende«, altsaa at Oldermanden sidder i et Aar og »forløves« ved Nytaarstid, er heller ikke blevet overholdt. I alt Fald kun for de to førstes Vedkommende: Willum Poulsen og hans Eftermand

Anno 1629. Den 6 Maj skæde
Murmesternes forsamling: Deris
forordnede Laugshus i Kødmandergade,

Da Efftersom Kong: Maytt: till
hans Maytts fornødenhed
haffuer werret begierrenndis
Thuende aff Mesternes paa
skulle medt schibene Vdforreigsge,
Er Udkaarrenn M: Christoffer
Caspersen, och M: Hans Suendsenn
samme Maiestetens begiering
Vnderdanig at effterkomme.

Huorforre samptlig Mesterne
haffuer dennem goedvillig aff
Oprigtig gemøtt paa Reigsen
medtfor Æret — IX Dlr. — if st.

Da naar gud will de igienn
hiemb kommer, da icke widere
Laugget om Nogen betalning
i nogen Maader at førdre
for samme deris Reigsze
och Arbeide.

Gengivelse af Laugsbogens Bl. 37 b.

Anno 1629. Denn 6 Maj waare Murmesternne forsamlede i deris forordnede Laugshus i Kødmandergade,

Da Efftersom Kong: Maytt: till hans Maytts fornødenhed haffuer werret begierrenndis Thuende aff Mesternes som schulle medt schibene Vdforreigsge, Er Udkaarrenn M: Christoffer Caspersen, och M: Hans Suendsenn samme Maiestetens begiering Vnderdanig at effterkomme.

Huorforre samptlig Mesterne haffuer dennem goedvillig aff Oprigtig gemøtt paa Reigsen medtfor Æret — IX Dlr. Och naar gud will de igienn hiemb kommer, da icke widere Laugget om Nogen betalning i nogen Maader at førdre for samme deris Reigsze och Arbeide.⁸

gaar bægge af paa Aarets sidste Dag. Men bægge fungerer de to Aar i Stedet for eet; fra 1628—1640 foregaar Oldermannsskiftet stadig ved Midsommertid; fra 1640 derimod midvinters og i Reglen ved Fastelavn, hvilket turde være en gammel Skik, der bryder igennem. Fra 1627 er Oldermannens Funktionstid indskrænket til eet Aar, med Undtagelse af Jørgen Thimian, der sidder fra 1634—1640.

Hossidderne — denne Betegnelse bruges indtil 1640, da Ordet Bisidderer kommer i Brug og benyttes, indtil Hossidderer 1659 paa ny kommer til Ære — fungerede i Reglen, efter Skraaens Paabud, i to Aar — Jørgen Thimians Hossidderer sad dog i seks Aar som han selv. Den ældste rykkede stadig op som Oldermann, som det synes, uden at Øvrigheden gjorde sin Valgret gældende, og den yngste rykkede op i hans Plads. Den ene af Hossidderne ses ofte at være taget til Oldermann for Svendene, saa vidt man kan se, uden at disse blev spurgt.

De ugentlige Møder skulde, lige som de to Aarsmøder, der ifølge Skraaens Prgf. 4 skulde holdes, det ene første Søndag efter Jul, det andet første Søndag efter Pinse, alle være »paa fastende Stævne foruden Drik og Gæstbydelse under hver deres 40 Marks Fortabelse«. Det turde dog være et stort Spørgsmaal, om alle Møderne — selv med Udsigten til en saa alvorlig Bøde — er gaaet af med tør Mund for de gode Laugsbrødres Vedkommende. Der er aabenbart sket meget i Laugget, som ikke kommer til Orde i Laugsbogen. Alene Anskaffelsen af en Velkomst og Bøder for ikke at gøre Velkomsten ret, d. v. s. drikke paa laugsmæssig foreskrevet Maade, samt Højtideligheden ved en Læredrengs »Løsgivelse« d. v. s. Forfremmelse til Svend, der var forbunden med »Forskænkning« eller »Lærekost«, antyder, at Forbudet mod Drik ved Laugsmøderne ikke blev taget altfor bogstaveligt. Ej heller ved Antagelsen af en Læredreng. 1638 d. 24. August antog M. David Davidsen en Læredreng, Laus Hansen og gav i den Anledning selv 1 Dlr. ligesom Drengen gav 1 Dlr. »derudaf den ene Daler straks i Brødrenes Nærværelse blev fordrukken, den anden i Laden indlagt«.

Den høje Øvrighed synes nu ikke, med Hensyn til Skraaens Overholdelse, at have givet Laugsbrødrene det bedste Eksempel. Ifølge Prgf. 4 skulde dens Repræsentant, Bisidderen, være til Stede ved de to Aars-

møder, som siden synes at være bleven til 4 Kvartalsmøder. Men det er kun sjældent, dette blev efterkommet, i hvert Fald efter de Oplysninger, Laugsbøgerne giver.

Hovedsagen i Kongernes mangeaarige Kamp med Laugene havde været disses stadige Politik at hæmme Tilgangen for at holde Arbejdet og Fortjenesten paa faa Hænder. Deres virksomste Middel hertil havde været Fordringen om høje Indgangspenge og store Gæstebud, hvilket gjorde Optagelsen i Lauget saa kostbar, at de færreste kunde til-lade sig en saadan Udgift.

Allerede i Erik af Pommerens Privilegier af 1422 hedder det,⁴ at den, der vil vinde et Laug, skal give for sin Indgang lige saa meget, som han giver for at blive Borger i Byen. Det gentages i Christoffer af Baierns Stadsret⁵ af 1443. I den koldingske Recess⁶ af 1558 blev der atter ved at fastsætte Betalingen for Optagelse i et Laug til kun en ungarsk Gylden eller dens Værdi – i øvrigt et Beløb, som havde gammel Hjemmel – nedlagt Forbud mod den egenkærlige Laugspolitik. Og dette Forbud blev gentaget atter og atter. Intet belyser klarere Kongemag-tens Mangel paa Evne til at føre sin Villie igennem paa det sociale Om-raade end denne Sag. Alle Forbud og skarpe Trusler til Trods vedblev Misbrugene, lige til Christian IV. resolut i 1613 greb til at ophæve alle Laug. Og da han ti Aar senere genopretter Laugene, er det med fuldstændig Udelukkelse af al Eneret. »Naar nogen er taget til Borger i Byen, maa Lauget hannem ikke vægres,« er et Bud, der gaar igen i alle de nye Laugsskraaer.

Eneretten blev for et langt Tidsrum slaaet Laugene af Hænde; men med Overholdelse af Bestemmelserne om Omkostningerne ved at gaa ind i Lauget forholdt det sig saa som saa.

Disse Bestemmelser findes i Skraaens Paragraffer 5 og 6, hvor det først hedder:

»Ingen Murmester maa imod Recessen forhindres at komme udi Lauget, ej heller maa nogen Svend (hindres at komme) paa Haand-værket, som sin Læretid her udi Byen haver udstaaet, bekommet sit Lærebrev og vundet sit Borgerskab. Og skal han – naar han indtages i Embedet – aldeles ingen Bekostning anvende enten (d. e. hverken)

Rosenborg, opført 1608–1615 set fra N. V. og den vestlige Del af Slotsforvalterbygningen, tidligere kaldet Marskalshuset, opført 1708.

paa Mesterstykke, Gilde eller Gæstebud uden aleneste (d. e. men kun) efter Recessen udgive 1 ungersk Gylden eller dens Værdi til den Stues Leje, hvor Sagerne af Oldermænd og Hossidderne mellem Mestre, Svende og Drengene forrettes (d. e. foretages); dernæst (til) Oldermænd en hel og til Skriveren en halv Daler, eftersom de sidder og haver Umage for hele Lauget; endelig skal han, — efterhaanden som han Pengene kan fortjene, — aflægge og betale 6 sl. Daler, hvoraf Halvparten skal komme til (d. e. benyttes til) Laugets Forbedring, medens den anden Halvpart skal komme gamle og forarmede Laugsbrødre og deres Hustruer til Hjælp og Trøst og til at stede dem til Jorden med, naar de ved Døden afgaar«.

Men Erlæggelsen af disse 6 slet Daler skulde — for at udelukke egenmægtige Forhøjelser fra Laugets Side — kontrolleres af Øvrigheden. Den, som vilde vinde Lauget, hedder det i Paragraf 6, skulde opgive for Borgmester og Raad, til hvilke Terminer han vilde indbetale dem. Hvilket skulde indføres i Raadstuebogen og ved Bud meddeles Oldermænd til Efterretning.

Sandheden tro maa vi, i Overensstemmelse med Laugsbogen, oplyse, at det i det første Aar gik efter Skraaens Bud. De seksten i 1623 optagne Mestre og den i 1624 først optagne Mester betaler, efter Paragraf 5, 1 ungersk Gylden eller dens Værd, 6 sl. Daler, til Lauget og 1½ Daler til Oldermænd og Skriver. Men de elleve 1624 d. 21. November optagne Mestre, blandt dem selve Laugets Oldermænd, betaler ikke den ungerske Gylden, lige saa lidt som den Mester, der blev optaget 1626 d. 19. August. Saa dukker den atter op ved Optagelser 1626 d. 6. September og 1627 d. 9. Marts og 20. Maj for derefter at forsvinde for stedse.

Dette beror utvivlsomt paa et 1623 d. 23. April udsendt Missive⁷ til Borgmestre og Raad i Køge, men som sikkert har været udsendt til alle Købstæder, om Bestemmelser som skal optages i de ny Laugskraaer; bl. a. den, at Erlæggelsen af den ungerske Gylden til Laugstueleje ikke absolut fastholdes, idet det overlades til Laugets Skøn, om den skal ydes eller ej.

Og samtidig indtræffer der en anden Mærkelighed. Den i Skraaen

paabudte Erlæggelse af 1 Daler til Oldemand og $\frac{1}{2}$ Daler til Skriveren hører pludselig op. 1627 d. 9. Marts nævnes denne Erlæggelse ikke. Derimod betaler den nye Mester Jørgen v. Ham en langt højere Sum, nemlig 1 Speciedaler til Ligklædet og 1 do. til Kredensen, d. e. Laugspokalen. Det gentages s. A. d. 20. Maj; mulig har vedkommende Oldemand og Skriver været saa højmodige, at de har givet Afkald paa denne Indtægt til Fordel for Lauget, skønt det lyder lidet troligt, og sandsynligvis er baade Ligklæde og Kredensen betalt ved de 2 Gange 2 Speciedaler, thi Udgiften hertil kommer ikke igen, hvorimod 1627 pludselig paa ny en Mester husker eller bringes til at huske Oldemandens Daler. I alt Fald betaler Mester Hans Schytts til Indgang 6 Daler og »gav han Oldemanden 1 Daler, resterer saa til Udgift 7 Daler«. Dette pludselige Spring til 14 Daler som Betaling for Optagelse i Lauget er ganske uden Forklaring i Laugsbogen. Naar Skriveren ikke faar noget denne Gang, kan det hænde, at Grunden var den, at der slet ingen Skriver var. En saadan ansættes nemlig først 1631, og der synes — trods Skraaens Paabud derom — ikke at have været nogen fast, i alt Fald ikke nogen fast lønnet Laugsskriver i de forløbne 8 Aar. Den nyoptagne Mester har i Laugets første 8 Aar betalt den lovbefalede halve Daler til den Person, som har indført hans Optagelse; men da der 1631 ansættes en fastlønnet Laugsskriver, falder Ydelsen bort.

Fra 1630 d. 7. Marts stiger Indgangsbeløbet atter uden Forklaring eller Specification, og denne Gang til 17 sl. Daler. Indtil dette Aar vedligeholder man dog endnu Forestillingen om den i Skraaen paabudte Sum og anfører de 6 Daler som Indgangspenge og tilføjer uden Forklaring »Rester 11 Daler«.

Men blot fem Aar senere maa der mere til:

»Anno 1635 d. 10. Februar udi Oldemandens, Jørgen Thimians samt menige Laugsbrødres Nærværelse haver M. Jacob Pedersen indgivet sig udi Murmester Lauget og lovede derhos, at han vilde gøre Laug og Laugs Rettighed, som en anden ærlig Mester gjort haver og lovede til Lauget 20 slet Daler.

Gav samme Dag til Indgang udi Lauget 9 slet Daler, lover derhos, at han til næstkommende St. Hansdag vil betale den sidste Rest«.

Her betaler altsaa den nye Mester de af Skraaen paabudte 6 Daler, men »lover til Lauget 20 slet Daler«. Disse 20 slet Daler skal altsaa se ud som en frivillig Gave, men er ikke desmindre ganske imod Skraaens Bud.

Er det disse, som man skulde synes, aabenbare Ulovligheder, der har vækket den velvise Øvrighed af sin Døs og bragt den til at mindes, at det var dens Pligt at føre Kontrol med Laugene? Man skulde næsten tro det. Thi 1638 d. 25. Februar har vi den sjældne Glæde at se dens Repræsentant, Bisidderen, Raadmand Niels Hansen, i Laugsforsamlingen: »da er deres Skraa offentlig først for dennem forelæst, derefter haver Bisidderen med stor Flid samtlige Mestre paa velvise Borgmestre og Raads Vegne alvorligen formanet, at de enhver for sig vilde have udi Agt deres Skraas Artiklers Indhold og dennem (sig) derefter rette og forholde til god samdrægtelig Broderskab og Enighed«. ⁸

Denne Røffel, thi ganske bortset fra Bevæggrundene til den, kan denne, sikkert af Bisidderen selv indførte, Bemærkning om det passede, kun opfattes som en Røffel, faar en egen Betydning ved en lille Tilføjelse i Marginen. »Ikke at indføre« staar der meget tydeligt at læse. Og det bestyrker, hvad der foran er antydet, at Lauget havde 2 Laugsprotokoller eller Laugsbøger, en — om man vil Kladdebog (i dette Værk betegnet som Lp. II.), til daglig, privat Brug, hvori det meste af hvad der hændte i Lauget, blev indført, og en anden, samtidig (Lp. I.), der var den officielle, til mulig Fremlæggelse for den velvise Øvrighed, bestemte Laugsbog.

Naar man nu ser, at Mestrene i Laugets første femten Aar, til Trods for de fra 1624 stadig stigende Indgangspenge, som kommer klart frem i Kladdebogen, ifølge Hovedbogen (Lp. I) stedse lover ved sin Optagelse »at ville give og gøre Laug og Laugs Rettighed som en anden Broder for (d. e. før) hannem givet haver«, skulde det kun synes at kunne forklares ved, at man ikke i den officielle Laugsbog har ønsket at give en Fremstilling af det virkelige Forhold, som var det, at den, der vilde vinde Lauget i 1638 gav fire Gange saa meget i Indgang, som Brødrene havde givet i 1623.

Det er en lignende Tilsøring af det virkelige Forhold, naar vi ser,

at Willum Poulsen, der ifølge Kladdebogen først er gaaet ind i Lauget 1624 d. 21. November, i Hovedbogen anføres som den først indtraadte Mester, umiddelbart efter Bemærkningen om, at han 1623 d. 14. Marts var tilforordnet at være Oldemand.⁹

»Samme Dag lod fornævnte M. Willum Poulsen sig antegne udi

Holmens Kirke med Holmens Bro inden dennes Ombygning 1878—79. T. v. Søkortarkivet

denne Murmester Laugsbog og at ville gøre Lauget Fyldest efter voris meddelte forordnede Skraas Indhold«.

Man har aabenbart ikke ønsket det officielt bekendtgjort, at Mester Willum har tøvet med at gaa i Laug.

Og nu kommer Paategnelsen: »ikke at indføre« til som et yderligere Vidnesbyrd om, at det i Murmesterlauget ikke var alting, man ønskede frem for Offentligheden. Men dette var i fuld Overensstemmelse med dets Traditioner.

Bisidderens Formaninger i Laugsmødet 1638 d. 25. Februar hjalp imidlertid intet. S. A. d. 9. September, da Mester Niels Sørensen vandt Lauget, »anlovede han at give Laug og Laugs Rettighed som andre

før ham«, altsaa at erlægge de 6 Daler i Indgangspenge og »udlovede til Lauget tyve og fire slet Daler«. Men dette bliver¹⁰ i 1646 til 40 Rigsdaler eller 60 sl. Daler, hvilket Beløb bliver staaende Perioden ud.

Der er imidlertid kommet noget nyt til, som atter foraarsager Udgift for de Laugssøgende. Ved Tillæg til Skraaen af 1637 d. 25. Januar (se Nyrop S. 360) indføres Mestersvendeaaret. Idet vi henviser til Afnittet »Mestre og Svende« skal her kun bemærkes, at der i Paragraf 2 opstilledes den Fordring, at enhver Svend, »der ikke her haver lært«, altsaa en fremmed Svend, som vilde være Mester i Lauget, skulde arbejde et Aar hos en Mester i Byen »førend han Borgerskab og Lauget begærer«. Ved sin Anmeldelse for Lauget som Mestersvend maatte han betale 2 Rdl. — 3 sl. Daler — for Lauget at samle; i Indgangspenge først 3 sl. Dal., fra 1646 4 sl. Daler, fra 1651 9 og fra 1656 15 sl. Dal.; til Skriveren og den yngste Mester 2 Mk. til hver, senere 1 Rdl. til lige Deling.

Det var nu næppe, som i tidligere Tid i andre Laug, alene Ønsket om at holde Haandværket paa faa Hænder ved at besværliggøre Adgangen dertil, som drev Mestrene i Murerlauget til den stadige Forhøjelse af Indgangspengene. Eneret paa Udøvelsen af Haandværket kunde de jo dog ikke skaffe sig. En Murmester var ikke, som en Haandværksmester tidligere, tvunget til at gaa i Laug. Tog han Borgerskab, kunde han frit nedsætte sig og arbejde som Mester, hvad mange af de i foranstaaende Liste opførte Murmestre, der arbejdede for Christian IV. inden 1623, ogsaa *efter* dette Aar vedblivende har gjort. Grunden til den ved de stadig forhøjede Indgangspenge, som Øvrigheden ikke vidste noget om eller saae igennem Fingre med, vanskeliggjorte Adgang til Lauget, maa snarest søges i Laugsmestrenes Stræben efter at holde Standen oppe i et socialt højere Plan, et Ønske, der kunde være naturligt nok under Tilstrømningen af de tyske Svende, og som maatte vokse i Styrke, efterhaanden som denne Tilstrømning tog til, — et Ønske, der i øvrigt faldt godt i Traad med de gamle Mestres Fortid.

Der kan næppe heller være Tvivl om, at denne Politik har baaret Frugt. Det er sandsynligvis Fattigdom eller i al Fald smaa Kaar, der

afholder mange Murmestre fra at søge Optagelse i Lauget. De fleste af disse Smaamestre — eller i al Fald deres Koner — har sikkert gerne villet ind. Nu var Lauget jo kommet i den Grad til Vejrs, at en Murmester kunde komme ind i Danske Kompagni¹¹ og blive Broder baade med Fyrster og Herrefolk. Skulde det ikke drage i en By som København, hvis Borgere og Borgerinder alle Dage har været besjælede af honnet Ambition! Men det kostede Penge, mange Penge. Man ser af Laugets Kladdebog, hvor det kneb for dem, der lykkelig og vel kom ind, at udrede de 60 Daler med Tillæg. Der kunde gaa 5—10—15, ja 20 Aar, inden Beløbet var fuldt indbetalt. Saa Glæden, ved at komme ind i Lauget, var blandet med nogen Smerte. Og Fordelen! Ja, virkelig Fordel af Lauget havde vist kun den Mester, der sad i en saa stor Bedrift, at han maatte holde Svende og Dreng, som han bedre kunde have Krammet paa, naar han havde Lauget med dets Domsmyndighed i Ryggen, end naar han stod udenfor, uden Støtte af den faglige Myndighed, som Lauget var. Saa meget mærkeligere er det, at af de 28 Mestres, der gik ind i Lauget i dets to første Aar, har de 18 ikke taget nogen Dreng i Lære.

V

MESTRE OG SVENDE

I Modsætning til senere Tider synes Lønspørgsmaalet ikke i den første Menneskealder at have givet Anledning til Strid mellem Mestres og Svendes.

I det følgende gives der en kort Udsigt over Lønforholdene for Murernes Vedkommende fra 1590, fra hvilket Aar vi har de første Lønbestemmelser.¹

I en Vedtægt om forskellige Haandværk af d. A. hedder det, at »en Mestermænd for Murmestere« skal have om Dagen »paa en Mands Kost« d. e. paa Bygherrens Kost, for almindeligt Arbejde 5 Skilling, men for at skelne 6 Skilling; arbejder han derimod paa egen Kost, skal han have 9 Skilling og 10 Skilling. De andre Murere skal have hver 4 Skilling om Dagen; en Lære-Karl 3 Skilling, en Understryger 3 Skilling; en Kalkslager paa en Mands Kost 4 Skilling og paa sin egen Kost 8 Skilling. En »theilbreer« d. e. en Teglbreder, 2 Skilling.

Til Sammenligning med senere Tider kan det mulig være rigtigt at oplyse, at Arbejdsdagen var saa lang som Sol var oppe; om Sommeren dog næppe før 5 og efter 7, hvilke Tidspunkter angaves ved Ringning med Byklokken, med kort Hviletid før Middag Kl. 11 og Vesperkost Kl. 4.

1601 fik Murmester P. Schultz, som satte Smelteovnen op paa Mønten, 20 Skilling om Dagen, medens hans Kalkslager fik 10 og hver af

de to Pligtskarle (Haandlangere) fik 9 Skilling. Det var i Juli, altsaa den længste Arbejdsdag. I April samme Aar fik 12 Murmestre, som arbejdede paa Tøjhuset 8 Skilling daglig, medens 4 mindre dygtige kun fik 6 Skilling. I Oktober og November fik de samme Folk 6 Skilling og 4 Skilling daglig. I 1614 faar Murmestrene, der i Sommermaanederne arbejder paa Rosenborg, efter deres Dygtighed 24 Skilling og 22 Skilling daglig, Kalkslagere 11, Pligtskarle og Kvinder 10 Skilling.²

I Laugsskraaen af 1623 er der intet fastsat om Lønnen. Det hedder kun i Paragraf 18, at den ene Mester maa ikke give større Løn end den anden, og at Løn skal fastsættes paa Laugsmøderne, »hvad enhver med Billighed bør at have og kan fortjene, paa det at Svende saa vel som Mestre paa bægge Sider kan vedblive«.

I Tillæg til Skraaen³ af 1626 fastsættes Lønnen for »Murmester-svende« d.v. s. Mursvende til 2 Mark daglig i de lange Sommerdage, »og ellers efter Tidens Lejlighed mindre, eftersom de ere gode for deres Arbejde«.

Gaarden Nr. 6 paa Amagertorv. Opført 1616 for Raadmand Mathias Hansen.

Tyve Aar senere var Lønnen den samme, 1648 d. 23. April blev det vedtaget paa Laugsmødet,⁴ at ingen Mester, under Bødestraf, maatte give Svende større Dagløn end 2 Mark, med mindre det var en Svend, »han kunde betro sit Arbejde«, — altsaa benyttte som Stedfortræder. En Ungsvend, der lige var løsgiven, maatte nøjes med 24 Skilling.

De Rivninger, der snart viste sig mellem Mestre og Svende — der tales stadig om de af »de fremmede Svende« forvoldte Uroligheder — havde andre Aarsager, der var bestemte ved de Modsætningsforhold, der fra første Færd fandt Sted mellem de med tysk Laugstvang og Laugsskik uvante danske og nederlandske Mestre og deres zünftige tyske Svende.

Nyrop fremsætter i sin Bog om *Haandværksskik i Danmark* S. 179 det mærkelige Spørgsmaal: Hvornaar og hvorfra kom Zünften? Mærkeligt først og fremmest ved dette Ord, som han bruger flere Gange.

Der er et Ord paa Tysk, som hedder *die Zunft*, paa Dansk Lauget, med Flertalsformen: *die Zünfte*. Men Zünften er hverken Dansk eller Tysk; det er et selvlavet og uden Nødvendighed fabrikeret Ord.

Man kan kun slutte sig til, hvad han mener dermed. Efter den Forbindelse, hvori Spørgsmaalet forekommer, maa det sikkert kunne rettes til: Hvornaar kommer de ejendommelige tyske Haandværksskikke hertil, der brugtes, naar Læredrengen blev »løsgivet«, d.v.s. optaget i Svendenes Kres, og som var en vigtig Del af de tyske Svendes »Handwerksbrauch und Gewohnheit«? Men ogsaa i denne Form ligger Besvarelsen af »hvorfra« i Spørgsmaalet selv: de kommer fra »die Zünfte«, altsaa fra de tyske Laug; der bliver altsaa kun tilbage Spørgsmaalet »hvornaar«?

Spørgsmaalet er i og for sig overflødigt for os — hvor stor Interesse det end kan have for andre Haandværk. Byggefolkene her hjemme — Murere og Tømrere — i det 16. og Begyndelsen af det 17. Aarhundrede, havde, som foran fremstillet, gennem Nederlandene en renere, af Laugsuvæsenet mindre paavirket Tradition, end de nord-tyske Laug, der i Reformationstiden med lutheransk Nidkærhed og Plump-hed havde efterabet Byggehytternes om Katholicismen mindende Cere-monier, og som i den for mange af disses Brødre og deres Descen-

denter ejendommelige Daab af voksne Personer havde fundet en dramatisk Handling, der var særlig egnet til at drive Løjer med ved Læredrengenes Optagelse. Den blev hurtig udbredt over det protestantiske Europa, fik Indpas ved Skoler, — hvor den hist og her kendes endnu i afbleget Form — og i alle Laug, undtagen i Byggekorporationerne i de af mennonitiske (»døberske«) Anskuelse gennemsyrede Nederlande og i de fra disse Byggekorporationer stammende Murerlaug i Danmark.

Disse Laug har — ogsaa i Tyskland — ofte holdt sig fri for de Udskjelser, som var i Brug i de andre Haandværk. Men de fra dem udgaaede Svende, som kom her til Landet, var fra deres hjemlige Laug i Besiddelse af anden Arv fra Fortiden, nemlig et Sammenhold, en Uafhængighedsfølelse og en stærk Overbevisning om deres Overlegenhed, — en Overbevisning, der utvivlsomt i meget skyldes Tyskernes til alle Tider velkendte Overvurdering af sig selv —, men sikkert ogsaa har nogen Rod i deres Traditioner om en svunden Stortid og i fast Vedhængen ved for en stor Del misforstaaede og i Tidens Løb forvanskede Stumper af Ceremoniel og Ritualer fra de gamle Byggehytter —, gamle Ord, Udtryk og Tegn, som nu var nærmest uforstaaelige, men som mulig netop derfor, for disse jævne Folk, fik en egen dragende og mystisk Betydning.

Det var Paragraf 23 i Laugsskraaen, der blev Aarsag til den første og længstvarende Strid mellem Mestre og Svende.

»Huilchen suend, som en mester giffuer arbeit, hand schal huer løffuerdag afften giffue fiire schilling vdi deris laugsbøsse, saa lenge hand hosz samme mester arbeitendis worder, huilche penge, som ellers kaldis thidepenge, schal giemmisz och foruaris til fattige suenne, som med soet och siugdomb bliffuer hiemsøgt och inted haffuer udi forraad dennem med at erholde (opholde) saa och at stedis til jorden med, naar dj wed døden bortkaldisz«.

Svendene har straks følt sig brøstholdne ved at skulle lægge disse Penge i Mestrenes Bøsse og har vægret sig ved det. Men Mestrene var ikke til Sinds at give efter. »Tidepengene«, som brugtes til syge og

hjælpeløse Svendes Underhold og til deres Jordefærd, var en gammel Afgift, som vi f. Eks. finder i Roskilde Skomagersvendes Skraa af 1450, hvor de dog kun erlægges fire Gange om Aaret,⁶ og blev fra gammel Tid administreret af Mestrene i Forening med Svendene. I andre, med Murerlaugets samtidige Skraaer fastsættes Betalingen af Tidepengene ligeledes til fire Gange om Aaret. I Smedesvendenes Skraa af 1629 er det derimod bleven til een Gang hver Maaned.⁷ Mursvendene har fundet det for glubsk, selv om det var til deres eget bedste, at skulle af med 4 Skilling hver Ugedag. Men Mestrene holdt stift paa Skraaens Ord, som det fremgaar af følgende Uddrag af Laugsbogen:

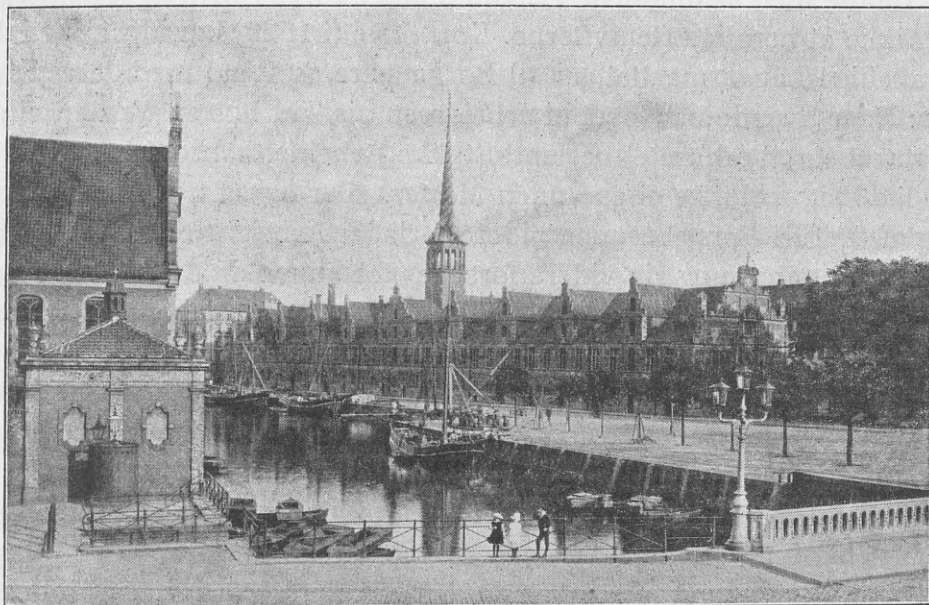
»1626 denn 12. februarij Waare Muurmestrene forsamlede, Offuerrendis Niels Hansen Biisidder, da bleff aff samptlige Mesternne Endrechteligenn samtøcktt, at huilcken Mester effter denne Dag Nogen Suenne Antager, da Schall samme Mester forreholde den samme Suend, At hand huer Løffuerdag fiere schilling schall Indlegge vdj Muurmesternis egen Bøsze.

Befindis Nogen Muurmester her imod sig at Opsette, och dette forschr: iche effter kommer, da schall hand haffue forbrutt till Laugett Thj daller Specie, Och Lauget paa Ny at winde, huor effter enhuer kand haffue sig at rette och for schade at tage ware«. ⁸

Men Svendene vilde selv raade over deres opsparede Penge.

Det er saa heldigt, at den første, paa Tysk affattede, Indførsel i Svendebogen giver os Besked om deres Opfattelse af Sagen.⁹ Her berettes, at Svendene i 2 Aar har ligget i Kiv med Mestrene om de 4 Sk., Skraaen vilde have dem til at punge ud med, »hvilket falder os for besværligt, hvorfor vi af højtrængende Nød adskillige Gange maatte beklage os for Borgmestre og Raad. Men saasom vi ikke kunde faa noget gunstigt Svar, saae vi os tvunget til at henvende os til Kansleren med vor Besværing og lægge (de skyldige Tide-) Penge ud. Hr. Kansleren gav derefter Borgmestre og Raad Besked om at forlige os med Mestrene, hvilket ogsaa sket er, og har Borgmestre og Raad udstedt en Forordning at rette os efter, saa alle Svende, enten de er bosatte Borgere eller fremmede, hver Ugedag skal lægge 2 Sk. i Bøssen, hvilket kostede os 29 Daler til Mestrene«.

Svendene har aabenbart ikke været lette at have med at gøre, siden de ikke kunde eller vilde forstaa, at disse 29 Daler ikke kom Mestrene, men dem selv, deres egne syge og trængende Kammerater til gode. Men Hovedsagen var den, at de ikke vilde vide af Mesterlaugets Kontrol. I det omtalte Forlig, der blev indgaaet d. 26. Marts 1626 hedder det bl. a. at:

Børsen opført 1619—23 af Morten Weichant. T. v. Holmens Kirkes sydl. Fløj, oprindelig Ankersmedie.

» alle de Svende, som tjene paa Embedet, skal een Gang hver Sommer, naar Adelstævne holdes, give udi samme Embedes Laugsbøsse«, — den velvise Øvrighed undgaar klogeligen at sige Mestrenes Bøsse, men Meningen turde være den samme — »1 Mark eller 16 Sk. danske til Laugets Forbedring for den Frihed, de mere end andre til Lauget kunde have, men udi Svendenes Bøsse skal de indlægge deres ti(de)penge efter gammel Sædvane, som er hver ottende Dag 2 Sk.« — her er sandsynligvis glemt Ordet: lybsk, eftersom 2 Sk. lybsk svarer til det alm. nævnte Beløb for Tidepenge 4 Sk. dansk. — »Hvilke Penge til ingen anden Brug skulle anvendes end til Murmester-Svendenes egen Nødtørft, naar dennem Sygdom tilslaaes« o. s. v.

For denne Bøsse skulde der være to Forstandere, den ene en Mester af Lauget, den anden en beskeden Murmestersvend, hver med sin forskellige Nøgle, som i Laugsskriverens Nærværelse skal udtage Penge af Svendebøssen, naar Behov gøres, »den widtørffuende (nødtørffuende) af Embedet til Gavn og Gode«. ¹⁰

Denne med salomonisk Visdom affattede Bestemmelse formaaede dog ikke at berolige Gemytterne. Kort efter (i 1629) har Mestrene i de forskellige Laug¹¹ maattet gaa til Borgmestre og Raad med deres Klager: Naar Svende har lovet at arbejde en vis Tid hos en Mester, eller paataget sig at udføre et bestemt Stykke Arbejde, kan det hælde, »at de lade sig forlokke af en anden Mester, eller ogsaa uden billig Aarsag af eget fri Forsæt«, uden videre forlader Arbejdet og »under Skin af at ville vandre og sig videre forsøge« forlanger sin Afsked paa ubejlig Tid, saa Mestrene tit og ofte derover sættes i Forlegenhed, »Godtfolks Arbejde til den udlovede (aftalte) Tid at befordre«.

Disse Klager — det er sikkert kun en Tilfældighed, at Murmestrenes ikke er bevaret — fremkalder et nyt Tillæg¹² til Laugsskraaen af 1637 d. 25. Januar, hvis vigtigste Bestemmelser er den i Paragraf 1, der forlanger 3 Aars Læretid i det mindste, indenlands eller udenlands, af den løsgivne Dreng eller unge Svend, inden han kan tage Borgerkab og dermed vinde Lauget, og den i Paragraf 2, der af fremmede Svende, som her hidkommer og ikke lært haver, fordrer i det mindste 1 Aars Arbejde hos en Mester i Byen, inden han kan begære Borgerkab og Laug (se foran S. 72).

Det er sikkert ogsaa i Forbindelse med disse Laugsstridigheder, at Magistraten foranstalter det foran (S. 70) omtalte Laugsmøde af 1638 d. 25. Februar. Og nu viser det sig, at Striden om Svendenes Tidepenge stadig flammer lige stærkt. Men det viser sig tillige, at Mestrene har lært Sammenholdets Betydning.

»Anno 1638 denn 13. Martij Vaare Mesternne forsamlede i deris Laugshus; da er den gandsche schraa for Mesternne saa vell som och for Suennene offentlig forelest. Och bleff aff Mesternne samme Dag samtøcht, at ingen Mester schall beuilge nogen suend noget Arbejd enten stort eller och Ringe eller I stychviis, Vnder straff som vedbørt«.

Dette har aabenbart virket og virket hurtigt. Thi umiddelbart efter hedder det:

»Samme dag er Mesternne och Suennene uenligen med huer andre foreenede, om huis Irring dennem hidintil imellem vertt haffuer, och Suennene samtøchte, dennem Tillbørligen en huer at forreholde effter schraaens Artichlers indhold.

Belangende de 4 Skilling, som enhuer Suend huer Vge schal vdgiffue, schall anfanges och vdgiffues 14 Dage effter Paasche nu først-komendis, och endis till Michaelj der nest effter, och saa alt fremdelis holdis och effterkommis, som nu samtøcht och indgaaenn er. Och schall en af Suennene, som dertil vorder forordnet, haffue en Nøgell till den bøsse, som forn^{te} 4 schilling vorder indlagt, och den Anden Nøgel schall en aff Mesteren hoes sig beholde, och Naar Noget aff samme bøsse Vdtagis, schall det rigtigen Antegnis, huortill det vdgiffuendis vorder. Paa dett ingen nogen vrett schall Vederfaris. Ydermere er samtøcht, at Naar Nogen straff enten aff Mesternne eller Suenene falde kand, da halffparten der aff vdj Mesternnis och den Anden halffue part vdj Suennennis bøsse at Indleggis«. ¹³

Nu skulde man jo tro, at Sagen efter dette venlige Forlig af 13. Marts var klappet og klar. Men Mestrene har dog ment det klogest at indhente Bekræftelse paa Afgørelsen hos en endnu højere Myndighed end Borgmestre og Raad. Herom giver følgende Udskrift af Laugsbogen¹⁴ Besked:

»Eftersom Imellem Mesterne og Suenner udi Murmesterlauget Anlangende di fire schilling, en huer Suen om Vgen till Laugets forbedring, En och Annden deris Straff Pendinge, schulle Vdgiffue, Tuist och Jrring er indfalden, formiddelst de dennem iche Haffe willet Vdgiffue, Da haffer Jürgen Timmian, paa denne Tid Oldermænd for Lauget, med Hans Bisiddere, Daudid Daudisen och Rasmus Mandorff, formiddelst deres grundig och flittig beretning for Erlig och Welb: Mand och Streng Ridder, her Corfitz Wlfeld, Konngl. Ma: worris Allernaadigste Herris Stattholder, Sagen wunden, Saa at Suenene sig effter Mesternis wilge Endelig schal bequemme, och huer Vge dag fire schilling udi Bøszen schulle indlegge, Saa och dennem epter deris aff wel-

uise Borgemestere och Raad meddeelte Laugs Artickler Rette och forholde Vnder straff som vidbør.

Actum Kiøbenhaffn dend 3. Aprilis Anno 1638«.

Dette var saa noget nær allerhøjeste Bekræftelse paa Mestrenes Sejr. Thi en Sejr var det, selv om de nu eller tidligere har maattet fire paa eet Punkt. Næmlig med Hensyn til de 16 Skilling, som hver Svend ifølge Forliget af 1626 om Sommeren ved Adelstævne skulde erlægge til »Laugets Forbedring«. Denne Ydelse hører man intet om senere.

Der foreligger her den Ejendommelighed, at Jørgen Thimian, der nu som Oldemand for Laugsmestrene bragte Striden om Tidepengene ud af Verden med en Sejr for Mestrene, i 1626 var Oldemand for Svendene og saaledes i Begyndelsen af Kampen maa have været disses Talsmand. Men han er ikke det eneste Eksempel i Historien paa, at en Mands Anskuelser skifter efter den Plads, han indtager.

Det kunde se ud til, at det er den kraftige Tone i den Udtalelse: »saa at Svendene sig efter Mestrenes Villie endelig skal bekvemme«, der har formørket Minderne om det venlige Forlig og faaet Svendene til at gaa paa Bagbenene. Thi det var jo netop det, de kæmpede imod. Men Sagen angaaende Tidepengene var tabt, — nu gjaldt det at rejse Keglerne paa en anden Bane.

Af Laugsbogen ser vi stadig Glimt af Uro, der hidtil ikke nærmere har kunnet forklares. 1660 d. 21. Februar, da Mathias Sørensen og Claus Hess lod sig indmelde som Mestersvende, maatte hver af dem, »eftersom han haver været med en af de Svende, som tilforne har sat sig op imod Lauget og stævnet Borgmester og Raads Dom ind for Herredagen,« (se S. 88) underskrive en for de Herrer lidt ydmygende Erklæring om, at de »afstod fra samme Proces og fra Svendene, som havde sat sig op imod Lauget« og »bepligtede sig til at holde med Haandværket som en ærlig Svend og i Fremtiden en Mester bør at gøre«. ¹⁵

Der er næppe Tvivl om, at Claus Hess har hørt til de særlig urolige Svende og taget Del i enhver Opsætsighed. Som ganske ung Svend bliver han 1651 idømt Bøde for at gaa med Gevær d. e. Værge ved Siden i hans Mesters Hus, og nægter at betale; 1652 bliver han atter

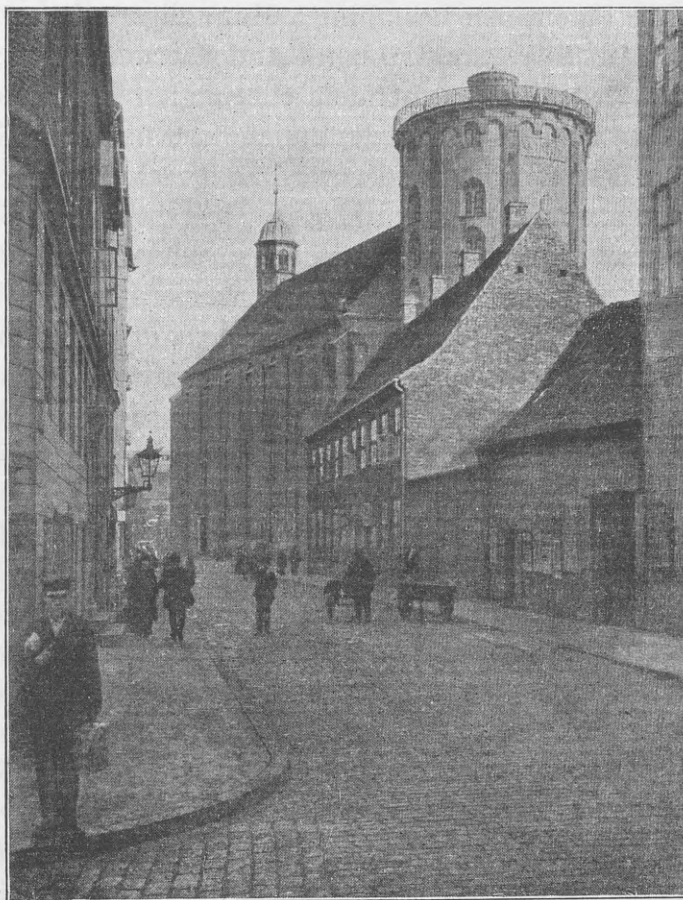
dømt for en Forseelse imod Lauget. Og samtidig er han med i den store Sag mellem Oluf Stenwinkel og Laugsmestrene – naturligvis imod disse. Ogsaa senere som Mester viste nan Lyst til at bide fra sig.

Men inden vi gaar over til denne Sag, skriver vi os bag Øret, at Borgmestre og Raad af misfornøjede Mursvende er stævnet for Herredagen for en Dom, de har afsagt.⁸

Oluf Stenwinkel var ved Bestalling af 1651 d. 27. Maj bleven ansat som Stadskonduktør og skulde som saadan have Tilsyn med Byens Gader, deres Brolægning, Fald, Afløb o. s. v. samt med at Bygninger opførtes inden for deres egen Grund og ikke masede sig ud paa Gaden med

Bislag og Udbygninger. Men Bestallingen endte uforsigtigen med de Ord: »dog skal det stande enhver frit for ved hannem eller andre Bygmestre deres Bygning at bygge eller fortinge lade«.

Det var unægtelig ganske imod Laugsskraen. Thi vel kunde enhver, der tog Borgerskab, gaa ind i Lauget; men han maatte have staaet i Lære, først 3 Aar som Dreng og dernæst have arbejdet 4 Aar som Svend

Runde Taarn og Trinitatis Kirke (opført 1637—51 af M. Jørgen Scheffel og M. Anders Frech) samt Regensens nordlige Fløj.

og Mestersvend. Murmestrene rejser sig da ogsaa straks som een Mand og bringer 1652 i April deres Klage »supplicando« ind for Kongen.

»Eftersom en Mand, Olluf Steenwinckel ved Naffn, sig E. Ko. Ma. obne Patent och Bestalling vell muligt ved wretmeszige Angiffuende haffuer tilveyebragt, iblandt Andet formeldendis: Skall det stande enhuer frit fore wed hannem eller anden Bygmester derisz Bygning at bygge eller fortinge lade, huilche ord hand sig til fordeel vill hentyde och deroffuer sig med vores handuerck befatter. Idet hand nu kortelig en voresz Laugsbroder fra sit Arbeid sniddeligen haffuer trenget, wanset samme vores med-Laugsbroder ingen fuldkommen Affregning med den Mand, Arbeidet lader forferdige, giordt haffuer (efftersom hand thuende fulde Aar derpaa haver arbeidet), huilchet strider emod vores Laugs Articklers femtende Punct; Saa wj fattige mend osz befrycter det os thill største Rujn och forderffuelse paa vores handuerck vill gerade, dersom Oluf Steenwinckel med saadant sit forehaffuende fortfarer osz ald vores Arbeid at betage, fortinge och ved vores Murer Suenne lade forferdige. Och dersom enda en aff osz fattige Mestere kunde bekomme it støcke Arbeid, da befrycter wj, att Oluf Stenwinckel schal osz vores Murer Suenne affspenstig giøre, forloche och Arbeid giffue, saa wj da bliffuer gandsche och aldeles paa vores handuerck rujneret och forduerffet, efftersom det da vil vere w-mugligt, att wj nogen erlig Mands Arbeid til wdloffuede tiider kand ferdig schaffe.

Wj fattige Mend ere i dend wnderdanigste forhaabning, att Oluf Steenwinckel Eders Ko. Ma. for wmild och osz vrangeligen angiffuet, att wj icke schulde vere dygtig noget Arbeid att forferdige, der hand, dog icke er døgtig fast det allerringeste Murarbeid selff at gøre, huorimod wj formoder, att alt huis Arbeid, wj for Eder Ko. Ma.s Herr Fader, Sal. och høylofflig Ihukommelse, baade inden och wden Riiget, Saauel for Eders Ko. Ma. haffr forferdiget, er saaledis giort, at Ingen Klagemaal derpaa til desz er kommen.

Eders Ko. Ma. vilde aff Kongelige Gunst och Naade Naadigst verdiges til at considerere, att wj fattige mend udj seeniste feigde med stoer Indquartering och vdgiffne Skatter er bleffuen besuerget, som wj gandsche goeduilligen haffuer och huis osz frembdelis paaleges som

pligtschuldige Vndersaater gierne Vdgiffuer, foruden huis stoer Besue- ring wj med Brandmesterschaffet haffuer, naar diszuere nogen nød och fare paakommer. Och Oluf Steenwinckel derimod ingen Wmage och besueing haffr, ei heller det allerringeste til E. Ko. Ma. och Byen skatter eller schylder, formoder derfor paa det vnderdanigste, att ved E. Ko. Ma.s Oluf Steenwinckel meddeelte obne Patent och bestalling icke worder forstaaet hannem friit att vere vores Murerhanduerck at bruge och vores Suenne, som wj med mødsommelighed langsomme- ligen haffuer oplærdt, til sig at locke, befordre och Arbeid giffue; ei heller tilsteder, att voresz gandsche Laug schulde formedelst hans schyld bliffue gandsche och aldellis forduerffet. Mensz mehre formo- der, E. Ko. Ma. aff Konglige Gunst och Naade osz fattige mend til vo- res Laugs Bestyrckelse och forfremmelsze naadigst behielplig bliffuer och Oluf Steenwinckels schadelige paafund forhinder och demper. Indflyer derfor til E. Ko. Ma. och paa det Allervnderdanigste beder, att E. Ko. Ma. af Konglige Mildhed ville Oluf Steenwinckel lade for- mehne, hand sig fra Handuerck entholder och de antagne Suenne af- schaffer, indtil hand beuiszer sig Murerhanduerck reedeligen att haffue lærdt, sit Borgerschab erlanger och sieden sig i vores Laug att ind- stille och giøre, huis en anden Mester i Lauget for hannem beuist haffuer. Huilchet Gud Allermegtigste E. Ko. Ma. viszeligen vill be- lønne, herpaa wj E. Ko. Ma. milde och naadigste Resolution Allervn- derdanigst ere formodende.«¹⁶

Klagen ligger mellem Kancelliets »uekspederede Sager«. Men der kom alligevel Svar paa den, og det hurtigere, end Mestrene kunde have ventet. En Maaned senere d. 23. Maj, blev Stenwinkel fjernet fra København¹⁷ og ansat som Konduktør ved Fæstningsværkerne i Skaane. Det ser ud, som om Borgmestre og Raad har taget sig af Mur- mesternes Sag, thi Stenwinkel skriver 1656 til Kongen, at Borgmestre og Raad i København »har mig fra kgl. Majst.s Bestilling dømt foru- den billig Aarsag« og beder Kongen udstede Befaling til, at den reste- rende Del af hans Løn, 50 Daler, maa blive ham betalt, »efterdi min Dom er paa det fjerde Aar gammel«. I August 1658 blev han sendt til Kronborg for at udbedre Fæstningsværkerne og maatte her som

Svenskernes Fange 1659 d. 18. Juli bøde med Livet for sin Troskab mod Konge og Fædreland.

Laugsmestrenes Frygt for, at Stenwinkel »skal os og vore Svende afspænstig« gøre, viser sig at være vel begrundet. I Laugsbogen læses:

»Anno 1652 d. 6. Julii bleff anteignet udj laugsbogen effterschreffne suenne, som laugget til fortrengsel och affbreck haffde udgiffuet deres Revers och kundschab til Oluff Steenwinkel, (og) bleff besluttet Ingen Mester dennem arbeid att giffue, før end de sig for laugget indstiller Nemlig Effterschreffne:

Claus Hess och Søffren Pedersen, – de ere och Interesserede udj dend sag, som Suenne satte sig op imod Mestrene – Christen Andersen, Suend Olsen, Thomas Jørgensen, Niels Ambjørnsen, Peder Nielsen Aalborg og Thomas Tomesen Schult. – Anno 1655 d. 3. December bleff denne (sidste) med denne Sag forligt med laugget och bekom hans lerebreff«. ¹⁸

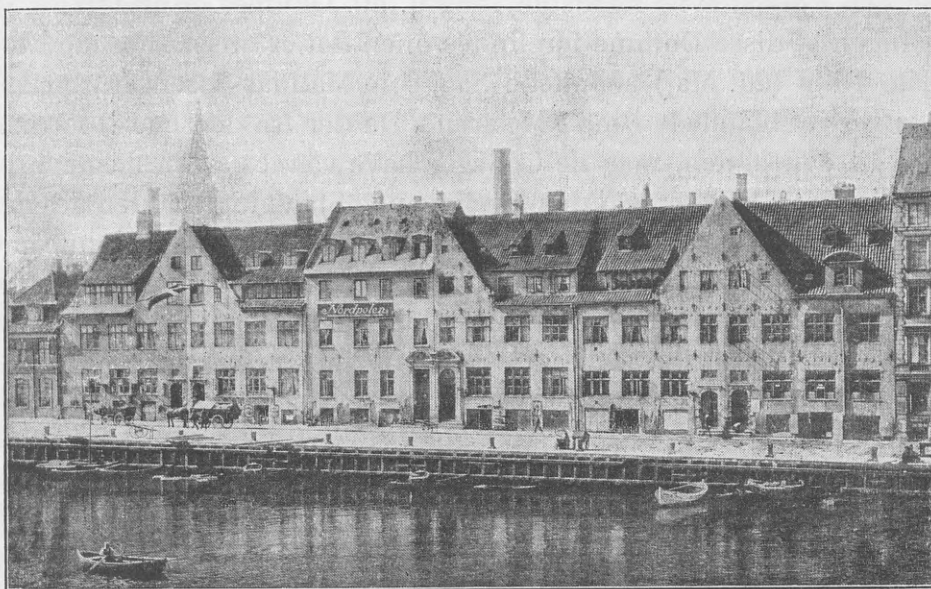
Det viser sig, at der ogsaa blev holdt Justits med de Mestre, som ikke holdt sig Laugets Beslutninger efterrettelig. Det var f. Eks. Tilfældet med Mester Baltzer Strell, der blev anklaget for at have befordret d.v. s. taget i Arbejde, to af de ovennævnte Svende, Christen Andersen og Peder Aalborg, som havde arbejdet for Oluf Stenwinkel. »Og eftersom det tilforn af Lauget er besluttet, at hvem som disse Svende Arbejde gav, førend de sig for Lauget havde indstillet, skulde straffes af Lauget. Hvorfore M. Balzer Strell blev sat udi Straf at give for saadan hans Forseelse til Lauget 2 Rdl. og til de Fattige 1 Rdl«. ¹⁹

Christen Andersen havde alt 1654 d. 9. April indstillet sig for Lauget »for hans Forseelse han hos Oluf Steenwinkel havde arbejdet og ved Supplikation Lauget for Hs. Majestæt angivet«. Han maatte bøde 2 Rdl. til Lauget og $\frac{1}{2}$ Rdl. til de Fattige.

Svendene, der havde stævnet Laugsmestrene ind for Borgmestre og Raad og misfornøjet med disses Dom (1651) (S. 82 fg.) vilde gaa til Højesteret med Sagen, har altsaa Aaret efter i Oluf Stenwinkel fundet en naturlig Forbundsfælle og slaaet Følge med ham. Broderligt Sammenhold mellem Mestre og Svende er der aabenbart ikke.

Og Borgmestre og Raad synes at have været enige med Laugsme-

strene i, at det var paa Tide at sætte en Stopper for Svendenes Selvraadighed, — de var jo end ikke bange for at vise selve Øvrigheden Trods. 1652 d. 3. Oktober udsteder Københavns Magistrat en Række Artikler,²⁰ der ikke blot gaar ud paa en skærpet Kontrol med Mursvendene, om de møder, som de skal ved Ildebrand, — den dog Gud naadeligen afvende — men tillige gentager en Række tidligere Bestem-

Nybørs, »de 6 Søstre«, Hustyper fra omtrent 1670, nedrevne 1899.

melser (i Forligene af 1626 og af 1638, se foran S. 78 og 81), nemlig at Svendene skulde have 2 Formænd, den ene en Mester af Lauget, den anden en hertil bekvem og i Byen bosat Svend, »som skulde have Tilsyn, at god Skik og Ordning blandt Svendene holdes« og have Kontrol med de Fattiges Penge samt ufortøvet meddele Øvrigheden, hvilke Svende, der ikke giver Møde ved Ildebrand m. a. m.

Men Svendene gav ikke op.

Tidlig i Foraaret 1658 indgiver de paa ny Klage²¹ over Mestrene til selve Kong Frederik III. Denne forlanger en Erklæring fra Mestrene over Klagen og sender d. 9. Maj bægge Aktstykker til Magistraten med Befaling, at Borgmestre og Raad skal kalde Parterne for sig og søge at

bringe et mindeligt Forlig i Stand, eller dem »ved endelig Dom og Sentens forsvarligen adskille«. — Om mindeligt Forlig var der ikke Tale, og d. 24. Maj faldt der ved Raadstueretten Dom i Sagen. Men den faldt ikke ud til Svendenes Fordel, og den 3. Juni stævner de Borgmestre og Raad for Herredagen i Anledning af denne Dom.

»Udi hvilken Dom de (Svendene) skal henvises til en (anden Dom) som paa Københavns Raadstue 1651 d. 30. Oktober er afsagt«.

Ingen af disse Domme forefindes, men det er altsaa den med den sidste Dom (24. Maj) afsluttede Sag, som Mathias Sørensen og Claus Hess var indblandede i mod Mestrene. Da der fra den ene Dom henvises til den anden, maa de to Sager have været nær beslægtede, og om den første hedder det i den foreliggende Stævning,²² at den udtaler:

- 1) at ingen Svend maatte tage Afsked fra sin Mester, naar denne havde Godtfolks Arbejde under Hænder, men var forpligtet til uden nogen Undskyldning at arbejde hos ham Sommeren igennem,
- 2) at det ikke tilkommer Svendene at foreskrive Mestrene, hvor mange Læredrenge de maa antage.

Heraf fremgaar altsaa, at Raadstuerets Dommen af 1651 har været en Opfriskning, skarpt formuleret muligvis, af Tillæg til Laugsskraaen af 1637 d. 25. Januar, hvis Paragraf 3 er en direkte Afgørelse af de forskellige Laugsmestres Klager fra 1629 over Svendene, som i Utide forlod deres Arbejde. Hertil kommer da som et nyt Klagepunkt fra Svendene, at Mestrene tager saa mange Læredrenge, at de trænger Svendene ud.

Raadstuerettens Dom af 1658 d. 24. Maj er en fornyet Afvisning af Svendenes Klager. Og nu er de meget ivrige for at faa en Afgørelse paa Sagen ved Herredagen, eftersom de allerede d. 3. Juni udtager Stævning mod Borgmestre og Raad. I Stævningen erklærer de sig meget overlegent om Punkt 1 »at hvad sig belanger, at ikke nogen Svend fra Mesterens Arbejde skal (d. e. maa) aftræde eller sig derfor undslaa, (det) skal være i disse besværlige og foranderlige Tider noksom i sig selv forbøden«. — Det synes jo dog ret hyppigt at have fundet Sted. — Med Hensyn til Punkt 2 erklærer de, at Mestrene ikke har Arbejde at give dem »saa en Del skal have imod deres Villie gaaet ledige for

Mangel af Arbejde, saa det ringe Arbejde, som falder, kan de (Mestrene) med deres Drengene og nogle faa Svendene stoppe, hvorover Svendene bliver undertrykt, anseende (eftersom) at Svendene paa deres Haanden ingen Arbejde maa antage, og at fremmede Svendene før gives Arbejde, end de som i Byen boer, som ikke med dem skatter og skylder. Da begære de underdanigst at maa ansees, eftersom Muremestrene har intet sluttet Laug (d. e. et Laug med et fast Antal Medlemmer), og Svendene mener, at de saa mange Drengene skulde udi Lære antage, at deres Tal meget skal forøges, som med Tiden tragter at vorde Mestre, og ikke anseet, at dersom enhver Mester maa tage saa mange Drengene, som ham selv lystede, sit Arbejde sig til Profit derved at fordre (fremme), og Svendene, som for Dagløn begærer at arbejde, derved at fortrænge«.

Erklæringen former sig som en Jammerklage over, at »Drengene vil blive fordærvede, Svendene kuldcastede og Mesterlauget selv inden faa Aars Forløb ganske ruineret og svækket«.

Oven paa denne Profeti om Laugets Undergang falder det noget mat, naar Erklæringen slutter med følgende Passus om Mestrenes skammelige Adfærd over for Drengene, idet de forlanger »ydermere, hvem sit Lærebrev begærer, at give dem (Mestrene) 5 Rdl. som de (Svendene) synes ubilligt, og naar de (Svendene) for Mesterlauget haver noget at forrette, oppebærer de (Mestrene), hver Gang dette sker, 2 Rdl. Hvilke forskrevne Poster de underdanigst m. m. vil forhaabe af Kgl. Majst. og Danmarks Riges Raad at vorde anseet, paakendt og forlindret, med videre de agte at berette«.

Mestrene kom selvfølgelig straks i Bevægelse, da det rygtedes, at Svendene havde i Sinde at gaa til Herredagen. Laugsbogen giver Oplysning om, at de for deres Vedkommende vilde sætte haardt mod haardt. Først slog de ned paa Jacob Olufsen, der kort forinden var bleven Mester, men som tillige med sin Broder Niels havde sluttet sig til Oprørerne.

»Anno 1658 dend 27. Junij bleff Suennene tilsagt och forbøden at Arbeide hoes Jacob Oluffsen och de Suenne, som nu Arbeide hoes hannem, at tage en anden Mester, huem dennem lyster, efftersom hand hans gjorde løffte och tilsagn icke haffuer holdet, mens wtilbør-

lig for oben lade sig Anstillet och med banden och schielsord Olderman-
manden och En del Mestere offuerfusset; huilcket dennem med tuende
Mestere bleff henschicket; huorjaa Mestrene bekom aff Suennene til
Giensuar, att de agfede icke Mesternis seddel, de Wilde Arbeide hoes
Jacob oluffsen, saa længe de kunde, hand Var en Erlig Mand, och aff
Claus Heesz bleff dennem suaret, de (Svendene) schulde nu giøre Imod
bemældte tuende Mestere, liegesom de hafde giort imod dennem, och
Niels Oluffsen sagde til dend Ene Mester, Hans Friederich, det hafde
været bedre, hand hafde lærdt et pahr aar endnu, end at gifue sig udi
Mesterlauget«. ²³

Men ikke 14 Dage senere erklærede de Krig over hele Linien.

»Anno 1658 dend 7. Julij Var Lauget forsamlet Epter Olderman-
dens Tilsigelsze; Och Effersom Adtschilligt Klammerie baade aff Suene
och andre Practiceres och Optenkes, Mesterne at Rujnere och forderf-
fue, da paa det handwercket I saa maader ved saadan Suenenis och
andres Practiceren och optenkende icke schulde Rujneres, Spliid och
w Enighed (Uenighed) Imellem Mestre schulde opueckis och for Aar-
sages, da haffr M. Jens Matzen, paa Oldermændens M. Isac Rasmus-
sens Veigne, efftersom hand icke sielff formedelst forfald kunde were
tilstede, samptlige Mestere En huer udj Sær for Obenlade tilspurt, om
de med huer andre udj handuercket Wilde holde, hielpe att størcke
handuercket och ald Klammer, Splidagtighed och W Enighed, som
lauget til forderffuelse kand gelange, affuerge, Een huer holde ded hand
udj handuercket haffuer wdloffuet, saa at handuercket mehr kunde
komme til opnehme (Opgang) end som fortrøck. Derpaa Een huer udj
sær Suarede Ja, at uilde holde och haffte med handuercket som Erlige
Mend och holde en huer det, som nue med alles beuilning forskreffuet
staaer; Och til desz stadtfestelsze haffr alle Mestre och laugsbrødre,
en huer for sig, deris Egne hender hernen Wnderschreffuet«. ²⁴

Dette Aktstykke (modstaaende gengivet i Facsimile) har en særegen
Betydning ved Siden af at fastslaa Mestrenes Sammenhold, nemlig ved
at give os de 25 Mestres Underskrifter eller Navnetræk. Thi ikke alle
er saa færdige i Skrivekunsten, at de kan skrive deres Navne. Med For-
bogstaverne nøjes ikke mindre end 9 af de 25, nemlig selve Older-

Amo 1658 den 7 Julij War लागुत फोर सारुतुत फोर
Comandant Christian Sch; Chiffreusum Kristianst
Alamoni Comandant aff fionem of fionem Practicores
af Cote udit; Mestma at Rejnere og fiondoffi
De gaa det fiondiondret I hand ad det nye fiondion
Comandant andret Practicores, Chiffreusum og fiondion
Rejnere seer nye fiondion of det fiondion fiondion
Mestma of fiondion of det fiondion of det fiondion
Mestma of fiondion of det fiondion of det fiondion
Mestma of fiondion of det fiondion of det fiondion
Mestma of fiondion of det fiondion of det fiondion
Mestma of fiondion of det fiondion of det fiondion
Mestma of fiondion of det fiondion of det fiondion
Mestma of fiondion of det fiondion of det fiondion
Mestma of fiondion of det fiondion of det fiondion

JRS EPK
 ^{Thors Oehlenschläger}
 ISB IMA
 CAM RMS J. A. Caspari
 ^{capitaine de vaisseau}
 PPSK Banar Johannes J. A. Caspari
 ^{capitaine de vaisseau}
 S. P. J. S. P. J. S. P. J.
 ^{capitaine de vaisseau}
 S. P. J. S. P. J. S. P. J.
 ^{capitaine de vaisseau}
 S. P. J. S. P. J. S. P. J.
 ^{capitaine de vaisseau}
 S. P. J. S. P. J. S. P. J.
 ^{capitaine de vaisseau}
 S. P. J. S. P. J. S. P. J.
 ^{capitaine de vaisseau}

manden Isac Rasmussen, Ebbe Pedersen, Niels Sørensen, Jens Mat-
sen – som tegner en Murske efter sit Mærke – Casper Ahnemøller,
Rasmus Matsen, Poul Pedersen, Christen Hansen og Christoffer Teeger.
Underneden har Laugsskriveren føjet Navnet til. Claus Heesz, Jens Jen-
sen, der ogsaa havde været mellem de opsætsige Svende, og Mathias
Sørensen, der blev Mestre 1661, har underskrevet paa det følgende Blad:

*Under Blad be. Anders Oben til de v. p. tr. Rasmussen
 Mathias og Lunden erindt til at underskrive.
 Claus Heesz Jens Jensen Mathias Sørensen
 Poul Pedersen Christen Hansen Christoffer Teeger*

Fortsettelse af Gengivelsen paa foregaaende Side. Lp. II Bl. 110 b fg.

(Dette Blad bliffuer Oben til epter kommendes
 Mestere udj laden derres Naffne at wnderschrifue.)

Svendene maatte døje den Tort, at der ikke faldt Dom i Sagen. Det har ikke styrket deres Stilling, at de tre Kammerater, Claus Hess, Jens Jensen og Mathias Sørensen, forlod dem, da de selv skulde være Mestre, og deres egen forvirrede og uklare Erklæring i Stævningen har vel ogsaa bidraget til, at Sagen i de alvorlige Tider, hvor der var andet at tænke paa, blev lagt til Side. Den findes i al Fald ikke indført i Domsbogen.

Mestrene synes at have taget Sagen meget roligt. D. 14. September s. A. havde de, hedder det i Laugsbogen »med ganske Laugets Samtykke«, det vil altsaa sige med deres eget Samtykke, »ud af Laden taget til samtlige Mestres Fornødenhed, enhver Mester 6 sl. Daler. Hvilke Forstrækningspenge enhver Mester, naar Gud vil give Fred og Rolighed, at Mesterne kan komme og fortjene noget, igen udi Laden skal leveres«. ²⁵ Derefter følger Navnene paa Mestrene – de samme som underskrev Beslutningen af 7. Juli, med Undtagelse af M. Isac Rasmussen, der var død en Maaned forinden.

Det var kun et ringe Antal af de mange Murmænd, der havde arbejdet for Christian IV. inden Laugets Stiftelse, som efter denne Be-

givenhed gik ind i det som Mestre. I 1623 16, i 1624 12, i 1625 ingen, i 1626 2, i 1627 3, i 1628 ingen, i 1629 1, i 1630 4, og derefter 1 à 2 om Aaret.

Naar saa mange holdt sig tilbage, kan det vel for nogle enkeltes Vedkommende være principielle Grunde, der har gjort sig gældende; vi kan nævne Morten Fund, der stadig arbejdede som Mester for Kongen, bl. a. paa Mønten i Holmens Kirke, uden at gaa i Laug. For de flestes Vedkommende har det sikkert været smaa Kaar, der holdt dem tilbage. Har end en Del af dem formaaet at udrede de 6 sl. Daler, som det kostede at tage Borgerskab, og dermed skaffe sig Mulighed for at gaa ind i Lauget, har de fleste dog ikke været i Stand til at udrede den dobbelte Sum, som det kostede at løse Borgerskab og blive Laugsmester.

Der har altsaa været en stor Del Murmænd, der inden Laugets Stiftelse kunde arbejde som selvstændige Mestre, men efter Laugets Oprettelse ikke var berettigede hertil, undtagen paa Kongens Bygninger, og som nu maatte »tage Arbejde hos en ærlig Mester« d. v. s. som saa sig tvungne til at arbejde som Svende. Thi kun den, der var Borger i Byen, d. v. s. som var indskreven for Skat og Tynge, kunde paatage sig selvstændigt Arbejde som Mester, enten han var Mester i Lauget eller ej.

Men dette ikke at arbejde for sig selv, men for en Mester, var ensbetydende med at tage Tjeneste, at gøre sig selv til Tjener.

I en Tid, hvor Folk led af en saa sygelig Trang til Selvhævdelse, som Københavnske Borgere gjorde i det 17. Aarhundrede, var det ikke underligt, om de Mænd, der fik dette anden Klasses Stempel sat paa sig, kom til at føle nogen Uvillie mod dem, der tidligere havde været deres Ligestillede, og som nu blev deres Mestre.

Der er ikke gaaet meget mere end eet Aar, inden Svendene har fundet hinanden og staar sammen med sluttet Front mod Mestrene:

»Anno 1624 den 15 Augusti ist Heinrich Møller und Christen Schmiedt zu Altgesellen gesetzet über die Einwohnergesellen büxe, da dann unser 32 Gesellen siendt gewesen, und hat ein jeder geben 5 Marck Einkauf-Geld, — beleufft zu Summa 40 schlechte Thaler.«²⁶

Dermed er Svende-, man kunde gerne sige Fagforeningen dannet. Men to Aar senere konstituerer den sig som et Laug.

»Anno 1626 den 10 Aprillis ist Georgen Diemian (Jørgen Timian) Oltermann geworden, Andreas Behme und Jens Andresøn Beysitzer, und Michel Meuer, ein Fremder, Beysitzer.«²⁷

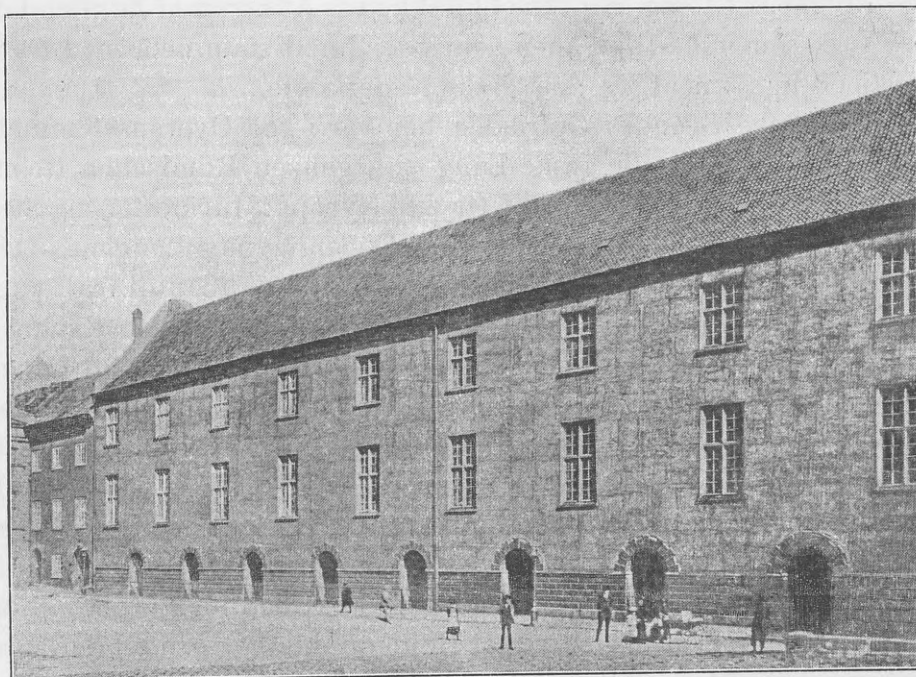
Af praktiske Grunde deltes Svendene i to Grupper: Einwohneregellen und Fremde, altsaa bosatte og vandrende Svende. De sidste hed fremmede, hvad enten de kom fra Udlandet eller fra en anden By i Danmark. Adskillige af de første har ejet Hus i Byen, og man har det Særsyn, at en af dem, Heinrich Møller, arbejder direkte for og under Kongen og er hans Tillidsmand, — 1635 skal han saaledes syne Will. Mortensens Teglovn i Helsingør og give Kongen Besked om den, samt bringe Kongen en »Skabelon« d. e. en Model, der staar paa Rosenborg, hvorpaa han faar Rejsepenge til Haderslev for at gøre noget for Kongen dær. I 1636 arbejder han paa Rosenborg, 1637 paa Glücksborg. Han kaldes stadig af Kongen Murmester, men er ikke Mester i Murerlauget. Derimod er han den første Oldgesell i Svendelaug et og gaar først ind i Mesterlauget 1646.

Af de fremmede Svende, som opføres i Svendebogen 1637, voksede flere fast og blev bosiddende, men kun 3 arbejdede sig saa meget sammen, at de kunde tage Borgerskab og blive Laugsmestre. Af de 35 i d. A. her bosatte Svende blev derimod inden 1650 de 10 Mestre i Lauget.

Efter at man har konstateret, at der saa tidligt som 1626 er en Sammenslutning til, som kalder sig Svendelaug et, bemærker man, noget til sin Forbavselse, at Mesterlauget ikke synes at kende — i alt Fald ikke at anerkende — Tilstedeværelsen af et saadant Laug, — det findes intet Steds nævnt i Laugsbogen. Meget betegnende anerkender Myn-dighederne heller ikke noget Svendelaug. Skraaen og dens forskellige Tillæg er givet Murmesterlauget, og de saakaldte Artikler for Murmestersvendelaug et af 1666 hørte til de Svendeskraaer eller selvgjorte Vedtægter, der i 1684 blev erklæret »ikke at staa for fulde eller nogen forpligte«. Men det var først 1684, at dette blev præciseret. Det var ikke gaæet op for Svendene tidligere, og det har sikkert, da det blev

fremsat, vakt stor Bestyrtelse. Thi hvor mærkeligt det end kan lyde: Svendene vidste nok Besked med Mesterlaugets Tilværelse, men de tog det ikke for gyldigt, eller med andre Ord: de *kendte* det nok, men de *anerkendte* det ikke.

Det er en naturlig Følge af dette Svendenes Standpunkt, at de ikke

Frederik III.s Kunstkammerbygning nu Rigsarkivet. Opført 1665 o. f. A. af Alb. Mathiesen.

tager mindste Hensyn til de Mænd, der i Mesterlaugets Protokol II nævnes som ansat som Oldermænd for Svendene, saaledes Anders Jensen 1627; Hans Futlender (Vortländer), der var Svend, men som Mestrene satte til Bisidder og siden til Oldermænd for Svendene, 1628; Christoffer Liffuert eller Lennert 1632 og Rasmus Nielsen 1634, der var Hossiddere for Svendene.²⁹ I Svendebogen forekommer deres Navne ikke, og for de i Laugsbogen anførte Aar finder vi i Svendebogen Oldermænd og Bisiddere med helt andre Navne.

Med andre Ord: det som en privat Forening, uden Øvrighedens Billigelse eller Medvirken, i 1626 af væsentlig tyske Svende oprettede

Svendelaug har ikke anerkendt Mesterlauget som et virkeligt, zünfftigt Laug. Og som ehersamen Gesellen af det »hochloblige und ehrbare Handwerck« med dets gamle Tradition agtede de, med al den zünfftige Overlegenhed og Selvfølelse, som udmærkede de tyske Svende — og som ikke var ringe, — at blæse det nyoprettede danske Mesterlaug et langt Stykke. Et Laug, der ikke blot ikke var Aflægger af Zunften i det store tysk-romerske Rige, men som tværtimod stammede ned fra de laugsfjendtlige, saa at sige kætterske Nederlande.

At de tyske Svendes Optræden her var i god Overensstemmelse med Opfattelsen hos de tyske Laug »im ganzen Römischen Reich« fremgaar af Brevvekslingen 1736 (trykt i Nyrops: Murmester- og Stenhuggerlaug S. 386 ff) mellem Lauget i København og Laugene i Danzig, Dresden og Lüneborg. Se særlig Skr. 1736 d. 25. Juli fra Lauget i Danzig, af hvilken det fremgaar, at det københavnske Mesterlaug er »auf die Gedanken gerahten in Ihrer Königl. Residentz Stadt Copenhagen ein recht gültiges Maueramt denen andern zünfftigen Städten gleich aufrichten«. Altsaa en fuldstændig Bekræftelse paa det ovenfor fremsatte, at det københavnske Mesterlaug ikke af den tyske Zunft blev betragtet eller anerkendt som »ein recht gültiges Maueramt«.

Dansk Laugshistorie har i Snedkermester Stenbuck (1683) et oplysende Eksempel paa, til hvilket Højdepunkt af Overmod og taabelig Stivsindethed Laugsfølelsen kunde føre en brav, men jævn og udannet Almuesmand.³⁰

Det Baand, der bandt de zünfftige Svende i Murerhaandværket sammen, var en mærkelig Blanding af uklare Minder om et gammelt stort og mægtigt Broderskab, af Stolthed over at høre dette til, af en i nyere Tider erhvervet praktisk Erfaring om den Styrke, som Sammenhold og Enighed giver, — og endelig, og ikke mindst, af Opfattelsen af sig selv som vandrende Folk, der kunde færdes over alt i »det ganske Romerske Rige«, og alle Vegne finde Hjælp og Bistand. Det var vel nærmest denne Forestilling, der blev digterisk forherliget af Lyrikerne, hvilket ofte kun i ringe Grad svarede til de virkelige Forhold, der bidrog til at give de zünfftige Svende Følelsen af, at de i Modsætning

til andre Byernes Borgere var frie Fugle, der kunde gøre og lade, som de vilde.

Det var dette, — i Forbindelse med noget af det fra de middelalderlige Broderskaber arvede religiøse Drag — der giver Laugene deres ejendommelige Særpræg. Et Præg, der i det 17. Aarhundrede særlig blev holdt i Live ved »Grusz und Schenck« og andre Ceremonier efter »Handtwercks Brauch und Gewohnheit«, men mulig mest af alt ved den nedarvede Ærefrygt for »Laden«, Midtpunktet i Laugets Liv.

Med alt dette som Baggrund forstaar man, at de zünftige Svende kunde anse sig selv for Bærere af den ægte Murertradition. De sad i alt Fald inde med alle de udvortes Tegn derpaa, medens det københavnske Murerlaug syntes nærmest blottet for saadanne. Indskriften omkring Laugsseglet kunde jo nok veje op imod alle disse; men den Tradition, der laa heri, var i hvert Fald ubetinget noget mere indvendigt.

Og man forstaar nu bedre Svendenes Harme over at skulle kontrolleres af Mestre i et Laug, som de saae ned paa som en lavere Institution, og deres deraf følgende Trods, — det kunde hænde ved en Mesteroptagelse, at vedkommende Svend ikke vilde gøre »Vilkommen« ret,³¹ d. v. s. drikke af Broderskabsbægeret, »Velkomsten«, paa den i Mesterlauget foreskrevne Maade, sandsynligvis uden de Dikkedarer og knudrede Formularer, som brugtes efter tysk Handwerks Brauch und Gewohnheit i Svendelaugget, uden at nogen forstod Meningen dermed, — hvilket gav dem forøget Betydning, — en Trods, der laa bag ved deres lange Modstand mod alle Ydelser, der skulde kontrolleres af Mesterlauget, og som først forsvandt, efterhaanden som de ældre danske Mestre faldt bort og de tyske Svende og deres ikke ringe Følge af danske Efterbære kom ind i Mesterlauget og omordnede det efter tysk Zunft.

En kort Redegørelse for den skiftende Opfattelse af »Laden« i Mesterlauget vil være det samme som en Fremstilling af den tyske Zunfts gradvise Indtrængen i det danske Laug.

I Skraaen af 1623 tales der ikke om nogen »Lade«. I Paragraf 23 nævnes derimod en Laugsbøsse, det samme Udtryk, vi kender fra flere Laugsskraaer³² ved Midten af 16. Aarhundrede, hvor der nævnes en

Bøsse eller et Skrin som samme Betegnelse for een og samme Genstand. I vore Dage vil man tænke paa en nærmest cylindrisk Beholder ved Ordet Bøsse, og ved en firkantet Trækasse ved Ordet Skrin. Hvilket af de to Ord, der er benyttet, er rent vilkaarligt. 1624 hedder det i Overskærernes Skraa,³³ at de skal have en velbeslagen Bøsse at lægge Bødepenge i til nødlidende Svende, men desuden et velbeslaget Skrin til Sagefaldspenge m. m. Murmesternes Laugsbøsse 1623 turde derfor være en ganske lignende Beholder som Skippernes Laugskiste 1634.³⁴ I alle Tilfælde er det et jævnt og simpelt Stykke Laugsinventar som ethvert andet.

Denne Laugskiste nævnes første Gang i Laugsbogen med den tyske Betegnelse »Laden« 1632 d. 15. Juli, da ærlig og velagt Lennert Bergman eller Barchmann af menige Laugsbrødre kaares til Oldermann »og befandtes samme Tid at være udi Laden behulden 6 Daler«.³⁵

Det er ganske naturligt og ligetil. Laugets Formue opbevares i den med solide Laase og forskellige Nøgler forvarede Laugskiste, der nu paa sin Tysk er bleven til Laden.

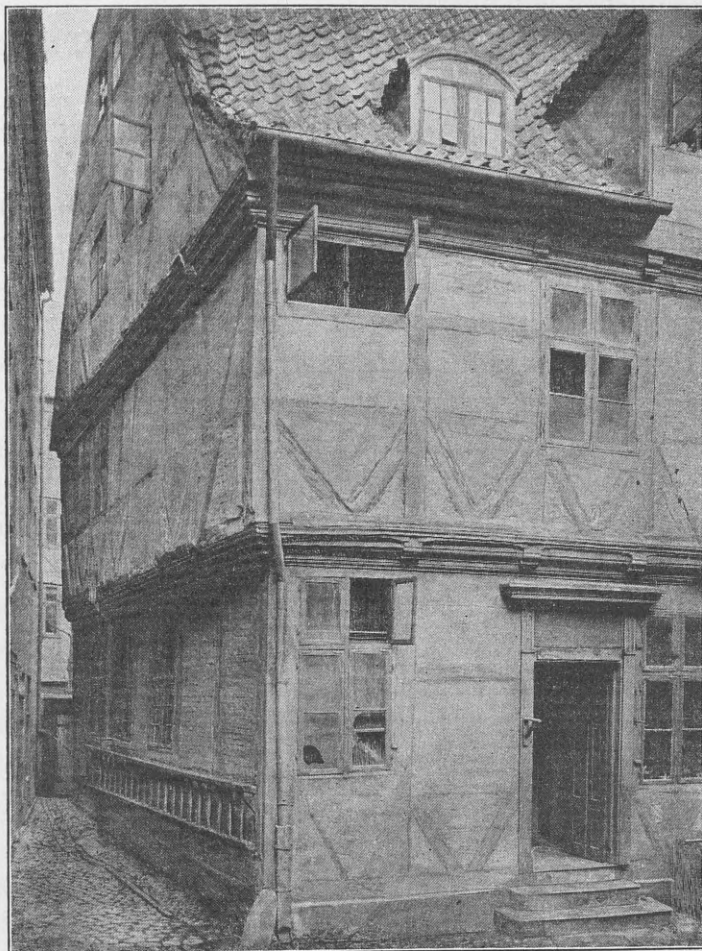
Men seks Aar senere forekommer det mærkelige Udtryk »offentlig Lade«.³⁶ Det findes i Laugsbogens Referat af det foran omtalte Laugsmøde 1638 d. 25. Februar, hvor Bisidderen er til Stede, og hvor Skraaen bliver oplæst. Men dette omtales ikke som foregaaende foran Laden. Det gør derimod den sidste Halvdel af Mødet:

»Samme Dag fremkom Anders Kleinsmed og for offentlig Lade i Bisidderens og menige Laugsbrødres Nærværelse gav Klage paa M. Lennert Barchmann«

Dette vilde være ganske uforklarligt, om ikke man havde Kendskab til de tyske Svendes fra den hjemlige Zunft medbragte Udtryk »offener Laden«, der kun kunde blive misforstaaet og opfattet som »offentlig Lade« af Folk, der ikke kunde Tysk, og som var blottede for Forestilling om den højtidelige Betydning, som de zünftige Svende tillagde den aabne Lade. Paa samme Maade blev det lobliche Handwerck rent uforstaaet og mekanisk til det lovlige Haandværk.

Ordet Lade forekommer vistnok første Gang paa Dansk i Skræd-

dersvendenes Skraa³⁷ af 1612 og paa en meget karakteristisk Maade, idet der i Paragraf 37 tales om Bøder »til Ladens og Svendenes Bedste«. Her staar Laden som ensbetydende med Lauget.

Admiralgaarden, det første Hus i Nyboder paa Hjørnet af den nye Helsingørsvej og St. Kongensgade (Nr. 21). Opført 1656 af Isack Rasmussen. Nedbrudt 1899.

Og det er rigtigt. Laden er i de tyske Haandværk Lauget i kort Begreb, Symbolet paa dets Højhed og Magt. Det kommer klarest frem i Bundtmagersvendenes Skraa³⁸ i Augsburg 1574, hvis Paragraffer 16–20 indeholder Straffebestemmelser for dem, der for aaben Lade svær-

ger gudsbespotteligt, kives eller slaar i Bordet, taler utugtige Ord, skvaldrer op eller driver Gækkeri, sætter sig paa Bordet, bærer Værge paa sig, kort eller langt, gaar ud af Stuen uden Forlov, bliver rasende eller giver Oldsvenden unyttige Ord. Alle Domme bliver afsagt for aaben Lade, og usømmelig Opførsel foran denne skal straffes strængere paa en Svend end paa en Læredreng.

I Løbet af det første halvthundrede Aar efter Laugets Stiftelse fik Laden ved den tyske Indflydelse en tilsvarende Betydning i de danske Laug. Udtrykket at noget sker »for Laug og aaben Lade« forekommer i denne Tid nogle ganske enkelte Gange, medens det efter 1675 bliver en staaende Formel ved Mesteroptagelser, at vedkommende indstiller sig »for Laug og aaben Lade«.

Intet viser bedre Traditionens Betydning i saadanne afsluttede, jævne og af anden aandelig Paavirkning uberørte Krese. Der var i Virkeligheden ikke den ringeste Grund til nu at tillægge Laden en sacral Betydning; det var et Træskrin, der ikke indeholdt andet end Skraaen og andre Laugspapirer, Laugets Regnskabsbog og Protokoller og dets opsparede Penge, lutter dagligdags Ting og intet som helst, der kunde tænkes at vække Følelser i Retning af Andagt eller Ærefrygt.

Men i Byggehytterne, hvorfra Traditionen om Laden, som saa meget andet, er gaaet over til Laugene, havde Laden, der hos de vandrende Broderskaber med Hentydning til Templet var formet som en Ark med Bærestænger, rummet deres hemmelige Skrifter, deres »Geometri«, deres kejserlige Privilegier og Fribreve og deres Klenodier, kort sagt alt, hvad der betegnede dem som frie Byggefolk, der ikke stod under Byernes Øvrigheder, men direkte under Kejser og Fyrster. Nu var det værdifulde Indhold af Laden borte og kun en tarvelig Skal tilbage, men mystiske og uklare Forestillinger om den ophøjede Betydning, Laden engang havde haft i det gamle Broderskab, var endnu Hundreder af Aar senere stærk nok til at øve deres Virkning paa de jævne Laugsmestre og Svende og til, i nogen Maade, at mildne deres raa og voldsomme Sæder.

I Mangel af dybere aandeligt Indhold i Laugslivet samler man sig i Tyskland og siden i Danmark om de udvortes, ubetydelige, men ned-

arvede Ting. Der tales ikke længer slet og ret om Haandværket, men om das lobliche, ja hochlobliche Amt. Mestrene, som først i Laugsbogen er slet og ret Mester, derefter ærlig og agtbar Mand, Mester den og den, bliver ligesom Svendene, oprindelig deres Brødre, ehrbaren og ehrsamen Meister und Gesellen. Den vanskelige og knudrede »Grusz« skal afleveres ordret, og »Schencken«, d. v. s. Haandslaget, gives uden Fejl; den fremmede Svend skal træde ind i Laugsstuen med tre bestemt foreskrevne Skridt, skal holde sin Stok i Haanden, have sin Frakke knuppet, modtage det ham tilbudte Krus og drikke af det paa en bestemt, man kunde gerne sige ritualmæssig Maade.³⁹

Denne de zünftige Svendes seje Vedholden ved Handwercks Brauch und Gewohnheit, d. v. s. ved de gamle zunftmæssige Former og Skikke, der for dem var en nedarvet Værdi paa samme Maade, som et Vaabenmærke for en højadelig Slægt, skyldes sikkert ogsaa for en stor Del Sprogets Magt. Thi om end Sproget i Svendebogen, der i de første 20 Aar er Tysk, fra 1643 udelukkende er Dansk, kan det ikke betvivles, at det – Svendene imellem oftest og ved deres zünftige Ceremonier altid – har været Tysk. Og Gruszens snørklede og vanskelige Sætninger med de ejendommelige, stadig tilbagevendende Udtryk har sikkert lydt i Svendenes Øren med en egen højtidelig Klang. Selv oversat paa Dansk, saaledes som enkelte gamle Udtryk brugtes i Mesterlauget – hvor Sproget altid var Dansk – kan man høre noget af den gamle Højtidelighed, f. Eks. naar Mesteren maa love, at han vil stræbe »Lauget at styrke og det ikke forsvække«, der forekommer ordret i Byggehytterne i det 15. Aarhundrede og længe før.

Vi kender endnu noget lignende fra mange Udtryk i vort eget Lovsprog fra gamle Dage.

Svendenes Vedhængen ved de gamle Skikke viser sig ogsaa, hvad der kendes mange Steder i Tyskland saavel som herhjemme, som en Uvillie mod det af Mesteren ved hans Læredrengs »Løsgivelse« udstedte Lærebrev. Der var i tyske Laug stadig Uro om dette Spørgsmaal, der var noget forholdsvis nyt og som delte Svendene i to Grupper: »Briefmaurer« og »Gruszmaurer«, ⁴⁰ eftersom de paa deres Vandring legitimerede sig som ægte Svende i Haandværket ved medbragt

Lærebrev, eller »udviste sig« paa gammel Vis ved Afgivelse af et Felt-raab eller et Pas-Ord, ved »Grusz« og »Schenck« og ved Kendskab til de vedtagne Ceremonier. Ogsaa dette afspejler sig, som det vil ses af nedenstaaende Uddrag af Laugsbogen, i vort Mesterlaug.

»Anno 1655 dend 5. Junij Var Lauget forsamlet Imellom Question aff fiere frembde Tydsche Suenne, som i gaaer paa Laugshuszet hoesz Suenene sig Vilde lade Indschriffue och da En deel Suenne ded icke vilde tilstede, før end de forschaffede deris Lærebreffue. Da fremkom for Laden Søffren Pedersen, Knud Jonszen, Albrecht Heidenszen, Lars Søffrensen, Oluff Hanszen, Simon Jenszen, Jørgen Wendrich, Jacob Møller, Thomas Hansen, Hans Hansen, Throelsz Steffensen, Søffren Jenszen, Søffren Christensen, Søffren Olszen, Peder Rasmusen med flere och sagde, att det hafde verit dieres talle, att bem^{te} fiere tydsche Suenne, Nemblig Engelbrecht Bormester, Marten Linnenbrak, Martin Gerpick og Christoffer Ducker schulde forschaffe deris Lærebrefte førind de udj Suennenes bog schulde Indschriffues; huorpaa Conradt Heuer, Peder Philipsen, Jacob Olsen, Nielsz Olsen, Jonas Lange, aff Lauget bleff tilspurt, om ded Var och dieres Angiffuen, derpaa de Suarede Nej, effterdi bem^{te} fiere Suenne for dieres Lade berettet hafde, att de effter handuercks brug och Maneer hafde dieres Erlige handuerck vdlærdt effter ord och icke effter Lærebreff, da Kunde eller vilde de Dennem icke forbyde, att de io hafde mot (maattet) udj dieres bog bliffue Indschreffuen; thj en part af dennem selff hafde icke haft dieres Lærebreff den tiid, de hoesz Suenene bleff Indschreffuen, och dertil saa toge de icke heller dieres lærebreff med sig, Naar de vilde heraf byen paa fremde steder vdreisze. Herpaa bleff aff Lauget bem^{te} Søffren Pedersen med hans Medfølgere tilspurt, om der var nogen aff dennem, som vilde icke arbeide hoesz (d. e. sammen med) bem^{te} fiere tydsche Suenne, Naar de Arbejde hoesz en Mester udj laugget paa Ko. Ma.'s, Byens och andre gotfolkes Arbeid Inden och Wden byen, och om de ellers hafde noget paa bem^{te} fiere Suenne att siege, de det da strax herfor laden Vilde fremsige, huorpaa bem^{te} Suenne Suarede, att Naar de lode sig effter deres Articklens Indhold Indschriffue, formendte de det dennem Intet; Derpaa Aff Lauget bleff for Af-

schedet, (d. e. besluttet) att bem^{te} fiere Suenne schulde giffue Indschrif-
 fuer penge til laugget for att lade sig Jndschriffue och giffue til Suene-
 nes lade effter dieres Articklers Indhold, huies de bør at vdgiffue.«⁴¹

Antoniestræde. Hustyper fra omtrent 1670.

Naar der i tyske Laug klages over, at Svendene tiltog sig Dommer-
 myndighed indbyrdes, finder vi det samme her, idet de ikke blot straf-
 fede Forseelser mod god Tone og Sømmelighed i Laugshuset, – hvil-
 ket Mestrene, – hvem Ansvarer for god Orden paahvilede ifølge Skraaen
 – vistnok af Magelighed saae igennem Fingre med, men ogsaa vilde

paatage sig at forlige stridende Parter. Hvilket Mestrene (se S. 108) dog ikke vilde finde sig i.

At Mestrene i Begyndelsen ønskede at dæmme op mod de tyske Svendes Indflydelse, var ikke andet, end hvad man kunde vente. Det første, der var at gøre, var at søge at forhindre dem i straks, eller kort Tid efter at de var kommet til Byen, at tage Borgerskab og dermed vinde Ret til at gaa ind i Lauget.

Dette turde have været Hovedformaålet for det Andragende, Mestrene i 1636 indsendte til Borgmestre og Raad, som — da man fandt deres Krav billige at være, — gav dem nogle Tillægsartikler, til deres Skraa, 1637 d. 25. Januar. Disses Punkt 2 lyder: »Andre suenne, her iche lærdt haffuer, som hiidkommer til byen och fører slig bescheden med sig, at de her maa stedisz at arbeide, skal her hoes en goed erlig mester tage — wed de suenne, her vdlært haffue — paa it aars tiid i det mindste, arbeide, om end skiøndt hand tilforn effter sit lære trej aar (d. v. s. Lære-Treaar) eller lenger for suend paa handwerchet wandrit och thient haffuer, førend hand her borgerschab och laugget begierer; befindes hand da goed for sit handwerch och sig imidlertid her saa haffuer forholdet, saa ingen hannem andet end got med rette wed at schylde, skal hannem effter begiering borgerschab och laugget forundes.«⁴²

Man ser imidlertid det ejendommelige Forhold, at Svende, som paaviselig har staaet deres Lære ud i København, til Trods for, at Punkt 2 i de nye Artikler udtrykkelig tager Sigte paa Svende, »som her ikke lært haver«, ikke desmindre staaer et Mesteraar ud ligesom disse.

Dette lader sig vel kun forklare ved, at de danske Svende, der vilde nyde godt af den dem tiltænkte Begunstigelse, snart har faaet Erfaring for, at de ikke vilde kunne begaa sig lige over for deres tyske Kammerater, hvis de ikke slog Følge med dem. Det kunde være ubehageligt nok under de faa Aars Samarbejde i København, men det vilde sikkert kunde blive mere føleligt senere hen, naar de paa deres Vandring kom til tyske Laug. Thi at man, i alt Fald i de nordtyske Byer, fulgte godt med, hvad der skete herhjemme, fremgaar af følgende interessante Uddrag⁴³ af Laugsbogen.

»Anno 1652 dend 9. April frembkom paa Laugshuset Effter Indsteffning følgende Suenne och gjorde derres bekiendelse som følger: Anderss Morttenssen, Peder Philipssen, Jens Rasmussen, Søffren tøggerssen, Niels Olssen och Berend schou berettede, Att forleden fastelauffn Var paa dieres laugshuss En Suend ved Naffn Jochim von Wismar, boendis paa Soer, och berettede, att hand Var hoss, der Jenss Christenssen Murersuend stack en hund Ihiel Ved frederichsborgs Ladegaards Port, och Slodsherren wlb. frederich Wrne hafde Wilde tage hannem til Naade Igien, Mens hand gaff Slodsherren en hundsot, huorfore Slodsherren sagde, hand aldrig sshulde komme til Naade, huor paa Jenss Chrisenssen drog bort fra de andre Suenne, efftersom Ingen Wilde omgaas med hannem. Ydermere hafde forn^{te} Jochim von Wismar beretted, Att Jenss Christenssen samme tiid, der hand gierningen hafde giort, haffde spurt hannem aff, huor ded beste Rackerie Var, Enten til hamborrig eller Lübeck.

Jacob Geyer Murmester berettede, att hand Arbeidede med Jens Christenssen paa frederichsborg, Mens Var icke hoss der hand hafde stucken hunden Ihiel, dog saae hand hunden liggendis i Kieden och dagen der Effter døde; och Att forn^{te} Jenss Christenssen bleff sat udi Taarnet derfore, och Effter att hand Vdkom, drog hand derfra Effter som Ingen aff Suendene Wilde omgaaes med hannem.

Casper Ahnemøller berettede, att Anno 1643 der hand Arbeidede til Dantzig, Var En Murer Svend hoes hannem ved Naffn Jacob Hell, och wilde giffue hannem schriffelig beuiss med sig hied til Københaffn, att forn^{te} Jens Christenssen hafde stucken En hund Ihiel paa frederichsborg.«

Om denne Jens Christensen skal vi straks høre nærmere.

Det ses ogsaa at have fundet Sted, at der fra et tysk Laug er kommet Forespørgsel hertil om en tysk Mesters Forhold her, idet Murmestrene i Greifswalde 1652 havde tilsendt Lauget en Forespørgsel om Mester Hans Adam, der blev Mester her 1624. I den Anledning blev der holdt Laugsmøde d. 31. Juli, »hvorpaa menige Laugsbrøde haver skrevet dennem i Greifswalde tilbage igen«.

Man faar desværre ikke at vide, hvad Indholdet af Brevet har væ-

ret. Hverken nu eller d. 6. April Aaret efter, da Mester Hans lader Lauget fordre og fremsætter det underlige Spørgsmaal, »om Lauget vilde staa ved det Brev, som det til Lauget i Greifswalde havde skrevet, hvorpaa han fik til Gensvar, »at hvad Lauget havde skrevet, vilde det staa ved at svare«.

Men behageligt for Mester Hans har Svaret næppe været. Thi det er sikkert en Følge af denne Korrespondance, at der er slaaet en Streg over hans Optagelse i Laugsbogen d. 21. November 1624 og skrevet ved siden af: Udelukt.⁴⁴

Medens mange fremmede Svende vandrede her ind i Landet, synes det ikke, at danske Svende har været ivrige efter at gaa paa Vandring i Udlandet. Mesterlauget udtaler i 1673 sin Beklagelse over »at eftersom de fleste, som lærer vort Haandværk, ikke — som andre — udrejser, men straks, baade i Læretiden og derefter, sig udi Ægteskab forandrer (og geraader i Armod og Elendighed med Hustru og smaa uopfødte Børn) saa ønsker Lauget, at enhver som af sin Lære løsgiven vorder, maatte være tilforpligt straks at udrejse og sig paa fremmede Steder paa Haandværket 3 Aar forsøge«.⁴⁵

Dette skrives 1673. Men det er mange Aars Erfaringer, der giver sig Luft her, og denne Klage over de forvante og forkælede danske Svende, der ømmer sig ved at forlade de hjemlige Kødgryder, gælder utvivlsomt det hele Tidsrum efter Laugets Stiftelse.

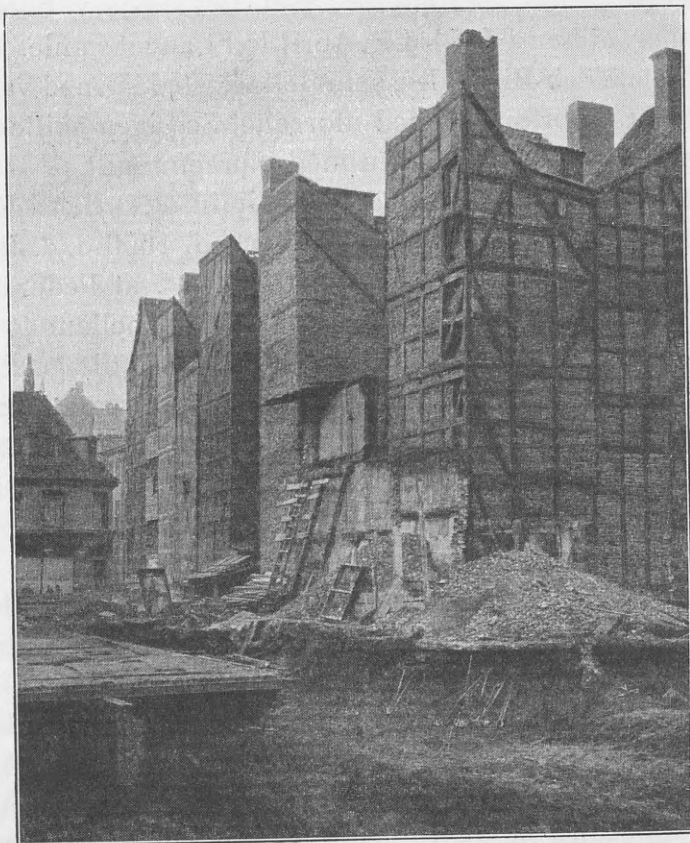
I 1647 d. 1. Marts fremstillede Rasmus Madsen, Murmestersvend, sig for Lauget og begærede, eftersom han havde staaet sit Mesteraar ud, at maatte gøre Lauget Fyldest og blive indskrevet som Mester. Her faar man den Oplysning, at han, som vistnok er den samme som den Rasmus Madsen, der 1635 kom i Lære hos Jørgen Schøffel, ved sin Forskænkning havde faaet Paalæg af Lauget om at vandre i 3 Aar, hvilket han imidlertid ikke havde giort, hvorfor han maatte betale 40 Rdl. med den mærkelige Tilføjelse: »som en anden Mester før hannem«.⁴⁶

Dette Paalæg er givet i Henhold til Paragraf I i Tillæg til Skraaen af 1637:

»Effter at nogen dreng haffuer udlært och er bleffuen suend, skal hand der effter threj aar, udi det mindste, hoes en god mester inden

eller vden lands sig forsøge och tienne for suend, før han vorder borger och bekommer lauged«.

Rasmus Madsen faar i god Overensstemmelse med den herskende Ligegyldighed for Lovenes Efterlevelse ingen Straf for sin aabenbare

Bagbygninger i Antoniestræde fra omkring 1670.

Tilsidesættelse af dette Lovbud. Hvilket ikke har været ansporende for andre unge Svende efter ham.

I Almindelighed fordredes der ikke Skudsmaal fra Svendene, naar en Kammerat af dem indstillede sig til Optagelse i Mesterlauget. Det var imidlertid Tilfældet 1651 d. 18. Februar, da Svendene Hans Jensen og Jens Christensen anmeldte sig som Mestersvende, idet de fik til Afsked,⁴⁷ »at de skulde skaffe sig rigtig Kundskab fra Svendene, at

de var tilfreds med dem« ; denne Afsked gjaldt nu i Virkeligheden ikke Hans Jensen, der maatte staa Last og Brast med sin Kammerat, men kun denne, vor Ven fra Hundemordet, den sikkert forrykte Jens Christensen. Det har altsaa været Fordringen om dette Skudsmaal fra Svendene, der bragte denne Sag frem for Lyset. Det sidste, vi hører om Jens Christensen, er, at han i 1654 d. 1. April lod Lauget samle, men straks nægtede at betale den Rigsdaler, som dette kostede, »med vanlig Trods og Studsigthed«, hvorfor det med uforrettet Sag igen skiltes. I Marginen er skrevet: »Er død og Sagen med hannem endt.«⁴⁸

Sin Myndighed til at haandhæve Disciplin og Orden i Haandværket vaagede Lauget over med stor Nidkærhed. 1650 d. 4. Juni sendte Svendenes Oldermænd »en Seddel udi Laden«, at Peder Philipsen, Mursvend, havde villet forsøge at stifte Forlig mellem to Svende,⁴⁹ Arild Andresen og Klemen Pedersen, hvilket var at tiltage sig en Myndighed, der kun tilkom Mesterlauget, og som indbragte ham en Bøde til de Fattige paa 2 sl. Mark. Arild Andersen, der i Hidsighed havde undsagt den selvbestaltede Forligsmand, maatte derimod bøde 1 sl. Daler til Lauget og 2 sl. Mark til de Fattige, hvorpaa »de blev med hverandre for Laden forligt«.

Men det var utvivlsomt god Politik af Øvrigheden at overlade Laugene selv at holde Orden paa deres Folk. Det var det utroligste af Kævl, der kunde indbringes for Laugets Domstol.

»Anno 1648 d. 4. Februarij haffde Tuende Murer Suende den Ene ved Naffn Jürgen Oschutz, gebürtig aus Eisleben, dend Anden ved Naffn Andres Lorentz aus leibzig Vaaret for laugett Anlangende Nogen Trette och Schielsord de med huerandre paa Schibet Kommende fra Stockholm haffuer haft, Anlangendes En liden Kiep, som Andres schulde haffue taaget udj Stockholm, Och bleff dj med huerandre derom for laugett forligt, saa at Jngen schulde Ifremtiden schilde huer Andre, eller kaste hinanden Noget fore, Och gaff dj tilsammen udj dend fattiges bøsse 1 Rdl.«⁵⁰

Men der kunde ogsaa indtræde det Tilfælde, hvor Lauget ikke mente sig kompetent til at dømme Parterne imellem og henskød sig under Byretten, hvorefter se Mesterlisten Peder Rasmussen (1657).

De forskellige Tvistemaal Mestre og Mestre imellem, som Laugsbøgerne giver Oplysning om, er meddelt under de paagældende Navne i Mesterlisten.

I Skraaens Paragraf 3 bruges om Murere, der driver Haandværket uden at have taget Borgerskab, Udtrykket Bønhaser. Men dette Ord forekommer kun en sjælden Gang, som det synes, i Murnes eget Sprog. Og det er efter den Forklaring, Sproggranskerne giver af Ordet, ikke at undres over. Efter denne er en Bønhaser en Haandværker, der i Smug »paa et Loftskammer« udfører et Arbejde, han ikke er berettiget til. Derfor kan det ikke anvendes paa Murere, thi disse er Friluftsarbejdere og sidder ikke paa Værksted. I Ukendskab med dette Forhold har Øvrigheden en sjælden Gang anvendt dette Ord, som var gammelkendt og brugt i de andre Haandværk.

Først 1648 begynder man at indføre saadanne Lovovertrædelser i Laugsbogen. Fra 14. Februar d. A. til 1650 d. 16. Juli maatte 5 Mursvende betale Bøder, fordi de havde »arbejdet uden nogen Mesters Bevilling« – en hos Peder Andersen Slagter, en anden hos Johan Böfke i Landemærket, en tredje »bag Vestervold«. Bøderne var 1 à 2 Rdl. til Lauget og i Reglen det halve til Fattigbøssen. Men tillige maatte Forbryderen som oftest selv betale de 2 sl. Daler for at samle Lauget, der skulde dømme ham.

Men 1650 dukker der et nyt fagmæssigt Udtryk op for ulovligt Arbejde. Det er, hvad man ikke er i Tvivl om, indført af tyske Svende, hedder Scharwerk og betyder egentlig Stykarbejde, tilfældigt Arbejde, udført af dertil uberettigede Folk.

Det var netop i den Tid Mursvendene paa forskellige Omraader (se foran) satte sig op mod Mestrene; det undrer os derfor ikke at finde en af de oprørske Svende, Thomas Jørgensen, sat i Straf, ikke blot fordi han har scharværket, men ogsaa fordi »han ikke gjorde Vilkommen ret.« Dette forefalder flere Gange, at en Svend ikke »gør Vilkommen ret«, og det kan vel kun betyde, at vedkommende ikke har villet eller ikke har kunnet drikke af Velkomsten paa den foreskrevne Maade.

I Aarene 1651–52 er 8 Svende bleven idømt Bøder for Scharværk – senere forekommer der intet herom i Laugsbogen. Derimod bliver

der stadig afsagt Bødestraf over Mestersvende, der har paataget sig selvstændigt Arbejde, inden de blev Mestre.

Hvis en Svend, som havde forbrudt sig paa en eller anden Maade, ikke mødte for Lauget og tog sin Dom, blev han »lukket ude«. Saadan gik det Thomas Thomsen og andre Svende – deres Navne opgives mærkeligt nok ikke, skønt det skulde synes nødvendigt at vide, hvem det var – som havde arbejdet »foruden nogen Mesters Villie«, idet det »blev forbøden, ingen Mester dennem at fordre eller Arbejd give, før end de sig for Lauget indstiller.«

Undertiden gik Laugsmestrene en anden Vej og tilskrev Oldermændene for Svendene, at forbyde disse Samkvem med navngivne Svende, som paa en eller anden Maade havde forbrudt sig mod Lauget, før de havde indstillet sig for dette og faaet deres Dom, eller som det undertiden hedder »naadig Straf«.

Hvad Søren Pedersen havde forbrudt, faar man desværre ikke at vide. Man skulde tro, det var noget alvorligt, siden Sagen blev indanket for Øvrigheden, men det modsiges af Bødens Ubetydelighed: »1652 d. 4. Juli blev efter velvise Borgmestre og Raads Afsked Søren Pedersen paalagt til første Kvartal at betale til de Fattige 1 Rdl. og til Lauget 1 Rdl.« Det er muligt, at Lauget havde fundet Brøden større end Øvrigheden.

Udelukkelse fra Arbejde kunde sikkert blive følelig nok, som det ses af følgende:

»Anno 1658 dend 15 Julij Var Lauget forsamlet Anlangende Peder Philipsen och Paul Nielszen som Imod Mesterens Villie hafde taget Afscheed fra Dieres Mestere, och Borgmester og Raad derudj dømbt haffuer til at fyldestgiøre Dom; Da frembkom for laden Peder Philipsen och wilde iche efter komme bem^{te} Borgmestres och Raads Domb at Arbeide hoes sin forrige Mester Igien, Nemblig Christoffer Deger; huorfore laugget hannem paalagde at følge (d. e. atter søge) sin forrige Mester och vdgifue sin straff, Nemblig 2½ Sldl. Paul Nielszen møtte tilstede och war offrbødig at efter komme dommen och Arbeide hos sin forrige Mester, Søffren Thøgersen, sampt vdgifue sin straff, Nemblig 2½ Sldl.

M. Christen Hansen, der havde givet Peder Philipsen Arbeide, lo-

vede sin Straffenge, nemlig 2 Rdl. til første Kvartal, at udgive for Peder Philipsen, »der imod hans Mesters Villie Forlov havde taget.« Saa var Peder Philipsen færdig dær. Men der var jo flere Mestres.

»1659 d. 23. Maj blev M. Oluf Hansen sat udi Straf at give til Lauget 2 Rdl. for Peder Philipsen, han havde givet Arbejde, som forleden Aar Arbejde var forbøden«.

Men Peder var ufortrøden straks gaaet til en anden Mester: »Samme Dag angav M. Niels Sørensen, at Søren Thøgersen havde givet Peder Philipsen Arbejde, hvorpaa af Lauget skal kendes, naar Søren Thøgersen kommer paa Laugshuset«.

Detteskete en Maaned senere d. 19. Juni, da Søren Thøgersen i denne Sag blev dømt til at betale 2 Rdl. i Bøde. Men først et Aar senere, 1660 d. 29. Juli, kunde han paa Peder Philipsens Vegne betale dennes Bøde 2½ sl. Daler. Men Peder Philipsen og andre ligesindede fik dog at vide, at det somme Tider ikke betalte sig at lade haant om den velvise Øvrigheds Dom.⁵¹

Søren Thøgersen blev imidlertid samme Dag sat i Straf for at have givet en anden udelukket Svend, Simon Jensen, Arbejde. Men dertil svarede han nej »formedelst han havde taget ham paa (til) Kongens Arbejde«. Man skulde nu synes, at det var lige saa utilladeligt at tage en udelukket Svend til kongeligt som til borgerligt Arbejde. Men det Spørgsmaal indlader Lauget sig klogeligen ikke paa. »Derimod blev hannem (S. T.) af Lauget tilsagt, at han havde skrevet sin Haand med andre Mestres udi Laugsbogen at ville hjælpe og styrke Lauget, hvorefter M. Søren Thøgersen udlovede de 2 Rdl. for Simon Jensen at udgive.«⁵²

Hvilket forekommer ophøjet som et Orakelsvar. Men det var maa-ske netop Meningen. Peder Philipsens og Poul Nielsens Nedlæggelse af Arbejdet d. 15. Juli og den førstes Trods var kun et Udslag af Svendenes Krigsstemning over for Mestrene. Kun kort Tid forinden havde de stævnet Magistraten, som holdt med Mestrene, ind for Herredagen. Og saa længe denne Sag ikke var afgjort, har Lauget foretrukket at læmpe sig frem.

Medens Indsættelsen af Oldermændene vistnok gik for sig uden no-

gen Højtidelighed, formede Oldermændens Afgang sig dog noget festligere. Som Eksempel skal anføres:

»1628 denn 15. Junij Giorde forn^{te} Christenn Rasmussenn Regnschab for indtegt och Udgifft forfaldenn wdj hans tid, hand haffuer werret Oldermænd for Murmester Laugett, och tachede Menige Laugsbrøderne hannem ald Ære och gott for samme hanses Umage, hannd for Lauget i saa maader hafft haffuer.

Och da effter rigtig Regenschabs Affregning er Lauget bleffuen hannem schyldig 9 Daller«. ⁵³

Efter 5 Aars Tilværelse var Laugets Formue altsaa negativ! Det var sørgeligt, og det blev kun langsomt bedre. Og med Bedringen var det op og ned, som følgende Kasseopgørelser, de eneste, der er indført i Laugsbogen, udviser.

1631 d. 26. Juni, da Mads Persen blev tagen til Oldermænd, annammed han 16 sl. Dal.

1633 d. 15. Juli befandtes »i Laden behulden« 6 sl. Dal.

1634 d. 22. Juni efter Isach Rasmussens aflagte Regnskab
22 sl. Dal. 22 Sk.

1640 d. 14. Februar ved Jørgen Thimians Afgang
19 sl. Dal. 1 M. 2 Sk.

1641 d. 1. Marts ved Rasmus Nielsens Afgang 60 sl. Dal.

1643 d. 7. Marts ved David Davidsens Afgang 31 sl. Dal. 2 M. 8 Sk. ⁵⁴

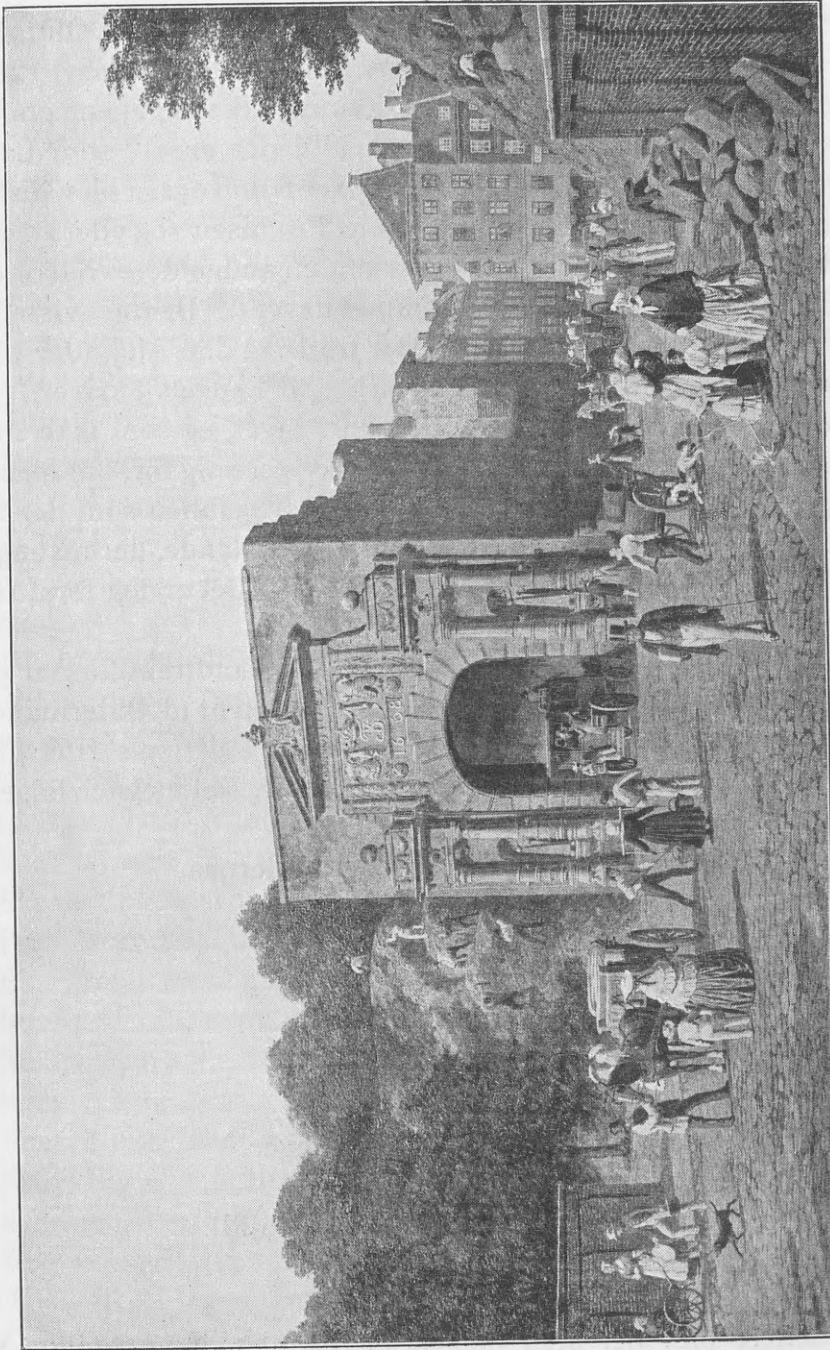
Ved de følgende Oldermænds Afgang foreligger der intet om deres Regnskab. Derimod finder man af og til en Bemærkning om, at den skyldige Gæld findes indskrevet i Gældsbogen.

Først 8 Aar efter Laugets Stiftelse blev der ansat en Laugsskriver.

»Anno 1631 den 16. October haffuer Jeg hans Oluffszens Anloffuet for Oldermænden udi Murmester Laugett och Niels hans (en) Raadmand, bisidder wdj szamme Laug At Jeg schall betiene Menige Mure M: Laug fra nu Michaelj och till nest komendis Michaelj Anno 1632, och schall Jeg haffue til Løn for samme min tieniste 8 slette Dr., huor paa Jeg samme daug Haffuer Annamet 2 slette daller. Till Windisbiurd min egen hand

Hans Oluffzsen.

Egen handt. ⁵⁵

Vesterport, opført 1668, under Nedbrydning Juni 1857.

Det skal sikkert forstaas saaledes (se S. 69), at Hans Olufsen er den første med fast Løn ansatte Skriver. Han gjorde Tjeneste i 12 Aar, men har, efter de skiftende Hænder at dømme, ikke været ene om Indførslerne. 1643 d. 20. April blev Samuel Biener ansat⁵⁶ som Laugskriver med 12 sl. Daler i aarlig Løn, hvilket Beløb ogsaa blev tilstaaet hans Eftermand – 1663 d. 16. Juli – Hans Frandsen »og ellers desforuden at nyde den uvisse Indkomst saasom en anden deres Skriver for (før) mig i alle Maader nydt og bekommet haver«. ⁵⁷ Denne uvisse Indkomst var den af den nyoptagne Mester fra 1644 d. 6. Maj atter ydede Afgift paa 2 Mark – fra 1648 paa 3 Mark – til Laugets Skriver.⁵⁸

Som et Laug, der nylig var traadt ud i Livet, og som ikke straks laa inde med de nødvendige Beløb til at ekvipere sig for, om man saa maa sige, var Lauget kun lidt efter lidt, efterhaanden som der kom Penge i Kassen, i Stand til at anskaffe sig de Genstande, der nu engang ansaas for nødvendige til Udstyrelsen af et Laug. Det er dog først 1627, man begynder at samle ind dertil.

Det første Inventar⁵⁹ er optaget 1647, altsaa omtrent 25 Aar efter Laugets Stiftelse, da M. Anders Frech blev udnævnt til Oldermænd og Genstandene d. 22. December d. A. blev flyttet til hans Hus tillige med den rørlige Formue, som næppe var stor. Det nævner følgende Ting:

Ett Stort lieg Klede med 5 Schilt derpaa.
Ett wnder lieg Klede dertill.
Ett liedet offuer lieg Klede oc
Ett wnder lieg Klede dertill.
Ett Stoert lieg lagen.
Ett liedet lieg lagen oc
Ett gammel lieg lagen.
Ett paar Stoere Meszing liuse Stager.
Ett paar Stoere Voxlius.
En Vildkom aff Tin med 5 sølff schildt.
12 leeder Spanne
5 store Tin Kanner.

To Aar senere blev der atter optaget et Inventar, ifølge hvilket Vel

komsten nu kan bramme, ikke blot med 23 Sølvskilte, men tillige med en Mand af Sølv med et Skilt som Topfigur paa Laaget. Denne Sølvmand var givet til Forskænkning 1649 d. 18. Februar af Mester Rasmus Niensens Søn, Hans Rasmussen, ved hans Løsgivelse.⁶⁰ Det var en Flothed; ellers nøjedes Læredrengene ved deres Løsgivelse, d.v.s. Optagelse som Svend at give et Sølvskilt med deres Navn paa, at hænge paa »Velkomsten«. Og det var et Udtryk for, at den gamle middelalderlige Opfattelse af Mestre og Svende som udgørende eet Broderskab ikke var helt uddød endnu, naar det er den nyoptagne Svend – og ikke den nyoptagne Mester, – der ved sin Indtrædelse skriver sit Navn ind i Broderkæden paa denne Maade.

Mærkeligt nok er Laden, Laugets allerfornemste Genstand, ikke indført i disse to ældste Inventarier. Den kommer først med i Inventar af 1654.⁶¹

»Inventarium Paa huiesz som til M. Jenz Madtzen oldermænd bleff leffueret

Amtsladen med tilhørig Breffue och documenter.

En Vildkom aff Tinn med En Sølf Man och haffuer 34 Sølfshilte paa och Itt Træhuus dertill.

Itt Paar Stoere Liusze Stager med 2 feld bereder Skind omkring, vog 5 Lispund 4¹/₂ Pund.

Itt Paar Mindre liusze Stager vog 41 Skaalpund.

Itt Skaale til Stagerne.

Itt Paar Store Voxliusz och

Itt Paar Smaa woxliusz, ere i sønder.

Itt huusz til Liuszene.

Itt Stoert Suart liig Klæde med laugens Waaben paa og itt gammelt wnder klede dertil.

Itt Suart Klede til at legge wnder Schalmmerne (!).

Itt Suart liig Klede til Børn och

Itt gammelt Suart wnder Klede dertil.

Itt Ruszleder Skind offuer liigkledet.

En Kiste til At legge liig Kledet udi.

3 huide Lerits lagen til liigbøren att klede, huor Iblandt ded Ene er grofft och gammelt.

5 Tinn Kander.

12 læder Spanne och

2 Schamler til liig Kisten at sette oppaa.

Ald huis Gield her udj baagen til dato findes Anteignet Er udj Gieldbogen Indført«.

Gældsbogen er desværre ikke bevaret.

Det er som sagt mærkeligt, at Laden først anføres nu, thi den har været der tidligere, og nævnes første Gang 1632, da Lennert Barchmann bliver Oldermænd.⁶²

Skraaen mælder intet om Laugshuset ud over de faa Ord i Paragraph 1, at Mestrene skal samles i deres Laugshus eller et andet bekvemt Sted. Af Laugsbøgerne fremgaar det, at Laugsforsamlingerne holdtes i Oldermændens Hus, som 1629, da Anders Jensen var Oldermænd, laa paa Kødmangergade.⁶³ Endnu i 1704, da Hans Wiedevelt var Oldermænd, fandt dette Forhold Sted.⁶⁴ Først i 1715 lejede Murerlauget sig ind i Tømmermændenes Laugshus i Peder Hvidtfeldtstræde.

Udgift til Laugshuset forekommer kun een Gang, da Mester Hans Jensen Samsing ved sin Optagelse 1676 d. 5. Oktober maa udrede 6 sl. Daler til dets Reparation.⁶⁵

VI

LÆREDRENGE

TIL Forstaaelse af Udviklingen vil det være rettest straks at gøre opmærksom paa, at Ordet Dreng i vor Tids Sprog ikke dækker det samme Begreb som for 200–300 Aar tilbage.

En Dreng paa Christian IV.s Tid var, hvad vi vilde kalde en ung Mand. De Læredrenge, Murmestrene antog, har efter forskellige Træk at dømme været unge Mænd paa omtr. 20–25 Aar.

Om Drengenes Forhold tales der i Skraaens Paragraffer 24–28.

Iflg. § 25 maa en Mester tage Drenge i Lære uden Indsigelse fra nogen Side. Læretiden er 3 Aar.

§ 26. Naar en Dreng har udstaaet sin Læretid, kan han forlange sit Lærebrev, hvilket efter den Tid ikke maa nægtes ham, »om han er god for Svend«. — Ingen Dreng maa af sin Mester bortvises inden Læretidens Udløb, medmindre hans Forseelse er saa grov, at den skal paadømmes af Øvrigheden.

§ 27. Ingen Mester maa forsømme sin Læredrengs Undervisning i Haandværket eller bruge ham til anden Bestilling, end Embedet til Drengens Gavn og Bedste vedkommer, »naar Mesteren ellers har Arbejde nok under Hænder«.

§ 24. Foragter nogen Dreng sin Mesters Mad og Øl, »som ustraffeligt er, og det hannem skelligent overbevises, da bøde han 1 Daler eller straffes med 2 Dage og Nætter i Kælderen paa Vand og Brød, om han ikke kan betale«.

§ 28. Hvilken Dreng, som sig modvillig eller genstridig anstiller og sin Mester forløber (d. v. s. løber bort), forinden de bliver lovligen adskilt, han maa paagribes og efter kgl. Majests. naadigst udgivne Mandat straffes, som sig bør.

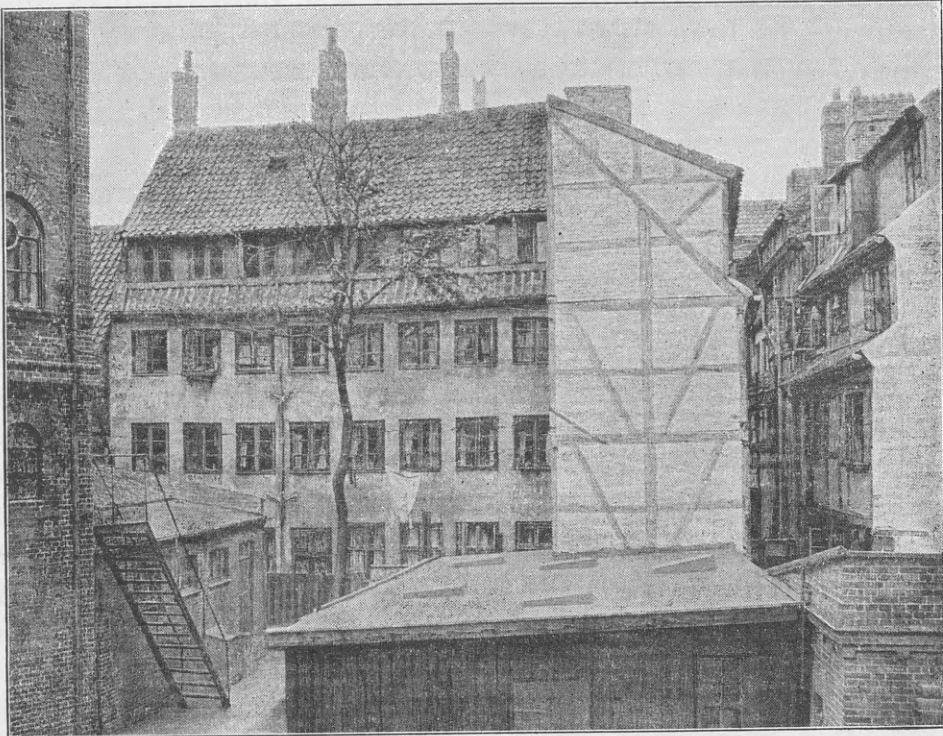
Den første Læredreng blev antaget af Oldermændene Willum Poulsen, inden denne selv blev Mester i Lauget, hvilket vistnok forklarer den ellers ikke brugelige Fremgangsmaade, at samtlige tilstedeværende Mestre gav deres Samtykke dertil.

»Anno 1623 den 15. Juli med samtlige Laugsbrødre, som til stede var, deres Bevilling, haver Willum Poulsen antaget en Læredreng med Navn Poul Pedersen, født i Odense i Fyn. Og skal han hos ham lære tre ganske Aar fra denne Dags Dato. Hans Forlovere ere Christen Rasmussen og Anders Behm, hvilke love, at dersom forn^{te} Dreng sine Læreaar ikke udstaar, som det sig bør, skulle de til Lauget have forbrudt 20 Courant Daler. Og lover og bepligter sig forn^{te} Dreng, at han sin Læremester imidlertid ærligen, troligen og vel at ville tjene, som det en ærlig Dreng vel egner og anstaar. Og naar forn^{te} hans Læreaar ere fuldendte, skal bemældte Poul Pedersen selv sin Beskænk bekoste, sin Læremester uden Bekostning i alle Maader.«¹

Her er, som det vil ses, ikke noget Forlangende om Fremlæggelse af Ægte-Brev d. v. s. Bevis for Fødsel i lovligt Ægteskab. En saadan Fordring fremsættes – utvivlsomt en Følge af Christian IV.s humane Tænkemaade – lige saa lidt i Skraaen for Murerlauget som i de øvrige, nærmest før og efter denne, udstedte Laugsskraaer. Men det varede ikke længe, inden den gamle Fordom stak Hestefoden frem paa ny: 1633 i Skræddernes Skraa,² 1635 mere skjult i Murmestrenes Laugsbog.³ Og snart efter mødte man den gamle farisæiske Afvisning alle Vegne.

Den Dreng, der vilde antages i Murerlære, maatte sørge for at møde med to Forlovere – i Begyndelsen saa godt som altid Murmestre, – der skulde gaa i Borgen for, at Drengen ikke løb af Lære. Skete det, maatte de betale 20 Courant Daler i Bøde til Laugskassen. Undertiden,

naar de to Forlovere maaske ikke har forekommet tilstrækkelig solide, træder der en Overforlover til, undertiden optræder den ene Forlover som Overforlover. Undertiden synes Forloverne at maatte borge for andet og mere end Læredrengens Bortløben, idet der tilføjes, at de forpligter sig til at holde Læremesteren skadesløs i alle Maader.

Gaardinteriører fra Dronningens Tværgade Nr. 41, som tilhører Københavns Murerlaug, og Adelgade Nr. 56, omtrent 1690.

Læretiden var i Skraaen fastsat til 3 Aar, men kunde stundom, mulig paa Grund af Sløvhed eller Mangel paa Evne, blive meget længere. Jørgen Thimian havde en Dreng, Hans Sørensen, i Lære i 6 Aar. Mestersønner kunde staa de to første Aar i Lære hos deres Far, men det tredie Aar skulde de udlære hos en dem af Lauget beskikket Mester.

At Læremesteren har faaet Betaling for at tage en Dreng i Lære og har sluttet skriftlig Kontrakt med Drengens Far eller Værge, fremgaar

af den Klage, som Anders Kleinsmed fremkommer med 1638 d. 25. Februar over Mester Lennert Barchmann, der havde paataget sig for 15 Daler at lære en Dreng Murerhaandværket, men ikke »havde holdet sin udgivne Haandskrift«,⁴ hvorfor han maatte betale Anders Kleinsmed de 15 Dlr. tilbage.

I 1629 synes Forloverne kun at betale 2 sl. Daler (hver?) i Antagelsespenge for Drengen Hans Fosbriigt fra Stralsund; i 1632 betaler de hver 7 sl. Daler for Rasmus Nielsen. Flere Optegnelser om Indskrivningspenge end de her anførte, forekommer ikke i Laugsbogen.

Undertiden ses Drengen selv, undertiden Forloverne paa hans Vegne, at forpligte sig til efter udstaaet Læretid at bekoste sin »Beskænk«, »Lærekost« eller »Forskænkning«, som det snart bliver til.

Læretidens Afslutning, Løsgivelsen som det hed, er sikkert altid i Laugene som en glædelig Begivenhed bleven fejret med et Gilde, selv om den for den unge Mand, der nu rystede Drengaaarene af sig og traadte ind i Svendenes Kres, ikke gik af uden drøje Knubs. Af disse fastelavnsagtige Lystigheder forekommer der, som foran omtalt, næppe Antydning i Byggefagene. Thi den Lussing, som Oldgesellen eller »Polereren« utvivlsomt hos Murerne som andetsteds gav den nyoptagne Svend med de Ord: »Taal dette af mig, men herefter ikke af nogen!« var en i Forhold til de ellers brugelige Pryglescener, uskyldig symbolsk Handling.

Det maa sikkert betragtes som et Vidnesbyrd om et særlig godt Forhold mellem Mester og Lærling, naar M. Hermann Thønnesens Enke giver 8 sl. Daler til hans Læredreng, Michel Wendig van Grassels Lærekost, endda han havde ved sin Antagelse lovet selv at bekoste den.

Disse Gilder gik selvfølgelig ikke altid af uden Kiv og Spektakel. Efter Bødens Størrelse at dømme maa det være gaaet særlig livligt til i 1650 d. 28. April i M. Jens Madsens Hus, da han løsgav sin Læredreng, Klemen Pedersen.

»Anno 1650 dend 30. Aprill Loed en Suend Ved Naffn Achatius Kronenberg Lauget fordre, Anlangende Nogen Clammerie han dend 28 Aprilis Sidst forleden til forskenkning hoes Mester Jens Madtzen

giordt haffuer. Och begierede wnder en Nadig straff, effterdi hand Waar drucken samme tiid, och Vieste inted huad hand samme tiid hafde giordt. Bleff derfor satt aff Laugedt udj Straff fordig hand sig Imod Laugedt forbrødt haffuer, 5 Rdl. och till de fattige 1 Rdl., och huis Clammerie hand med en Suend Ved Naffn Peder Philipsen hafft haffuer schulde derved forbliffue och Ingen den anden Noget att efftersige och for straff Pengene bleff Mester Jens Madtzen Borgen.

Peder Philipsen bleff satt i straff till de Fadtige $\frac{1}{2}$ Rdl.

(I Marg:) 1650 30. Junij betaldt herpaa aff Jens Madtzen penge 3 Rdl. — 11. August betalte Mester Jens Madtzen Resten for Achatius Kronenberg som Var 3 Rdl. og dermed Klart. 18. Januarij 1651 betalte Jenss Madtzen $\frac{1}{2}$ Rdl., dermed Rigtig. «⁵

Om en Del af Læredrengene gælder det, at de ved deres Løsgivelse gav Skilt til Velkomsten. I 1647 havde 5 Dreng, i 1650 23 og i 1652 34 givet Skilt, et Skjold af Sølv, med indgraveret Navn, til at hænge paa Velkomsten, og man skulde tro, at de ved samme Lejlighed, — i alt Fald saa længe det selvbestaltede Svendelaug endnu ikke havde anskaffet sig en særlig Velkomst — er bleven drukket til af Oldermændene. Velkomsten har i saa Fald endnu en Tid fungeret som »Broderbæger« og mindet om de gamle Dage, da Mestre og Svende broderligt sad i samme Laug.

Naar Læredrengen som ovenfor anført ved sin Antagelse forpligtede sig til at bekoste sin Lærekost og sit Lærebrev, maa der vel være givet Læremesteren noget for Udstedelsen af dette, der skulde tjene den unge Svend som Bevislighed, hvor han kom frem i Verden, for at han havde lært Haandværket efter alle Regler. Mange Steder blev der ikke spurgt efter det, og ofte blev det deponeret i Laden; ja, der kunde gaa 10 og 15 Aar, inden vedkommende Svend forlangte det udliveret.⁶ Ved Anmeldelse som Mester var det nødvendigt at fremlægge Lærebrev.

I den foran anførte Herredagsstævning af 1658 fremsætter Svendene som en særlig alvorlig Beskyldning mod Mestrene, at disse lod Læredrengen betale 5 Daler for Lærebrevets Udstedelse. Om Rigtigheden heraf forlyder der dog intet.

Men de samme Svende, som fremførte denne Klage, benytter sig umiddelbart derefter af den Ret, Øvrigheden havde givet dem i Artikl. 1652 Paragraf 4, til at oppebære een Dags Løn af hver Dreng, der blev Svend og fik sit Navn indført i Svendebogen, til at forlange 3 Rdl. i Indskrivningspenge.⁷ Hvilket var stik imod Loven og et nyt Bevis paa, at Mænds Opfattelse skifter efter den Plads, de indtager i Samfundet.

Det synes, som om den velvise Øvrighed ikke har set paa disse Beskænkings- eller Lærekostgilder med gunstige Øjne. De blev i hvert Fald, om paa Grund af Omkostningerne derved eller de Spektakler, der fandt Sted, kan ikke afgøres, i 1658 forbudt. Det fremgaar af følgende Uddrag af Laugsbogen, der tillige giver den interessante Oplysning, at Læredrengene, foruden Kost og Logis, fik Dagløn, hvad man ellers ikke hører noget om.

»Anno 1658 d. 1 Juni bleff aff Samptlige Mestere besluttet, at eptersom Ingen Forschenkning aff Drengene giøres schall, da schal fra denne daug Lære Drengene ei gifues Vidre til dagløn: dend første Aar 8 Sk. ded Andet Aar 10 Sk. och ded tredie Aar 12 Sk. saa vel som de, som tilforne ere Indschrefuen. Och huilchen Mester herimod handler straffes epter Mesternis siegelsze.«⁸

Om Stridigheder mellem Mestre og Læredreng er Laugsbogen mærkelig taus. Det meste af, hvad der er forefaldet dem imellem, er aabenbart blevet betragtet som hørende med til Dagliglivets Ufred. Det forekommer, at en Dreng af og til løber af Lære, — M. Jørgen Thimian maatte saaledes døde den Tort, at hans egen Søn løb bort, — men det er yderst sjældent. Hvad M. Willum Poulsens Dreng, Jens Rasmussen, havde forbrudt, at hans ene Forlover, Christoffer Caspersen, opsagde sin Borgen for ham, faar man ikke at vide; men Drengens Optagelse synes udslettet, idet der krysvis er slaaet Streger over den med Blæk.

Vanskelighederne med Drengene i Anledning af, at de »forandrede sig« d. v. s. giftede sig, hører en senere Tid til. Her skal endnu kun tilføjes, at en stakkels Dreng i 1649 blev bortvist af sin Lære paa Grund af ond Sygdom.⁹

Man skulde af Skraaens Paragraf 25 tro at kunne slutte, at en Laugsmester maatte tage saa mange Dreng i Lære, som han vilde. Men det kan dog ikke have været Tilfældet, thi paa et Laugsmøde 1634 d. 27. April vedtog Mestrene, at naar en Mester havde haft en Dreng i Lære »eet Aars Tid eller paa andet«, skal det staa ham frit for at tage en Dreng til i Lære.¹⁰ Ogsaa her er der tilføjet: »Ikke at indføre«, hvilket skulde synes at tyde paa, at Mestrene ikke har ønsket denne Bestemmelse kendt i videre Krese.

Det blev, som ovenfor omtalt, af Svendene 1658 benyttet som en Anklage mod Mestrene, at de, ved at antage mange Læredreng, berøvede Svendene en Del Arbejde. Beskyldningen synes ikke at have haft noget paa sig. Den Mester, der inden 1658 havde haft flest Dreng i Lære, var Isac Rasmussen, der i Tiden 1629–58 havde uddannet 21 Læredreng. Af disse er 9 blevet antaget i 10-Aaret 1634–1643, altsaa en om Aaret. Mester Isac, der var en af de mest søgte Mestre, har altsaa i dette Tidsrum haft 2 Dreng i Arbejde om Aaret.

De Læredreng, der søgte Uddannelse hos københavnske Laugsmestre, var, paa ganske enkelte Undtagelser nær, alle danske. Flest kom der fra Landskaberne Øst for Sundet og herfra igen flest fra Halland. Stilling og Næringsvej findes ikke opgivet for Forældrenes Vedkommende, men undertiden for Forlovernes, og af disse kan man slutte, hvad jo iøvrigt laa i Sagens Natur, at Murer-Haandværket fik sin Tilgang fra Folkets brede Lag.

Medens der ikke synes at være opbevaret Lærebrev fra nogen københavnsk Murerlærling, har et gunstigt Tilfælde ladet et Lærebrev for Peder Rasmussen fra Slagelse naa uskadt til vor Tid. Det gives foran i Facsimile og aftrykkes nedenunder med moderne Typer.

Ich Meister Christen Nielsen Der Maurmeister / Bürger vnd einwohner dieser Stadt Slagelse, Thue Kundt vndt bekenne für allen vndt Jeden wess würden, Ambts / oder standes die sein mügen, so diesen meinen Offenen brieff sehen, hören oder lesen, fürkompt, Bekenne öffentlich das dieser Gegenwärtiger / Zeiger Peter Rasmus Auff gedagten meines Handtwercks für einen Lehr Jungen gedienett, vndt mer ihn Threj gantze Jahren Auszge/lernett, sich auch ihn solcher Zeitt über, Trewlich vndt ganz fleiszig, Als einen Ehrliebenden Jungen zustehett vndt

gebühret, wohl verhalten / dasz Ich deromaszen ganz wohl mit ihm zufrieden sey, darmit seine Burgen und glaübs Menner, Alz nemblich Jens Jenszen Morsz Maur/meister Geselle, undt Christen Sørensen, Maurmeister geselle, diese beyde Ehr-sahme vndt Wolgeachte Gesellen, Ihre hande vndt Verlaubnisz / Wiederumb bey mir entledigett vnd befreyett, desz gleichen hadt fürbem. Peter Rassmus Meister vndt Meisterinne, nicht Allein seine / Pflichtige trew vndt gehorsambkeitt genuch gethan, Sondern Knechte, Megden vnd Jungens, in Summa mit einen Jeden einen freündlichen Conuer/sation gehabt undt gehalten, dasz ein Jeder gantz woll mit Ihm zu frieden sey, Weill aber gedachter Peter Rassmus Eines gezeüchnusz sei/nes woluerhaltens, vndt dasz er solcher seiner Auszgestandene Lehr Jahren gantz Qvidt, fri, Ledig vndt Losz sein müge, hadt er derentt/wegen umb ein Kundtschafft, damit ehr dieselbige Ihn fürfallender erhieschender Noth zu gebrauchen hette, Ahngelangett |: Vndt / dieweil mir selbst bewust vndt Auch billich ist, Obegemelter Vrsache halben, dasz Ihme solche Kundtschafft von Nothen sein will, dieselbige mit / Zutheillen nicht fugliche Vrsache habe, ihme dasz Zuuerenthalten willen noch können :| Ist derenthalben ohn Jedermennichliches, Mein / Dinst vndt freuntliche Bitten sonderlich die Jennigen Vnsers Ampts ihn Ehren vndt bey Würden halten, soermelte Peter Rassmus Zu/flucht hette, Auch hülffe Radt Vng furderung suchet, oder demselbigen er sich mit denste Zu begeben würde, wollen Ihme mit gebürlichen / sachen seinen begehren der Muglichkeit vnd Billigheidt gemezz, wegen seines getrewen dienst vndt woluerhaltens günstichlich be/wohlen sein laszen, das wird ihr (er) Vngezweifelt Alzeit geflieszen seyn, mit seinen getrewen Dienste wiszen dankbahrlich Zuuer/schulden Vndt freuntlich Zuuerdienen, Zu mehrer der Wahrheidt Vrkunde, habe ich meine Pitzier hirunther laszen tröcken, / Benebenst die Vohrnehme Meisters Ihres handswerckes, Nemblich M. Hanz Nielszen, M. Jacob Pietz vndt M. Christen / Andersen, Bürger vndt ein Wohner dieser Stadt, Ihre Pitziere Zur gezeuchsnusse.

Geben und geschrieben Nach vnsers / Herren vnd Selidsmakers (!) Geburdt den 1. October Anno Ein Tausent Sechshundert Neun vnd Dreytich / ihn Slagelse.

Det maa nydes som det er i al sin højtidelige Vidtløftighed og i sit mærkelige Sprog, der ikke lader sig oversætte. Her skal kun gøres opmærksom paa, at der over alt staar ihn i Stedet for in.

VII

OPLØSTE FORHOLD – MESTRE, SVENDE OG DRENGE LAUGSGILDER OG LAUGSLYSTIGHED

DET var en Selvfølge, at der maatte gaa nogen Tid, inden de ved Enevældens Indførelse 1660 frembragte nye Forhold kunde gøre sig gældende i det daglige Liv, og inden det var gaaet op for Folk, hvad det egentlig var, der var sket.

Det var saaledes tre Maaneder efter Regeringsforandringen endnu ikke gaaet op for Mestrene i Murmesterlauget, at det ikke længer som i gamle Dage var Borgmestre og Raad, de havde at henvende sig til i Sager vedrørende deres Haandværk, — ja, det var end ikke gaaet op for den velvise Øvrighed selv. Den havde lige saa lidt som Byens menige Borgere Forstaaelse af, at borgerligt Selvstyre var der ikke længer noget, der hed.

Efter Svenskernes Beskydning i 1658 og de følgende omtrent to Aars Belejring var København en medtaget, udsultet og udpint By. Mange Huse var nedskudt eller nedbrudt, mange Mennesker dræbt, Handel og Haandværk ødelagt og Fattigdom til Huse over alt. Og Murerne, der havde haft en særlig drøj Tørn og havde maattet holde her og være paa Færde baade her og der og alle Vegne, havde sikkert endnu mere Grund til Klage end de fleste af Byens andre Borgere.

Om deres Besværinger faar vi Oplysning gennem nedenstaaende Bevilling,¹ givet dem af Byens Magistrat 1661 d. 24. Januar, men aller-naadigst kasseret nogle Aar senere, hvorom mere nedenfor.

»Præsident sambt borgermestere och raadmend udj den kongelig frj rigsstad Kiøbenhaffnn giøre witterligt, at efftersom erlige, welforstandige mend, samptlige murmester her udj staden osz tjenstlig tilkiendegiffuet och til sinde ført haffue al den store tynge och besuering, deris laug frembfor andre lauge her sammesteds i forleden beleirings tid wdstandet haffue, idet de haffue opwarted och werred brugte til nogne de farligste poster, til fiendens indschutte gloende kuglers effect nest guds beschiermelsze at hindre och ellers at forrette saadant perickuleus arbeit, paa huilched nogle af dem haffue tilsatt liff och helbred, saauelsom dem endoch stedtze mue lade bruge udj tilfaldende ildswaade, och derudj ej heller ringe fare ere undergiffuen. Derimod udj bem. krigstiid deris handtwerck och arbeide fast gandsche haffr nedligget, saa de nesten hafr weret slet næringsløsze, deris forige ringe middel fortæret och dem i wtløfflighed sat haffue, da, paa det de igen kunde komme til nogen nærings opretning och de i derisz laug och handtwerch icke schulle schee v-billig indtrang och hinder af fuschere eller v-døchtige mestere, haffue de tienstwilligen werred begierende, wj dennem til derisz artichlis forbedring och laugs bestyrkning gunstigen wille beuilge, At ingen motte tilstedis udj derisz laug for en mester at indtagis, førend han udj arbeit, afridtz, offuerslag och andet, samme handtwerch och konst tilhør, hafr beuist sig saa ferdig och døgtig, som en god mester bør were, och hand da dereffter aff laug et kand worde approberit och for mester i laug et annammis. Da effter at wj saadan murmesternis anfordring befinder billig och ej allene til derisz handtwercks och nærings befording tienlig, meden i synderlighed endoch for denne stadtz meenige indbyggere nøttig och gaffnlig, idet derwed staden med saadanne goede døchtige mestere kand worde forsiunet, som Kongl. Mayestets, stadens och meenighedens bygninger och arbeit tilbørligen och forsuarligen kunde vdføre. Haffuer wj derfor samme derisz begiering ej billigen wist at forweigre, meden hermed beuilger och tillader, at ingen i bem. laug annammis schal, førend hand i sit arbeit och konst med affridtz, offuerslag och andet, handtwerchet tilhør, som forberørt, saa god och døchtig befunden er, saa hand aff laug et for en mester kand och bør approberis

och af stadens øffrighed (om derom nogen tuist indfalder) nøjagtig erkiendt worder. Desz til bekrefftning vnder woris stadsz secret Kiøbenhaffn dend 24. Januarij anno 1661.«

Man skulde deraf synes at kunne slutte, at Laugsmestrene har tænkt sig, at der — paa Grund af den Ødelæggelse, der var overgaaet Byen, — i en nær Fremtid vilde strømme en Mængde Murere til i Haab om at finde Arbejde, og at det gjaldt i Tide at tænke paa at sikre sig imod at faa en Mængde Konkurrenter paa Halsen. Det viste sig imidlertid snart at være en ganske unødvendig Bekymring, eftersom Tilgangen til Lauget efter Fredsslutningen var langt ringere end før.

Men Bevillingen blev givet, som foran omtalt, og kasseret igen. Efter den »itzige Tidernes Tilstand« var det den enevældige Konge selv, der gav og tog. Paa et eller andet Tidspunkt, vistnok i 1665–1666 har Lauget faaet at vide, at det havde været paa gale Veje, da det gik til Byens Øvrighed med sine Besværinger og Ønsker, og samtidig tør vi nok antage, at Magistraten har faaet en Røffel. Hvad der ligger aabent for Dagen er, at Murmesterlauget i Begyndelsen af 1668 har ført sin gamle Besværing i Pennen igen og har sendt sin Oldermænd og Hossiddere op til Kongelig Majestæt selv. Thi 1668 d. 14. Marts henviser Kong Frederik III til Statskollegiet et Andragende fra Murmesterlauget, at »vordende Mestre skal deres Dygtighed i Afridsning og andet Haandværket vedrørende inden Optagelsen bevise«. Hvilket Andragende blev saa hurtig ekspederet, at Lauget under 22. Juni fik det tilbagesendt som bevilget, men denne Gang med selve Kongens Underskrift.²

Ved denne fornyede Bevilling fik Lauget i Virkeligheden Ret til at fordre Aflæggelsen af et Mesterstykke, — i alt Fald af en Prøve saa vel i »Arbejde« som i teoretisk Kyndighed. Men da havde dette alt længe været udøvet i Praksis, som Laugsprotokollen beretter.

»Anno 1661 d. 8. Februarij loed Jens Jensen Lauget fordre, gav derfor Penge 2 Rdl., Oldermænden 1 Rdl., Schriffueren och den Yngste 1 Rdl. Begierede saa, at effersom hand sit Aar hafde Arbeidet och giort sin Afritzning, at hannem laugtet for en Mester motte beuilges; huorpaa hannem bleff til afscheed gifuen, Att efterdij hans Afritz iche

saa døgtig var, som det sig burde, och ingen offuerslaug derpaa giordt var, da att gifue til laugget En Tønde Rostocher Øll, som nue til fastelaffn schal Udgifues, saa de dieris Rettighed, som de med billighed kunde staa paa, iche saa højgt Wilde spende, som de med Rette kunde, och at han schulde gifue och giøre som En Anden Mester for hannem giort haffuer, Nemblig til laugget førgetiuffge Rixdaler, huorpaa hand strax betalte Sexten Rixdlr; de Resterende thiuffge och fiire Rixdlr at vdgiffue, førend han nogen Suend eller Dreng fordrer och Arbeid giffuer saa och en Schilt paa Wilkommen som En Anden Mester giordt haffuer.

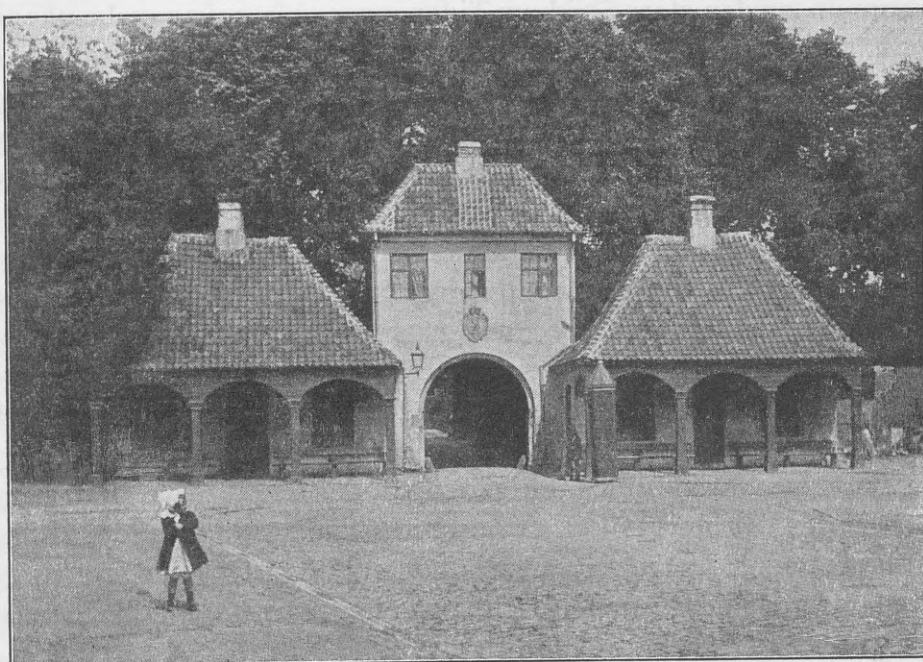
(I Marg.): Den 26. Februarij betalte Jens Jensen disse Resterende 24 Rixdr.«³

Samme Dag blev Claus Heesz Mester i Lauget; ligesom hans Kammerat Jens Jensen havde han ikke været heldig med sit Afrids og Overslag. Sandsynligvis vilde – i Anledning af, at det var første Gang, der stilledes Fordring herom – Mestrene ej heller over for ham »spændte deres Rettighed saa højt, som de med Billighed kunde«. Han slap derfor med samme læmpelige Bøde som Jens Jensen nemlig 4 Rdl. Dog blev denne Bøde erlagt i rede Penge, medens Jens Jensens blev omsat i Rostocker Øl, hvoraf en Tønde netop betaltes i daglig Handel og Vandel med denne Sum.

Da der paa Grund af den uformodet ringe Tilgang til Lauget efter 1660, ikke blev Brug for Fordringen om Afrids og Overslag som en Afspærringsbestemmelse, blev den benyttet som et – sikkert velkomment – Middel til at skaffe Laugskassen en Indtægt. Der findes nemlig ikke et eneste Eksempel paa, at en Mestersvend blev hindret i at komme i Lauget paa Grund af Fejl og Mangler ved hans foreviste Afrids og Overslag. De blev udlignede med klingende Mønt, med Bøder paa fra 4 Rdl. til 12 Rdl. Der synes ikke for Tiden fra 1660 til 1682, med hvilket Aar Optegnelserne slutter, at have været en eneste Mester, der er sluppet fra Afrids og Overslag uden at have maattet betale Bøde for Fejl eller Mangel derved.

Mens Laugsmestrene levede videre paa Skraaen af 1623 med de forskellige Tillæg, eller maaske rettere levede videre paa de gamle til-

vante Overtrædelser af Skraaen, var de høje Herrer i Statskollegiet beskæftigede med bl. a. at overveje det Spørgsmaal, Kongen havde stillet dem, om der var Føje til at beholde Laugene, eller om det maatte foretrækkes at nedlægge dem, idet Kongen er af den Mening, at der fandtes »vel saa vægtige Rationes« imod som for deres Be- varelse.

Norges-Porten i Kastellet, opført 1662.

Man har alligevel ment, at Laugene ikke kunde undværes. Og Statskollegiet faar Ordre til at underkaste samtlige Laug en Revision og indrette dem saaledes, at de kan passe for »Hs. Majestæts itzige souveraine Regering«.

Nyrop har i sin Bog om Murerlauget S. 367 flg. og S. 373 flg. ladet aftrykke nogle Murmesterlaugs-Artikler af 1666 d. 22. Januar samt Artikler for »Murmestersvendelaug« s. A. d. 5. Februar som Udbytte af disse Statskollegiets Overvejelser.

Men dette lader sig næppe forsvare. Artiklerne af 22. Januar viser

sig i alt væsentlig at være en Afskrift af Skraaen af 1623 gennemgaaende med de samme Ord og Udtryk. Der er — med ganske faa Undtagelser — end ikke taget Hensyn til de forskellige Ændringer, der — paa Grund af indhøstede Erfaringer — er foretaget i den oprindelige Skraa i Tidens Løb. Den ungerske Gylden »eller dens Værd« møder os i 1666 som i 1623; Indgangspengene er fastsat til det samme Beløb som da, og den store Strid om Tidepengene viser sig ganske ukendt for Redaktørerne. De figurerer i 1666 med de samme 4 Sk. Lørdag Aften som i 1623.

Og den samme Uagtsomhed, der i 1623 bragte Borgmestre og Raad til at sætte Bøde eller Straf for den Svend, »der foragtede sin Mesters Øl og Mad som ustraffeligt er« gaar uforsagt igen i 1666.

Enkelte nye Bestemmelser findes der selvfølgelig i Artiklerne af 1666. Saaledes i Paragraf 1, at der ingen Betaling skulde ydes for at fordre Lauget samlet. Men det turde være et Spørgsmaal, om den var heldig. Det har sikkert været en god Bremse paa mangt et Brushoved af en Svend, og har befriet Lauget for megen unyttig Kævl, at der skulde betales 2 Daler for at faa Lauget til at høre paa hans Besværinger.

I Paragraf 4 afskaffes de tidligere to Møder om Aaret, — der iøvrigt efterhaanden var blevet til »Kvartalsmøder«, altsaa til fire, idet »Ingen Sammenkomst i Lauget skulde ske, uden den af Os eller Byens Øvrighed formedelst forefalden och fornøden Forretning eller anden Aarsager bliffuer paabødit«.

Naar det i Paragraf 5 udtales, at udenlandsk Lærebrev giver lige saa godt Adgang til Lauget som dansk, skulde det synes en unødvendig Tilføjelse efter Laugets Praxis fra dets første Tid (se foran S. 102).

Det samme gælder den ny Paragraf 16: »Effttersom Mesterne i dette Laug til wisze tider om Aarit haffuer satt en wisz taxt, huor megit en Suend skulde enten hafue udj Styche-Arbeyde eller ochsaa til Dage- och Wgeløn, saa ingen Mestere hafuer mot (d. e. maattet) gifue dend eene Suend meere end en anden, huilchet wi gandsche w-billigt befinder, efftersom en Suend, som kand gjøre bedre Arbeid end en anden, iche bør at forbiudes, at hand desz mere arbeidz løn bekommer, om hand det ellersz kand erlange, och skal det derfor

Mesteren frit staae, huorledis de med Suennen enhuer effter sin døgtigheed kunde accordere och ofuereens komme.«

Dette er en ganske simpel Misforstaaelse, — der ikke tyder paa særlige Aandsevner hos Forfatterne, — af Paragraf 18 i Skraaen af 1623, og det tyder ikke paa, at de har følt sig forpligtede til at gaa synderlig grundigt til Værks i deres Lovgiveri, naar de ikke har formaaet at sætte sig bedre ind i de murende Folks virkelige Forhold. Paragraf 18 lyder:

»Maa ingen murmester vdi dette laug giffue sine suenne til løn een meere end en anden, huerchen paa støchwerch, dagløn eller vgeløn, vnder 20 Marks bøder; och schulle alle laugsbrødre wed oldermanen och hoszsiddere, naar deris møeder och forsamblinger scheer, foreenis och sette støchwerch, vge- och dagløn, huad een huer med billighed bør at haffue och kand fortiene, paa det at suenne saauelsom mestere paa begge sider kand wedbliffue.«

D. v. s. den ene Mester maa ikke give sine Svende mere i Løn end den anden Mester. Men Svendene blev paa Laugsmøderne delt i forskellige Lønklasser. Og det kunde selvfølgelig ikke tillades den enkelte Mester at bryde disse af Lauget fastsatte Rammer.

Et afgørende Bevis for at Statskollegiet ikke har haft noget med disse løstlige Papirer at gøre, finder man i Artiklerne af 1666 d. 5. Februar for »Murmestersvendelaug«, med hvilket Udtryk de tyske zünfftige Svendes Ønske om Anerkendelsen af et særligt Svendelaug endelig tilsyneladende knæsættes.

Men der har ikke været nogen Grund til at glæde sig. Ligesom Artiklerne for Mestrene er kalkeret over Skraaen af 1623, er Svendenes skrevet af efter Artiklerne af 1652 d. 3. Oktober (se S. 87. Henv. 20), — hvor der første Gang er gjort Svendene nogle Indrømmelser i Retning af Selvstændighed, — med dens forskellige Modsigelser. Og meget betegnende er her i Afskriften udeladt de to Paragraffer 6 og 7 om at bære Værge og om Trusler og Undsigelser, der altid havde generet de frie og prikne Svende.

Det vilde i Virkeligheden være intet mindre end en Fornærmelse imod de ansete Mænd, der sad i Statskollegiet, at tillægge dem Forfatterskabet til disse »Laugsartikler«. Og det er forunderligt, at Nyrop

ikke har haft Øje herfor, saa meget mere som han selv angiver dem som det, de er, nemlig Produkter af uansvarlige og geskæftige Personer, Folk der vilde gøre deres Hosser grønne. Saadanne vrimlede det med i hine Tider. Den Christoph v. Uchen, efter hvis Koncept Artiklerne af 22. Januar er trykt, var Sekretær i Danske Kancellie,⁴ men har ellers ikke bedrevet noget, hvorved hans Navn er bleven kendt, men Poul Nielsen derimod, der er Mester for Koncepten til Artiklerne af 5. Februar, veed vi lidt om. Han var Mursvend og fulgte, om end med nogen Vaklen, de opsætsige Svende (se foran S. 110) 1658 og var med til at stævne Magistraten, der holdt med Mestrene, ind for Herredagen. Hvilket fremgaar af følgende Kongebrev,⁵ der tillige viser, at Poul Nielsen har kendt visse Veje at komme frem paa.

»Frederik III gør alle vitterligt, at vi naad. haver bevilget og tilladt, saa som vi og hermed bevilger og tillader, at nærvær. Poul Nielsen, Indvaaner her udi Byen, maa fri og ubehindret foruden nogen af de andre Murmestres Tiltale, indtil hans Sag for Os og Vores Elskel. Riggins Raad indkommer og paakendt vorder, bruge sit Murmester Haandværk og til same Ende udi sin Tjeneste holde en Svend og en Dreng.

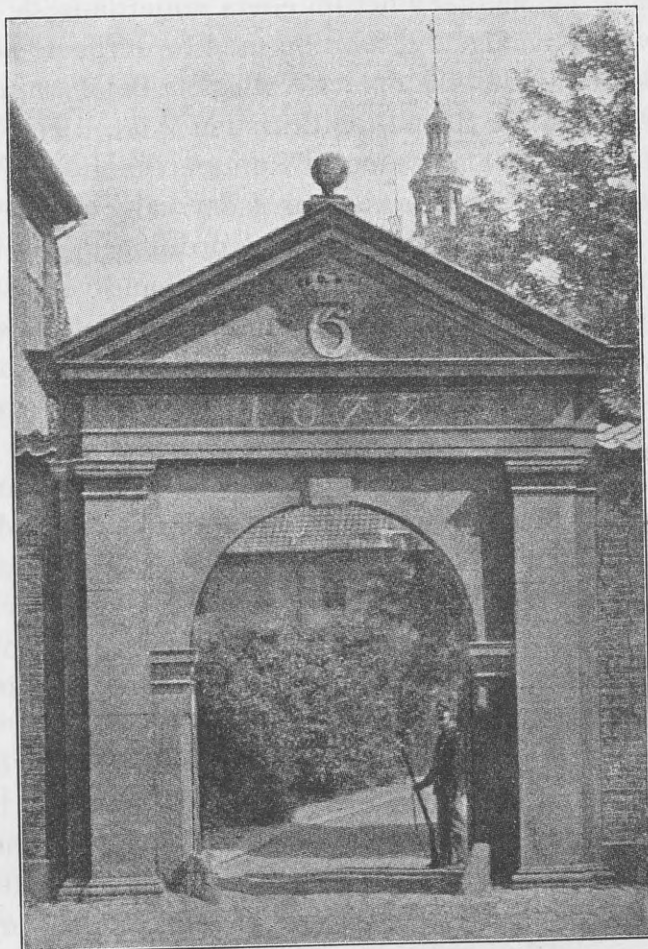
Hafn. 30. Aug. 1660.«

Der faldt, som omtalt (S. 92), ikke Dom i Sagen. Hvorvidt Poul Nielsen gjorde Brug af den kgl. Tilladelse, vides ikke. Men Mester blev han ikke.

Det er aabenbart, for at bruge Holbergs Ord, gaaet noget buntet til i Enevældens unge Dage. Om det var os muligt at kontrollere, hvem der efter Mørkets Frembrud søgte ind i Københavns Slot og op ad Køkkentrappen, vilde vi mulig kunde se klarere i mange Spørgsmaal, end vi kan nu. Frederik III har været udsat for mange forskellige Paavirkninger og synes til Tider hverken at have vidst ind eller ud. 1668 d. 31. Januar sender han nogle nye »Artikler« — om det er dem af 1666 eller mulig andre vides ikke — til Københavns Magistrat med Befaling til at forkynde dem for Byens Murmestre og Svende.⁶ Seks Uger senere sender han Statskollegiet Mestrenes gamle, engang af Magistraten bevilgede Andragende om Mesterstykke og Afritsning.

som han underskriver d. 22. Juni (se S. 125f.), uden at det føjes ind i de nye Skraaer.

Men et halvt Aar senere slaar han pludselig Kontra og tilstiller 1669 d. 24. Januar Statskollegiet følgende Skrivelse:⁷

Rosenborg Slotsport. Opført af Lambert van Hauen 1672.

»Woris naadigste wilie oc befalling er, at I alle de om laugene her vdj woris kongelige residentz stad Kiøbenhafn forfattede artickler, saawell de, som allerede hos eder haffuer verit ventileret oc igiennem seet oc icke endnu er bleffuen af oss vnderschreffuit, saa oc de andre tillsam-

men, som endnu ey for eder været haffuer, (for eder tager) oc dennem med flid offuerweyer, at de paa dend maade kand worde indrettet, som denne woris absolute oc souueraine arffueregering kand bequemme oc helles (d. e. ellers) til handels oc nærings befording her vdi staden gafnligt eragtis. Oc haffuer J herom eders vnderdanigste betenckende till wjdere woris naadigste resolution med forderligste at indstille.«

Frederik III skulde ikke opleve Kollegiets Betænkning. Men mere uhildet og med fastere Haand tog Christian V fat. 1671 d. 24. Januar skriver han — ikke til Stats- men til Kommercekollegiet:⁸

»Efttersom voris elskelige kiere hr. fader, salig och høylofflig ihuekommelse, hafuer verit sindit, ved god ordning at forekomme lade de inconuenientzier och missbrug, som hos handtvercksfolchene her i voris residentz stad Kiøbenhafn imod deris indstiftelssis rætte intention er i geraadet, saa at icke alleneste een huær, som deris forretning kand hendis at behøfue, derved incommoderis, mens endoch den, som nogit handverck tillbørligen forestaar och lært hafuer, forhindris ved u-tillbørlige vilkaar sig deraff at nære och andre for bilighed dermed at betiene, och samme (nemlig hans afdøde Fars Hensigt) ved hans dødelig afgang er forhindret, thi (da) er voris etc. att J till videre voris allernaadigste resolution os eders allerunderdanigste betenckende forstendiger, hurledis I erachter at saadan misbrug kand best forekommis, till huilchen ende I alle laugsforordninger haffuer till eder at lade annamme«.

Der er aabenbart ved at komme Orden i Sagerne. I Begyndelsen af det nye Aar, 1672, maa de to Kollegier have indsendt hver sin Betænkning, og Christian V, der havde en god, naturlig Forstand og et sundt Omdømme, sætter sig grundigt ind i dem. Og d. 8. Februar sender han Statskollegiet Betænkningerne tilbage paa ny, eftersom han finder »nogen Discrepantz« imellem dem, hvilken Kollegiet bedes at jævne.

At følge dette frem og tilbage lønner sig ikke. Men for de Interesserede, Mestrene selv, har det sikkert været en Tid fuld af Spænding og Uro. Ikke mindst Bekymring har det voldt, at de havde set den ene-

vældige Konge ved et Magtbud give en Mand, som Mestrene ikke havde kendt god for sit Haandværk, samme Ret som en Mester i Lauget.

Det har utvivlsomt været Frygten for, at saadanne Tilfælde skulde gentage sig, hvad de gjorde, samt Frygten for det voksende Indpas fra Militærpersonernes Side, der i 1673 bragte Mestrene til at indgaa til Københavns Præsident med Andragende om, at deres Laug maatte blive et sluttet Laug, d. v. s. et Laug med et bestemt, fast Antal Mestre. Naar de sætter Tallet til 24, maa de endda siges at have betænkt København meget rundeligt. I en senere Skrivelse til Excellencen Peter Griffenfeld oplyser de, at i Danzig er der 9, i Augsburg og Lybek kun 7 og i Strassborg 11 Mestre.⁹

Welæddele Her Præsident, Høimegtig Patron!

Effterszom disze effterschreffne Poster saa højelig er osz fornøden til worisz Murmester Laugs bestörchning och Articulers forbedring, begierisz ydmygeligst, de allernaadigst maatte anszees och wnderdanigst niudisz.

1. At osz it sluttet Laug paa 24 Mend och Mestere allernaadigst maatte beuilgisz, paa at det iche enhuer Suend, som alleene vilde see paa at vorde Mester och iche sin egen och andris forderf betencke, heldst nu omstunder det falder en Deel i Lauget trangt noch for arbeide, iche schulle tilløbe och omsider deroffuer paaføre sig sielf och lauget total Ruin.

2. At det Privilegium, som af Magistraten paa Kongelig Behag var gifuen om enhuersz døchtighed (ved deeling, offrslæg och afridtz) at beviisze, som sig i laugget agtet at indgiffue, och Hansz Kongel. Mayestet salig och høiloufflig Ihuekommelsze Naadigst confirmerede, nu af idtzige Hansz Ko. Mayestet allernaadigst maatte confirmerit vorde.

3. At dend stoere vlidelig och offuervoxende indpasz, som osz fattige Mend, der sidder for Hansz Ko. Mayestets och Stadsens Tøngseler, af dj Militarische i adtschillige maader osz til forderf och merkelig forsuechning i nogle aar ehr och paaførisz, maatte med alle afschaffis, i betrachtning de iche tillige kand forszees Hansz Kongel.

Mayestets tieniste til Tractamentis opbørszel, och bønhaasze paa vorisz hantverck, huor udoffr dj skade paa tuende Sider foraarsager, endoch ihuorvell Kongelig Mandat forbiuder enhuer, der ej gjør borgerlig tønge, at indfalde i borgerlig Næring.

4. At effterszom dj fleeste (, som) vorisz Hantverch lærer, iche som andre udreiser, mensz sig strax baade i Læretiden och dereffter wdj Egteschab forandrer och i saa maader omsider med Hustru och smaa v-opfødde børn i armod och ælendighed geraader och iche uden armelig kan naa Lifuits ophold end sige tage imod nogen paabiudende tønge, sønderlig om noget paakom; At enhuer derfor, som af sin Lære løsgiffuen vorder, maatte vere tilforpligt strax at vdreisze och sig i fremmede steder paa Hantverchet trej aar forsøge.

5. At en Encke i Lauget maa tilladis at holde tuende Suenne paa Hantverchet, sig til Liffuids nødtørfftig behielpling, saa lenge hun bliffr Enche och sig iche forandrer. Item om hun forandrer sig med en vng Karl i Hantverchet, hand da ichun at gifue den halffue part imod en anden for indtrædelsze i Lauget.

6. Naar en Mesters Søn haffr tilbørlig vdlært diszligest giort sin deeling, offuerslag och afritz och er døchtig befunden saauelsom haffuer soeret sit borgerschab, hand da foruden noegen bekaastning frj i Lauget maa indtagisz.

7. Och paa det iche noegen vnderfundeligen schulle tage borgerschab vnder dend prætext, at Lauget hannem iche schulle fornegtis, omschiønt der var noget i eller imoed at sige, at Indschrifning derfor til Raadstuen iche maatte schee, medmindre Oldermanen och hansz Hoszsiddere for Lauget ere med hannem tilstede och bær vidniszbyrd om hansz tilbørlig beviiszlighed och døchtighed.

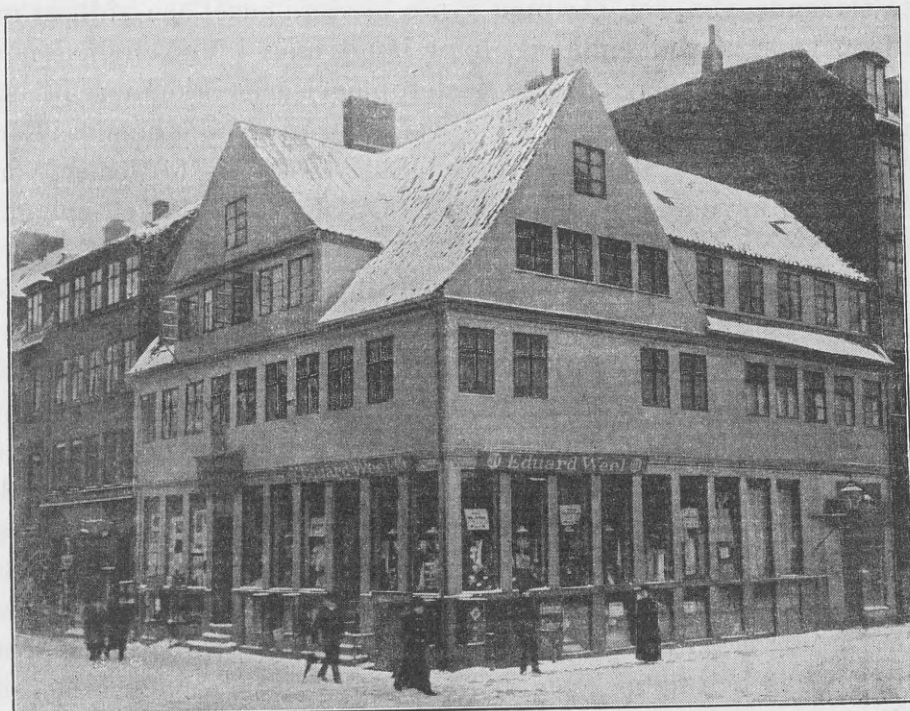
Ombedisz allertienstschyldigst voris velæddele och høiærede Patron osz her udj til det bedste behagelig vilde recommendere.

Hafniæ d. 12. Martij 1673.

Paa eigne och sambtlig Laugeds Weigne
Oldermand och Hoszsiddere

Claus Hesz. Mathias Søfrensen. Caspar Ahnmøller.

De første tyve Aar efter Fredsslutningen og Enevældens Indførelse har for Københavns Vedkommende været et Tidsrum fuldt af Uro og Forvirring. Det gamle middelalderlige Samfundshus var styrtet sammen, et nyt skulde dannes. Det var en Opløsningens Tid. Fattigdom sad til Højbords i Staten som i Hjemmene, Modløshed greb

Hus paa Hjørnet af Gotersgade og Regnegade fra 1684. Nedbrudt 1903.

Sindene og førte til en almindelig Slappelse af tilvante Forestillinger om Sømmelighed og Ære. Det var i mange Maader en lovløs Tid.

Men det var i Virkeligheden – som altid under lignende Forhold – den onde Udsæd i de saakaldte gode gamle Dage, der nu ved Tidernes Ugunst pludselig og voldsomt skød i Vejret.

Man vil af de foregaaende Afsnit ikke have vundet den Overbevisning, at de brave Mestre efter Laugets første Aar havde været altfor omhyggelige med at holde sig den for dem særlig gældende Lov, Laugsakraen, efterrettelig, – selvfølgelig af lutter Nidkærhed for deres Haand-

værk og dettes Interesser. Vi har set, hvorledes Skraaens simple og tydelige Ord om Bekostningen ved at gaa ind i Lauget lidt efter lidt var bleven vendt og drejet saaledes, at der i 1653 blev affordret den vordende Laugsmester en 10 Gange større Sum, end der forelaa Lovhjemmel for.

Men under den almindelige Demoralisation efter 1660 blev man ikke staaende ved det. Og man synes at være gaaet saa vidt, at man ikke ønskede at vedkende sig, hvor langt man i Virkeligheden var kommet ud. Efter 1663 indføres Mesteroptagelserne ikke mere i Laugsbøgerne som tidligere med Angivelse af, hvor meget der betales i Laugs Rettighed eller i Afgift til Oldermænd, Skrivers og yngste Mester. Søren Christensen er den sidste Mester, hvis Optagelse er indført paa gammel Vis:¹⁰

»1662 dend 3 Februarij lod Søfren Christensen Muers Suend fordre laugget och gaff derfor 2 Rdl. och begerte at motte tilstedis at arbeide It Aars tied hoes En Mester. Och sieden Effter samme tied for En Mester udi laugget at motte Indtages, Naar hand gjør, huisz En anden Mester for hannem giordt haffuer. Och som hand hans Afritznung hafde giort och af laugget befunden dend iche saa døgtig var giort, som det sig burde, blef hand derfor sat udi straf for 4 Rdl. saa och frembdeles til Afscheed gifuet, at hand It Aars tied fra fastelaffn schulde arbeide hoes huilchen Mester hand ordineris, och Naar Aaret er Ude och hand begierer At bliffue Mester, schal hannem det beuilges, Naar hand gjør, huis en Anden Mester giort haffuer.

Gaff til Indgangspenge 10 Rdl.

Schrifueren och den yngste Mester 1 »

Anno 1663 dend 2. februarij Var laugget forsamlet och fordret aff Søfren Christensen, gaff derfor penge 2 Rdl.

Schriffueren och dend yngste Mester 1 »

Oldermanden 1 »

Begiærede saa At Efftersom hand sit Aar haffde Arbeidet och giort sin Afritz, at hannem laugget for En Mester motte beuilges, huorpaa hannem bleff til Afscheed gifuet, at hand schulde gifue, huis En Anden Mester for hannem giort hafde

Schal giffue til laugget , 40 Rdl.«

Her kan altsaa Udgifterne for Optagelse i Laugget paavises i Enkeltheder til et samlet Beløb af 61 Rdl.

Men en saadan Paavisning i Enkeltheder lader sig ikke gøre senere. Thi fra nu af lægges officielt Udgifterne hen til Anmeldelsen som Mestersvend, og de tager sig forholdsvis beskedent ud, nemlig for Laugget at fordre (Gebyr) 2 Rdl.
Indgangspenge (Mestersønner det halve) 20 »
hvortil kommer Bøde for daarligt Afrids.

Og hermed skulde man tro, at alt var klappet og klart. Thi selve Optagelsen som Mester indføres uden Kommentar af nogen Slags: Den og den Dag blev N. N. Mester i Laugget. Det var jo langt billigere end blot 10 Aar før.

Men der er forskelligt, der tyder paa, at de vordende Mestre nu alligevel ikke slap saa billigt. De maa stadig, efter ved Svendeanmeldelsen at have betalt, hvad der fordres, love »at gøre og give alt, hvad en ærlig Mester før dem har gjort og givet«, uden at dette nærmere klargøres. Det er et meget mistænkeligt Uheld, der er indtruffet for Laugsskriveren ved Indførelsen af Gunner Børgesens Svendeanmeldelse 1669 d. 4. Februar. Efter at have indført de indbetalte Indgangspenge 20 Rdl. og Bødepenge 4 Rdl. er han kommet til at skrive noget, som ikke skulde have været indført: rester saa i sin Rettighed 60 Rdl., hvilket atter er overstreget. Men en Raderkniv havde nu været heldigere. Thi Papiret har fanget; og der er det mærkelige ved det, at disse 20 Rdl. plus Rest: 60 Rdl., ialt 80 Rdl. er lig den skæbnsvangre, ulovlige Sum af 120 Sletdaler, som vi netop for dette Aar 1669 lærer at kende andetsteds fra.¹¹

Nemlig fra et Andragende, som en Mursvend ved Navn Herman Baltzersen underdanigst har tilstillet Frederik III, og som hændelsesvis er bleven bevaret. Det taler tydeligt nok, om end det taler paa Tysk, — ganske vist et meget underligt Tysk. Hvilket er mærkeligt, da det er skrevet af, eller i alt Fald skrevet for en dansk Mand. Og da det ikke er almindeligt at faa et Brudstykke af en dansk Mursvends Levnedsløb fra hin Tid, gengives det her i sin Helhed.¹²

Groszmechtigster Hochgebohrner fyrste
Allergnedigster Erb Køninch und Herr,

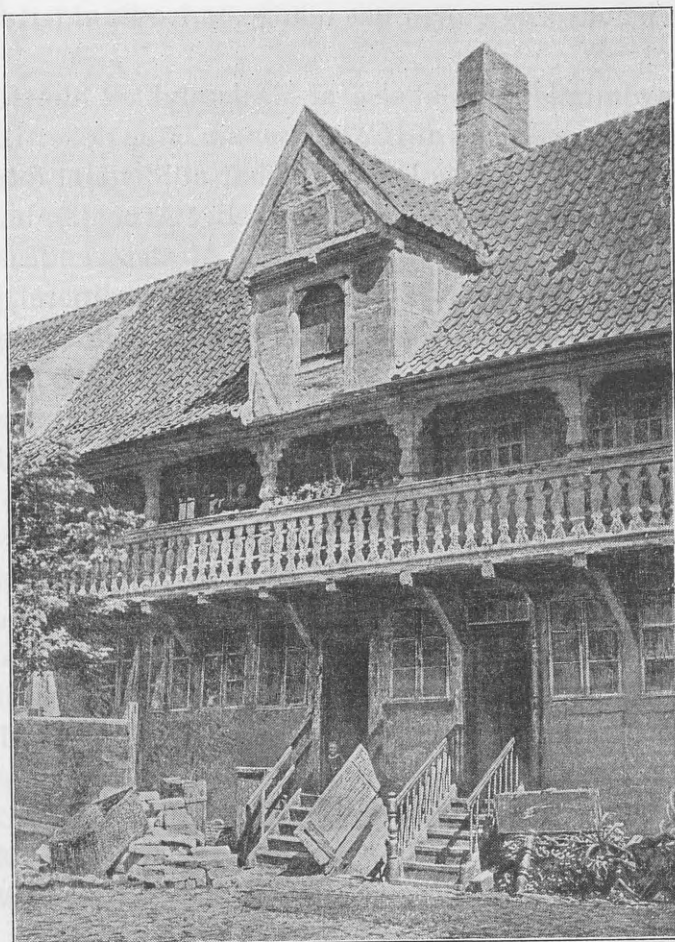
Nach demme Ich Armmer Man, Alhier In Kopenhagen gebyrtich, habe das Maurer Handtwerch alhier gelehret, Nach Laut Meinen Geburts unt Lehr Briefs ausweisung, darzu auch In meinen Gesellen Stande druff gewanderet, aber Kurtz fyr der belagerung bin Ich Zu Hause gekommen; die weil aber diese gute Stadt belagert, Habe Ich mich unter Oberst Leutenant Gottfried desszen Commando fyr frei Reuther geritten bis Anno 1659 Ich mit Nacher Laalandt ge Commendiret vnt vnter wegs gefangen worden, bisz endtelich der friede geschlossen. Nach denne habe Ich Wieder bei den Handtwerch fyr gesellen gearbeitet, In wehrender Zeit Habe Ich mich Im Ehestandt Ein gelassen Vndt Recht fort sidtze mit Ein Hauffen Kleine Kinder, Wie Ich aber gesinnet meinen Handtwerch nach Zu sedtzen Vnd Im Ambt zu begeben, dagegen aber die Meisters zo Vnbillich, Von mir begehren bei 120 Sldr. sol mirs zu stehen kommen, Welches mir gantz vnd gar weeder Mensch noch Mychlich ist Zu wege bringen, Ist derwegen Meine Alleronthertenigst bitte vndt begehrt an Vnszen allergnedigsten Erb Køninch vndt Herren, Ihre May: wolten gnedigst zu lassen vndt bewilgen, dieweil Ich Keine Mittel Habe Im abmt zu geben, dasz sie Møchten zugehalten werden, weil Ich mein Handtwerch Ehrlich gelehret, auch ein Burgers Sohn bin, solche Ihre Kønigl. May. gegen mir ehrweisene Gnade wil got der Herr hie zeitlich vnt dort Ewich wiszen zu belohnen, Vnt ehr warther hierauf Ihro Kønigl Mayst gnedigst vnt tröstlichste Antwort. Actum *Kiøbenhafn* d. 5. Februarij A^o 1669.

Ihro Kønigl. May
deszen Plichtschuldiger
Herman Baltzersen.

Herman Baltzersen, der har staaet i Lære hos M. Isac Rasmussen (s. d.), kom ikke til at vente længe paa det forhaabede trøstefulde Svar fra Majestæten. Den 20. April s. A. tilskrev Kongen Københavns Præsident, Borgmestre og Raad, at de har at gøre den Anordning, at bemeldte Herman Baltzersen bliver optaget i Murmesterlauget uden

at betale Afgift til Lauget af nogen Slags. Dog skulde han først tage sit Borgerskab.¹³

Men Lauget var ikke saadan at have med at gøre. At Herman Balt-

Den Grønbeckske Gaard i Slotsholmsgade fra omtrent 1680, nedrevet 1867.

zersen mere eller mindre uantastet fik Lov til at nære og bjærge sig som Murmester, kan der vel, efter den kgl. Ordre, ikke være Tvivl om. Men ind i Lauget kom han ikke den Gang. Hans Navn nævnes ikke mellem Mestrene før 13 Aar senere. Da har han, sikkert trykket af

Situationen, søgt Optagelse, og man har været saa imødekommende at tilstaa ham Adgang til Lauget for den billige Pris af 15 Rdl.¹⁴

Der har sikkert været god Grund for Myndighederne til at skride ind over for Laugene, ikke blot paa dette Punkt vedrørende de stadig forhøjede Indgangspenge, men paa mange andre Punkter, f. Eks. ang. Mesterstykket.

Det er en almindelig Opfattelse, at Mesterstykket blev forbudt ved Christian IV.s Laugsskraaer af 1622 og senere. Men det er ikke ganske rigtigt. Et praktisk Bevis paa Duelighed har altid været fordret. »Enhver Murmester skal gøre godt og ustraffeligt Arbejde« hedder det i Skraaen af 1623 Paragraf 14. Og i Løbet af Mestersvendeaaret kunde Mesteren, til hvem den søgende Svend var bleven ordineret, jo let overbevise sig om hans Duelighed uden at foranstalte en særlig Prøve. I samme Retning tyder det hyppig forekommende Udtryk, »at Lauget maa forundes en Svend, om han befindes god for sit Haandværk«.

Men hvorledes skulde dette afgøres, uden ved at Svenden paa en eller anden Maade aflagde Bevis derfor?

Man har straks opdaget, at her var noget af en Modsigelse. I Snedkernes Laugsskraa af 1622 d. 10. Juli er der indskudt en senere Tilføjelse:¹⁵ »Disse Ord: og om de (nemlig Svendene) ere gode for deres haandværk, synes at være imod Kgl. Majsts. Mandat sub dato 1622 d. 26. August, som forbyder Nogen sit Mesterstykke at fordre«.

Det skal indrømmes, at Kongens Villie kunde være udtrykt med større Tydelighed. Thi det var ikke Mesterstykket, Duelighedsbeviset, han vilde til Livs. Det var Bekostningen derved, altsaa med andre Ord det dertil hørende Gilde eller Gæstebud, der var nedlagt Forbud imod, ud fra det Synspunkt at Indtrædelsen ikke maatte blive besværliggjort for den uformuende Svend.

Men saa indgroet var Forestillingen om, at Mesterstykkets Aflægelse — haandværksmæssig set den egentlige Betingelse for en Svends Indlemmelse i Mestrenes Kres — skulde fejres med et Gilde, at da Gildet blev forbudt, var der ingen, der interesserede sig for Mesterstykket, og da Mesterstykket atter blev paabudt, blomstrede det forbudte Gilde øjeblikkelig op ved dets Side.

Det var ikke altid, man nøjedes med at holde Gilde paa en Tønne Rostocker-Øl ved disse Fremvisninger af Overslag og Afridsninger. Det faar vi Oplysning om ved en Optegnelse i Laugsbogen¹⁶ angaaende Niels Brants Mesteroptagelse 1672, idet han »i Fortæring« betalte 20 Rdl., »der han paa tvende Tider hver Gang nogle Dage gjorde sin Proba«.

At Gildet ved Bedømmelsen af Overslag og Afridsning, der nødvendigvis maatte blive opfattet som Mesterstykke, ikke var nogen Sjældenhed, selv om det kun en enkelt Gang finder Udtryk i Laugsprotokollen, faar vi Bevis for i Christian V.s Forordning om Laugene af 1681 d. 23. December,¹⁷ hvor det i Paragraf 4 hedder at:

»Eftersom megen Misbrug og unyttig Bekostning er anvendt paa Mesterstykke i Murer- og Tømmerlaug, skal Magistraten tillige med Bygmesteren kende paa Mesterstykket. Dog maa ingen besværes med nogen Udgift til Drik eller Gæstebud i den Anledning, men den, som Laugsgilde giver eller gør, bøde 100 Lod Sølv og hver Gæst 20 Lod Sølv til Laugets Fattige.«

Læser man Indledningen til denne Forordning, kan man ikke undgaa at faa den Opfattelse, at Udtrykkene tager Sigte paa noget andet og mere end de opskruede Indgangspenge og Gildet i Anledning af Mesterprøven.

». eftersom Vi allernaadigst kommer i Erfaring, hvorledes tværtimod Loven, Recessen og andre Forordninger, særdeles af Annis 1613, 1621, 1622, adskillige Anordninger i Laugene her i Vor kgl. Residens Stad ved Tidens Længde sig haver indsneget, hvorved Gud i mange Maader fortørnes, adskillige Paafund er optænkt, hvorved stor Ødselhed foraarsages og Haandværksfolkene den ene den anden med stor, unyttig Omkostning besværer, Tiden og, som de til deres Næring skulde bruge, unyttelig bortspildes og de derover endelig selv i største Skade og armod geraader. Da have vi af sær kgl. o. s. v. for godt eragtet«. hvorefter der følger en Række Paragraffer om Laugene i Almindelighed.

Naar man her gaar ud fra, at Gud har Anledning til »i mange Maader at fortørnes«, saa maa man utvivlsomt tænke sig de zünftige

Ceremonier, Behøvlingen med dens mange raa og forargelige Optrin, som noget Himlens Vrede naturligt kunde blive opvakt ved. Men disse Udskejelser har fortrinsvis været at søge hos de andre Laug (se foran S. 19, 76 f.) og kun i ringe Grad — om i det hele taget — hos Murerlauget.

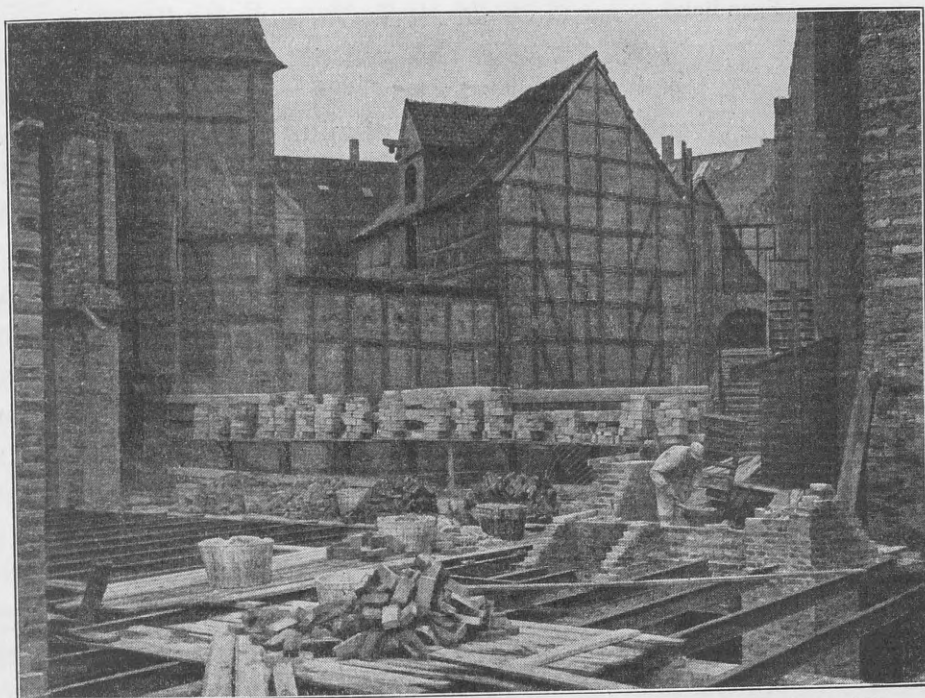
Derimod er der muligt nok ogsaa her »adskillige Paafund blevet optænkt, hvorved stor Ødselhed foraarsages og Haandværksfolkene den ene den anden med stor unyttig Omkostning besværer, og Tiden, som de til deres Næring skulde bruge, unyttelig bortspildes«.

Laugsbøgerne indeholder kun ganske enkelte Gange Antydninger af, at Skraaens stadig gentagne Paabud om, at alle Møder skal ske uden Drik, ikke altid er blevet overholdt med Strenghed. Men man vil dog vist gøre vel i ikke at tænke sig, at de gode Laugsmestre i Reglen sad med tør Mund, naar de kom sammen. Man maa ikke glemme, at Laugsmøderne stadig i omtrent det første 100 Aar af Laugets Levetid holdtes i Oldermændens Hus. Og selv om Kander og Krus var banlyste fra Bordet, saalænge Mødet stod paa — og det turde være et Spørgsmaal, om de var det — og Laugets Sager forhandlede, kunde det i hine Tider umulig være andet, end at de i hvert Fald kom frem og Tappen kom af Tønden, saa snart Mødet var forbi.

Og saa kom Laugsbrødrene jo hyppig sammen uden egentlig at Lauget blev samlet. Der var baade Bryllupsgilde og Barselgilde og Jordefærd, og der blev drukket tæt ved dem alle. Ikke mindst ved Drengenes Løsgivelse, ved den saakaldte Forskænkning eller Beskænkning, som Drengen selv skulde bekoste (se foran 120 f.) ved sin Forfremmelse til Svend, og som stod i Læremestrens Hus. Naar disse Gilder en enkelt Gang omtales i Laugsbogen — de blev en Tid henlagt til den lystige, men farlige Fastelavnstid — er det paa Grund af det Klammeri, der opstod med tilhørende Slagsmaal og deraf følgende Bøder.

Det har utvivlsomt været Drikkeriet ved Forskænkningen, der 1658 bragte Magistraten til at nedlægge Forbud imod dette Gilde (se foran 122). Og det er et Spørgsmaal, om ikke dets Ophævelse alt var tilsigtet ved Paragraf 4 i Artikler for Muremestersvendene af 1652, ifølge hvilken en Læredreng skulde lægge een Dags Løn i Svendenes Bøsse

ved sin Løsgivelse og Indskrivelse i Svendebogen. Men det synes, som om denne Bestemmelse først en halv Snes Aar senere er ført ud i Virkeligheden, og at Svendene saa har opdaget, at den gamle Maneer med Forskænkning dog var at foretrække. Ellers bliver det ret uforklarligt,

Byggeplads paa Hjørnet af Gothersgade og St. Kongensgade. Bindingsværkshuset (fra o. 1670), hvis Façade vendte ud til den gamle Helsingørsvej, ses endnu i Baggaarden, Gothersgade Nr. 8.

hvorfor Peder Philipsen, der ganske vist altid synes at have været en nævenyttig Fyr, og tre andre Svende finder paa at optræde saa interesserede i denne Sag:¹⁸

»Anno 1664 den 18. Septembris Indstillet sig paa Muermesternis Laugshusz vnderschrff. Muhrsuenne, som paa derisz ejne och dj andre Suennisz weigne, som hos Mestere arbeide, Saauelsom derisz der nu ei arbeide hoesz Laugsmesterne haffr, sambtlig deris Veigne, Effter den tilladelsze Hr. Præsident och Welvijse Borgemestere och Raad haffr giffuidt, at Forschenck ved Drengene Nu her epter, som for noegen Tid til forn ibrug veridt haffuer, Schal optagisz och igien haffue

sin fortgienge, Mesterne i alle Maader uden schade och fortreed, dedtz til bekræftning haffr Vij paa Egne och sambtlige Suennis Wejne Voris hender her Vnderschreffuet.

Peder Philipsen

Egen hand

S. O. S. (Søfren Oelszen)

R. M. S. (Rasmus Madtzen)

P. C. S. (Peder Christensen)«

Det er altsaa Svendene, der – mulig af zünftige Hensyn – ønsker den gamle Form for Løsgivelsen, som Forskænkningen var, bibeholdt, og som garanterer Mestrene, at den ikke skal komme dem til Skade eller med andre Ord til Udgift.

Der synes her at have været en Modsætning mellem Mestrenes og Svendenes Ønsker, der i nogen Tid har voldet en Uro i Lauget, som der en Gang hentydes til i Svendebogen, og som først sætter sig 6 Aar senere, da Bestemmelsen i fornævnte Paragraf 4 for Alvor føres igennem, hvorved Forskænkningen paa ny faldt bort. Den nævnes i hvert Fald ikke i Laugsprotokollen efter 1670, hvilket i Reglen var Tilfældet tidligere ved Drengenes Løsgivelse.

Vi saa foran (S. 122), at Drengene fra 1658 maatte betale Indskrivningspenge til Svendene. Nu maa de altsaa ogsaa betale Løsgivningspenge. Hvor meget siges ikke, men man er næppe blevet staaende ved den Dags Løn, som blev fastsat i Artikel af 1652 Paragraf 4. Men medens det her, hvor der i det hele af Øvrigheden koketteres lidt med Svendene, hedder, at disse Penge skal lægges i Svendenes Bøsse, saa ender det nu med, at de skal betales til Mestrenes Lade, og det er sandsynligvis herom Striden har drejet sig.

En Tilføjelse i Mestrenes Laugsprotokol¹⁹ i Anledning af to Læredrenges Løsgivelse 1670 d. 11. Juli giver yderligere Oplysning om denne Sag:

»Disse tuende offuerschreffne (forannævnte) Claus Heesz's Dreng, Svend Andersen og Henrik Lauritsen Fuell, ware de første, som indgaffue Penge i Laden for deris Løsgiffuelse effter den Tuistion, (d. e. den Tvist) som imellem Mestre och Suenne werit haffuer.«

Forskænkningens Bortfalden bekræftes yderligere ved en anden

Tilføjelse.²⁰ »I 1680 d. 27. April blev denne Persohn (Læredrengen Mourits Thomsen) ordineret til Torben Olufsen at forbliffue til nu førstkommendis Michaelis daug at udlære och løsgiffues imod Penge, som han til den tied schall forskaffe«.

En særlig Afgift paahvilede der de Dreng, som havde været saa ubesindige at inklade sig i Ægteskab, — »forandrede sig« som det endnu hedder hist og her paa Landet — inden de kom i Lære. Det synes ikke at have fundet Sted før 1662.

»Anno 1662 d. 13. Juli anloffuede M. Christen Hansen at giffue til handwercket for hans dreng, Michel Rasmussen, som han udj daug I lere haffuer antaget, formedelst hand er giffit, 2 Rdl. til første Quartal at betalle.«²¹

10 Aar senere var det dyrere, da betaltes der 10 Rdl. for Forbrydelsen.²²

Forholdet mellem Mestre og Svende synes at have bedret sig efter den store Udladning i 1658. En Del fremmede Svende — og det var dem, der voldte Uro som oftest — maa vel antages at have forladt Byen under Belejringen; og de, der blev tilbage, har den fælles Nød under Krigen og efter Freden mulig bragt til at slutte sig i Fordragelighed nærmere til Mestrene. Og — hvad der sikkert havde den største Betydning — Claus Hesz og Mathias Sørensen var blevet Mestre og talte ikke længer som før for Svendene. Naar Lauget i 1662 d. 23. Januar bekendtgør Navnene paa 7 Svende og advarer samtlige Mestre mod at give dem Arbejde, før de sig for Lauget indstiller, ligger der ikke nogen Strid om principielle Spørgsmaal til Grund.²³ Det er almindelige Disciplinærforseelser, hvilket ses deraf, at en af disse Svende, Thomas Pedersen, Aaret efter vedtager at bøde 1 Sldl. til de Fattige for hans Forseelse ikke i rette Tid at have taget Afsked fra sin Mester. Hvorpaa det bevilges ham at arbejde hos hvilken Mester, der har Brug for ham.

Et Vidnesbyrd om, at Svendene efter deres Nederlag i 1658 er blevet mindre kæphøje i deres Holdning over for Mestrene, tør man

sikkert se i den Omstændighed, at Svendebogens Liste over deres egenmægtig valgte Oldermænd eller Formænd og Bisiddere slutter 1658. Det kan vel kun betyde, at Svendene nu, nødtvungent eller frivillig, anerkender Mesterlaugets Ret til at besætte den ene af deres to Formandspladser. Det ses da ogsaa snart efter, at det stundom er en Laugsmester, der optræder som Formand eller Oldermann for Svendene, om end det mulig forekommer hyppigere, at det er en Mestersvend, der snart efter bliver Mester.

Men at der stadig har været Svende, der var misfornøjede med Mesterlaugets Højhed over Svendelaugene, lægger sig klart for Dagen i 1677, da en Svend bliver straffet for højlydt at erklære, at de Mestre, der var indsat (som Odermænd o. s. v.) af Øvrigheden, ikke havde noget at sige over Svendene.²⁴ Det er den gamle Opfattelse hos de tyske zünfthige Svende, at det danske Murmesterlaug ikke var for et rigtigt Laug at regne.

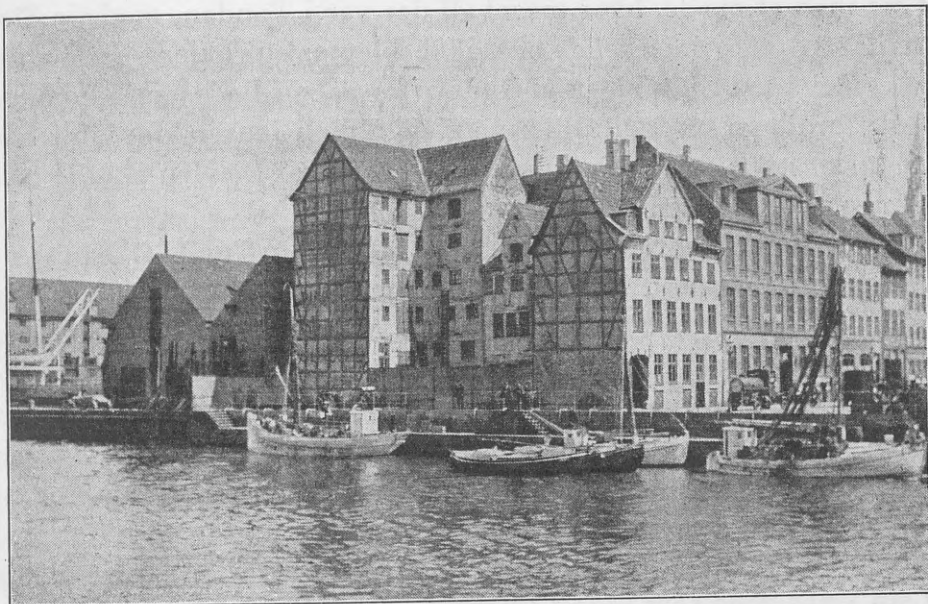
Medens Mesterlaugets Protokoller i Reglen kun melder om Forhandlinger, Skænderier og Stridigheder, som enten foregaar paa Laugsmøderne, eller finder deres Afgørelse der, og i Virkeligheden giver kun faa Bidrag til Oplysning om Livet i Lauget, træffer det sig saa heldigt, at Svendenes Straffebog for en Aarrække giver en Mængde Oplysninger om Livet paa Svendekroen, de zünfthige Svendes faste Borg, der i alt Fald en Tid havde til Huse hos en Mester i Lauget, Sten Therkelsen.

Af Straffebogen, — der næppe er bleven til med Svendenes gode Villie, og som forudsætter et vist Tilsyn fra Mesterlauget — ses det, at Svendenes Forening, hvad man jo kun kunde vente, er indrettet ganske som et Laug med Lade, Velkomst med en Sølvmand paa Laaget, Sølvskilte paa Velkomsten, Lysestager, ja, 4 Lysekroner, og ikke mindre end 9 store Skænkekander og 58 Smaakander, samt en Kobberhane, sandsynligvis til at tappe Øllet af Tønden med.²⁵ Derimod melder Inventarielisten intet om Ligklæde eller Ligskamler, saa det synes, som om Svendene ved Jordefærd har maattet lade deres Opsternasighed fare og laane sig frem hos Mestrene.

De mange Skænkekander og Smaakander tyder afgjort paa, at Be-

stemmelsen i Artiklerne om, at deres Sammenkomster skulde ske uden Drik, ikke noget Øjeblik har været taget for Alvor. Det gik meget fugtigt til paa Svendenes Kro. Og det har ikke altid været nogen behagelig Post at være Oldemand og skulle holde over Orden og nogenlunde god Skik i Lauget.

Der kan vel næppe være Tvivl om, at der ikke har været stor For-

Reimer Wildes Bryggergaard i Brogade fra 1688.

skel paa Lystigheden i Mestrenes og Svendenes Laug, og derfor har det sin Interesse at kigge lidt indenfor hos de sidste. Dog tør det mulig nok forudsættes, at det hos de ærbare og værdige Mestre ikke er gaet slet saa vildt til som hos Svendene med de mange farende og fremmede Folk. I øvrigt er det kun retfærdigt at pege paa, at det som oftest er Svende med gode, danske Navne, der kommer for i Straffebogen.

1666 d. 18. December maatte Peder Pedersen bøde 2 Rdl., fordi han med Undsigelser og Trusler havde begejnet Oldemanden, Mester Simon Jensen. Samme Dag blev Jens Jespersen idømt en lignende Bøde, fordi »han bød Simon Jensen ud for Porten« d.v.s. bød ham ud paa Klø og ellers »viste ham anden Uhøflighed«. Men det har nu og-

saa været en ualmindelig haard Dag. Peder Jensen, der blev sendt ned i Ølkammeret efter mere Øl, har ikke været ganske sikker paa Haanden, saa han »spildte en ganske Hoben Øl, da han tappede den sidste Tønne ud«. Det var da ikke mere end rimeligt, at han blev dømt til at bøde en Tønne 4 Dalers Øl.

Og Hans Jensen, der paa et tidligere Stadium af Festen havde moret sig med at maale, hvor meget Øl der var i Tønden, med sin Stok, — hvilket Griseri mærkeligt nok ikke blev sat til højere Bøde end 2 Mark, blev mod Slutningen af Gildet »for aaben Lade« sat i Bøde paa 2 Rdl., fordi han sagde til Oldermændene, Simon Jensen, der vilde have ham til at sætte forskellige Ting paa Plads, »at Dævlen skulde bære Stager og Lys tilbage, og ikke han!«

»1667 d. 18. Februar betalte Hans Jensen sin Tønne Øl, som kom til Fastelavns Bedste«. Men det var denne Tønne ikke ene om. Jacob Pedersen havde »med stor Banden og mange Men-Eder« udskældt Peder Pedersen. Det maatte ogsaa han bøde en Td. 4 Dalers Øl for, medens de Fattige maatte nøjes med 1 Mark. Men saa blev de ogsaa venligt forligt for aaben Lade, ligesom Christoffer Hansen og Jens Nielsen, hvem den første havde skældt for en Skælm, Mads Foss og Hundsfot. Men der faldt ingen Bøder, saa det var et magert Forlig.

Samme Fastelavn maatte en Svend bøde, fordi han havde tilside-sat sin Værdighed som Svend i Lauget og søgt Selskab med Drengene. Hvor meget siges ikke. Derimod er der fast Pris paa den stadig forekommende Forseelse at »overgive sig«. Det kostede altid Penge. Skete det, naar man skulde drikke af Velkomsten og ikke kunde rumme mere, var det 1 Rdl.; stak man i Forudfølelse af, hvad der vilde komme, Hovedet ud af Vinduet, kostede det kun 2 Mark. Men sagde man i Bevidsthed om sin Uformuenhed, at man ikke orkede at drikke mere, saa var ogsaa det galt; ved Fastelavn 1671 lovede Arild Laursen »for han ei kunde drikke saa stærk Vilkommen« at betale 1 Rdl.

Vi faar som sagt ikke at vide, hvad Skældsord som Skælm, Mads Foss og Hundsfot blev takseret til. Derimod kostede det 1 Mark at kalde en Laugsbroder for »Bedstefar«, hvilket synes løjerligt, om end det har været et Ukvemsord til de seneste Tider. »Prokurator« rangerede

som »Bedstefar«. At derimod et Ukvemsord som »Horebuk«, sagt for aaben Lade, ikke kunde afbødes med ringere end 1 Rdl., maa man finde i sin Orden.

Gik man fra Skældsord og Trusler over til Voldsomheder, blev Bøderne naturligvis større. Det kostede Poul Poulsen 4 Rdl. til en Tønne Øl at have slaaet og saargjort en anden Svend med en Kande; og ligesaa for at sige truende for aaben Lade, at Simon Jensen (Oldermanden) »gjorde mod Lauget som en Hundsfot, og naar han kom fra det Sted, hvor han stod, skulde han faa Skam«.

Og saa nidkære var Svendene, for at Retten kunde have sin Gænge, at de fordrede den Bøde betalt af Enken, som hendes afdøde Ægte-
mand var ifaldet for Vold. Christen Olufsen havde ved Fastelavn 1669 beegnet en anden Svend, Torben Olufsen, med Hug og Slag paa Frue Kirkegaard, men var død straks efter. Og nu maatte hans Enke bøde »hvad Straf, der var sat«.

Tobaksrøgning frabades i Svendelaugget. Fastelavns Aften 1668 »drak Svend Jacobsen Bjælke Tobak inden Døren«, og maatte derfor bøde 8 Sk. Og kaade Drengestreger blev ikke taalt. David Langhammer og Mathias Beyer maa hver bøde 1 Mark for en Øltønne, de slog i Stykker i deres Fastelavnslystighed. Niels Boesen fremkom 1671 d. 23. Juli med sit skriftlige Indlæg og angav for aaben Lade, hvorledes Mikkell Rasmussen sig imod ham havde beegnet, idet han med en Saks havde klippet hans Slør af. Sagen blev forligt, og Misdæderen straffet med en Bøde paa 2 Rdl.

Det har aabenbart været en lille munter Episode, ikke som man skulde tro ved Fastelavn, men ved en Jordefærd, thi ved andre Lejligheder gik Mandfolk næppe med Slør. Men en Jordefærd gik selvfølgelig ikke af, uden at man drak en Tønne Lig-Øl eller et Par Stykker. Det havde alle Dage været god Skik baade hos Mestre og Svende, og en af de faa Oplysninger, Mestrenes Laugsprotokol giver om Forholdene uden for Laugsmøderne, gælder netop en Jordefærd. Nemlig i Sommeren 1652, da Mester Simon Nielsens Moder blev begravet. Der var det gaaet saa flot til, at Mester Jacob Geyer uden at ane noget ondt, sagde til sin Laugsbroder Mester Casper Anemøller,

da de vaklede hjem fra Sørgehuset: »Ded var en god Smaus!«. Men hvad enten nu Mester Casper havde drukket sig al Forstand og al sin Tysk ud af Hovedet, eller havde drukket sig onskabsfuld, hvilket hænder visse Folk, nok er det, han havde skældt ham ud og sagt, at det skulde en Skælm sige »og fornævnte Ord (nemlig Smaus) var saa meget som Tyveri, og at han, Jacob, var en falsk Karl, — det stak ham ud af Øjnene.«

Undladelse af at møde ved Jordefærd inden for Lauget straffedes med en Bøde paa 3 Mark. Det kaldtes »Lig at forsømme«, og det var ikke saa faa Svende, der opførtes som »skyldige for Lig«. Det kunde ogsaa hænde i Svendenes Laug saa vel som i Mestrenes, at der kunde blive Klammeri ved en Jordefærd. 1676 sad Svendene, efter at have stedet Niels Thorsens Kvinde til Jorden, paa Kroen og styrkede sig ved en Tønde Øl, da de paa en Gang kom i Haarene paa hverandre. Og det bogstaveligt, hvad Niels Andersen maatte bekende, idet han ikke blot fik mange Hug, men fik i Kampens Hede ogsaa sit Haar revet af.

At der ved Fastelavnsgildet ogsaa var Kvinder med ses bl. a. af at Gertrud, Mester Peder Philipsens, i 1669 betænkte Svendelaugget med 2 smaa Kander »for Velkomsten hun drak i Fastelavn«. En kedelig Sag var det med Anders Pedersen Drejer, der ved Fastelavn 1672 for aaben Lade havde udladt sig med, at der var Kvinder paa Laugshuset, der var lige saa slemme, som de der blev vist ud, hvad han maatte bøde 4 Rdl. for, — altsaa lige til en Tønde Øl. Og i 1669 blev Niels Jensen Brandt sat i Straf »for Uenighed, han havde begaaet imod Peder Olsen Kyse udi Dansen«.

Niels Jensen Brandt var der ofte Spektakler med. Samme Aar d. 3. Oktober blev han og et Par andre Svende forbitrede over, at Oldermændene Niels Engelsen »ikke vilde være dem følgagtig, at de efter Kl. 7 maatte bekomme mere Øl«. De overfaldt Oldermændene »uforvaret med store Trusler«, og Niels Jensen bød ham ud paa Gaden at slaas, »hvilket jeg Altsammen forbigik og entholdt mig«. Men da han vilde følge Mester Mathias Sørensen hjem, kom Christen Olufsen, som vi

kender fra Slagsmaalet paa Frue Kirkegaard, sprang ind paa ham, greb ham i Halsen og raabte: Skaf Lys og Øl!

Det er sikkert en Efterdønning fra Striden om Forskænkningen mellem Mestre og Svende, der lægger sig for Dagen ved, at Hans Bentzen 1671 d. 6. Marts erkendes »skyldig for Vilkommen at drikke, som er sket, før Lauget kom i Rolighed igen«.

Trods de Ting, der kunde være dem imellem, viser det sig dog, at Mestrene gav Møde i Svendelaugget og var med til Svendenes Lystighed. Mester Peder Philipsen og hans Kvinde har vi nævnet ovenfor, — de ses atter at have været med ved St. Hans 1669. Ved Fastelavnsgildet s. A. var ogsaa Mestrene Peder Rasmussen og Claus Hesz til Stede, som endda meget velsete Gæster. Thi de forærede hver et Sølvschild at hænge paa Svendenes Velkomst. »Og findes disse tvende Sølvschildte derpaa hængendes, dennem og deres Efterkommere til Ære; og dersom Murersvendene bliver til Sinds deres Velkomst at forbedre paa en anden Maade, da at lade fornævnte Mestere deres Sølvschildte blive til Stede og paahængende.«

Fastelavnsgildet bød, synes det, en Lejlighed til at lægge sin særlige Hengivenhed for Lauget for Dagen ved Gaver og Løfter om Gaver. De mange smaa og store Kander er som oftest saadanne Fastelavnsgaver. 1668 d. 3. Februar, da Velkomsten blev Peder Olsen Kyse præsenteret, lovede han samt Søren Nielsen, Peder Thomsen og Anders Sørensen hver at give 2 Rdl. til en Lysekrone, og to Dage senere følte Børge Jansen og Niels Pedersen sig bevægede til at vise samme Flothed. »Hvilket er betalt og Lysekronen indkommet til Lauget.« Det er ikke umuligt, at der har været en Del Ølrørelse med i denne deres Hjærtens Godhed. Thi Gildet synes at have staaet paa ikke blot Fastelavns Mandag, men Hvide Tirsdag, da Børge Jansen havde maattet bøde for at stikke Hovedet ud af Vinduet o. s. v. og nu Aske Onsdag. Men det endte jo altsammen til Laugets Ære og bedre Oplysning.

Imidlertid var Mester Sten Therkelsen bleven ked af at være Husfar eller Vært for Svendene, hvad man maaske ikke kan fortænke ham i. Hvilket fremgaar af følgende Bemærkning i Svendebogen »1677 d. 7. Maj da Sten Therkelsen havde bekommet sin Husleje af Mursven-

dene, da er sig tildragen, at Sten Therkelsen slog hannem (Laurids Sørensens) for sit Bryst med en liden Ølkande og siden sagde til samtlige Brødrene, at de skulde pakke sig tilsammen ud af hans Dør, samt at hans Ord var saa gode som tre af deres. Sten slog hannem (Laurids Sørensens) ogsaa paa hans Mund, saa han blødte, og med en Kande, saa han (Laurids) skamferede sin ene Finger«.

Men ved denne sidste Indførelse faar man en betryggende Følelse af, at Mester Sten har været Mand for at skaffe Fred i sit Hus, selv om Bølgerne paa Svendekroen undertiden kunde gaa meget højt.²⁶

VIII

CHRISTIAN V.s FORORDNINGER OM HAANDVÆRK SKRAAEN AF 1683 – MESTERINDSKRIVNINGER OG DRENGEKONTRAKTER

DET gamle, trods al Kiv og Spektakel lystige Laugsliv nærmede sig sin Afslutning. Og det ikke blot for Murerlaugets Vedkommende, men tillige for alle de andre Laug, hvor Lystigheden til Tider mulig var af en mere anstødelig Art. Oppe i Kommercekollegiet og i de herfra udgaaede Lovgivningskommissioner sad de høje Herrer og granskede de gamle Laugsskraaer og de forskellige Tillæg og Bestemmelser, der var kommet til i Tidens Løb. Og de nøjedes ikke med at drøfte Sagerne paa Papiret, men gik ind paa Virkeligheden, paa Forholdene i Laugene som de forelaa, og kaldte ikke blot Præsident og Borgmestre og Raad til Hjælp, men ogsaa af og til nogle af de gamle Mestre for at faa sikker og grundig Kundskab til de Ting, de skulde give Love og Bestemmelser om.

Stormægtigste Konge

Allernaadigste Herre.

Eftersom Vi hafue bekommet Eders Majsts allernaad. Ordre ang. Politie-Ordningen, da hafuer Vi hos os ofuerveiet, hvad Laugene i Almindelighed kand Vedkomme, og befinde Vi, at under Christiani quarti høiloflig Regimente denne by mercklig er tiltaget, formedelst adskillige gode ordninger derom ere giorte, huor af een deel i Recesen ere indførte, og een deel i visse forordninger forfattet, særdeles

blef den tid befahlet, at ingen Sluttet Lauge(!) skulle were, Anseendis at derved nogle faa Alleene i huer Laug offuer satte Andre deris medborgere og byes Indwohnere i deris Handtering.

Iligemaade at det ingen skulde forbiudes handwercher at lære, enten han var Egte fød eller ei. Ihenseende at det io var bedre for een V-egtefød sig med et Erligt Handwerch at ernære end drifue sin beste tid i Ørkesløshed. Saa og var det enhuer tilladet at holde saa mange Suene og drenge, som hand vilde, for der ued sig redelig at ernære. Huilchet alt Siden Ved tidens Lengde, adskillige udvirchede brefue og Sielf giordte skraaer, uden nogen Eders Majsts. Tilladelse, er kommen i forwiring og misbrug. Da for alt sligt at forekomme eragte vi paa det allerunderdanigste tienligt, at Eders Majst. aller-naadigst efterfølgende forordning Vilde lade udgaae.

Huilchet Vi i Allerdybeste Underdanighed henstiller til Eders kgl. Mayests allernaad. resolution¹

Ex Commercij Collegio
dend 14 December 1681

forblifuendis
Eders Kongl. Maysts
allerunderd. og tropligtigste Thienere

Jens Juell M. Wibe Gyldensparre P. Resen Peder Motzfeldt
E. Vinding P. Scavenius Mule B. Jensen Hans Jensen Stampe

J. Sidenberg

Og saa kom endelig 1681 d. 23. December den kgl. Forordning om Laugene i Almindelighed.²

Ingen skal være forbunden, hedder det i Paragraf 1, til nogen Laugs Ordning eller Skraa, af hvem de end kunde være udgivne, langt mindre til nogle selvgjorte Vedtægter, som hidindtil haver været iagttaget Alle og enhver, som har lært et ærligt Haandværk, tillades at ernære sig lovligen og tilbørligen derved, naar han først har taget sit Borgerskab.

For Indgang i et Laug maa ingen, ifølge Paragraf 2, betale mere end 2 Lod Sølv til Vedligeholdelse af Laugshuset, men i Tilfælde af, at Lauget ikke ejer sit eget Hus, 4 Lod Sølv til Husleje.

Til Laugets Fattige ydes 2 Lod Sølv, til Oldermannen 2 og til Raadstueskriveren 1 Lod Sølv for Indskrivelsen.

Og skal ingen Svend ved sin Optagelse som saadan give noget i ringeste Maade, »men den, som fordrer og den, som giver, bøde hver 20 Lod Sølv«.

Hus med muret Kvist i Nyhavn fra 1681.

Vedrørende »Ægtebrev« siger Paragraf 3, at eftersom det paa Grund af Afstanden kan falde mangan besværligt at fremskaffe Fødselsbrev, da skal han ikke derfor hindres at nære sig af sit Haandværk, naar han har vundet Borgerskab.

Paragraf 4 med Bestemmelsen om Bøder for Gilde ved Mesterstykket er anført foran (S. 143).

I Paragraf 6 hedder det: Eftersom enhuer sit Handwerch saa vel her som paa andre Steder kan lære, og denne unyttig Reise saa snart tiener til ont som got at lære, da schal ingen være forpligtet at reise paa sit Handwerch

Ligesom Indledningen til denne Forordning svarer nøje til Christian IV.s Hjertesuk om Misbrug i Laugene tresindstyve Aar tidligere, er i Virkeligheden de enkelte Paragraffer byggede paa Bestemmelserne i Christian IV.s Laugsskraa, — et tydeligt Udtryk for, hvor meget han har været forud for sin Tid. Men Lovgiverne i hans Sønnesøns Dage lever i en anden og nyere Tidsalder. De skærer dybere, end Christian IV formaaede. Og at de kender Forholdene til Bunds fremgaar bl. a. af Paabudene om Laugsmøder, som fremsættes i Paragraf 9: Sammenkomster i Laugene maa kun finde Sted efter skriftlig Ansøgning og med Magistratens Samtykke samt i Overværelse af en eller flere af dens Medlemmer, » og skulle de ikke længer maa blive tilsammen, end den Stund forskr. (Medlem) af Magistraten dær er tilstede. Hvis hele Lauget skulde understaa sig herimod at gøre, da give de, som af Lauget mødt have, 200 Lod Sølv, mens samles nogle faa Mestre uden Magistratens Minde, da give hver person 20 Lod Sølv«. Bøderne lægges i et Skrin, hvortil Magistrat har den ene og Oldermændene den anden Nøgle, og uddeles til Laugets Fattige.

Dette Grundskud i gamle Sædvaner vakte stor Forbitrelse hos Laugsmestrene, der maatte føle det som et utaaleligt Indgreb i deres borgerlige Frihed.

Og man ser, hvilke Anstrengelser Laugsmestrene gør sig for at faa disse nye Forordninger om Laugene forandrede, — særlig for at faa Forbudet mod Sammenkomster eller Møder i Lauget hævet. Meget snildt fører de deres Angreb paa et Punkt, hvor de kunde gøre Regning paa lettest at fange Myndighedernes Øren, nemlig paa Organisation af Brandordningen. Og for at vinde i Styrke slaar de sig sammen med Tømmermændene.³ Thi ved Bekæmpelsen af Byens farligste Fjende, Ilden, var Folk af Byggefagene de mest uundværlige.

Og meget snildt tilslører de, at det for dem gælder Laugsinteresser, ved ikke at lade de paagældende Laugsmestre, men »Murernes og Tømmerernes Formænd ved Brandordningen« føre Ordet.

Men de er ikke rigtig heldige med deres Bevisførelse.

Det er ikke let at forstaa, hvorfor »de vilde geraade i den største Armod og Fattigdom«, naar de ikke fik Lov til som tidligere at have

Laugssammenkomster eller fordre nogen Laugsrettighed. Og det virker ikke overbevisende, naar de som Grund anfører, at Svendene i saa Fald ikke vilde »parere dem« men alle efter den Anvisning, Forordningen af 1681 d. 23. December gav, »løbe til at blive Mestre og passere hvor de vilde«. En saadan Anvisning kan man nu ikke finde i den nævnte Forordning, der staar ganske paa det gamle Standpunkt, at den, der har taget Borgerskab, kan Lauget ikke vægres, lige saa lidt som der var Tale om, at Svendene efter denne kunde »gøre sig selv til Mestre«, som de frygtede, de vilde. Men mest ligger det dem dog paa Hjerte

1) at de — Murere og Tømrere — maa faa Lov til for at kunne besørge alt vedrørende Brandordningen og afdøde Brødres Begravelse at komme sammen i deres Laugshus »uden noget Gæstebud eller Drik«,

2) at Afgifterne til Lauget for Fremtiden maa blive sat højere end fastsat i Forordningen for Svendenes Vedkommende, og at Drengene, som i Lauget indskrives og løsgives, maa tilpligtes at svare Rettighed til Lauget, som Skik og Brug tidligere havde været.

Det er Kommandoen over »deres« Svende og Drengene, den Politimyndighed, de tidligere har udøvet, som Mestrene ikke vil af med, »Magten«, som det synes Menigmand i Danmark en medfødt Vellyst at udøve. De forstaar ikke, at det er noget, som Staten nu tager sig af, og det er rørende at se dem andrage om, at »de som gøre sig selv til Mestre« maa faa Tilhold om straks at melde sig for Magistrat, Stads-hauptmand o. a. Myndigheder, saa de ikke kan unddrage sig de Pligter og Byrder, der paahviler Laugsmestrene.

Kommissionen lod sig da heller ikke røre. Der blev intet forandret i den tidligere udgaaede Forordning.

Det følgende Aar 1682 d. 6. Maj udkom Forordningen om Haandværkssvende og Drengene i Almindelighed.⁴ Og her blev der rammet en forsvarlig Pæl igennem Svendelaugene og alle deres »selvgjorte Rettigheder«.

§ 3. Naar nogen Svend ankommer eller bortgaar, skal hannem ingen sært Tractament gifves, mens ligesaavel da, som andre Tider, lade sig nøye med ordinarie Spiise. Oc skal de Svenne oc Drengene som

faar Kost hos deris Mestere, være tilfreds med den Kost som Mesterne gifver dem, hvo her imod handler: Er hand Svend, bøde derfor hver Gang Toe Rixdaler til de Fattige i Lauget, eller straffes toe Dage oc Nætter paa Vand oc Brød. Er hand Dreng, da straffes hand paa Vand oc Brød toe Dage i Raadhues-Kielderen.

§ 10. Naar nogen Dreng kommer i Lære, da skal hand indskriffves hos hver Laugs Oldermænd, oc skal samme Oldermænd aff hver Laug, det en Dag om Ugen, som Magistraten anordner, tilkiende gifve, paa det de udi en der til ordinerede Contra-Bog kand indtegnes. Oc naar nogen Mester antager en i Lære for Dreng, da skal skriftlig Contract der om opsettis, enten hand tiener for Løn eller Kost, eller paa hvad maade de foreenes om, hvilcken da paa begge sider ubrødeligen skal holdes. Oc skal samme Contracter ord fra ord indførís i den Bog som Oldermænden der til skal holde. Hvorfore hannem skal gifves 1 Sletdaler oc ey videre; hvis oc nogen Mester befinder tienligst at accordere med nogen Svend paa it Fierding eller half Aar, for vis løn, da skal de iligemaade oprette skriftlig Contracter der om, som paa begge sider oprictig skal holdes. Naar nogen Lære Dreng sine Lære Aar haffver udtient oc er god for Svend, da skal hand, naar hand for Svend indskriffves, ey gifve videre til Oldermænden end 1 Sletdaler for hans umage oc Omkostning at føre det til Bogs. Oc maa hannem icke sin Erlig affskeed eller Lærebreff veigres, hvorledis hand sig i sin Tieneste haffver forholdet; Oc skal det være forbudet, at naar nogen blifver Svend, nogen Giestebud da at anrette eller anrette lade under Tiufve Rixdaler Straf til Laugets Fattige.

§ 12. Efftersom at Drengene paa forskreffne maade er forpligtet, deris Lære Aar flittig oc tro at udtiene, saa skal oc Mesterne være tilforbundne dennem, den stund de ere i deris Lære, flittig at undervise, oc gjør Mesteren det icke, da skal hand icke alleene være forplictet, at svare efter den oprettede Contract, men der foruden at gifve til Drengen 30 Rixdaler: Oc skal alle Mestere deris Svenne oc Dreng, saa lenge de sig uden billig klage skicker oc forholder, tilbørligen begge, oc dennem ingenlunde, enten med deris Lønsforhold eller i andre ubillige maader forurette. Sculle oc nogen Mester, naar hand

en Dreng til Lære haffver antaget, befinde, at hand icke formedelst Legemetz Svaghed eller anden udyctighed skulle kunde komme til den fuldkommenhed, som samme Haandverck udkræfver. Da skal hand inden Sex Maaneder i det lengste advare de, som Drengen hos hannem haffver indtegnet, at hand sig til it andet Haandverck eller Haandtering kand begiffve, hvor med hand i lengden kand ernære

Kvæsthuset, opført 1684–90. I Baggrunden ses Toldboden.

sig, forsømmer Mesteren det, da stande (han) Drengen til rette som før er meldt. Her imod skal ingen Svennes Skraaer af hvem de oc kunde være udgiffne, langt mindre nogle self giorte vedtegeter staa for fulde, eller nogen forplicte, men aldelis her effter være afskaffet. Der effter de vedkommende sig allerunderdanigst hafver at rette.

Nu er det forbi med Mursvendenes gamle Overmod. Og var Mestrene forbitrede over at se deres gamle Laugsgilder forpurrede, havde Svendene mere end dobbelt Grund til at rase. Ikke blot var den gamle Laugslystighed nu forbi med det korte og fyndige Forbud: Svendene

maa ingen Kro og ingen Sammenkomster have, men deres Laug var ophævet, og deres Laugsinventar, Laden med Bøger og Breve, Lysekroner, Skænkekander og Drikkekander m. m. blev konfiskeret og solgt og det indkomne Beløb fordelt til fattige Svende.⁵

Nu gik det ikke længer som i de gode, gamle Dage med Seengennem-Fingre med og Ligegyldighed over for Skraaens Bud. Kræmmer-svendene havde 1675 dannet et Laug; dette blev nu opløst som alle andre Svendelaug, men vedblev i al Hemmelighed at bestaa. Hvilket Politiet, thi nu havde København faaet et Politi, kom efter, lagde Beslag paa Laden og lod den dirke op ved en tilkaldt Smed. Hvorpaa det tidligere Laug blev lavet om til en Sygekasse.⁶

Med disse Forordninger var al »Zunft« forbudt – foreløbig i alt Fald – i Danmark.

Naar der ikke for Murernes Vedkommende synes bevaret noget Dokument om Røre og Uroligheder i Anledning af disse nye Love med deres mange Brud paa gamle Vaner og Skikke, maa det antages at have sin Grund i det stadig paapegede Forhold, at Murerlauget stod fremmed over for den egentlige zünfthige Handwerksbrauch og Gewohnheit, saaledes som denne f. Eks. fandtes i det stærkt zünfthige Snedkerlaug. Men her gav Forbitrelsen over den nye Tingenes Tilstand sig da ogsaa kraftige Udslag.

1682 d. 4. November fik Murmesterlauget endelig sin nye Skraa (trykt hos Nyrop S. 379), og dermed blev Udviklingen for længere Tid ført ind i faste Baner.

Den begynder – som naturligt er – med en Bestemmelse om, hvem der fremtidig maa nære sig af Haandværket. Og der er en Myndighed og Præcision i Udtrykkene, der leder Tanken hen paa de dygtige Mænd, der samtidig var beskæftigede med Christian V.s Danske Lov, og som man ikke fandt i den gamle Skraa.

§ 1. »Det skal ingen tilladt være sig af Muurmester Haandverk at ernære, enten med noget Arbeide at betinge eller Svende og Drengene at antage og holde, førend hand haver vundet sit Borgerskab og er i Muur-

mester Lauget indskreven; forseer sig nogen herimod, bøde første Gang fire Rigsdaler, anden Gang dobbelt saa meget og tredie Gang straffes paa Kroppen.«

Oldermanden skal sidde i to Aar. Mestrene faar Lov til af deres Midte at foreslaa tre Emner som Oldermænd, af hvilke Magistraten ansætter den, »som dennem synes bedst og dygtigst dertil at være«. Skulde det træffe sig saa uheldigt, at Magistraten ikke finder nogen af de tre indstillede Mestre egnet, kan den selv udpege en Laugsmester til Oldemand.

Skraaen mælder ikke noget om Hossidderne, men hvert Fjerdingaar skal der udmældes fire Mestre, som skal staa Oldermanden bi, navnlig ved Opsporing af Bønhaser.

Af Paragrafferne 4, 8 og 11 fremgaar det, at Mestrene kommer under et fast Tilsyn i forskellige Retninger.

»Naar nogen Muurmester til Mester antages, da skal hand først gjøre en vel proportioneret Bygnings Afritzning og Overslag paa dens Bekostning, saaviit Muurverk, Stillinger og deslige angaar og derfor uden give fornøvelig Underretning, at han forstaar Materialierne forsvarligen at berede og give enhver Slags Materialier sin rette Tilsat og Proportion, Item at hand forstaar at afritze og muure Hvelvinger, hvilket skal ske efter Vores allernaadigste Forordnings Indhold af den 23. December, Anno 1681. Over hvilket, og hvad videre hans Haandverk vedkommer, Bygmesteren hannem skal examinere med Oldermanden og tre af de forfarneste Mestere. Og maae ingen til Mester antages, førend hand heri kand gjøre fuldkommen Fornøvelse.«

»Ingen Muurmester maae sig noget nyt Arbeid foretage eller noget gammelt Huus nedbryde, førend Steden og Grunden samt Vinduer, Hulle, Vandfald eller deslige ere af Bygmesteren og nest vedkommende Naboer, som Grunden eyer (saa fremt de ere i Byen), besigtiget og det altsammen rigtig optegnet, paa det ingen Trætte derover siden skal opvoxte, og skal de, naar dette skeed er, efter Bygmesterens Anordning eller Afritz, hvor Bygherren nogen Afritz er begierendes, legge Grunden paa den behørige Sted og med al deres Arbeid sig forsvarlig forholde, som de derfor siden agter at stande de Vedkommende til Rette.«

»Ingen, som lader bygge, maae Plankeverk videre paa Gaden udsette, end som for Stillinger og Materialier knappest kan behøves; klager nogen over, at det er for viit udsat, da haver Bygmesteren, eftersom hand agter ret og fornøden at være, derudi at anordne.«

Paragrafferne 9 og 10 sigter til at hjælpe Bygherren over for for sømmelige Mestre nemlig:

»Ingen Muurmester i Lauget maae nogen med u-billig Arbeidsløn besverge (besvære), men naar nogen Mester, som et stykke Arbeid haver fortinget, ikke lader muure saa og Muurene føye, skelle i Aarets rette Tiid, Kalken sigte, slaae og berede og sit Arbeid forrette, saaledes at Bygherren dermed, som det sig bør, kand være forvaret, da straffes derfor efter Forordningen om Laugene af den 23. December 1681.«

»Ingen Muurmester maa meere Arbeid antage, end som hand forderligst og inden den for-accorderede Tiid kand forfærdige; hvis nogen Mester ikke sit Arbeid til rette Tid færdig gjør, skal Byg-Herren være berettiget, saafremt Forsømmelsen eller Skylden hos Mesteren eller hans Folk findes, at afkorte hannem den tredie Deel af det, hand til Arbeidsløn haver betinget, med mindre de i saadan Tilfald anderledes med hver andre kunde have accorderet.«

Den tidligere Læretid for Drengene opretholdes, men der paabydes nu (Paragraf 14) først et halvt Aars Prøvetid, for at man kan se, om Drengen er dygtig til at lære, det vil sige: egner sig for Haandværket. Efter de 3 Aars Læretid skal Drengen have sit Lærebrev og derefter tjene 3 Aar som Svend her eller andetsteds. Men den Svend, der vil være Mester i København, skal tjene 1 Aar som Mestersvend hos en Mester her i Staden.

Om Forholdet mellem Mestre og Svende gives der Bestemmelser i Paragrafferne 16, 17 og 18:

»Ingen Muurmester maae have mere end halv saa mange Drengene paa sit Arbeyde, som hand paa samme Arbeyd Svenne haver, baade paa det Byg-Herren formedelst for mange u-kyndige Drenges Arbeid ikke skal komme til Skade, saa og paa det Svennene, som bedre Arbeid bør at forfærdige, ogsaa desbedre kand blive belønnet. Og skal det staae Mestrene frit fore, hvorledes de med Svennene enhver efter

sin Dygtighed kunde accordere og overeens komme, dog skal hand betale den, som tiener for Mestersvend, i det ringeste lige saa meget for sit Arbeide, som en af de bedste Svenne i Lauget kand fortiene, og maae ingen Mester sin Mester-Svend forviise eller afskaffe Aaret igien-nem uden lovlig Aarsag, for derved at søge at forhindre hannem at komme i Lauget.«

»Muurmester-Svenne skal være paa deres Mesters Arbeid Klokken slaar Fem om Morgenen paa de Tider, det skee kand, og giøre deres Dags Verk, som det sig bør efter deres Mesters Anordning; hvilken som sig herimod motvillig anstiller, bøde efter Vores allernaadigste Forordning de dato 6 May 1682«.

»Paa det og Muurmesterne, formedelst deres Svennes Modtvillighed, som dennem, naar de maatte være i Arbeid, kunde faae i Sinde at forlade, ikke skal komme til skade, da skal de Svenne, som arbeide ville, naar de af nogen Mester antages, forblive i hans Tieneste til ohngefehr St. Mortens Dag og ey imidlertid, uden billig og nødvendig Aarsag dennem dertil driver, begiere eller tage Forlov, medmindre de særdeles ved deres Tienestes Tiltrædelse anderledes med deres Mestere ere accorderede; og dersom nogen Muurmester sig understaar at tage nogen Svend paa sit Arbeide, som førend den for-accorderede Tiid er skildt fra sin Mester, da bøde Mesteren 2 Rdlr. og miste samme Svend og Svenden 1 Rdlr. til Laugets Fattige.«

Dertil kommer saa endnu den vigtige Bestemmelse i Paragraf 21.

»Paa det at Mesterne kand beholde tilbørlig Myndighed over deres Svenne, saa viit deres Haandverk vedkommer, da skal udi hver Oldermands Huus henge et sort Bret, hvor de Svennes Navne skal paa-tegnes og anslaaes, som enten sig modtvilligen imod deres Mestere forholder eller sig af Tienesten begiver, førend de for-accorderede Terminer, som de skal tiene udi, ere forbi, eller og som nogen Gield gjør og ikke betaler, og maae saadanne Svennes Navne ey udslettes, førend de de Vedkommende tilfredsstiller.«

Og endelig genoptages i Paragraf 20 de ældgamle Bestemmelser om Tidepenge:

»Den Svend, som af nogen Mester Arbeid gives, skal hver Løver-

dag Aften levere til sin Mester fire Skilling Danske, som dennem Oldermændene strax skal tilstille for at henlegge i Laugets Fattiges Bøsse, hvortil Oldermændene skal have een Nøgel og tvende af de ældste Svenne hver sin Nøgel. Og skal bemelte Penge, som ellers kaldes Tide-Penge, giemmes og forvares til Fattige i Lauget, som med Sygdom bliver hjemsøgt og intet haver i Forraad sig med at underholde, saa og at stedes til Jorden med, naar de ved Døden bortkaldes.«

Det er en Selvfølge, at den nye Ordning af Laugsforholdene straks lægger sig for Dagen i Laugsprotokollernes Indhold. De bliver fra 1683 mere end nøgterne; der findes ikke længere de tidligere drastiske Skildringer af Mestres og Svendes indbyrdes Klammerier, og der gives ingen smaa malende Kulturbilleder mere. Nu indeholder Laugsprotokollen ved Siden af Mesteroptægelserne kun Drengekontrakterne, som der i Skraaens Paragraf 14 lægges stor Vægt paa, samt en enkelt Skrivelse om Oldermænds Valg m. m. fra den afgaaende Oldermænd til Magistraten.⁷

Men i hvilken Grad de gode Laugsmestre er kommet i Spændetroje, faar man en meget klar Forestilling om gennem denne Skrivelse. Kommissionen har aabenbart vidst god Besked med de Punkter, hvor der særlig skulde passes paa.

»Anno 1684 dend 19 Martij, som Vaar Onsdagen, bleff effter Oldermændene Hans frederich fischer (hans) schrieftlig begiering til Magistraten, det Lauget maatte samlis, Laugss Regnschaber igiennem at see och aff Magistraten Consenteret, Som effterfølgende Memorial och Velædle Magistratens Resolution Videre forklarer.

Velbürdige, Edle, Høy och Vel Visze Herrer,
Hrr. Præsident, Borge Mester och Raad:

Saa Som nu denne thid er for Haanden, at ieg schall førlovnis fraa min andbetroede toe Aars Aaldermandsschab och effter Allernaadigst os Meddelte Articlens anden Punct, aff Samptlig Mestere Ved de fleste Stemmer three aff deris Middel for Magistraten paa Rodstuen schal

foreslaais, och daa ieg for leden Aar den 6. Martij udi Velædle Her Assesor Iffuer Caspersen Schöller (hans) offuerværelse gjorde for det da affvichte 1682 Aar for laugsbrøder(n)e fornøyelig regnschab och dereffter begierde at Være afløst fraa mit Aaldermands Embede, daa bleff aff Samplig laugs brødre udwiist effschreffne three Mænd aff deris Middel (Midte) nemlig thor Jensen, thorben Olssen, Peder Mortensen frich, mens daa ieg min begierring och deris forslag schrifftlig for Velædle Magistrat begierede, bekom ieg andsuar, att ieg effter kongel. forordning noch et Aar der ved att forbliffue, Hvilchen ieg effter schyldigst Hørsomhed underduanigst Haffuer effter leffuet, ombedendis ydmygest at dette den Velædle Magistrat gunstig Ville behage mig at forlove och en anden udi min Sted thil Murmesternis Aaldermand Ordinere, Her paa Jeg udi Allerunderdanighed Er Varter den Velædle Magistrats Resolution.

Kiøbenhaffn den 10. Martij 1684.

Hans friderich fischer.
Murmester.

Resolution.

Effterdi Aaldermanden(s) Siste Aars Regnschab ey enu er aff laugs brødre igiennem Seet, Effter Regnet och Approberet, daa be Vilges Samplig brødre Samkomst udj Raad Mand Bendix Meisszens Hans ner Verelse paa Onsdag først kommendis Klochen 8te, udj Huilcken Samquem intet andet maa forrettis end forskreffne regnschabs revision, Approbation eller Corextion, och naar det er scheet Haffuer Velbemeldte Raadmand att gjøre den Anstalt, at Samme forsamling bliffuer Straxen op Heffuet och alting passerer, Som forsuarlig kand Være, och naar det er scheet, Vil Magistraten Strax anordne en Aaldermand udj nu Værende Aalder-Mands Stæd.

Kiøbenhaffns Raadstue dend 13. Martij 84.

Effter Velædle Magistratens befaling.

Christen Helt.

Anno 1684 dend 19. Martij hafer Jeg wnderschrefene effter Vel Edle Magistratens begierring her udi Olderlandens Huus Indstillet

mig, Huor Samptlig Mestre Vare forsammelit, Som Vare til sammen, som udj det opleste Regnschab Var interesseret, femb og tufue Mestere, Huor af der fiire formedelst lowlig forfald ei Mødte og dend fembte Var forreist til Norge, huor hand hans May(estæts) Arbeid hafer at forrette, nemblig Hans Jensen dend Eldre, Christoffer Deucher, Niels Engelsen, Hans Jensen Samsing och Johannes Ollufsen, som er udj Norge, laugs Regenschaberne blef lydelig oplest, og af Mesterne med beviserne confereret og effter Reignet, Og blev af denem samplig approberet og Rigtig befunden.

Huor med denne tilsammen Kombst blef Sluttet, ophefet, og huer forføyet sig til sin Sted.«

Hafnia ut supra.

Bendix Meiszen.

Med den Fasthed og Disciplin, der nu kommer til Orde, kan det kun forbavse at se, at Bestemmelserne om Indgangspenge i Lauget i Forordn. af 1681 d. 23. December (se S. 156) fra første Færd viser sig at være fraveget, saaledes som det fremgaar af følgende Prøver paa Indskrivning af optagne Mestre:

»Eftersom jeg, Jens Sørensen Grinøe, er begærendes af Murmesterlaugets Oldermænd, ved Navn Thor Jensen, at maatte blive tilladt at indskrives i deres Bog paa den Condition at maatte være lige interesserede (!) i alt Laugsens Inventarium, Ligklædet og alt andet, som nu findes og herefter vorder, Og skal jeg hjælpe til at bære deres Døde til Jorden og de mig og mine igien, hvilket jeg og blev tilsted, dog at jeg dertil skal give 20 Rdl. hvilket 20 Rdl. jeg lover godvilligen at erlægge og betale nu til Sankte Michelsdag 1684 d. 29. September, saa at jeg ej derpaa haver noget at anke.

Til Vitterlighed under min egen Hand.«⁸

Kbhvn. 2 Mai 1684.

Jens Sørensen, Murmester.

»Eftersom jeg Anders Nielsen er begærendes af Murmester Laugs Oldermænd, nemlig Niels Jacobsen, at jeg maatte blive tilladt at indskrives i eders Laugsbog, paa den Kondition, at jeg matte være lige

interesserede (!) udi alt Laugsens Inventarium, Ligklædet og alt andet, som nu findes og herefter vorder, og skal jeg hjælpe at bære deres Døde til Jorden og de mig og mine igien. Hvilket og mig blev tilstedet, hvorfor jeg med fri Villie giver til Lauget 20 Rdl. og er her paa samme Tid betalt 10 Rdl.⁹

Hafnia d. 17 April 1699. «

Anders Nielsen, Murmester.

Da Lauget ikke ejede sit eget Hus, har hver indtrædende Mester iflg. Paragraf 2 i ovennævnte Forordn. maattet betale 4 Lod Sølv; men hvorledes de 5 Lod Sølv til de Fattige, Oldemand og Raadstueskrivere plus de nævnte 4 til Husleje kan blive lig 20 Rdl. ses ikke umiddelbart. Og den søgende Mestersvends Løfte frivillig at give til Lauget 20 Rdl. paa den Kondition, at han maa være »interesserede i al Laugsens Inventarium« rimer sig ogsaa ilde med det ganske bestemte Lovbud, at der skal ydes 9 Lod Sølv og at ingen Svend i ringeste Maade maa give noget til Lauget.

Det skulde vel ikke hænge saadan sammen, at de lovbefalede 9 Lod Sølv i Indgangspenge er bleven betalt ved Indskrivningen paa Raadstuen. Men hjemme i Laugshuset, d. e. hos Oldemanden, har Vedkommende for at blive »interesseret i Jordefærdsinventariet«, frivillig ydet 20 Rdl. og som oftest maattet erklære ikke derpaa at have noget at anke.

Denne Formodning bekræftes ved enkelte Indførsler i Laugsprotokollen, som naar Adser Svendsen, der blev indskrevet som Mester 1685 d. 18. Maj »har givet straks mine Indgangspenge efter kgl. Forordning og Artikler og 4 Rdlr. til Laugets Ligklæde og Inventar og rester saa til Lauget igen 16 Rdl. hvilke jeg lover Tid efter anden rigtig at betale«, — de var i øvrigt først indbetalt 1705 d. 7. Oktober, altsaa 20 Aar senere! — 1685 d. 25. Mai giver Anders Mortensen Broch straks Indgangspenge efter kgl. Forordn. og 2 Rdl. til Laugets Ligklæde og Inventar. »Rester saa igen til Lauget 18 Rdl.«¹⁰

De gode Mestre har stadig smuttet uden om, Lovens klare og tydelige Ord til Trods!

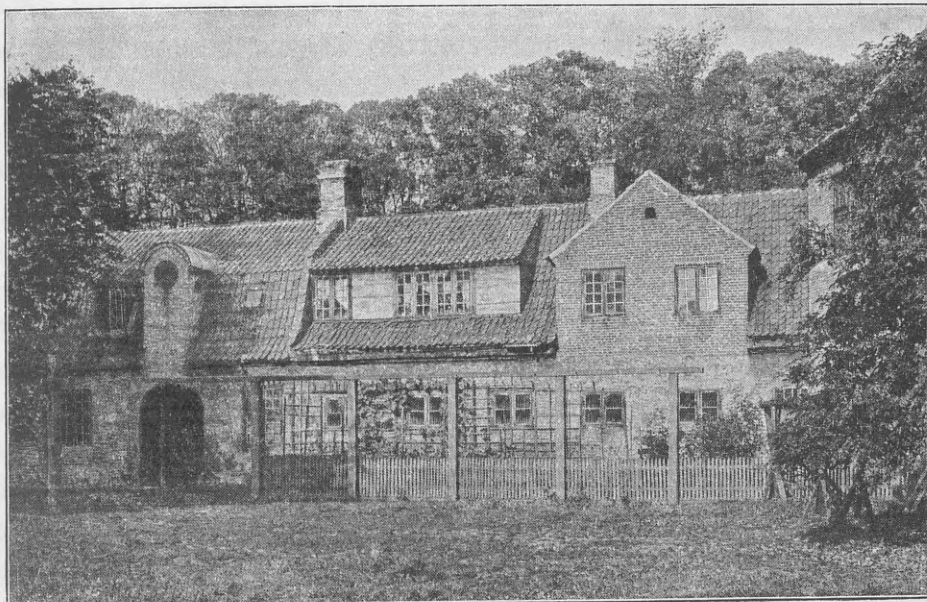
I Drengenes Forhold er der sket den store Forandring, der ikke omtales i Skraaen, men som fremgaar af Lærlingekontrakterne efter 1683, at de ikke længer faar Kost og Logis i Mesterens Hus som tidligere.

Laugsprotokol Nr. IV indeholder kun Mester- og Drengindskrivninger fra 1684, altsaa efter at den nye Skraa er traadt i Kraft. Under tiden er det selve Kontrakten med Læredrengen, der er indført, under tiden er det nærmest kun et Referat. Enkelte af Kontrakterne begynder meget højtideligt: I den hellige Trefoldigheds Navn! hvilket ikke tidligere har været Skik. Saa det maa vel nærmest opfattes som et rent personligt Udtryk for vedkommende Læremester.

»1684 d. 3. Juni haver Mester Jens Sørensen Grinø en Dreng antaget ved Navn Begent Begentzen, barnefødt i Hallin i Torop Sogn i Stenstrop, at lære hos hannem det erlige Murhandwerk paa 3 Aars-tid og skal begyndes fra d. 12. Februar 1684 og endes paa samme Dag, naar de 3 Aar er forbi. Saa tilpligter Drengen sig mod sin Læremester og det ganske ærbare Murmesterlaug, at han vil være sin Læremester og Mesterinde tro og lydige og hvad ham vorder befalet villig og flittig (at) udrette baade i deres Huse hjemme og paa andre Steder, hvor han kan vorde henskikket at arbeide eller noget at forrette. I lige Maade at forholde sig imod Svendene som ret og billigt kan være, og give god Agt paa Mesters og Svendes Redskab, at det bliver rengjort og forvaret, besynderlig paa de Steder, han kan være paa Arbeidet hos (!) at det ikke bliver borte for min Forsømmelses Skyld, ellers skal jeg selv svare dertil, og skal han flittig indstille sig i sin Mesters Hus at forfare, om noget for hannem kunde være at forrette. Og skal han forskaffe tvende troværdige Mænd og Borgere i Løfte for sig, som er Adser Svendsen og Anders Andersen, at han ærlig sine Læreaar skal udstaa, hvis saa ikke sker, da mig at lade straffe efter kgl. Forordning. Og skal han forskaffe sig selv Kost, Klæder og Redskab, som Maneer og brugeligt er og derimod af sin Læremester, for hver Dag han for hannem arbeider, nyde sin Dagløn, som han fortjene kan og sædvanligt er. At dette saaledes som forskrevet staar af hannem redelig holdes skal, haver han sin egen Haand selv underskreven og venligen om-

bedet disse bemældte Dannemænd og Forlovere med mig til Vitterlighed at underskrive.«¹¹

Kontrakterne er gennemgaaende ganske ens i Ordlyd indtil Udgangen af Aarhundredet. Men fra 1701 ses man at have foretrukket at spare Tid, Blæk og Papir, og efter Indførelse af de nødvendige Data at henvise til Kontrakten.

Stokhuset, opført ca. 1710. Gaardinteriør.

»1701 d. 24. Juni har M. Jørgen Jensen en Dreng udi Lære antaget ved Navn Søren Ibsen, barnefødt her i Staden, at han skal lære det ærlige Murerhaandværk paa 3 Aarstid, som angaar fra dette Brevs Dato og endes igen, naar 3 Aar er forløben, paa samme Dag og Dato, og ellers i alle Maader at efterleve hans Kontrakt«. ¹²

Mærkeligt er det ogsaa, at Forordn. om Laug af 1681 i Paragraf 11, der tillader en Mester, og dette gælder altsaa i alle Laug, at tage saa mange Læredrenge, ham lyster, paalægger ham at have mindst een dansk Dreng. Er det Frygten for at faa for mange unge Mænd fra hin Side Sundet, ind i Laugene, som gør sig gældende? Man skulde næ-

sten tro det, thi tyske Drengene er det sjældent at finde i hvert Fald i Murmester-Laugets Bøger.

Derimod kunde man finde Drengene fra andre danske Byer i det københavnske Laug. Allerede 1661 havde en Mester i Frederiksborg ønsket at kunne indskrive sine Drengene i Lauget:

»Anno 1661 den 3. Junij bleff Tommes Thomassen Schultes af Frederiksborgs Begiering for laden læst och derudj begierte, at laugget Vilde lade hans Drengene Indschriffue och dennem Igien Vdschriffue for laden; med mehre hans begiering medfører. Huorpaa aff laugget blef besluttet, At Naar Thomas Thomesen gjør som En Anden laugsbroder udj laugget gjort haffr, staaer hannem friit fore for^{n^{te}} sine drengene for ladet(!) at lade Vd och Indschriffue; eller(s) Viste laugget Intet udj Thomas Thomesen begiering at sambtöche.«¹³

30 Aar senere ønskede Mester Ernst Brandenburg¹⁴ i Odense samme Begunstigelse for sine Drengene, uagtet der her fandtes et Murerlaug.

»Anno 1690 d. 15. Januarii blef Errenst Brandborig, boende udi Fyen udi Odense, af det gandsche Murhandtuerch her udi Kiøbenhafn beuilget, at hans Drengene, som udi Lere hos hannem kommer, schal i denne Laugsbog eller den herefter vorder, indskrifues och udschriffues ligesom vores egne, dog paa deres egen Bekostning, och gaf til Lauget efter Kgl. Forordn. 4 Rdl. og for Laugs Signet 1 Rdl., dog med det forskiel, om hand i sinde fik Sig at neder sætte her udi Kiøbenhafn Och i Lauget vilde indtrede, da lofver ieg Errenst Brandborig at gjøre alt den Rettighed och fornøielse som min Formand for mig gjort hafuer, och det efter Hans Kongl. (Maysts) Allernaadigst udgangne forordning nu eller efter bliffuendes uorder, huilchet oldermændene Peder Frich och tuende af mine Laugsbrødre hafuer Testeret, Nembelig Jens Andersen och Thorer Jensen; samme Dag fremuiste Errenst Brandborig en Contrakt af en hans Drengene Saaledes liudendes som efterfølger:

Anno 1688 d. 14. April hafuer Errenst Brandborig, Boendes udi Fyen i Odense, en dreng udi lere antagen ued Nafn Christoffer Gregeresen, Barnefødt udi Roschild, at ville lerre det Erlig Murhandtuerch hos hannem udi 3 Aar angaaende fra dette brefs dato och ender, naar

3 Aar er forløben, paa samme dag och datum, och lofuer drengen at uil uere sin Mester och Mesterinde hörig och lødig i huad hannem uorder befalet Och Videre Effter samme Contracts formælding.«

Da der i Marginen er tilføjet, at denne Person er løsgiven af Lære 1695 d. 12. April, har han altsaa først staaet 2 Aar i Lære som Dreng i det Odense-Laug og dernæst 5 Aar som Dreng i Københavns Laug, om end han blev ved at arbejde hos sin Mester i Odense.

Det var at tage noget juridisk paa Tingene. Og videre ses det, at man ulejlige selve Landets Konge i Anledning af, at denne Odense Dreng skulde indskrives i Murerlauget i København. Thi derom mældtes der intet i Skraaen eller de tidligere Laugsforordninger. Og nu gik det strængt efter Lovens Ord:

»Anno 1695 d. 3. April Wahr oldermanden olle olsen Kysse Siteret for welædle och welbyrdige Magistrat, Anlangende om Errenst Brandborg hans Dreng at indschrifue och udschrifue udi woris Laugsbog, som Hans Kongel. Mayest. Allernaadigste Bref derom formelder, som os er forelest, Huilchet Hannem blef tilladt udi welædle Magistrats hosørelse (Hoshørelse?) om hans Dreng at indschrifue och befrie saaledes som følger«, men her standses der og man faar ikke at vide, hvad der skulde have fulgt efter.

Om et Tilfælde af 10 Aars Læretid¹⁵ for en Dreng, delvis som Straf, se Mesterlisten C. C. Berg og hans Søn og Læredreng Oluf.

IX
UROLIGE FOLK
BYGMESTRE OG SVENDE – ENTREPRENØRER
ULYKKESFORSIKRING – FORTIDS ARV

DET første ved Skraaen af 1683, der tiltrækker sig Ens Opmærksomhed er, at den i Modsætning til tidligere Skraaer og Artikler gælder ikke blot for København, men for alle Købstæder i den danske Konges Riger og Lande.

Dette er noget nyt, og det er betegnende. Man faar ligesom mere Luft under Vingerne og Synet udvides, Bygrænsen sprænges. Men ikke blot det. Det er en Sprængning af de middelalderlige, indsnævrende Hegn, der omgærdede ikke blot hver By, men hver Borgers Ejendom, og skyggede ham for Øjnene, saa at han ikke kunde se, at Gaden, der førte forbi hans og hans Naboers Gaarde, var en Færdselsvej til fælles Gavn og Bedste, og ikke en Losseplads for de Uhumskheder, han ikke vilde have paa sin Grund. De gamle Grænser, synlige som usynlige, der paa middelalderlig Vis lukkede Slægter og Korporationer af som smaa afsluttede Krese i Borgerskabet, uden Følelse og Interesse for andre Byens Borgere og uden Forstaaelse af, at de levede i et Samfund med Fællesskab i Livets Tilskikkelser, til Trods for at disse i Form af Pest, Krig og Brand talte tit nok og højt og tydeligt nok.

Det havde kun lidet nyttet, at der hist og her havde siddet enkelte Mænd, selv om de havde været saa fremragende som Landets Konger, saaledes som Valdemar Sejv i Middelalderen og Christian IV. i nyere Tid, der med varmt Hjertelag og Høvdinge-Myndighed havde ønsket

at skabe lysere og bedre Livsforhold for deres Folk, og som med klar Forstand saa, hvorledes dette skulde gøres. Der skulde en stadig voksende Kres af Mænd til, der havde Kultur nok til at forstaa, at Land kun bygges med Lov, d.v.s. at et Land, et Folk kun rejses ved at alle, Høje som Lave, bøjer sig under de ved Lov ordnede Forhold. Og der skulde endelig en enevældig Konges Magt til, for hensynsløst at træde den enkeltes ulovlige Interesse ned, naar det gjaldt det hele Samfunds Vel.

Havde ikke Landets Befolkning været lammet efter Krigen, og Adelen — dens naturlige, men mest paa sit eget tænkende Fører — ikke været knust, havde Enevælden næppe saa hurtig følt sig fast i Sadlen. I København var Uroen og Gæringen stærkest og Misfornøjelsen med den nye Tingenes Tilstand tydeligst. Derfor tog Regeringen ogsaa her fat med haard Haand.

Den enevældige Regering greb i Virkeligheden, paa en Maade som var Københavnerne ganske uvant, og som hyppig vakte den største Harme, ind i deres daglige Liv. Men derved skabtes efterhaanden, noget haardhændet muligvis, et maaske mere tilsyneladende end virkelig lovordnet Samfund.

Man maa, som sagt, kun undres over, at der ikke for Byggefolkenes Vedkommende foreligger noget om Uroligheder og Spektakler i Anledning af Skraaens og de forskellige Laugs-Forordningers Fremkomst. Thi Mursvendene i alt Fald var ingenlunde noget stiltfærdigt Folkefærd. Københavns Politimester betragtede dem som de uroligste, han havde med at gøre. 1695 d. 25. Januar maa han indsende følgende Klage¹ til Kongen.

»Saasom Murmestersvende og Drengene her i Staden befindes fremfor alle de andre Haandværkers Svende og Drengene at være de uroligste og modvilligste, særdeles med Nattegang i Værtshuse og paa Gaderne saa vel som til at gøre Klammerier, hvilket den største Del foraarsages deraf, at samme Folk har mere egen Frihed for deres Mestres Tilsyn, end de andre Haandværkere, thi disse gives Dagløn og hverken spises eller logeres i deres Mestres Huse, men ligger i Staden paa deres egen Haand, som ved Murmesterhaandværket altid har været brugeligt og

ei vel kan lade sig afskaffe, men saasom disse Mursvende og Dreng
 paa nogle Aars Tid har tiltaget sig den Vane, at de, hvor de gaar i
 Staden, bærer hos sig paa deres Bælte deres Murhamre, og en Del
 desforuden har store, lange, firkantede Maalestokke i Haanden, to, tre
 à fire Tommer tykke og halvanden à to Alen lange og længer, hvor-
 med de ofte begaar store Insolencer, naar de nogen om Natten eller
 Aftenen møder paa Gaderne, og særdeles imod dem, som er sindede
 at gaa fredelig, hvilket for kort Tid siden senest er sket af tvende Partier
 Mursvende, som har overfaldet velbaarne Hr. Kammerjunkeren Vinds
 og hans Broder Hr. Kaptejn Vinds Tjenere saa vel som og Hr. Sekretær
 Frands von Havens Tjener, da de om Aftenen gik deres Husbondes
 Ærende. Og som de gamle Murmestre selv foregiver, at det har i for-
 rige Tider været brugeligt, at Mursvende og Dreng ikke skal have
 maattet bære Murhamre eller saa store Stokke hos sig oftere, end naar
 de gik til eller var paa Arbejde, saa foreslog Politimesteren, hvad der
 ogsaa bestemtes ved kgl. Reskript af 9. Februar 1695, at det skulde
 være Murere forbudt at bære hos sig til andre Tider, end naar de gik
 til og fra Arbejde, nogen Murhammer eller Maalestok, der var længer
 end tre Kvarter og tykkere end en Tomme.]

Det nye Aarhundrede bragte ikke roligere Forhold til Veje for Mu-
 rernes Vedkommende. En Mandag Aften i sidste Uge af November
 1703 blev en Laugsmester, Andres Hansen, slaaet ihjel paa Købmager-
 gade. Da der var flere Personer om det, tør man maaske slutte, at det
 var nogle af hans Folk, der har villet give ham en Overhaling, og som
 er kommet til at slaa for haardt, — det hændte ikke saa sjældent i de
 Tider — men bestemt tillægge nogle Mursvende Skylden, kan man ikke.
 Alt hvad der vides om Sagen, fremgaar af følgende Brev² af 1703 d.
 30. November:

»Etatz raad og politiemester Claus Rask.

Vor gunst tilforn. Voris allernaadigste etc. er, at du strax gjør din
 yderste fliid, ved dine betiente at lade inqvirere over alt og paa skibe-
 rommene her i staden og paa Christianshafn for at komme efter de
 personer, som i mandags aften paa Kiøbmager gade haver dræbt en

muurmester her af staden ved navn Anders Hanszen, og blive dennem megtig, til hvilken ende alle jndvaanerne i husene, hvor dine betiente kand have nogen mistanke til, skal oplade for dem deris stuer, kammere og lofte, og i fald nogen skulle sette sig derimod og det ej ville tilstæde, skal den samme udj ti rixdalers straf være forfalden. Og hvad inqvisionen paa skiberommene og udj de Nye Boeder angaar, saa have vj allernaadigst anbefalet voris admiral os elskel. hr. Christoph Ernst von Støcken, ridder etc., dine betiente med vagt fra Holmen til den ende at assistere. I særdeelighed vil der være god tilsyn ved toldboeden, at de ikke til vands udkommer. Udi hvilken inqvision dine betiente al høflighed og forsigtighed haver at bruge.«

Det var ikke saa lidt, den enevældige Konge selv skulde tage sig af!

I 1708 var der stor Opstandelse mellem Mursvendene. En Svend, Abraham Abrahamsen, havde af sin Mester faaet sit Navn slaet paa »det sorte Bræt«, hvilket Svendene formener, eftersom det er sket »uden nogen af Magistratens eller Laugets Sammenkomst« at være samtlige Laugets Svende baade inden og uden Riget til stor Tort.³

Svendene klagede til Kongen over den lidte Forsmædelse og Sagen blev sendt Politimesteren Ole Rømer til Undersøgelse. I hans Indberetning til Majestæten hedder det:

»at bemelte Abraham Abrahamszen navns antegnelse paa det sorte bret skal være skeed for nogen af ham begangen modtvillighed i en sag handtverket vedkommende effter de muurmester lauged den 4. novembris 1682 allernaad. forundte laugs articlers tilhold, som nogle dage dereffter, saa snart hand gjorde fornøyelse, igien af brettet blev udslettet«

hvorpaa Kongen resolverer:

»at om forbemeldte Abraham Abrahamsen skulle ville have tiltale til nogen, formedels hands navn saaledis er bleven slaget paa det sorte bret, kand hand sagen for politie retten udføre. Og som ellers af din erklæring sees, at bemelte muur svennes andragende i de andre puncter er misligt, saa lader vi det, saavit samme mislige puncter angaar, ved din erklæring forblive.«

Svendene slap saaledes billigt fra de andre »mislige Punkter« i deres Klage. Men ved samme Tid kom der et Par Sager for Retten, der var adskillig mere krænkende for den sarte Mursvende-Ære, end den oven nævnte.

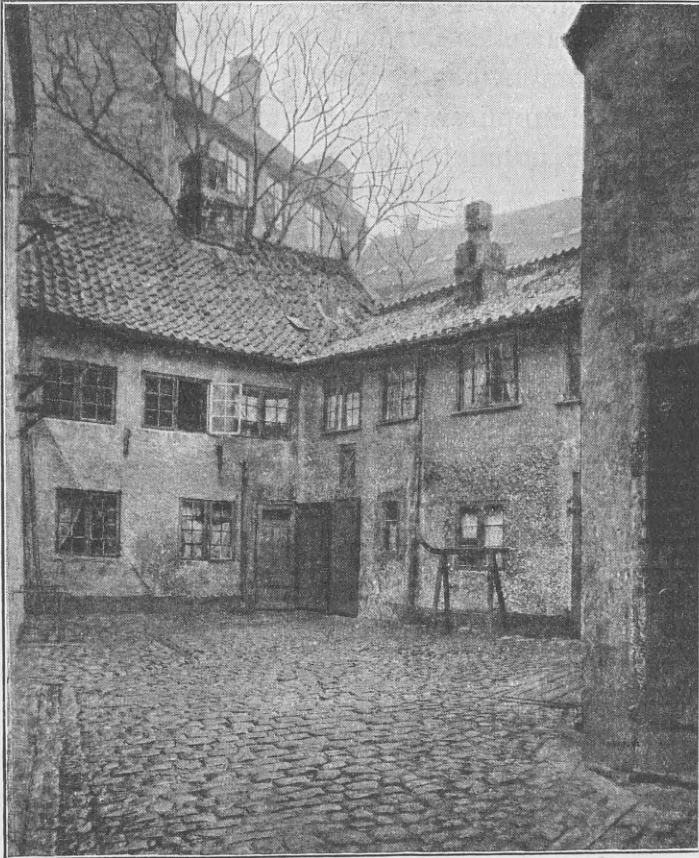
I en Kro eller et Værtshus uden for Vesterport, tjente der en ung Pige, som Værten, Tøger hed han, af en eller anden Grund var bleven vred paa, og saa vred, at han om Natten d. 16. Maj 1707 smed hende ud og sagde, at hun kunde pakke sig.⁴

Byportene var lukkede; den stakkels Pige vidste ikke sine levende Raad. Og til al Ulykke mødte hun tre Mandfolk, som hun kom i Snak med, og som endte med at kaste hende om paa Marken og voldtage hende. Hun har taget saa godt Mærke paa den ene af dem, Peder Mursvend, at han ikke længe efter blev puttet i Hullet paa Raadhuset. Og det er vel ham, der har oplyst, at de to andre Slyngler var en Kammerat, Laurits Bogbinder, Mursvend, der havde Arbejde paa Frederiksberg Slot, og en Grenader ved Prins Christians Regiment.

Det var Pigens Moder, Bente Bentsdatter Grund, der havde klaget til Kongen og bedt om ogsaa at faa disse to eftersøgt. Og det gav Kongen under 5. August Politimesteren Befaling til. De har snart været under Laas og Lukke, thi den 26. August beordres Assessor Hans Scavenius til at gaa i Rette mod de to Mursvende, — den tredie Misdæder hørte som Grenader under Krigsretten. Hvad Dom de fik, vides ikke, men det vidner om Kongens sunde Sans, naar han tillige paalægger Assessoren ogsaa at gøre Tiltale mod Værten Tøger, »som merbemeldte Pige af sit Hus ved Nattetider skal have udstødt, og samme Sag for hende efter Loven forsvarligen udføre«.

Mærkeligt nok hændte omtrent paa samme Tid og paa samme Sted den samme Ulykke en anden stakkels Pige, Magdalene Kirstine. Og endnu mærkeligere, at det var atter to Mursvende, der var paa Spil. Man skulde næsten tro, at de to andre Fyre har pralet af deres Bedrift, som saa et Par Kammerater efter nogen Tids Forløb har fundet paa at efterligne. Men her kommer der dog en Smule Komik ind i Tragedien. Under 20. April 1708 faar Hans Scavenius kgl. Ordre⁵ til at paatage sig denne Sag, »da, omendskøndt den ene Murmestersvend,

Hans Jonassen efter en til os indkommen allerunderdanigst Memorial-als Formælding« tilbyder at ville ægte hende, »hvormed hun og hendes Moder er tilfreds, ville Vi dog, at Du, efter forberørte Vores til

Møllergaarden Østervold Nr. 12.

Dig udgivne allernaadigste Befaling, Dom over forn^{te} Delinkventer lader hænde«.

Hvorledes Sagen udviklede sig fremgaar af følgende kgl. Befaling til Byfogeden i København, Frederik Eisenberg:⁶

»Vi lade dig herved allernaadigst vide, at Vi efter en Kvindes Person, ved Navn Magdalene Kirstine, hendes herom allerunderdanigst giorte Ansøgning, af sær Kongel. Mildhed og Naade allernaad. have

bevilget, at Hans Jonassen, som tillige med Peder Christensen Mursvend udi Arresthuset i Vor kgl. Residentsstad København er anholden og for deres forøvede Voldtægt paa hende dømte til Bytinget sstds. at straffes paa Kroppen med Fængsel og Arbejd i Jærn paa Bremerholm udi 3 Aar, maa efter Loven, imod Ægteskab, for den tildømte Straf befries, saasom bemeldte Hans Jonassen og(saa) selv derom underdanigst haver suppliceret, dog at han til hende bliver copuleret, før han af Arresten udlades, men med Peder Christensen forbliver det efter Loven.«

Frederiksborg 3. Aug. 1708.

I Christian V.s Regering blev det København skabt, som stod indtil Voldene faldt i sidste Halvdel af 1800-Tallet, ikke blot Byen selv, som den udviklede sig med »Ny-København« Nord, og Frederiksholms Kvarteret Syd for den gamle Bys Volde, men tillige Byens kommunale Styre og Forfatning.

Et Eksempel paa, hvorledes Byens Borgere lærte at tage Hensyn til andre, ubetydeligt i sig selv, men betegnende for det Omraade, hvorpaa vi bevæger os, skal gives her. Naar en Mand tidligere havde villet bygge eller nedrive sit Hus, havde han gjort det uden at spørge nogen, uden at bekymre sig om, hvor vidt det mulig var til Skade for Byen eller hans Naboer. Men sligt gik ikke mere ifølge den kgl. Forordning af 1680 d. 1. Marts, der senere blev optaget i Skraaen.

»Ingen Murmester eller Tømmermester maa fra denne Dag nedbryde eller oprejse nogen Bygning, Hus, Skur el. lign., før Byens Kæmner og alle Naboer og Genboer, som saadant vedkommer, er bleven underrettet og advaret derom, mod Fortabelse af Laugs Rettighed og Borgerskab.«

Her er det af Embedsmænd Byens Kæmner, der skal underrettes; i Skraaen er det derimod Bygmesteren, den Embedsmand, som Murestrene ifølge Sagens Natur fik mest med at gøre.

Christian IV. havde i sin Tid ansat Bygmestre – altid Efterkomere af de gamle nederlandske Stenhuggere eller nylig indvandrede

fra Nederlandene — som Tilsynsmænd ved sine Bygninger, i Reglen dog kun for enkelte Byggearbejders Vedkommende. 1607 d. 3. December beskikkede han ganske vist Willum Corneliszen til Bygmester i København »for Murværk, vi agter at opsætte«, men det betød ikke meget, da han Aaret efter fik Arbejde i Halland. Frederik III.s Forsøg med at gøre Oluf Stenvinkel til Bygningskonduktør i Staden fik heller ikke lang Bestand.

Det synes, som om man i Regeringskrise stod famlende. Man havde Følelsen af, at der maatte En til at tage sig af Byens Anlæg og Bebyggelse, uden rigtig at vide, hvad det var for en Slags Mand, man skulde have. Under denne Famlen sig frem blev da Inspektøren ved Kongens Modelkammer, Thomas Walgenstein, »Fabrikmester« — d. v. s. nærmest Bygmester, — Konduktør og Ingeniør i Staden København.⁷ I hans Bestalling af 1670 d. 22. December hedder det:

»Og som Vi allernaadigst eragte, at her i Vor kgl. Residens Stad København saa som i andre vel policerede Stæder billigen skulde have Indseende med Bygninger her i Staden, at intet med ny Huse og andre Udbygninger forrettes, Byen til nogen Vanheld, Naboerne til nogen Nachdel og til Forhindring i Gaderne, da ville Vi hermed bemældte Thomas Walgestein konstituere til denne Bys Fabrikmester, hvorudi han skal idelig paaagte, at intet i forskrevne Maader til Vor eller Indbyggernes Praejuditz og Skade forrettes, mens alting her udi inden med hans forhergaaende Videnskab til Byens Zirlighed samt Indbyggernes Fordel, samt al Tvistighed imellem Naboerne om Skellene betimelig at forekomme, udføris; til hvilken Ende han haver enhver, som nogen Bygning forehaver og hans Tjeneste begærer, imod billig Betaling at assistere og dem om alt, hvis til deres Bygningers Fortsættelse bedst og med mindste Bekostninger anlægges kan, i Tide underrette.«

Men at Murmestrene af Frederik III. blev sat under Tilsyn af »Bygmesteren« — uden at de, mærkelig nok, fik nogen direkte Meddelelse derom — fremgaar af det originale Udkast til den kgl. Bevilling af 1668 d. 22. Juni om Mesterprøven.⁸ »Og paa det med hvis Bygninger her udi Staden bygges, herefter des skikkeligere kunde tilgaa, ville

Vi naadigst, at enten vor egen Bygmester eller og en særdeles dygtig Bygmester dertil af Staden antages og underholdes, som kan svare til, hvis fauter udi Bygninger begaaes kunde.«

Hele dette Stykke er imidlertid overstreget, og udenfor er tilføjet: »Nota bene herom skal en særlig Befaling til Bygmesteren«.

Mærkeligt nok forekommer der i Skraaen ingen Stadsbygmester. Her tales alene om Bygmesteren. Men at denne dobbelte Betegnelse gælder den samme Person, fremgaar med Tydelighed af en kongelig Ordre af 1684 d. 20. December – som der i øvrigt ikke er nogen Grund til at gaa nærmere ind paa – angaaende Christopher Gros, der var Stadsbygmester⁹ fra 1684, om ikke før, og vist til 1700.

Medens Politimesteren – ogsaa et nyoprettet Embede – havde Tilsyn med Borgerskabet i det Hele og med dets mere lovløse Elementer i Særdeleshed, havde Bygmesteren, som det fremgaar af Skraaen, paa forskellig Maade Tilsyn med Murmestrene. Men paa Embeds Medfør havde endnu Brandvæsenets Chef, som snart kaldtes Branddirektør, snart Brandmajor, med Murerne at gøre.

Det paahvilede fra gammel Tid Murmænd og Tømmermænd, som særlig forfarne Mænd i Huses Bygning og Indretning, at komme til Stede ved enhver Ildløs og hjælpe med Slukning, Nedrivning og hvad andet Arbejde, der ellers maatte falde for. Ved Brandordningen af 1643 d. 1. Januar udpegedes der en Murmester eller Tømmermester som Brandmester i hvert Kvarter – det siges ikke, at det skal¹⁰ være en Mester af disse Haandværk, men at dette var Hensigten, og at det blev saaledes, fremgaar af forskellige Oplysninger, f. Eks. i A. Hjørnings »Leyers Politie« Bl. 7, og ved Tillæget af 1653 til Brandordningen gives der hver Brandmester en Underbrandmester og 10 »Tilhjælpere«, alle Mursvende og Tømmersvende. Deter sikkert i sin Egenskab af Brandsvend, at Murmestersvend Søren Nielsen 1689 er Trommeslager. Denne spillede en stor Rolle ved enhver Ildløs ved at løbe gennem Gaderne og tromme Folk op af Søvne, om det var Nat, – thi ingen maatte sove i Byen, naar der var Ildløs, – og i Forbifarten berette, hvor Ilden var, samt i hvad Hjørne Vinden stod. Til Betryggelse for dem, der boede paa Vindsiden og til Varsel for dem, der boede i Læ.

Brand- og Underbrandmestre samt Brandsvende skulde møde til Mønstring paa Raadhuset en eller to Gange om Aaret med deres Ildhager og Spande, som de først – ligesom ved virkelig Brand, hvorved

Port til Møllergaarden, Østervold Nr. 12.

megen kostbar Tid gik tabt, – skulde hente paa deres Laugshuse Sprøjter, eller som de hedder i Tidens Sprog Spøjter, begyndte først at komme i Brug henimod Aarhundredets Slutning.

I Anledning af det farefulde og vanskelige Arbejde, der saaledes paaahvilede Brandfolkene, havde de forskellige Særrettigheder. Brand-

mestrene skulde i Fredstid være fritagne for Indkvartering og tillige med Underbrandmestrene og »Tilhjælperne« være fri for den »lille Vagt« eller Skarvagten, der gjorde Polititjeneste og patrouillerede i Gaderne om Natten.

»Saafremt nogen formedelst sin flittig Arbejden udi Ildsnøden«, hedder det i Brandordn. Paragraf 41, »paa sine Lemmer eller Livs Førlighed bliver beskadiget, da skal den ikke alene paa Menighedens (d. v. s. det Offentliges) Bekostning kureret og lægt vorde, men endog for hans tro Arbejde vel belønnes«. Og bliver han saa fordærvet, at han ikke kan arbejde og tjene sit Brød, »da skal han med fri Underholdning sin Livs-Tid vorde forsørget, som sig bør«.

Om Virkeligheden i den sidste Halvdel af Aarhundredet har svaret til disse smukke Forsætter, vides ikke. Det er desværre næppe troligt. Loven er nu en Gang ærlig, men Holden besværlig. I alt Fald i 1702 fandt vore murende Venner i Brandkorpset tillige med deres Foresatte og Kammerater det klogest at indrette sig privat paa at møde de Ulykker, som en Brandmand mere end andre dødelige er udsat for.

Ober-Officererne ved Brandordningen med selve Politimesteren i Spidsen og Stadsbygmesteren som sidste Mand slutter derfor Kontrakt¹¹ med en Kirurg og Bartskeer, som ogsaa kommer Brandsvendene og øvrige Gemene til gode. 1702 d. 19. Maj faar den kgl. Konfirmation.

»Vii samtlige ober officerer ved brandt ordningen kiendes og hermed vitterligt gjør: Saasom vore underhavende brandfolk, som meesten deels ere af meget ringe formue, baade i u-lyckelig jldebrand, saa og særdeelis ved deris tunge arbeide kommer til skade, som forfarenheden udviiser, hvor over de enten maa crepere eller oven for (d. v. s. over) deris evne nødes til at gjøre store bekostninger for at lade sig læge, alt saa haver vj, efter at vj udj nest foregaaende dage hafde til dend ende efter haanden ladet for os kalde samtlige voris underhavende og fornummen, at de alle til sammen, undertagen meget faa, udi alle maader samtyckte dette voris forehavende, paa det dend ene kunde bære last og brast med dend anden, af god vel betenkt raad og hue med sr. (sieur) Herman Baumand, chirurgus og bartskier her

udi staden, paa dend samtlige brandordnings vegne og alle deraf dependerede brandfolks, sluttet og indgaaed efterfølgende contract:

1. Antager vj, forskrevne ober brandt-officerer med foregaaende samtlig brandtfolkenes minde og samtycke, sr. Herman Baumand til at være chirurgus og bartskeer ved brandtordningen.

2. Forpligter ieg, Herman Baumand, mig til at betiene alle ober- og underofficerer samt gemeene af brandordningen med barbeeren, aareladen, cureren udi alle forefaldende tilfelde, vere sig ved jildebrand, som Gud naadelig ville afvende, eller om de ved nogen anden u-lyckelig hændelse af falden, slag eller hug ved deris arbeide eller andre maader kunde faa nogen skade, desligeste og at raadføre dennem udi deris sygdomme og betiene alle dennem af brandordningen, som det begierer, ved indvortes eller udvortes svagheder, være sig ved nat eller dag, med gode medicamenter, plaster og andre chirurgiske operationer og cureren, saa at ingen over min forsømmelse schal med føye have noget at klage, som ieg end skal holde mine svenne og drenge til, at de eenhver af brandtordningen med ald flid, omhyggelighed, beskeedenhed, troskab og forsigtighed betiennendis vorder. For hvilke forskrevne alt sammen ieg vil nøyes med de penge, som omsider ommeldes, at een hver haver at betale og fornøye til mig, undertagen nogen af frj villie udi een og anden tilfald vilde legge noget mere til.

3. I saa maader lover ieg, Herman Baumand, og her med tilsiger, hver gang, naar nogen u-lyckelig jldebrand schulle hændes her udi staden, med tree à fire svenne og fornødne plastre, forbindinger og slige behørige, schal u-fortøved lade mig finde paa stædet og strax antage mig, nest guddommelig hielp, at helbrede dennem, som af brandtordningen kunde komme til skade. Desligeste vil ieg og, naar brandtordningen munstris, lade mig indfinde paa stædet, hvor munstringen skeer, tillige med mine havende svenne og drenge, og naar brandtordningen marcherer, vil ieg for min person ligeledes marchen medfølge.

4. Hvor imod vj, samtlige brandt-officerer indtil ober brandtmestere exclusive, lover hermed og tilsiger at betale for hver uge een hver fire skilling dansche, hvorføre sr. Herman Baumand lader os betiene,

foruden de udi dend anden articul specificerede curer, med barbeeren tvende gange om ugen udi voris egne huse. Iligemaade betaler een hver af ober og under brandtmestrene tree skilling og lader sig betiene med barberen tvende gange udi sr. Herman Baumands eget huus, spøitmestere, straalmestere og assistentzer tu skilling, de samtlige brandsvenne half anden skilling og vorder betiente med barbeeren hver uge een gang udi sr. Baumands eget huus. Dog hvo som af ober og under brandtmesterne, spøitmestere, straalmestere og assistentzer, ja end og af brandtsvennene vil lade sig betiene med barbeeren udj deris egne huse tvende gange om ugen, da betaler de ligeledis ugentligen som ober officererne fiire skilling.

5. Denne contract tager nestkommende paaske dag sin begyndelse, og er aftalt, at forskrevne penge skal ved hver qvartals ende betales til bemelte sr. Herman Baumand.

At denne for (foran) specificerede contract saaledes paa Hans Kongl. Majts. allernaadigste behag og confirmation er indgaaed, aftalt og sluttet, bekræftes med voris egne hænders underskrift og hostrøgte signeter, og ere tvende ligelydende exemplarier forfærdiget, hvoraf ieg Claus Rasch, Kongl. Majts. etats raad og politiemester etc., det eene og ieg, Herman Baumand, det andet til mig haver annammet. «

Kiøbenhafn den 7. aprilis anno 1702.

Anders Hanszen. Peder Jenszen. J. E. S. (Jesper Erichszens nafn.)

Niels Engelszen. Thor Jenszen. Jens Christenszen Roskild.

Daniel Langhammer. Niels Sigurdszen(!)

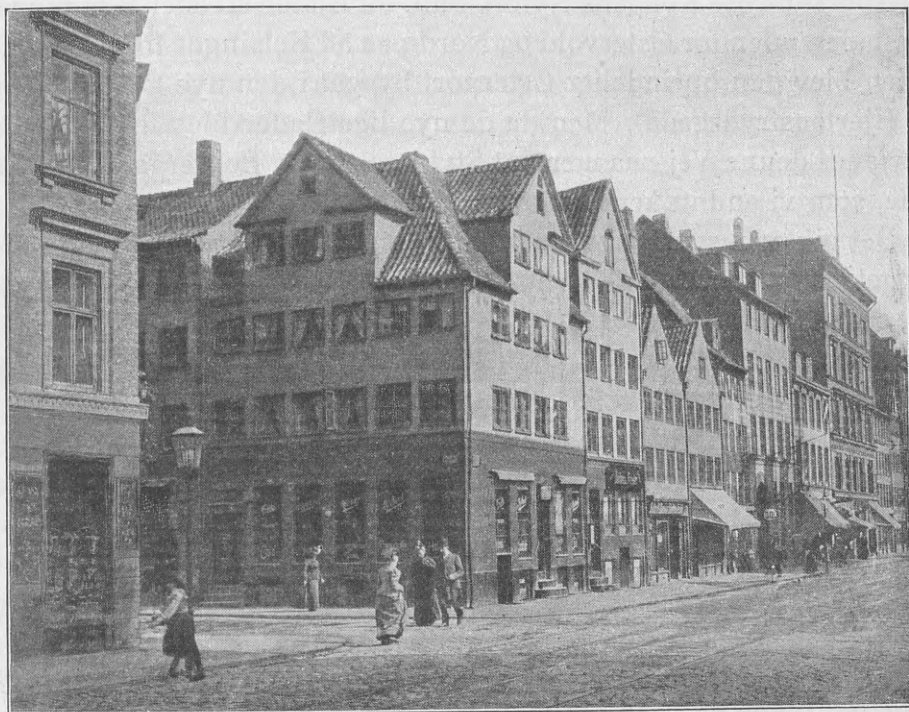
G. B. S. (Gunder Biørnszens nafn.) J. Rasmussen.

Hans Veithvilt (Wiedewelt). Andreas Simon. Christian Bergh

H. O. S. (Hans Olsens nafn.)

Naar Murmestrene i København i Begyndelsen af Christian V.s Regering – og tidligere – havde næret Frygt for en stærk Tilstrømning af fremmede Byggefolk, var det ikke uden Grund. Ikke blot skulde meget af Byen genopbygges efter Belejringen og Beskydningen 1658–59, men den skulde tillige udvides og det meget betydeligt.

Christian IV. havde alt trukket den nye Bygrænse, Voldlinien, op fra Nørreport Øst efter, uden om Nyboder og ned til Toldboden, og Frederik III. havde paabegyndt Anlægget af de nye Gader paa den gamle Rosengaard, der fra 1668 bærer Navnet Rosenborg Kvarter. Uden for den nye Voldlinie, mellem Nyboder og Sortedams Sø var der op-

Huse fra 1670—1700 paa Hjørnet af Adelgade og Dronningens Tværgade.

staaet et helt ny Forstad, som fuldstændig forsvandt under Belejringen. 1649 gav Frederik III. Privilegier for dem, der vilde opføre Huse i »Ny-København« eller St. Annæ Østerkvarter, uden for den gamle Øster Vold, der først blev fuldstændig sløffet i Slutningen af Aarhundredet.

Det gik kun smaat med Bebyggelsen af denne nye Bydel, bl. a. af den Grund, at den oprindelige Plan blev forandret, — kun Prinsensgade synes bevaret af denne første Plan, — saa Folk maatte rive de Huse ned igen, som de i Henhold til den havde opført. Thi i 1662 lod

Kongen sin Ingeniør, Hollænderen Henrik Rüse, udarbejde en ny Plan, som den nye By blev opført efter, væsentlig som den staaer endnu med sine parallelle Længdegader og derpaa vinkelrette Tværgader. Kun een af de gamle Færdselsveje fik Lov til at blive liggende, en Stump af den gamle Landevej (se S. 144), der alt i Frederik II.s Tid førte fra Østerport ude paa Kongens Nytorv omt. for Enden af Østergade gennem Forstaden uden for Østervold og Nord paa ad Helsingør til. For Enden af den blev den oprindelige Østerport bygget i den nye Østervold (ud for Hjertensfrydsgade). Men da de nye lige Gader blev ført igennem, forsvandt denne Vej paa nær det Stykke mellem Borgergade og Adelgade, som vi endnu kender som Helsingørsgade.

Det gik som sagt langsomt med Bebyggelsen. Hvor meget der blev bygget i Frederik III.s Tid, vides ikke, men det har næppe været meget, og hvad der blev bygget, synes mest at have været omkring Prinsensgade. Men i Tiaaret 1668–77 blev der opført 87 nye Huse, og i 1689 stod der i det hele 371 Huse i Ny København.¹²

Naar Bebyggelsen gik saa langsomt frem, laa det vist nærmest i, at Kongen lagde Beslag paa en stor Del Murere ved Fæstningsarbejderne og ved Opførelsen af de monumentale Bygninger, han, Dronningen og Gyldenløve lod opføre.

Tilgangen af Laugsmestre – inden 1648 i Reglen et Par Mestre om Aaret – afspejler nogenlunde Virksomheden. 1651: 1 Mester, 1652: 2, 1653–55 (de urolige Aar): ingen, 1656: 3, 1657: 7, 1658–59: ingen, 1660: 3, 1662: 1, 1663: ingen, 1664: 2, 1665: 2, 1666–67: ingen, 1668: 1, 1669: 2, 1670: 2, 1671: 1, 1672: 3, 1673: 3, 1674: ingen, 1675: 1, 1676: 1, 1677: ingen, 1678: 3, 1679: 1, 1680: 2, 1681: 4, 1682: 1, 1683: ingen, 1684: 8, 1685: 9, 1688 og derefter: 1 à 2 om Aaret.

Hertil kommer endnu i denne Periode en halv Snes Mestre, der ikke var gaaet i Laug, og hvis Navne derfor ikke forekommer mellem Laugsmestrenes, nemlig: Dirch Kryn, Hans Christoffersen, Hans Kiøn, Henrich Fugl, Jacob Nielsen, Jørgen Murmester, tillige Trommeslager (vist ved Brandkorpset), Oluf Andersen, Oluf Jensen, Oluf Larsen, Søren Aggesen og Thomas Haun. Og endelig de af Kongen udnævnte Mestre, som Hollænderen Evert Jansen, Schweizeren Hans Jacob

Singer, der havde været »Justits-Sergeant«, Flamlænderen Adrian Francke og endelig de to ovenfor nævnte: Poul Nielsen og Herman Baltzersen.

Af fremmede Svende er der sandsynligvis kommet et ikke ringe Antal; hvor mange lader sig ikke afgøre, da der ikke foreligger Optegnelser derom. Af en enkelt¹³ fremgaar der, at Borgmestre og Raad i Helsingør 1667 under 28. August fik kgl. Ordre til at sende følgende Mursvende til Arbejde paa Københavns Fæstning, neml. Hans Drager, Thore Mogensen, Peder Dinesen, Hans Foss, Niels Andersen, Peder Andersen og Anders Mortensen. At de opføres med Navn turde tyde paa, at man i København har været kendt med de forskellige Helsingørske Svendes Duelighed og har vidst, hvem man kunde være tjent med.

Men da Byggearbejdet efter Fredsslutningen 1660 begyndte at tage Fart paa ny, først med Opførelsen af en Mængde offentlige Bygninger senere med endnu flere borgerlige Huse og Gaarde, er der utvivlsomt kommet en Mængde fremmede baade Mestre og Svende hertil. Opførelsen af Kastellet, der lededes af Hollænderen Henrik Rüse, turde væsentlig være foretaget af Hollændere. Da det 1666 var saa noget nær færdigt, blev der i September taget Syn paa det af forskellige militære Myndigheder, Kongens Bygmester Albertus Mathiesen og 2 Mursmestre af Lauget. En af de hollandske Mestre, der har arbejdet her, er vistnok Dirch Kryn, der vedblev at arbejde for Kongen og 1665 d. 4. Juni sluttede Kontrakt om for 1000 Rdl. at nedbryde den kgl. Staldmester Merlows Gaard,¹⁴ og opføre den paa ny. Den laa imellem den gamle Stadsgrav og Helsingørsvejen, hvor denne — kommende fra Østerport — svingede mod Nord, saaledes at en Fortsættelse af nuv. Gotersgade og St. Kongensgade vilde skære den paa dens Grund. Det var et Hovedpunkt i den nye Bydels Bebyggelse, og den nye Gaard, der stod indtil omtr. 1890, blev opført med Hovedfacade mod Kongens Nytorv og Sidefacade mod Gotersgade. Den blev senere almindelig kaldet Sekretær Gieses Gaard.

Samtidig byggede Dirch Kryn, — om hvem der ellers ikke foreligger nogen Oplysning — ved Slottet for Kongen et »Karet-Hus« og

en Smedie, og den paapasselige Rentemester Henrich Müller fordrer i en Paategning paa Regningen, at Bygmesteren Albertus Mathiesen tager Syn paa Arbejdet og erklærer sig om, »hvad derpaa kan være fortjent«. Murmestrene maatte altsaa ikke tjene for meget paa deres Arbejde. Men Bygmesteren nøjes med at henvise til Kontrakten.

»Dette Carethus, før ded blev nedbrød, Er ded sat for 400 Rdl. att Nedtage och igen ad obsette och di Materialier, som I saa Maade kand go til Spilde, skal Mestren self paa hans Egen Koster Igen tilstede schaffe och huset saaledis forferdige, som det tilforn var«.

Det næste store Byggearbejde, det store kgl. Bibliotek,¹⁵ almindelig kaldet Kunstammerbygningen, nu Rigsarkivet, blev derimod overdraget en Laugsmester, Hans Friederich Fischer. Det blev opført efter Tegning af Albertus Mathiesen 1665–72 og stod indtil for faa Aar siden i sin gamle Skikkelse med Undtagelse bl. a. af de to Figurer paa Toppen af Gavlene, Mars og Pallas, der symboliserede Bygningen som et Hjem for Krigsvidenskab og Litteratur og Kunst. Der var nemlig Tøjhus i underste Stokværk, Bibliotek i midterste og »Kunstammer« i øverste.

A. Mathiesen havde vistnok ogsaa givet Tegning til Staldmestergaarden, der laa, hvor den nuværende Bygning af samme Navn ligger, og som blev bygget samtidig med Biblioteket, ligesom han byggede Løngangen, der herfra paa Piller i Slotsgraven førte over til »Kongens Rundel«, det sydøstlige Hjørnetaarn paa Slottet.¹⁶

Samtidig begyndtes de store Befæstningsarbejder paa Vestfronten. »Kongens Murmester«, Jens Madsen opførte 1667 den nye Bro over Stadsgraven, ret ud for Frederiksberggade. Den var færdig allerede i November s. A., da Kongen i egen høje Person indviede den ved som første Mand at køre over den. Det havde nu ikke været saa galt, om Mester Jens Madsen havde haft lidt mindre Hast med sit Arbejde. »Kammen«, den svære Mur tværs over Graven, der dæmmede op for Vandet, styrtede delvis sammen 1668, 2. Juledag, og i Datidens Avis »Ekstraordinære Relationer« meddeles det under 1684, at »den 5. April nedfaldt en af de grundmurede Piller af Broen uden Vesterport. Tvende Kvinder, som derover samme Tid vilde gaa, faldt ned og en deraf slog sig ihjel.«

Arbejdet paa den nye Vesterport, der stod til 1856 (S. 113), Vagthuset derved og »Vandhvælvingen« i Volden ud for Studiestræde var bleven givet i Entreprise til Mester Jens Madsen, der gik i Kompagni med Peder Rasmussen, Claus Hess og endnu en tredie, hvis Navn ikke er optegnet.¹⁷ Der blev sluttet den Kontrakt med ham, at han til den nye Vesterport skulde benytte Materialierne i den gamle af Christian IV. opførte »Løngang«, som førte over Kanalen fra Slotsholmen til Vandkunsten, og som havde reddet København i Stormnatten d. 11. Februar. Altsaa med andre Ord, han skulde først bryde Løngangen ned, hvilket var et meget møjsommeligt Arbejde; »der de nedbrød Løngangen og optog Grunden, da kunde de næppe hugge en Sten hel fra Kalken og fra andre Sten, hvilket vi saa for vore Øjne med stor Forundring«, dernæst transportere Stenene med Pramme og Vogne til Byggestedet, rense dem og atter bruge dem i det nye Murværk.

Mester Jens Madsen har sikkert forstaaet at være om sig. Han søgte og fik Privilegium paa at holde Kro uden for Vester Port.

Det synes at have knebet for Jens Madsen at skaffe de nødvendige Svende til Arbejdet, thi der maatte udstedes en kongelig Ordre af 1667 d. 3. Juli til Præsidenten, Borgmestre og Raad¹⁸ om straks at tilsige Murmesterlauget, at de forskaffer 10 dygtige Murmestersvende, som skal angive sig for den Mester, »som Arbejdet her for Staden at forfærdige haver fortinget«. Men Lauget har ikke haft Forstaaelse af, at det hastede, og Følgen var, at Mester Jens Madsen søgte at hjælpe sig selv paa mindre lovlig Maade, nemlig ved at lokke sin Laugsbroder, Mathias Sørensens Svende fra ham. I den Anledning skriver Kongen d. 22. August¹⁹ til

»Præsident, borgemestere oc raad i Kiøbenhafn!

Wor gunst tilforn. Efftersom Matthias Søfrensen, muurmester, som woris arbeit anbetroet er, for oss vnderdanigst haffuer ladet andrage, at de murmestere, som paa Kammen ved Westerport arbeyder, schall fratage hannem sine suenne, saa woris arbeyde deroffuer forsømmis, da er woris etc., at j dend anordning giører, at bemelte Matthias Søfrensen sine suenne igien bekommer, saa oc at hannem ey her effter

hans suenne i saa maade fra woris arbeyde betagit worder, mens at oldermændene saa mange andre suenne forschaffer till kammens forferdigelse, som bemelte Matthias igien bekommer.«

Men kort forinden havde Magistraten faaet en ny Opstrammer: at den tilholder Oldermændene »straks og uden Ophold« at forskaffe de 10 Svende. Og for at undgaa videre Forhaling nævnes de 10 Svende ved Navn.²⁰

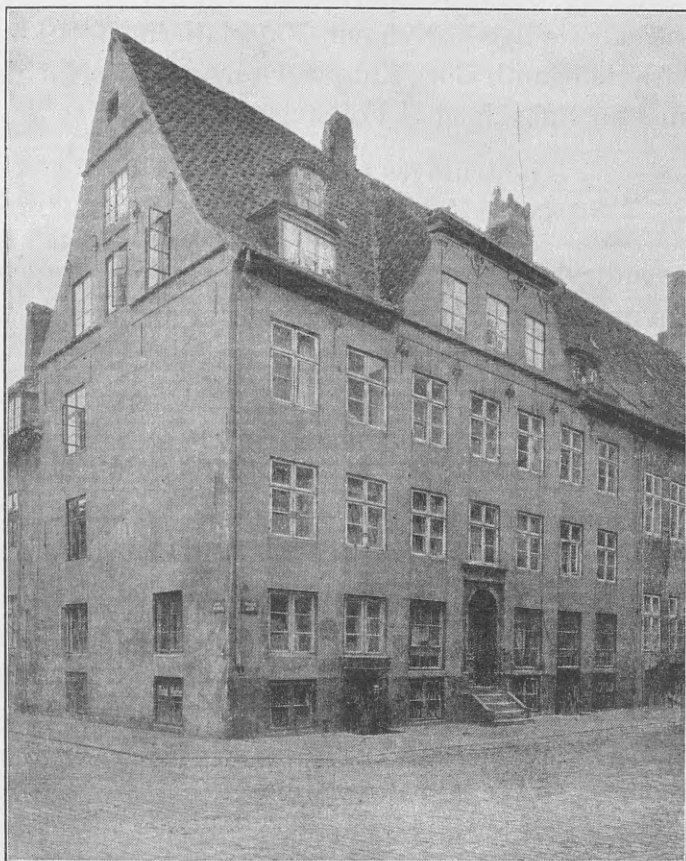
Men der har den gode Mand, der raadede Majestæten i denne Sag, (Henrik Müller?) ikke været rigtig inde i Laugets Bestemmelser. For mellem de 10 mældte Svende, var der to, Peder Mortensen Frech og Niels Boesen, der alt var i Arbejde paa Kongens Bygning, nemlig paa Biblioteket. Og Følgen var straks et Jammerskrig fra Mester Hans Fr. Fischer og en Besværing fra Albertus Mathiesen til Generalprokurøren Peder Scavenius, der havde Tilsyn med Biblioteksbygningen. Hvorpaa denne gik til Kongen, som under 26. August tilskrev Magistraten, at de to nævnte Svende skulde blive hos deres Mester og to andre straks skaffes i deres Sted.²¹

Netop nu er det, d. 28. August, at Kongen lader hente Mursvende fra Helsingør. Thi der var nok at gøre, og naar Kongen næste Aar planlægger et nyt stort Arbejde, nemlig Opførelsen af Sofie Amalienborg, en Bygning af en ganske ny Karakter, er det naturligt, at han maa gaa til Udlandet for at finde en Murmester, der kunde noget andet og mere, end hans hjemlige Byggefolk.

Bygmesteren havde han, eller i alt Fald en Mand, der forstod sig paa Arkitektur og som havde gjort en Model eller givet Tegning til Slottet, nemlig den berømte F. G. Borghi.²² I 1667 var han kommet hertil over Holland, og det turde være ham, der for at gøre sine Hoser grønne hos Dronningen, har givet hende, hvis Have med Lysthuse o. s. v. paa nuv. Tivolis Grund var bleven ødelagt under Belejringen, Idee og Udkast til det moderne Lystslot i Ny-København. Og vi tillader os den Slutning, at det var denne byggekundige Mand, der ogsaa skaffede den rette Mester til at forestaa Arbejdet, og som mulig fra Holland, hvor han havde opholdt sig nogle Aar, lod indkalde Evert Janszen. 1668 d. 13. Juli, kort før Arbejdet skulde gaa for sig, fik

denne Bestalling som kongelig Murmester med en Aarsløn af 400 Rdl.²³

Ogsaa herhjemme udpegede Borrhi selv de Byggefolk, han mente at kunne bruge. 1669 d. 17. August giver Kongen Ordre til, at der

Mikkel Vibes Gaard i Strandgade.

straks skal forskaffes Borrhi »til vort Arbejdes Fornødenhed« — nemlig hans Laboratorium i Kongens Have, — »de 4 dygtige Mursvende, han selv begærendes er«.²⁴

At Evert Janszen fik Bestalling som Murmester var naturligt nok, da det synes, som om Borrhi selv optraadte som Bygmester. Men ikke blot fik Evert, der senere kaldes Bygmester paa »Holmen«, samme

Aarsløn som den kgl. Bygmester Albertus Mathiesen, men optraadte paa gammel Stenhuggervis baade som Bygmester og Murmester og opførte 1669–77 for Kongesønnen Ulrik Frederik den skønne Gyldenløves Gaard, hvor Marie Grubbe kunde have siddet som Husfrue, om hun havde artet sig, det nuv. Charlottenborg, der netop laa paa »Holmen«, som strakte sig lige til Nyhavn. Materialierne hertil hentedes for en stor Del fra den gamle Borg Kalø ved Aarhus. Hvorfor det i Folke-
munde – med en Efterklang af Folkevisen – hed:

Gyldenløves Gaard hin røde
lagde Kalø Slot øde!

Det siges udtrykkeligt, at naar det trak saa længe ud med denne Bygnings Opførelse, var Grunden den, at man manglede Haandværkere. Der maa atter en kongelig Ordre til. 1672 d. 16. Juli giver Kongen Magistraten Ordre til, at der uden vidtløftigt Ophold og for en billig Betaling skaffes vor Bygmester Evert Janszen 10–12 af de dygtigste Mursvende til Ulrik Fredrik Gyldenløves Arbejde.²⁵

Naar det var nødvendigt at sætte Landets Konge i Bevægelse for en saadan Sag, laa det i, at de hjemlige Svende var meget misfornøjede med de fremmede, som Gyldenløve havde indkaldt. Og de i den nævnte kgl. Ordre indføjede Ord: at de skulde gaa i Arbejde for en billig Betaling, kunde tyde paa, at de danske Svende havde forsøgt at sætte Arbejdslønnen til Vejrs.

Men om Udviklingen af disse Forhold tier saa vel Rentekammerets som Murmesterlaugets Protokoller.

Evert Janszen gik – i god Overensstemmelse med de ældre nederlandske Bygmestres Traditioner – ikke ind i Lauget. Og han har som Bygmester været langt mere virksom, end man tidligere har vidst.

I et Haandskrift paa det St. kgl. Bibliotek om Billedhuggeren Johannes Wiedewelt,²⁶ som til Dels, ifølge F. I. Meier, skal være skrevet med Kunstnerens egen Haand, og fra hvem de forskellige Meddelelser om Slægten, der gaar igen hos Nyrop, maa antages at stamme, hedder det, at hans Farfar, Hans Wiedewelt, født 1646 i Schlaitz i

Thüringen og indvandret i København i November 1670, »hvor han nedsatte sig som Murmester og Arkitekt«, havde opført 1. Frederiksberg Slot »sammen med 3 andre Murmestre«; 2. Palais'et i Kalveboderne for Wigant Michelbecker; 3. det gamle Kapel ved St. Petri Kirke; 4. den reformerte Kirke i Gotersgade; 5. Kadet-Akademiet (opr. Operahuset) i Bredgade; 6. Gyldenløves Palais (Charlottenborg); 7. det Danneskjoldske Palais; d. e. Niels Juels, nu Thotts Palais paa Kongens Nytorv; 8. forskellige particulaire (d. v. s. private) Huse i Byen og de fleste anseelige Huse i daværende Frederiksholms Kvarter; 9. Højbro og 10. Garnisons Kirke.

Vi maa desværre berøve den sikkert brave og dygtige Hans Wiedewelt en ikke ringe Del af den Berømmelse, hans Sønnesøn efter en 75–100 Aars Forløb har ydet ham. Det forholder sig med Hans Wiedewelts Virksomhed paa de fleste af de anførte Bygninger som med hans Virksomhed paa Frederiksberg, at han havde haft en Del af Arbejdet her som Murmester. Her arbejdede han sammen med Mester Hans Olsen under Ernst Brandenburger. Men Bygmester eller Arkitekt har han ikke været.

At han ikke kan have været Bygmester for Gyldenløves Gaard fremgaar alene af den Kendsgerning, at han først blev Mester i 1684, og da havde Palais'et staaet færdigt i 7 Aar.

Med Reformert Kirke har Hans Wiedewelt heller ikke haft noget at gøre, hverken som Bygmester eller som Murmester. Den er saa afgjort en Støbning i Vingboons nederlandske Barok, at man naturligt fremsætter det Spørgsmaal, om ikke de to hollandske Storkøbmænd paa Christianshavn, Frederik og Nicolai Müller, der optræder som Entreprenører for Arbejdet, og med hvem Dronningen sluttede Kontrakt om Opførelsen, har henvendt sig til deres Landsmand, Evert Janszen, og faaet ham til at gøre Tegning til den. Murarbejdet udførtes af Andreas Simonsen, der blev Mester i Lauget 1685.³¹

Det, der bliver tilbage som Bygninger, der mulig kan tilskrives Hans Wiedewelt, turde da være det saakaldte gamle Kapel ved St. Petri Kirke, hvis bestaltede Murmester han senere blev. Endelig Højbro, der blev ombygget 1694 og en Del »particulaire Huse« rundt om i

Byen. Men de anseeligste Huse i Frederiksholms-Kvarteret maa vist snarest tillægges Evert Janszen.

Hans Wiedewelt levede nemlig i yderst beskedne Forhold. 1680 blev hans første Hustru begravet i St. Petri²⁷ paa Fattigkassens Bekostning, »weil nicht viel Mittel übrig«. Han ejede et meget lille Hus — 4 Alen til Gaden — i Skidenstræde Nr. 159, hvilket heller ikke tyder paa nogen stor Bedrift, og fandt efter Branden 1728, der fortærede hans Hus og hans Ejendele, tillige med sin Søn Just og dennes Kone, Barn og en Pige, Husly i Nyhavn Nr. 8 hos Bernt Jørgensen, Brændevinsmand. Og herhen tyede ogsaa en Skibsmand, en Husgeraadskarl paa Slottet og en Brændevinsbrænder fra Vognmagergade.²⁸ Han underskriver sig Weideweilt og kaldtes i Københavns Diplomatarium, den eneste Gang han nævnes, Hans Veilthvilt; det senere Wiedewelt maa nærmest opfattes som en Fordanskning.²⁹

Under 1673 indeholder Svendebogen følgende: »D. 19. Mai indstillet (sig) Peder Jacobsen efter sin lykkelig Rejse og Ankomst til Staden efter Oldermands Tilsigelse, og da lover at betale Kvartalspenge, som han var skyldig bleven 2 Rdl. 1 Mark.

Er bortrejst og gift i Thüringen.«

Her har vi maaske den Mand, der har været Mellemedet mellem Kunstnerfamilien Wiedewelt og Danmark.

Det er foran omtalt (S. 116), at Lauget i 1715 lejede sig ind i Tømmermændenes Laugshus i Peter Hvidtfeldtsstræde. Det har dog næppe været længe, inden Murmesterlauget har faaet sit eget Hus. I Fortegnelsen over Ejendomme, der blev fortæret af Ilden 1728, anføres i denne Gade Tømmermændenes første og andet Laugshus, nu Nr. 9, derefter Anthoni Arzoni, Gibsers, Hus og Murmesternes Laugshus, der tilsammen udgør nuv. Nr. 11. Grunden ud til Gaden har næppe været bebygget, eftersom Murmestrenes Laugshus ikke er opført med nogen Façade til Gaden, men med 19 Bindinger til Gaarden.³⁰ En Skrædder, Hans Jensen, boede til Leje i Huset.

Der var i de sidste 20—25 Aar af Aarhundredet kommet en Virksomhed op, der fik ikke ringe Betydning for Københavns Murmestre,

for saa vidt som den gjorde det vanskeligt for dem, at opnaa større Fortjeneste og dermed større Virkekres. Den økonomiske Elendighed var vel nærmest Skyld i det, men det blev tillige dyrere at bygge, det fordrede Kapitaler, som Haandværkerne sjældent raadede over.

Entreprenør-Virksomheden havde alt været kendt i Christian IV.s Tid, da Jakob Madsen, den rige Købmand paa Christianshavn, 1636 tillige med to Borgere i Helsingør tog Opførelsen af en Del af Nyboder i Entreprisen. Jens Madsens og Konsorters Foretagende med Løngangens Nedbrydelse og Opførelsen af Vesterport m. m. kan vel ogsaa betragtes som en Slags Entreprisen, men de var dog alle faglærte Haandværkere. Entreprenører var derimod de to christianshavnske Storkøbmænd, Brødrene Frederik og Nicolai Müller, som 1688 for 13000 Rdl. paatog sig at opføre Reformert Kirke.³¹ Entreprenør var ligeledes Købmanden Johannes Bache, der belemrede Materialgaarden (nuv. Ingeniørkaserne paa Frederiksholm) saaledes med Kampesten, at Vægten af dem truede med at sprænge Bolværket. Han paatog sig Arbejde paa Slottene, paa Raadhuset, Kancelliet, Rentekammeret, de kgl. Stalde, byggede Prinsens Vognhus, det kgl. Akademi og Falkonergaarden, — d. v. s. han skaffede Pengene og hyrede Haandværkermestrene. I 1686 lod han bygge sit eget grundmurede Hus, 2 Stokværk højt, nu Nr. 46 paa Købmagergade. Hans sidste Forretning var en Hovedreparation af Børsen, der var fortinget for 4000 Rdl., og som efter hans Død 1696 blev bragt til Ende af hans Enke, Maren.³²

Umiddelbart derefter dukker der en kongelig Entreprenør op, nemlig Murmester Ernst Brandenborg, der tidligere havde været bosat i Odense og faaet Laugets Tilladelse til at lade sine Drengene indskrive i København (se foran S. 172 f.). Nu flytter han til København, men synes ikke at være gaaet ind i Lauget. I den foreliggende Laugsprotokol Nr. IV, som indeholder Mesterindskrivninger og Drengekontrakter fra 1684 — 1708 findes han ikke indskrevet som Mester, men i Registret foran i Bogen er der ved hans Navn indført følgende: »findes i dend lille Røe bog effter foliet 128«. Men den lille røde Bog findes desværre ikke mere. Havde den været til, vilde vi vistnok fol. 128 have

faaet at vide, at Mester Ernst var gaaet sine egne Veje. Og de førte ikke ind i Lauget, det havde han ikke Brug for.

I en Bestallingsprotokol³³ i Rigsarkivet læser vi følgende:

C. 5 Gøre alle vitterligt at Vi allernaad. have antaget og bestilt Ernst Branburger til at være Voris Entrepreneur ved Voris Bygninger udi Vort Rige Danmark, saa og tillige at hannem maa være tilladt Particulier Arbejde, enten overhoved eller Stykvis, at entreprenere og antage og ved alt samme Arbejde, som det i een eller anden Maade kunde forfalde, Svende og andre dertil behøvende Folk, som han dem bedst enten her eller fra andre Steder kan bekomme, ubehindret at holde o. s. v. for hvilken hans tro Tjeneste Vi allernaad. have bevilget hannem at maa nyde det, som hannem udi vores Cammer Reglement tillagt er

Givet paa vort Slot *Jægersborg* 9. Juli 1698.

Ernst Brandenburger var en meget virksom Mand, og man finder hans Navn knyttet til de fleste af Datidens større Byggeforetagender som Operahuset, Frederiksberg Slot, Jægersborg, Orangerierne ved Rosenborg, o. m. a. At han som Entreprenør kunde komme i Klammeri med nogle af de Haandværkere, han beskæftigede, og som vel til Tider har ment, at han tjente for meget paa deres Sved, kunde ikke undgaaes. Og det er utvivlsonst noget saadant, der laa bag Jørgen Snedkers Vrede. I 1700 d. 8. Mai gav Kongen Københavns Politimester Ordre³⁴ til at undersøge, hvorledes det forholder sig med Jørgen Snedkersvend, der ifølge Ernst Brandenburgers Klage »i en hel Forsamling skal have blameret hannem og hans Folk paa hans Ære«, og hvis det er rigtigt »lade Svenden for saadan sin Forseelse tilbørligen straffe«.

Samtidig byggede Brandenburger sig sin egen Gaard i Stormgade, som han Aaret 1701 d. 15. Januar fik Indkvarteringsfrihed for i 12 Aar. Hvilket ifølge Kongebrev af 1711 d. 19. Juni skulde være saaledes at forstaa, at deri var indbefattet Frihed for Skatter og Paalæg overhovedet.³⁵ I 1705 og følgende Aar havde han en Retssag med velb. Hr. Christen Skeel i Anledning af det Hus, han havde bygget for ham

paa Købmagergade,³⁶ og i Juni 1700 faar han, Stadsbygmesteren J. C. Ernst, Pelli og »saa mange af Murmestre, Tømmermænd og andre, som kunde have Lyst« Opfordring til at indgive Tilbud paa Opførelsen af en Kaserne for den kgl. Livgarde til Hest, som herved udbydes i Entreprise.³⁷

I de sidste Aar af det 17. Aarhundrede havde Kronprins Frederik, Landets vordende Konge, gjort sin første Rejse til Italien og havde der faaet den Smag for italiensk Kunst, der blev bestemmende for Udviklingen herhjemme i omtrent det første halve Aarhundrede. Vi havde tidligere haft en Bygning i italiensk Stil, det atter snart forsvundne Sofie Amalienborg, der stod som et typisk Eksempel paa den beherskede italienske Barok. Nu kom efter Frederik IV.s Italiensrejse og med hans i Italien uddannede Arkitekt v. Platen denne Stilart for en Tid i Højsædet. De italienske Bygmestre Domenico og Marc Antonio Pelli blev tilkaldt, og under Platens Overledelse rejste sig nu Frederiksberg Slot, Operahuset, Garnisons Kirke, Staldmestergaarden. Fredensborg og Københavns Slot er derimod opført af Marc Antonio Pelli.³⁸

Om end Laugsmestrene i København, som nævnet ved hver enkelts Navn i Mesterlisten, har haft meget at gøre, og vel har tjent anstændigt ved deres Arbejde, vakte de italienske Bygmestres Færd dog Modstand af og til. Domenico Pelli havde alt været i Klammeri med Tømmerlauget i 1703 ved Opførelsen af Garnisons Kirke, hvor han selv vilde staa for Tømmerarbejdet. Han fik i den Anledning 1704 Tilhold fra Regeringen om at afskaffe sine fremmede Svende, »og lade Tømmermandslauget her i Staden nyde Arbejdet.«³⁹

De italienske Bygmestre havde altsaa deres egne Folk med sig, og det var særligt det, der satte ondt Blod. I 1707 klagede Laugsmestrene Niels Signedsen, Hans Thorsen, Elias Simesen og Andreas Simonsen paa hele Murmesterlaugets Vegne over, at »Dominico Pelli understaar sig at entreprenere-en og anden Bygning os fattige Understaater til Fortrykkelse udi vaares Næring og Levned's Ophold.«

Det kan Pelli ikke fragaa. Han har paataget sig at bygge et Hus i Store Kongensgade. Og da de danske Murere »nicht wissen sich, mit der Mauerarbeit auf die Manier wie die meinige zu machen, zu behelfen,« saa har han brugt sine egne italienske Folk.

I Juni s. A. fik Magistraten Ordre⁴⁰ til at tilkendegive Murmesterlauget, at Kongen allernaadigst vilde »maintenere og handthæve« Mestrene ved deres Priveligier, saafremt de forfærdige deres Arbejde saa forsvarlig og for en saa billig Pris, som de fremmede Murmestre det ville gøre, og ikke tage sig mere Arbejde for, end de kan overkomme.

Men Italieneren fik ikke Lov til, som han bad om, at arbejde som Bygningsentreprenør for Private og benytte italienske eller andre Folk, om han vilde.⁴⁰

Det har vel imidlertid nok været de stadige Klammerier, der bragte Frederik IV til i 1703 at befale Nedsættelsen af en Kommission til tilligemed Magistraten at undersøge de forskellige Laugs Artikler (d. e. Skraaer) og overveje, om der bør foretages nogen Forandring i dem.

Og at det har ligget ham paa Sinde at faa Ende paa den stadige Uro i Laugene fremgaar af, at han allerede 1707 d. 5. August tilskriver Commercekollegiet:⁴¹

»Vor synderlig gunst tilforn. Saasom til os tid efter anden adskillige supplicationer og memorialer ere indkomne om friheder eller forandringer imod laugenes articler, saa er vores etc. at j straks paa en beleilig tid og stæd tilsammen træder, da med hinanden flittigen delibererer, om laugenes conservation udi den stand, de nu findes (barberernes og guldsmedenes undtagen), publico kand være til nytte, og om det ey skulle være gavnligere, at enhver, naar hand hafde giort sit mesterstykke og vundet sit borgerskab paa en vis profession, blev tilladt at arbeide, end at hand formedelst store medgaaende bekostninger skulle tvinges til sig herfra til andre steder at begive, og os derom eders allerunderdanigste betenkende med forderligste tilstiller. Dermed etc.

Jægersborg den 5. augusti anno 1707.«

Frederik IV. var altsaa i 1707 ikke kommet videre med Hensyn til Laugene, end hans Farfar havde været omtrent et halvthundrede Aar

tilforn, da han over for Statskollegiet udtalte, at der fandtes »vel saa vægtige Rationes for som imod Laugenes Bevarelse«. Og Forholdet var vel nærmest det, at der, efterhaanden som Udviklingen var skredet frem, var mere og mere, der talte imod Laugene. Men herom maa der nu, da Kilderne til nærværende Skrift hører op at rinde, henvises til C. Nyrops »Københavns Murer- og Stenhuggerlaug« S. 168 ff.

Paa en af de første Sider i denne Bog omtaler Nyrop Tømrernes Rejsegilde i 1678, da Taget paa Slutteribygningen var blevet rejst, ved hvilken Lejlighed de fik deres »ordinaire Rejsetønde, medens Murerne fik en Tønde Øl for Grundslag«. Og, føjer han til, »dette var Tømrernes Fest som Grundstens Lægning var Murerne«. ⁴²

Han ses altsaa at gaa ud fra, at der fandt en Grundstens-Lægning Sted, men han udtaler sig hverken her eller andetsteds om, hvorvidt der foretoges nogen Ceremoni eller nogen Festlighed i den Anledning.

I de fire i 1922 fremdragne Protokoller, fra hvilke de i dette Skrift meddelte Oplysninger om Lauget i alt væsentligt er hentede, gives der ingen Meddelelse herom, lige saa lidt som de siger os noget om de Ceremonier, den Tiltale og de Spørgsmaal, der utvivlsomt er blevet rettede til den unge Mand, der blev løsgivet som Dreng og nu som Svend skulde optages i Lauget.

Men det vilde være utænkeligt, om man ikke i hine saa mørkerædde og saa stærkt følelsesbevægede Tider havde indledet et nyt Byggearbejde med en Højtidelighed, hvorved Bønnerne eller Ønskerne om Bestand, Held og Lykke for det Værk, der skulde rejses, paa en eller anden Maade havde fundet Udtryk. Man foretog sig jo i det daglige Liv næppe nogen Handling, selv den ubetydeligste, uden at man, stiltfærdigt eller lydeligt, ved Tegn eller med Ord, søgte at værne sig eller sit Forehavende mod Ondt eller bad om Held og Fremgang derfor.

De nederlandske Bygmestre i Danmark har, med deres paa Symboler saa rige Tradition, utvivlsomt i Lighed med deres fromme For-

fædre i Byggehytterne, foretaget en højtidelig Indvielse af en af Grundstenene, paa hvilken Bygningen skulde rejses.

Vi er saa heldige at vide Besked med⁴³ en saadan Højtidelighed ved Indvielsen af en Grundsten i Slutningen af 1500-Tallet, nemlig 1576 d. 8. August ved Opførelsen af Uranienborg. Her var det en af Danmarks berømteste Mænd, selve Tyge Brahe, der var Bygherre. Af særlig Høflighed overlod han det imidlertid til sin Ven, den franske Gesandt, Carolus Danzæus, at anbringe Stenen – en Hjørnesten, *lapis votivus*, den indviende Sten, som den udtrykkelig kaldes – paa sin Plads. Den artige Franskmænd havde kvitteret for Høfligheden ved at forfatte et latinsk Vers, der var indhugget i Stenen og hvori der nedbades Ønsker om Held og Lykke for Bygningen. Bygmesteren nævnes ikke, men ligesom Tyge Brahe selv ved sine Beregninger af Himmellegemernes Konstellationer havde sørget for, at der ydedes hans Værk al den Støtte, som Videnskaben var i Stand til at skaffe, – Solen var i sin Opgang og stod tilligemed Jupiter i Løvens Tegn, i gunstig Stilling til Regulus, og Maanen stod i Vandmandens Tegn og var i Nedgang, – saaledes ser vi, efter Tyge Brahes egne Meddelelser, at de gamle religiøse Cereemonier fra Byggehytterne ikke blev forsømt. Under højtidelige Bønner fra alle Tilstedeværende blev der stænket eller hældt forskellige Slags Vin ud paa Jorden, utvivlsomt under den gamle, fra de romerske Byggekorporationer arvede Formel:⁴⁴ *Funde merum genio!* (Udgyd ublandet Vin for Aanden!) Hvor Genien vel at mærke ikke skal opfattes som Stedets Skytsaand, men som Broderskabets Aand, den Aand i hvilken Hyttebrødrene havde opført deres skønne Katedraler, og i hvilken Brødrene stadig arbejdede paa sig selv som levende Stene i det usynlige Tempel.⁴⁵

Omtrent 100 Aar senere fandt der i København en anden højtidelig Grundstens-Nedlæggelse Sted. Herom læses der i Avisen⁴⁶ hvorledes Kronprinsen 1684 d. 26. Mai, da Grundstenen til Kvæsthuset – hvor vi nu finder det foren. Dampskibs-Selskabs Bygning – skulde lægges, tilligemed sin Broder Prins Christian og et stort Følge blev roet i Chalupper til Stedet. Fra Landingsstedet ved Stranden op til Byggepladsen var der bredet med rødt Klæde og et Regiment Mari-

neres stod opstillet som Æresvagt. Grundstenen, som var udhulet, blev ved Hjælp af en Kran anbragt paa Plads, hvorpaa Kronprinsen fyldte »to skønne og rare Glas« med rød Vin og med hvid Vin og satte dem ind i Stenens hule Rum. En Plade med latinsk Indskrift samt med et dansk Vers blev lagt over dette, og medens Kronprinsen med en Sølvmurske bredte et Lag Kalk over Pladen, afsang de forsamlede Murere til Cymblers og andre Instrumenters Lyd en tysk Sang. Saa blev der givet Salve af Marinerne og endelig sluttede Festen af med en Kanonsalut paa 9 Skud fra Admiralskibet ude paa Strømmen.

For en overfladisk Betragtning kunde dette maaske minde noget om Højtideligheden paa Uranienborg. Men det var i Virkeligheden noget helt andet. Var den første Ceremoni præget af Tro paa en højere Magt, saa var den sidste præget af Overtro, Tro paa fjendtlige, underjordiske Magter.

Det, der foregik her, var nemlig ikke nogen Indvielse af Bygningens Grundsten, en Indvielse, der i dobbelt Forstand gjorde den til Bygningens Hovedhjørneste. Det var et Offer, der bragtes de Underjordiske; man køber deres Gunst ved at bringe dem Gaver. Endnu er der en Mindelse om den gamle Tradition i de forskellige Slags Vin, men de udgydes ikke paa Stenen eller paa Jorden foran den som et Offer til Broderskabets Aand, men som en Gave til Stedets lyssky Aander.

Og dette er ikke enestaaende, selv om det ikke altid gik for sig med kongelig Bistand og under Pauker og Trompeters Lyd og afsluttedes med Kanonsalut. I vore Dage er der i Grunden af københavnske borgerlige Huse fremdraget Krukker og Skaale, omhyggeligt tildækkede, som ved Undersøgelse har vist sig at indeholde Rester af Spise- og Drikkevarer, som man inden Husets Opførelse har anbragt under dets Grund, som et Offer til de Magter man ikke saae, men frygtede saa meget mere. En gammel, nordisk Skik, som vi har haft og mulig endnu har en Mindelse om i Julegrøden, det aarlige Offer, der i Løndom blev sat op paa Loftet til Nissen.

Men et kan man være viss paa. »Grundslaget« har lydt saa vel ved Indvielsen af de borgerlige Huses Grundsten, som ved Uranien-

borgs og Kvæsthusets, de tre højtidelige Hammerslag paa Stenen, førte af Mesterens Haand i en bestemt, rituel Rytme, til Ære for den højeste Bygmester. — Og de har lydt som et Vidnesbyrd om, at det københavnske Murerlaug stadig vedkendte sig — ligesom Murer- og Stenhuggerlauget her endnu stadig vedkender sig — Valgsproget i sit Segl, der betegner dets om end fjerne Slægtskab med de gamle Byggebroderskaber:

WER GOTT VERTRAUT,
HAT WOL GEBAUT!

LAUGETS OLDERMÆND OG HOSSIDDERE

1623—1707

OLDERMÆND OG HOSSIDDERE

1623 ¹³ / ₃	Willum Poulsen.	Erik Hansen, Christoffer Fleck.
1625 ³¹ / ₁₂	Christoffer Caspersen.	Niels Jacobsen, Bertel Ziert.
1627 ⁸ / ₄	Christen Rasmussen.	Bertel Ziert, Simon Wulff.
1628 ¹⁵ / ₆	Bertel Ziert.	Simon Wulff, Anders Jensen.
1629 ¹⁹ / ₇	Anders Jensen.	Simon Wulff, Mads Pedersen.
1630 ⁴ / ₇	Simon Wulff.	Mads Pedersen, Hermann Tønnesen.
1631 ²⁶ / ₆	Mads Pedersen, Kragelund.	Lennert Barchmann, Isac Rasmussen.
1632 ¹⁵ / ₇	Lennert Barchmann.	Isac Rasmussen, Jørgen Schøffel.
1633	Isac Rasmussen.	Jørgen Schøffel, David Davidsen.
1634 ²² / ₆ – 1640 ¹⁴ / ₂	Jørgen Thimian.	David Davidsen og for Svendene: Rasmus Nielsen.
1640 ¹⁴ / ₂	Rasmus Nielsen, Mandrup.	David Davidsen, Anders Behm.
1641 ¹ / ₃	David Davidsen.	Anders Behm, Jacob Pedersen.
1643 ⁷ / ₃	Anders Behm.	Jørgen Thimian, Jacob Pedersen.
1645 ²⁴ / ₂	Jacob Pedersen.	Anders Frech, Niels Sørensen.
1647 ²² / ₁₂	Anders Frech.	Niels Sørensen, Mads Fleck.
1650 ⁸ / ₁	Niels Sørensen.	Mads Fleck, Jens Madsen.
1652 ¹ / ₃	Mads Fleck.	Jens Madsen, Simon Løve.
1654 ²³ / ₂	Jens Madsen.	Casper Annemøller, Simon Nielsen.
1656 ¹⁸ / ₂	Casper Annemøller.	Isac Rasmussen, Svend Nielsen.
1658 ²⁴ / ₃	Isac Rasmussen (til sin Død 13. August 1658).	Simon Nielsen, Ebbe Pedersen.
(1658 ⁹ / ₈	forv. Anders Frech Oldersmandsembedet.)	
1659 ⁹ / ₂	Simon Nielsen.	Ebbe Pedersen, Hans Nielsen.
1661 ²⁵ / ₂	Jens Madsen.	Hans Jensen, Casper Annemøller.
1663 ² / ₃	Hans Jensen.	Casper Annemøller, Søren Thøgersen.
1664 ²² / ₂	Casper Annemøller.	Knud Jensen, Gregers Lauritsen.
1665 ⁶ / ₂	Knud Jensen.	Gregers Lauritsen, Oluf Hansen.

1666 ²⁶ / ₂	Gregers Lauritsen.	Oluf Hansen, Peder Rasmussen.
1667 ¹⁸ / ₂	Oluf Hansen.	Peder Rasmussen, Christoffer Teucher.
1668 ³ / ₂	Peder Rasmussen.	Christoffer Teucher, Jakob Olufsen.
1669 ²² / ₂	Christoffer Teucher.	Jacob Oelsen, Hans Friederich (!)
1670 ¹⁴ / ₂	Jacob Olufsen.	Hans Friederich (!), Claus Hess.
1671 ⁶ / ₃	Hans Friederich Fischer.	Claus Hess, Mathias Sørensen
1672 ²⁰ / ₂ *	Claus Hess.	Mathias Sørensen, Casper Annemøller.
1674 ¹³ / ₂ **	efter sal. Claus Hess' dødelige Afgang og tvende Aars Regnskabers Forhør blev igen ordineret: Mathias Sørensen.	
1675 ¹⁵ / ₂ **	Gregers Lauritsen.	Gregers Lauritsen, Niels Olufsen.
1676 ⁷ / ₂ **	Niels Olufsen »og som han kort efter ved Døden afgik, antog sig hans Broder, Jacob Olufsen, frivilligt Oldermændsskabet.«	
1677 ²⁶ / ₂ **	Søren Olufsen.	Søren Olufsen, Christoffer Teucher.
1678 ¹² / ₂ **	Christoffer Teucher.	Christoffer Teucher, Gunner Børgesen.
1679 ⁸ / ₃ **	Gunner Børgesen.	Gunner Børgesen, Niels Engelsen. Niels Engelsen, Jens Andersen.

* Fastelavns Tirsdag. ** Fastelavn.

For de efterfølgende er ingen Tid for Ansættelse anført, lige saa lidt som nogen Hossidder.

1680	Niels Engelsen.	1698-1700	Niels Jakobsen.
1681	Jens Andersen.	1702	Hans Olsen.
1682-83	Hans Friederich Fischer.	1704	Hans Wiedewelt.
1685	Thor Jensen.	1706	Anders Broch.
1688-90	Peder Mortensen Frich.	1706-07	Niels Signedsen.
1693-96	Ole Olsen Kyese.		

(Oldermændene efter 1707 findes i C. Nyrop: Københavns Murer- og Stenhuggerlaug, S. 413.)

LAUGSMESTRENE OG DERES LÆREDRENGE

1623—1707

Alle Meddelelser om Laugsforhold er hentede fra Laugsprotokollerne I, II o. IV, hvor Mestrene vil findes opført efter Tidsfølge eller i Navneregistret (efter Fornavn). Oplysninger om Udførelsen af Arbejder o. a., hvor ikke en særlig Henvisning er anført (se Kildeangivelser), skyldes Rentemesterregnskaber (i Rigsarkivet), hvis Regnskabsaar begynder m. Philippi-Jacobi Dag, d. e. 1. Mai. Københavns Diplomatorium er forkortet til K. D.

POULSEN, WILLEM [WILLUM] Murmester og Indvaaner i København. 1623 d. 13. Marts blev han af Borgmestre og Raad tilforordnet Oldermænd i Lauget, men lod sig først indtegne som Mester 1624 d. 21. November. Gik af som Oldermænd 1625 d. 31. December.

*Willum
Poulsen
Engelsgade*

ARBEJDER: 1618 d. 24. Marts skriver Christian IV. i sin Dagbog,¹ at han fortingede med Willum Murmester om en Forhøjelse af Taarnet paa Jærmers Skanse paa 10 Alen, hvorfor der — efterhaanden som Arbejdet skred frem — skulde udbetales ham 200 Dal. Rest af denne Sum blev ham betalt 1618 d. 7. December, og dertil 80 Dal. for at forhøje Taarnet endnu 1 Alen. For en hvælvet Gang at mure gennem Volden ind til Taarnets nederste Del skulde han endnu have 250 Dal. Disse Forhøjelser var en Nødvendighed, paa Grund af Jordvoldens Forhøjelse, for at lade den øverste Del af Taarnet fri. Denne brugtes som Fangerum, medens den nederste Del benyttedes til Krudtkammer, til hvilket den hvælvede Gang, der var færdig i Juni 1619, førte ind. Af denne hvælvede Gangs Murværk (se S. 27) er endnu en Stump at se nærmest Taarnet. 1620 d. 11. Marts sluttede Christian IV. Akkord med Willum Poulsen om Bebyggelsen af en ny Gade i København. Aaret iforvejen havde Kongen afkøbt Eske Brock den ham tilhørende Gaard i Kødmandergade, som denne i sin Tid havde købt af Birgitte Gøes Arvinger. Da Gaarden strakte sig helt ud til Pilestræde, passede den Kongen særlig godt, eftersom han agtede at anlægge en ny Gade her. Det var dog ikke af Hensyn til Byens Borgere, men for at skaffe Boliger til nogle Silkevævere, han havde indkaldt fra Bøhmen for at ophjælpe den hjemlige Industri.

Kontrakten for Silkegades Bebyggelse lyder som følger:

»Christian IV. giørre alle witterligt, at wii naadigst haffuer ladet fortinge med neruerendis Willumb Powelssen, indwohner vdi wor kiøbsted Kiøbenhaffn, at hand schal aff grund opmure och forferdige den wor pladtz, som wii fra Kiøbmagergaden och vd till Pillestrede haffuer ladet igennem bryde, och schal forskrefne pladtz opbygges med 28 wohninger, 14 paa

huer side aff gaden, och mue paa huer side langs med gaden, som schal gaa igennem forskrefne pladtz fra Kiøbmaggersgade vd till Pillestrede, schal were halffandet hunder alen langh, j $\frac{1}{2}$ steen tyck, skillerrummene j steen tyck, brandtmurene emellem forskrefne wohninger j steen tyck, och schal muren fra grunden op till tagget were 13 alln høy och gaufflen 10 aln høy, de vnderste stuer, kammer och werelsser 6 aln, de offuerste $5\frac{1}{2}$ alln vnder lofftet, och vdi forskrefne vohninger were thow och tre due skorsteene, sextan vdi huer lengde och paa huer side aff gaden, och schal huer aff forskrefne wohninger were 10 aln i firekanten vndtagen de 4 wohninger, ehn paa huer ende aff huer lengde aff gaden, som schulle were 15 aln, och schal gaden langs igennem forskrefne wohninger were 12 aln bred. Schal hand och siellff paa sin egen omkostningh graffue kelderne vnder forskrefne wohninger, som schulle were 2 aln dybe vdi jorden och 2 aln offuer jorden, dissligeste legge grundwollen, gulffuene, saa wel offuen j hussene som j kiellderne, lege och schiellne taggit, och allt huis muhrscheden wedkommer forsuarligen, effter de tuende affridtzer paa grunden saa well som bygningen j sig siellff, Hanss van Steenwinckel, tillsiundtzmand offuer wohre bygninger, stillet haffuer, som aff forskrefne Willumb Powellsen vnderschreffne ehre, huilcket forskrefne arbejde inden S. Mortenss dagh førstkommendiss schal were, saa wit murscheden wedkommer, fuldferdigh gjortt. Och wille wi for same forskrefne arbejde lade giffue hannom for huer siide aff gaden, som schal were 150 alln langh och bygt efftersom forskreffuit staar, 1600 dlr. courant, huillcke hannom effter haanden och efftersom arbejde gaar for sigh schal giffuiss och fornøyess.«

Haffniæ, 11. martij anno 1620.²

1620 i Mai arbejder Mester Willum paa den store Gaard, som Kongen nylic havde købt af Knud Gyldenstjerne til Bolig for sin ældste Søn, den 10aarige Christian Ulrik Gyldenløve. Den laa paa Nytorv paa det nuv. Domhus' Grund og har sikkert været en statelig Bygning, eftersom den af et Øjenvidne skildres som bygget »efter gammel Façon og efter den gamle, gotiske Art og Smag i Lighed med Børsen, men dog kun paa een Etages Højde.«³

Samtidig genopfører han en nedfalden Hvælving i Vesterport. Opsatte Aaret efter den saakaldte »Kærlingebrønd« – der var skredet sammen – den ansaa for en af Byens bedste Brønde og har givet Brøndstræde Navn; næste Aar opsatte han en anden Brønd i Silkegade. I Juni 1623 faar Willum Poulsen overdraget et Arbejde, der knytter hans Navn til et trist Minde, idet han bliver sendt til Hven for at paabegynde Nedbrydningen af »det gamle Slot Oranieborg«, hvis hidtil saa gaadefulde Forsvinden først her faar sin Forklaring.

Anno i 1623. Den 13. Martij. Lff. Mester ¹Willum Poulsen ¹Oldermand
 Mester i Laugesp. og Laug. Lff. Mester ²Willum Poulsen
 Mester i Laugesp. og Laug. Lff. Mester ³Willum Poulsen
 Mester i Laugesp. og Laug. Lff. Mester ⁴Willum Poulsen
 Mester i Laugesp. og Laug. Lff. Mester ⁵Willum Poulsen
 Mester i Laugesp. og Laug. Lff. Mester ⁶Willum Poulsen
 Mester i Laugesp. og Laug. Lff. Mester ⁷Willum Poulsen
 Mester i Laugesp. og Laug. Lff. Mester ⁸Willum Poulsen
 Mester i Laugesp. og Laug. Lff. Mester ⁹Willum Poulsen
 Mester i Laugesp. og Laug. Lff. Mester ¹⁰Willum Poulsen

Samme Dag Lode den: M. Willum Poulsen sig Antagne
 i Laug. Lff. Mester i Laugesp. og Laug. Lff. Mester i Laugesp. og Laug.
 Lff. Mester i Laugesp. og Laug. Lff. Mester i Laugesp. og Laug.
 Lff. Mester i Laugesp. og Laug. Lff. Mester i Laugesp. og Laug.
 Lff. Mester i Laugesp. og Laug. Lff. Mester i Laugesp. og Laug.
 Lff. Mester i Laugesp. og Laug. Lff. Mester i Laugesp. og Laug.

Anno i 1625 Den 31 Decembr, Bionde Oldermanden
 Willum Poulsen Richtig Regnskabs Laugesp. og Laug.
 Lff. Mester i Laugesp. og Laug. Lff. Mester i Laugesp. og Laug.

Anno i 1624 den 21 November, Lff. Mester
 Willum Poulsen Luff. Mester i Laugesp. og Laug.
 Lff. Mester i Laugesp. og Laug. Lff. Mester i Laugesp. og Laug.
 Lff. Mester i Laugesp. og Laug. Lff. Mester i Laugesp. og Laug.
 Lff. Mester i Laugesp. og Laug. Lff. Mester i Laugesp. og Laug.

1. Gengivelse af Blad 1 i Laugsprotokol I med Willum Poulsens Ansættelse som Oldermand den 13. Marts 1623.
2. Den urigtige Antegnelse af ham som Mester i Laug et samme Dag.
3. Anerkendelse af hans Regnskabsaflæggelse som Oldermand den 31. December 1625.
4. Den rigtige Opførelse (se S. 70) af hans Mesteroptagelse den 21. November 1624 paa Blad 19 i Laugsp. II.

Der skulde nemlig opføres et Hus paa Kongens Ladegaard her paa Øen, — hvilket Arbejde ogsaa blev overdraget ham — og hvortil Stenene skulde bruges. Han var færdig med dette Stykke Arbejde i Oktober 1625, og da han saaledes har været borte fra København det meste af Aaret, er det forklarligt, at der i dette Aar ikke blev afholdt noget Laugsmøde. — I Juni 1626, efter Morten Wigendts Død, fuldender han Bygningen af det af denne paabegyndte store Kornhus ved Køge. Aaret efter sætter han et lille Bindingsværks Hus op til Portneren ved Christianshavns Port samt arbejder paa Walckendorffs gamle Gaard, senere Ostindisk Kompagnis Hus, der fra 1602—20 gjorde Tjeneste som Kgl. Majestæts Gæstegaard ved Stranden (nu Gl. Strand Nr. 44—48), hvor »Lauris Marschalck, tysk Kansler, skal have sin Værelse«. — I Januar 1630 bryder han den gamle Badstue i Kongens Have ned og begynder senere paa Aaret Opførelsen af den store Bro ved Engelholm i Skaane. Arbejder i Foraaret 1632 og senere paa Baadsmændenes Sygehus, der laa paa Gammel-mønt, omtr. paa Grunden Syd for Hjørnedet mellem denne Gade og Christian IX.s Gade. I Juni 1634 sendes han til Christianspris for at udføre noget Murerarbejde der. Og her fik han at mærke, at Christian IV. kunde være en striks Herre at arbejde for. Under 1635 d. 2. Januar skriver Kongen i sin Dagbog,⁴ at han gav »den Murmester til Christianspris 140 Dal. til hans Folk«. Det maa betragtes som en Nytaarsgave, og Summen viser, at Willum Murmester maa have haft en anselig Arbejdsstyrke under sig. Men et halvt Aar senere har Piben en anden Lyd:

»I skall for Eder laade kalde en Murmeister ued Naffn willem, Som heer Sammestedtz arbeiidid haffuer, Och hannem formelde, at Eptherdi hand ganske ylde haffuer skiildt siig ued siit arbeiiide heer, Om hand ued middell till att contentere mig derfor, Som Ieg dog er uyss paa, at hand inted kan. Huorfor hand skall foruaaris udi ded Blaa torn, indtil gud uyll, Ieg kommer tilstede ygen.«

Aff *Christianspriis* den 21. Iulij Anno 1635.

Christian.

Udskrift: Rentemeisterne tiill hande.

Af et følgende Brev, dat. Glykstad 24. Juli s. A., faar man ikke det Indtryk, at Kongen med Rette kan lade sin Vrede gaa ud over Murmesteren. Det synes nemlig ikke, at det er selve Murarbejdet, han er utilfreds med; det hele Arbejde gaar ham for langsomt. »Skal det Værk gøres færdigt med de Kompaner, der nu er, da vil (d. e. da maa) der tre Gange saa mange til. Faar de ringe Dagløn, saa gør de ogsaa kun lidet derfor. Imens at Værket intet var saa højt, da syntes det, at de gjorde meget, men nu de faar baade højere og længere at løbe, saa forslaar det ikke noget«. Men det er jo ganske naturligt. Jo højere

Murværket vokser i Vejret, desto længere faar Haandlangerne — Pligtskarlene som de hed — at gaa med deres Dragt, og der maa flere til for at holde Mureren stadig forsynet. Det er ganske det samme med Hestene. »De har nu paa 2 Aars Tid kørt mig for mange 100 Daler Heste til Skamme«! udbryder han, men føjer samtidig en Oplysning til, der aabenbarer, at det, han egentlig er gal i Hovedet over, da han kommer til Christianspris, — og Brevet er skrevet straks efter hans Ankomst. — er at se, at Arbejdet ikke er nær saa langt fremskredet, som han havde ventet. »Thi Stenene er nu mere end to Gange saa langt borte som før«, — ja, saa er det jo intet Under, at der skal længere Tid eller flere Heste til. Og saa var Mester Willum borte, og de Fraværende har altid Uret. Om han virkelig kom i Taarnet, vides ikke. Men længe har han ikke siddet der, og Kongens Gunst mistede han ikke, thi faa Maaneder senere sendte han ham selv ud i Arbejde paa Frederiksborg.

Willum Poulsen synes at have staaet i Lære hos Morten Sørensen Køge (s. d.), som hvis Tjener han nævnes i 1608.

LÆREDRENGE: 1623 d. 15. Juli Poul Pedersen f. i Odense. Forl.: Christen Rasmussen og Anders Behm, Murmestre. Udlært.

1632 d. 3. April Jens Rasmussen f. ? Forl.: Mads Pedersen og Christoffer Caspersen. Murmestre. I Margen er tilføjet: »D. 17. Juni har Christoffer Caspersen opsagt sin Borgen for Jens Rasmussen«, og samtidig er Posten overstreget.

1636 d. 1. Marts Niels Andersen f. i Aalborg. Forl.: Christen Rasmussen og Anders Jensen, Murmestre. Udlært.

1639 d. 20. Juni Christen Andersen f. i Kolding. Forl.: Christen Rasmussen og Niels Sørensen, Murmestre. Udlært.

1640 d. 4. December Anders Mortensen f. i København. Forl.: Anders Jensen og Niels Sørensen, Murmestre. Udlært.

1643 d. 6. August Rasmus Madsen f. i Stillinge. Forl.: Baltzer Strell og Ebbe Pedersen, Murmestre. Mester Willum Poulsen er Overforlover. Udlært.

WIGENDT [WIGIENNDT, WEICHANT, WEICHNIT, WEICHART] MORTEN, 1623 d. 24. Marts Mester. Uagtet denne Mand blev ansat 1619 d. 27. September som Kongens Bygmester, kaldes han dog i Rentemesterregnsk. Murmester indtil 1621 d. 14. Juli. Og endnu af Kongen selv i Brev af 1620 d. 13. April:

»..... Naar Steen och kalck ankommer, skall di skorsten görres y ted Nybryggerss ferdig, ephter som ieg haffuer uist ted Morten Murmeister«.

Det er altsaa Christian IV.s store Bryghus Morten Wigendt har arbejdet paa.

ARBEJDER: I Maj 1620 havde Kongen sluttet Kontrakt med M. W., »at hand paa hans egen Bekostning saa och med hans eigne Suende og folck skall aff grunden opmure dend nye børs ued den nye Amagerbro her for slottet, med fundament at legge, och det med alsomstørste fliid at fuldferdiggøre, saa vidt Murscheden udkræffuer effter dend skabelon och opritsning hannem paa kgl. Maje-

ståets veigne offuerantuordet er; hvorfor kgl. Majestæt naadigst haffuer loffuet og tilsagt hannem 2600 Rdl. Kurant, effterhaanden som arbeidet fanger Fremgang till efter hans Contractes formelding, huoraff een gienpart her hoes findis indlagt og offuergivet, hues leilighed deraff wiidere kan forfaris«. Denne Kontrakt findes desværre ikke. Det var et Arbejde, der i Begyndelsen voldte Mester Morten stort Besvær. I Oktober 1620 brød Vandet udefra gennem Dæmningen og ødelagde Murværket, saa dette maatte gøres om. Men Aaret efter var han kommet over Jorden med sit Arbejde, og i 1623 var Bygningen under Tag. M.W. havde dog endnu nok at gøre det følgende Aar med at opmure de pyntelige Kviste. I 1624 opmurer han »den lange Mur« for Enden af Børsen. Medens han arbejder her, var han iøvrigt ogsaa beskæftiget med Opførelsen af den store Kam eller Dæmning i Graven ved Nørreport. 1624 byggede han Amagerport paa Christianshavn og 3 Piller i Graven til Broen over denne. 1625 lægger han Grund til »det store Kornhus« ved Køge og faar rejst det meste af Murene, men da han dør 1625 d. 4. Juni, fuldendtes Arbejdet af Simon Wulff og Willum Poulsen.

Han boede som saa mange andre af Kongens Haandværkere i Lille Kongensgade, hvor han fik Skøde 1625 d. 16. Februar paa »en Bod og Vaaning« paa Nordsiden af Gaden.

1630 d. 15. Juni blev der givet Lisabeth Abrahamsdatter, afg. Morten Weichent hans Efterleverske, Restbetaling for hans Arbejde paa det store Kornhus ved Køge.

LÆREDRENG: 1625 d. 11. Juli Michel Gutwardt, f. i Røbald i Pommern. Forl.: Christoffer Flech og Christopher Caspersen.

FLECK, CHRISTOPHER, Mester 1623 d. 24. Marts og den ene af de to første Hossiddere.

ARBEJDER: 1621–22 har han Arbejde paa den store nye Ladegaard, og bygger Bleghuset her uden for Byen. Han bor 1620 paa Østergade og betaler i Jordskyld af 3 Boder omkring hans Hus 28 Sk. og i 1633 1½ Mk. — Ingen Læredreng.

JACOBSEN, NIELS, Mester 1623 d. 24. Marts. Hossidder u. Christoffer Caspersen (1625).

ARBEJDER: 1609 d. 16. Juli er der paa Kongens Vegne af Breide Rantzau blevet fortinget med N. J. Murmester, at »han skal opmure udi et Hus i Kongens Have, som Apotekeren skal have sin Værelse udi, tvende Skorstene samt saa mange Skillerum og Gavle, der skal være, for 24. Dal«. Apotekerens eller Destillererens Hus laa paa den nuv. Garderkasernes Grund oppe ved Hjørnet af Gotersgade og Østervoldgade. — 1610–13 arbejder han paa det »store Lyst-

hus« — nu Rosenborg — i Haven og paa de mange andre Bygninger dær; paa »Gethuset« d. v. s. Støberiet paa Mønten; paa Kammen (den murede Dæmning) i Graven ved Østerport (paa hvilken langt senere en af Pavillonerne paa det kgl. Teater stod) og paa »Garkøkkenet« d. v. s. Spisehuset paa Amagertorv (mellem Østergade og St. Kirkestræde), der senere fik Navnet »Store Lækkerbidsken«. 1618 lægger han Grunden, »cementerer Fundamentet« til den Skanse ved Lønporten, nemlig Bastionen omtr. ud for Landemærket. Paa dennes nordlige Flanke var der gennem Volden muret en hvælvet Gang eller Vej — en Løngang — der førte ud til en Bro, som førte over Graven til Kongens Have. Det var Christan IV.s sædvanlige Vej ud til Rosenborg. — Ingen Læredrenge.

KULL, HANS, Mester 1623 d. 24. Marts. Findes ikke senere nævnt i Laugets Protokoller, lige saa lidt som hans Navn er truffet andetsteds.

SIMONSEN, SIMON, VON BRESLAU, Mester 1623 d. 24. Marts.

ARBEJDER: 1612 i April sendes han med 11 andre Murere fra København og 25 fra Provinserne til Arbejde paa Kalmar Slot. I Juli s. A. til 1614 arbejder han paa Rosenborg. 1615 paa Tøjhuset, hvor han ved Kontrakt af 11. Maj har paataget sig »paa egen Bekostning og med sine egne Folk at dønnike den sønder Side af det nye Tøjhus og Gavlen mod Amagerland med Kalk og udstryge det i Tavler ligesom huggen Sten« for 200 Dal. S. A. arbejder han paa Stalden bag Tøjhuset; sætter 1617 Destilleerovne op i Kongens Have og Aaret efter 11 smaa Stenporte af gullandsk Sandsten sammesteds som Havedekoration. 1619 arbejder han i Kgl. Majestæts Gaard ved Stranden, som var lejet ud til Gert Frølich (ved Siden af Gæstegaarden [se S. 214]) og slutter 1619 d. 29. November Kontrakt om at opmure 10 Piller i Graven under Broen foran Vesterport. — Ingen Læredrenge.

NEEDTSCHÉ [NITSCHÉ, NITZE, NISK] MORTEN. Mester 1623 d. 25. Marts.

ARBEJDER: Han nævnes første Gang 1608 i Kongens Arbejde. 1610 arbejder han paa »den nye Kirke, Kgl. Majst. af Grunden lader opmure ved Mønten her udi København«, nemlig den af Christian IV. paatænkte, men snart opgivne Anna Kirke paa Sydsiden af Gml. Mønt mellem Vognmagergade og Pilestræde. 1612—14 arbejder han paa »det Hus, Kgl. Majst. lader opmure til det store Lysthus i Haven«, d. v. s. den nordlige Halvdel af Rosenborg, der er føjet til som en Forlængelse af den først opførte sydlige Halvdel, samt »paa den Mur, Kgl. Majst. lader opmure til det store Lysthus i Haven«, d. v. s. den Skal- eller Forstærkningsmur, Christian IV. lod mure op til Ydermuren af denne sydlige Halvdel, da han satte en Etage paa endnu.⁵ 1614 arbejder han paa Muren om Rundelen, d. e. det underste Stokværk af Christian IV.s store

Bryggers, bag Tøjhuset. 1619 arbejder han paa Lysthusene i Kongens Have. 1620–22 arbejder han paa det gamle Bryggers paa Københavns Slot. — Ingen Læredrenge.

WULFF, SIMON, Mester 1623 d. 25. Marts. Hossidder 1627–1629. Oldermann 1630 d. 4. Juli, antagelig til 1631 d. 26. Juni. Død inden 1632 d. 17. Juni (se Lennert Barchmann). Han boede vist i Vingaardsstræde, hvor »Simon Wulff Stenhuggers Enke« bor 1645 og betaler 1 Ort i Hovedskat.⁶ Huset laa sandsynligvis paa Hjørnet af Smedegangen, der dengang hed Murmestergangen.

ARBEJDER: 1622–24 paa Abrahamstrup, nu Jægerspris. 1626 efter Morten Wigandts Død paa det store Kornhus ved Køge.

LÆREDRENGE: 1626 d. 24. Juni Jacob Kiøn f. ? — Øverste Borgen er Simon Wulff. Forl.: Mestrene Bertel Ziert og Hans Wulff.

1631 d. 17. April Oluf Nielsen. Forl.: Rasmus Jensen, Bager, og Simon Danielsen, Simmelbager. Har bægge udlært.

RASMUSSEN RANDERS, CHRISTEN, Mester 1625 d. 25. Marts. Oldermann 1627 d. 8. April–1628 d. 15. Juni.

ARBEJDER: 1611, April, sendes han med 11 Murmestre i Arbejde paa Kalmar Slot. 1613, Maj, sendes han med 7 Murmestre i Arbejde paa Frederiksborg. — Ingen Læredrenge.

PEDERSEN KRAGELUND, MAD, Mester 1623 d. 25. Marts. Hossidder 1629–1631. Oldermann 1631 d. 22. Juni–1632 d. 15. Juli.

ARBEJDER: 1613 paa en Badstue og en Kælderhals i Helliggeistes Tugthus. 1614–15 paa det store Taarn paa Lysthuset (Rosenborg). 1616 paa Vandkunsten (d. e. Vandledningen), »som Vandet haver sit Løb over til den nye Jærnmølle bag Slottet«. Denne Jærnmølle blev altsaa drevet ved Vandkraft, der var ført over Havnen i en muret Ledning paa Løngangen. 1622 paa Taget paa Kaninhuset ved Lyngby. — Ingen Læredrenge.

ZIERDT [SIERDT] BERTEL, Mester 1623 d. 25. Marts. Hossidder 1625–27. Oldermann 1628 d. 15. Juni–1629 d. 19. Juli. Død 1635 kort før d. 19. April.

ARBEJDER: 1619 Vandhvælvingen fra Graven foran Østervold (d. e. fra nuv. Hjørne af Gotersgade og Østervoldgade) til Rosenborg Slotsgrav, der saaledes fik Tilførsel fra Stadsgraven. Hvælvingen ligger endnu under Exercerpladsen. 1620, 162 Al. Mur under den nye Vandkunst (d. e. Vandtaarnet) uden for Rosenborg i nuværende Østervoldgade.

LÆREDRENG: 1626 d. 1. Oktober Casper Jacobsen f. ? Borgen Albert Federmand, Snedker, og Claus Jacobsen, Hustømmermand. »Løsborgen« er Murmestrene Hermann Thønnesen og David Davidsen. Har udlært.

RASMUSSEN PREST, JENS, Mester 1623 d. 20. Marts. Død inden 1635 d. 19. April.

ARBEJDER: 1619 paa Kgl. Majst.s to nye Vaaninger i St. Clemensstræde. Bor 1645 i Lille St. Clemensstræde og betaler i Hovedskat for sig, Hustru og Margrethe Nielsdatter $\frac{1}{2}$ Dal. 1 Ort.⁶

LÆREDRENG: 1634 d. 15. Juni Christen Ibsen f. i Østerby, Skaane, »hans Forlovere efter Brevs Indhold i Laden indlagt«. Efter Jens Rasmussens Død har Lennert Barchmann 1635 d. 19. April taget Drengen i Lære. Udlært.

THØNNESEN, HERMAN, fra Amsterdam, Mester 1623 d. 6. April. Død kort før 1632 d. 17. Juni.

ARBEJDER: Bygger 1619 af Klinker i Cement en Kam i Graven uden for Vesterport. 1620—21 opmurer han 7 Skorstene i det store Lysthus i Haven. 1622 en Vandkunst (Vandtaarn eller -ledning) ved Kgl. Majst.s Have; 1623 den svære Mur, som staar endnu, omkring Rosenborg mod Sydost, Sydvest og Nordvest. 1625 Pillerne under Grønnebro fra Slotsholmen til Kongens Have. 1627 faar han Ordre til at rejse til Hald ved Viborg »dær nogen Kgl. Majst.s Bygning at bese«. 1630 opmurer han en Bro inden for Holmens Laage og 1631 opfører han Murværket til »Brønden« d. e. Springvandet paa Frederiksborg

LÆREDRENGE: 1625 d. 7. Juni Hans Zabell f. i Güstrow i Mecklenborg. Forl.: Murmestrene David Davidsen og Simon Sleszer. Udlært.

1626 d. 1. Oktober Hans Hind f. ? — Forl.: Murmestrene Bertel Ziert og Simon Wulff.

1629 d. 9. August Jacob Mederou f. i Stralsund. Forl.: Murmestrene Simon Wulff og Jørgen Ham. Udlært.

1630 d. 1. August Michael Wendigh von Grassel f. ? — Forl.: Murmestrene Jørgen Ham og Jørgen Schøffel. Efter Mester Hermanns Død blev Drengen 1632 d. 17. Juni sat i Lære hos Anders Behm »paa et Aars Tid. Og naar hans Tid er forbi, da selv at gøre sin Lærekost, som det sig bør, og da haver den sal. Mands (neml. Hermann Thønnesens) Efterleverske hannem til hans Lærekost bevilget Penge 8 slet Daler«. Udlært.

DAVIDSEN, DAVID, Mester 1623 d. 6. April. Hossidder 1633—1640. Oldermann 1641 d. 1. Marts—1643 d. 7. Marts. David Davidsen bor 1645 med Hustru og 1 Tjenestepige i Hans Nichelsens Boder uden for Øster Port og betaler i Hovedskat $\frac{1}{2}$ Dal. 1 Ort.⁶

ARBEJDER: 1633 d. 21. Marts har D. D. »opmuret den nye Bro her for Slottet«, neml. Holmens Bro, sandsynligvis i Anledning af den udvalgte Konges Bryllup det følgende Aar. 1636—38 arbejder han paa de nye Bryggers, hvor han bl. a. sætter Skorstene og Hvælvinger op. 1637 d. 20. April skriver Christian IV. i Brev til Rentemestrene, at, da han er misfornøjet med Arbejdet paa de Baadsmansboder, som Borgerskabet havde paataget sig at opføre, skal de kalde Murmestrene David Davidsen, Jørgen Schøffel, Rasmus Niel-

sen, Claus Wilcke og Isac Rasmussen for sig (se foran S. 52) og lade dem tage Syn paa Husene.

LÆREDRENGE: 1628 d. 24. August Lauris Hansen f. i Nørre Huiliding i Skaane. Forl.: Mureremestrene Christen Rasmussen og Willum Poulsen. »Og gav forn^{te} M. David til Lauget 1 Dal. og forn^{te} hans antagne Dreng 1 Dal., deraf den ene Daler straks i Brødrenes Nær-værelse fordrucken, den anden i Laden indlagt«. Udlært.

1637 d. 2. Juli Jacob Olsen f. her i København. Forl.: Hans egen Far Oluf Ibsen og Jørgen Hansen, Tømmermand. Udlært.

1638 d. 25. Februar Peder Philipsen. Forl.: Mester David Davidsen. Udlært.

1639 d. 25. April Casper Annemøller. Forl.: »Hans kære Broder, fornem og kunstrig Mand, Hans Annemøller, Kgl. Majst.s Bygmester«, og Murmester Jørgen Thimian.

1641 d. 9. Maj Peder Thollesen f. i Falckenberg. Forl.: Isac Rasmussen og Jørgen Thimian, begge Murmestre.

WULFF, HANS, Mester 1623 d. 6. April.

ARBEJDER: 1613 og 1614 paa den murede Dæmning (d. e. Kammen) i Graven ved Østerport. — Ingen Læredrenge.

JENSEN, ANDERS, Mester 1623 d. 6. April. 1627 d. 8. April »blev Anders Jensen udkaaret at være Oldermænd for Murmestersvendene«. Hossidder 1628. Oldermænd 1629 d. 19. Juli—1630 d. 4. Juli.

ARBEJDER: 1614 paa »Runddelen ved den gamle Skanse bag Tøjhuset«. 1633 opfører han en »Grundmur paa Skarnholmen mellem Kancelliet og Højbro«, mulig det samme Arbejde, som han 1635 d. 31. December faar 122 Rdl. 6 Sk. for. Muren var 837 Alen lang, og han fik 14 Sk. pr. Alen. 1636 brød han en Hvælving ned fra Slotspladsen og ud i Byens Havn og opførte den paa ny. Denne Afløbskanals Munding ses endnu et lille Stykke Øst for Holmens Bro. 1641 arbejder han paa Rosenborg og 1642 i det store Bryggers.

LÆREDRENGE: 1625 d. 19. April Albret Jacobsen »f. til Lante Lyckow«. Forl.: Mester Willum Poulsen og Rasmus Berntzen. Er død.

1632 d. 15. Juli Jens Jensen f. ved Randers. Forl.: Mester Willum Poulsen og Isack Rasmussen. Han lover efter udholdet (!) Læretid at bekoste sin Skænk og Lærebrev. (Overstreget.)

1635 d. 19. April Hans Olsen f. i Ullerup v. Kolding. Forl.: Willum Poulsen og Christen Rasmussen, Murmestre. Udlært.

1639 d. 25. April Mads Poulsen f. i Hjørring. Forl.: Jørgen Reiniche og Hans Pedersen. Udlært. 1656 d. 4. April bekom Mads Poulsen sit Lærebrev.

1641 d. 4. Juli Oluf Lauritsen f. i Sintorf i Liimgen Sogn i Halland. Forl.: Laurits Therkel-sen og Niels Sørensen; har udlært, men ikke gjort sin Forskænkning.

SALZBORG, HANS, Mester 1623 d. 6. April. — Ingen Læredrenge.

WILCKE [WELCHE, WILLECKEN] CLAUS, Mester 1624 d. 8. August. Død inden 1639 d. 21. Februar.

ARBEJDER: 1622 paa Ibstrup (nu Jægersborg), 1624 paa det gamle Kancelli og paa Kongens Gæstegaard v. Stranden. 1633 i den »nye Havn«, d. e. Gallejhavnen ved Provianthuset. 1635—37 paa Københavns Slot, den store nye Ladegaard, i Børnehuset (Sygehuset, Badstuen, Hemmelig-Gemakket, nedbryder den store Mur i Gaarden) og Fangehuset paa Bremerholm. 1637 Synsmand paa Husene i Nyboder (se David Davidsen). 1637 udfører adskilligt Murarbejde, gammelt og nyt, paa Ildsteder i Kongens Skibe og i Tjærehuset. Reparerer Tagene paa Kgl. Majst.s Stald, paa Kurfyrstens Stald, paa den lange Stald, paa Hs. fyrstelige Naade Prinsens Stald og paa det hemmelige Gemak ved Amagerbro, d. e. Knippelsbro. Arbejder paa den store Lade ved Ibstrup og paa det Dyrehus ved Skovshoved. 1638 d. 21. Februar faar hans Enke Boel (Bodil) delvis Afbetaling paa hendes Mands Tilgodehavende; sidste Rest heraf 498½ Rdl. 1 Ort 1 Sk. betales hende 1639 d. 9. November.

Claus Wilche havde i Sommeren 1635 Hertug Hans Christians Tjener med 2 Heste i Herberg i 3 Uger og fik derfor 8 Rdl.

LÆREDRENGE: 1631 d. 1. Juli Mads Olsen f. ? — Forl.: Peder Henriksen og Jørgen Ravn. »Samme Dag har Claus Wilche anlovet for denne (sin) første Dreng, at han til næstkommende St. Hansdag vil give til Lauget 5 Rdl. og derhos vil affordre af samme Drengs Forlovere hans »Boskænk«, og dersom de den betaler, skal Claus Wilche være sine 5 Rdl. igen af Lauget følgagtig.«

1635 d. 19. April Svend Andersen f. i Frovad i Varberg Len. Forl.: Mester Jørgen Hamb og Mester Isac Rasmussen. »Og anlovede samme Dreng til næstkommende St. Hans at ville skaffe sit Bevis i Lauget, at han er født af ærlige Ægteforældre«. Er død.

1637 d. 2. Juli Niels Nielsen f. i Jylland. Forl.: Hans Broder Anders Nielsen og hans Mester Claus Wilche. Er død.

CASPERSEN, CHRISTOFFER, Mester 1624 d. 21. November. Oldermænd 1625 d. 31. December—1627 d. 8. April.

ARBEJDER: 1607 paa Kornladen i Tugthuset ved Helliggeistes Kirke. 1608 paa det nye Hus, Kgl. Majst. lader af Grunden opmure i »Lysthaven« d. e. den ældste (sydlige Halvdel) af Rosenborg. S. A. paa den store nye Lade paa Ibstrup (Jægersborg). 1618 paa Kammen i Graven ved Nørreport. — Ingen Læredrenge.

ADAM, HANS, VON GREIFSWALD, Mester 1624 d. 21. November, senere er der tilføjet: Udelukt.

ARBEJDER: I August 1624 paa Staldene ved Frederiksborg. Om Hans Adam høres ellers intet før 1650, da hans Navn atter forekommer i Laugsprotokollen.

»A^o 1650 den 31. July var laugets forsamlet Anlangende Itt breff som Mure Mesterne fra Greiffswald haffde schreffuet hied till laugets Anlangende En ved Naffn hanss Adam, som hoess oss haffuer Veret Mester.

huorledigs hand sig her haffr forholdet, huorpaa de Menige laugsbrødre haffr schreffuet dennem tilbage Igien.«

Hvad Lauget i København har svaret paa Henvendelsen fra Greifswalde forlyder der intet om. Men det har næppe været smigrende for Hans Adam og har vel nok staaet i Forbindelse med de Forhold, der medførte hans Udelukkelse af Lauget. Han har dog villet prøve paa at faa det sidste Ord, efter nedensaaende at dømme.

»A^o 1651 Dend 6. Aprilis haffde Hans Adam af Griffswald ladet laugtet fordre och begierte om laugtet vilde staae ved den breff, som de til laugtet til Griefswalde haffde schreffuet, huorpaa hand fick til Giensuar att huiss (hvad) de till laugtet hafde schreffuet vilde laugtet staae ved at Suare.«

Saa det havde Mester Hans jo egentlig ikke megen Fornøjelse af. — Ingen Læredrenge.

POTT, HENDRICK, Mester 1624 d. 21. November.

ARBEJDER: 1618 arbejdede en Mester Henrik Bot paa Nørre Port o. a. Steder. — Ingen Læredrenge.

ANDERSEN, SØREN, Mester 1624 d. 21. November.

ARBEJDER: 1602 paa den nye Bygning ved Tøjhuset og 1619 i Kongens Huse i St. Clemensstræde. — Ingen Læredrenge.

HANSEN, ERIK, Mester 1624 d. 21. November. Hossidder 1623—1625.

ARBEJDER: 1602 paa den nye Bygning v. Tøjhuset. 1613 paa Frederiksborg. 1614 paa Rundelen v. den gamle Stald. — Ingen Læredrenge.

MICHELSEN, NIELS, Mester 1624 d. 11. November.

ARBEJDER: 1612 m. 11 andre Murermestre fra København paa Kalmar Slot, 1615 paa Rosenborg, 1618 paa Fiskerhuset ved Lønporten (i Kongens Have) paa Gethuset, Mønten o. a. St. — Ingen Læredrenge.

HOLBÆK, RASMUS, Mester 1624 d. 21. November. 1645 bor en Rasmus Murermester med sin Hustru og Bodil Pedersdatter i Silkegade og betaler i Hovedskat $\frac{1}{2}$ Rdl. 1 Ort.⁶ — Ingen Læredrenge.

BAGER, JACOB, Mester 1624 d. 21. November. — Ingen Læredrenge.

BARCHMANN [PARCHMANN, BERCKMANN, BERGMANN] LENNERT, Mester 1624 d. 11. November. Hossidder 1631, hos Svendene 1640. Oldermænd 1632 d. 15. Juli—1633. Død inden 1648 d. 16. Juli.

L. B. maatte efter sin Optagelse i Lauget betale 20 sl. Daler i Bøde, fordi han ikke, trods givet Løfte, havde fremvist sit Lærebrev inden Paaske 1625. Senere ifaldt han en Bøde paa 4¹/₂ Daler »for Laugets Forsømmelse adskillige Tider«. Endelig læses i Laugsprotokollen:

»Anno 1638 dend 25. February fremkom Anders Kleinsmed och for of-fentlig Lade i Biisidderens och Menige laugsbrødris Næruerelse gaff klage paa Leennert Barchmand fordj hand icke hafft holdet sin udgifne hand-schrifft, Anlangende en Dreng hand haffde Antaget at schulle lere Mur-handtuerch vdj 3 Aar, och derpaa annamed 15 dlr. huilcke hand for Ret-ten bleff tilkiendt igien till forn^{te} Anders Kleinsmed at leffuere. Hans Straff derfor er indschreffuenn udj Straffbogen«.

Da Straffbogen ikke er opbevaret, faar man ikke Rede paa hvad Mester Len-nert maatte bøde for dette Forhold. Drengens Optagelse ses ikke at være ind-ført i Laugsbogen.

ARBEJDER: 1634 opmurer han Toldboden paa Dragør.

LÆREDRENGE: 1632 d. 17. Juni Oluf Nielsen »eftersom hans sal. Mester (nemlig Simon Wulff, se d.) ved Døden er afgangen, og selv at gøre sin Lærekost«.

1638 d. 24. Juni Niels Rasmussen f. i Byrringe i Skaane. Forl.: M. Anders Behm og M. Jens Madsen. »Lennert Barchmann vil holde Forloverne skadesløs i alle Maader«. Er død.

1642 d. 24. Juni Jens Jensen f. i Mariager. Forl.: M. Anders Jensen og M. Baltzer Strelow. Lennert Barchmann er Overforlover.

1646 i Juni Anders Andersen f. i Nørre Halland. Forl.: M. Mads Fleck og M. Jørgen Lange. Efter hans Mesters Død blev Drengen »forordineret at udstaa sin Læretid hos Mester Mads Fleck«. Udlært. 1658 d. 24. Marts bekom Anders Andersen sit Lærebrev.

Lennert Murmester bor 1645 med sin Hustru, Anders Fischer og Anna Ras-musdatter i St. Gertrudsstræde og betaler i Hovedskat 1 Rdl.⁶

HOLLÆNDER, HANS, Mester 1624 d. 21. November. — Ingen Læredrenge.

SVENDSEN, HANS, Mester 1626 d. 19. August. 1629 d. 9. August anlovede M. H. S. at være »Svennenes Beyseder« d. e. Bisidder i Hans Futlænders Sted.

ARBEJDER: 1619 sendes H. S. med 3 andre »Murmænd« til Laholm for at ar-bejde paa Slottet. 1629 blev H. S. udtaget til at gaa om Bord i et af Kongens Skibe tillige med Christoffer Caspersen (se S. 64).

LÆREDRENG: 1627 d. 22. Juli Hans Knudsen f. i Næstved. Forl.: M. Christen Rasmussen og Willum Poulsen. »Og aflagde forn^{te} Hans Svendsen for sig og sin Dreng 2 sl. Daler«.

SAXSE, DAVID, Mester 1626 d. 6. September. David Saxse bor 1645 m. Hu-stru og Tjenestepige i Peter Mutfeldts Boder uden for Østerport og betaler ¹/₂ Dal. 1 Ort i Hovedskat.⁶ — Ingen Læredrenge.

HAMB [HAM] JØRGEN, Mester 1627 d. 9. Marts; er sandsynligvis Søn af »Gastgeber« Jørgen v. Hamb, der var gift med Nille Berntsdatter og drev Gæstegaarden »Fortünen« ved Stranden.⁷ Foruden de i Laugsartiklerne fastsatte Afgifter til Lauget gav J. H. 1 Rdl. spec. til Ligklædet og 1 Rdl. spec. til Kredensen (Velkomsten), at erlægge til Pinsedag førstk. At han ikke var dansk, synes at fremgaa af, at han forpligtede sig til, under Bøde af 20 Dal. curant, at forskaffe sit Lærebrev inden St. Hansdag førstk.

LÆREDRENGE: 1633 d. 17. Juni Jens Christensen af Egeberg i Jylland. Forl.: M. Claus Wilche og M. Jørgen Thimian. Udlært.

1635 d. 4. September Simon Jensen f. i København. Forl.: De to samme Mestre som ovenfor. Udlært. 1649 d. 11. Juni bekom Simon Jensen sit Lærebrev og gav Skilt til Velkomsten.

1637 d. 30. April Hans Andersen f. i Solberg d. e. Solbjerg, nu Frederiksberg. Forl.: Morten Hansen og Hans Madsen, bægge Vognmænd. »Haffuer hans hantwerck icke udlært«.

1639 d. 5. April Adrian Knutsen f. i Ystad. Forl.: M. Jørgen Thimian. Overforlover Jørgen Hamb. »Haffuer hans hantwerck icke udlært«.

GRESSZEL [GRESSER, GROSSELL] ADAM, Mester 1627 d. 20. Maj.

»Rester endnu 2 Speciedaler, som er til Kredensen og Ligklædet, hvilke han lover at betale det første Lauget samles«.

1629 d. 4. Januar blev Adam Gresszler »sagt i Brøde (!) for Irring hannem og Herman Thønnesen er imellem falden« og lovede at betale til førstkommende Søndag her næstefter 3 Daler. 1645 bor A. G. i Silkegade og betaler for sig og Hustru i Hovedskat $\frac{1}{2}$ Daler.⁶

ARBEJDER: 1618 paa Nørre Port, paa Fiskerhuset ved Lønporten i Kongens Have, paa Gethuset og Mønten.

LÆREDRENGE: 1632 d. 3. April Christian Hansen f. ? Forl.: Mester Lennert Barchmann og Mester Hendrick Møller. Udlært.

1636 d. 22. Mai Knud Jensen f. ? Forl.: Hans Madsen, de Højlærdes Foged, og Mester Willum Poulsen. Udlært. 1655 d. 2. December fik han først sit Lærebrev.

1640 d. 14. Februar Niels Hansen f. i København. Forl.: Peder Erichsen, Pottemager, og Mester Anders Jensen. Udlært.

1643 d. 6. August Peder Pedersen f. i Kongens Harrested i Ringsted Herred. Forl.: Mester Lennert Barchmann og Mads Fleck. »Haffuer hans lere icke udstaaet mens er død«.

1646 d. 5. Juli Peder Nielsen f. i Østofte paa Lolland. Forl.: Hans Far Niels Pedersen og Hendrik Fallentinsen. Er løben fra hans Mester.

SCHÜTZ, HANS, Mester 1627 d. 23. Juli.

LÆREDRENGE: 1629 d. 9. August Hans Foszberigt f. i Stralsund. Forl.: Mester Simon Wulff og Mester Claus Wilcke.

1630 d. 9. Mai Thomas Persen f. ? Forl.: Mester Anders Jensen og Mester Willum Poulsen. Udlært.

RASMUSSEN, ISACH, Mester 1629 d. 28. April. Hossidder 1631 og 1632. Oldermænd 1633—1634 d. 22. Juni og 1658 d. 24. Marts til sin Død s. A. d. 13. August.

I April 1637 var I. R. med til Besigtigelsen af de Huse i Nyboder, hvis Opførelse havde vakt Kongens Mishag (se S. 51—52). 1648 d. 18. Juni angav Mester Jørgen Lange for Lauget, at han havde arbejdet hos sal. Marcus Radebant (en bekendt Storkøbmand i Byen) og at Mester Isach Rasmussen var gaaet i hans Arbejd, førend han var bleven afbetalt. Sagens Udfald meddeles ikke. Mester Isach Rasmussen fik — paa Grund af sine mange Arbejder for Kongen — i Folkemunde Betegnelsen Kongens Murmester. Han har sikkert været en dygtig Mand, men var ikke i Stand til at skrive sit Navn. Han boede 1645 paa det nordlige Hjørnesteid af Vestergade og Vestervold i den senere fra Holbergs »Den 11. Juni« bekendte Gæstegaard »Paradis«, til Forskel fra et Værtshus af samme Navn ved Nørre Port kaldet Vester-Paradis.⁸ Stedet havde Port til Volden, var paa to Stokværk, med to Kviste og Svalegang inde i Gaarden. Mester Isach ejede i det hele 10 Vaaninger ud til Volden og 2 Vaaninger i »Vognbadstuestræde«.⁹ Af en Taksationsforretning paa Ejendommene ved Volden i Oktober 1659 fremgaar det, at de — som alle andre Huse paa denne Kant af Byen — var meget medtaget og forskudt af Kugler fra Svenskens Batterier. Det havde været Øvrighedens Hensigt, at disse Huse, som ikke længer egnede sig til Beboelse, skulde rives ned, for bl. a. at faa en Del Tømmer og Planker til Palissader, men Takseringskommissionen, — i hvilken bl. a. Murermestrene Niels Sørensen og Anders Frech havde Sæde — fandt, at da Husene, hvor medtagne de end var, »dog alle kunde staa og bevaanes, Ejermanden til Fordel, synes det dog ganske betænkeligt og helt Samvittighedsværk, de fattige (d. e. stakkels) Folk, som derudi boer, imod den kolde Vinter at gøre husvild, eftersom Forstaden er ganske ruineret, og er faa eller ingen Huse at bekomme for Leje, mens mest dobbelt besat af fattige Folk«.¹⁰

Tolv Dage senere trak den svenske Belejringshær, efter den hollandske Hjelpeflaades Ankomst, sig tilbage til Brønshøj. Bombardementet holdt op, og mulig er derved Husene, der laa langt nærmere ind under Volden end senere, blevet sparede.

Men alt dette oplevede Isac Rasmussen ikke. Han var den første københavnske Borger, der maatte lade sit Liv under Belejringen, om end ikke direkte ved en af de fjendtlige Kugler, der gennemhullede hans Hus. Den 11. August havde han, som Murerlaugets Oldermænd, af Borgmestrene og Raad faaet Ordre til at samle sine Laugsbrødre ude ved den nye Kirke uden for Nørre Port — den laa omtrent midt i nuværende Farimagsgade mellem Frederiksborggade og Gotersgade, — og bryde den ned, for at Fjenden ikke skulde sætte sig fast dær med Artilleri, — »straks uden nogen Forhaling, tagende aldeles ingen

Forsømmelse« som det hedder i Kongebrevet til Magistraten. Men det vilde gaa for langsomt, selv for de villigste og flinkeste Murerhænder at bryde den ned Sten for Sten. Der maatte Krudt til, og det kom der, til Mester Isachs Ulykke. En samtidig Beretning fortæller: »Der Taarnet blev sprængt, var Kongens Murmester Isac oppe i Taarnet og skulde tage Klokkerne af. Han kom i Døren og vilde gaa neder, der mødte Ilden hannem, skamferede hannem meget, saa han døde 2 Dage efter«. ¹¹

ARBEJDER: 1632 paa Københavns Slot, hvor han i den gamle Sal hugger 14 Vindueskarme ud og sætter større ind, samt opsætter en ny Gavlgang og en ny Trappe. 1635—36 paa Proviantgaarden, Rosenborg og andre Steder. 1637—38 opsætter 2 nye Gavle »paa bægge Ender af det lange Hus ved Proviantgaarden«; lægger en Gang af Fliser langs Børsen, opmurer en Drogstue ved Gryn-møllen og opsætter det Brokar »den Jomfru staar paa i Strømmen uden for Tøjhuset«, d. v. s. Vartegnet paa Havfrugrunden. 1638—44 er han i stadigt Arbejde paa de fleste af Kongens Bygninger i København, paa Hørsholm, ved »Helene Kilde« og andre Steder, 1644—45 paa Dragsholm, paa Kgl. Majst.s »Jagt- og Jægergaard ved Roskilde«, Teglladen ved Frederiksborg; opfører 1646—48 en Lade paa Hven paa 36 Bindinger og et Øxenhus paa 27 Bindinger og arbejder paa Kongens »2 Huse mellem København og Roskilde« samt opfører »Admiralgaarden ved den store Stenbro« (se S. 99), den laa bag Ejendommen nu Nr. 21 i St. Kongensgade, tjente som Bolig for Niels Juel under Københavns Belejring og blev først nedrevet i 1899. 1649 i April begynder han paa Taget paa det lange Hus paa Proviantgaarden »han ganske af ny skal om-lægge og underskelne«.

Isach Rasmussen har siddet i en stor Virksomhed, om end han mulig var mere beskæftiget med Reparationsarbejder end med Nybygninger. I 1654 havde han tilgode for Arbejde paa Kongens Bygninger fra 1649 4310 Rdl. 2 Ort 3 Skilling. En Del af denne Sum fik han betalt med Varer, saaledes ¹²

2 Par Øksne à 16 Rdl. er	32 Rdl.
4 Tdr. Rug à 2 Rdl, er	8 Rdl.
4 Tdr. Malt à 10 Mark er	6 Rdl. 2 Ort 16 Sk.
1 Td. Sild	4 Rdl.
2 Tdr. Torsk à 7 Sletdaler	9 Rdl. 32 Sk.
1 Td. Gryn	3 Rdl. 16 Sk.
2 Svin à 2 Rdl.	4 Rdl.
1 Skppd. »Forkød« (Faarekød)	6 Rdl. 2 Ort 16 Sk.

En Maaned efter hans Død fik hans Enke, Bodil, »for adskilligt Murmester-arbejde« 100 Rdl.

LÆREDRENGE: 1631 d. 17. April Hans Rasmussen f. ? Forl.: Mester Willum Poulsen og Mester Rasmus N. Manderup. Udlært.

1634 d. 15. Juni Rasmus Sørensen f. i København. Forl.: Mester Rasmus Nielsen Manderup og Mester Claus Wilche. Udlært.

1635 d. 15. December Søren Thøgersen f. i København. Forl.: Jørgen Hansen, Tømmermand, og Jørgen Nielsen, Byskytter (!) Udlært. 1657 (!) d. 9. Februar fik Søren Thøgersen sit Lærebrev.

1637 d. 30. Juli Lars Svendsen f. i København. Forl.: Mogens Nielsen, Købmand, og Oluf Larsen, Brygger. Udlært. 1649 d. 11. November fik Lars Svendsen sit Lærebrev.

1638 d. 18. Juni Niels Tholsen f. i Varberg. Forl.: Mester Rasmus Manderup og Mester Jacob Pedersen. Udlært.

1640 d. 26. April Jacob Pristaff f. i Kolberg. Forl.: Claus Kruse, Tømmermand, og Daniel Plomand, Muremestersvend. 1648 d. 18. April fik Jacob Pristaff sit Lærebrev og gav et Skilt paa »Forschenkningen«.

1641 d. 1. Marts »angav Peder Rasmussen sig for Lauget, eftersom han ikke havde udstaaet sin Lære hos sin Mester i Slagelse (se S. 123 fg.). Da har Mestrene bevilget, at han skal staa 1 Aar i Arbejde hos Isac Rasmussen og dermed hans Lære at skal være beendiget til Fastelavn 1642«. Udlært.

1642 d. 24. Juni Bartholemæus Pedersen f. i København. Forl.: Mester Jørgen Thimian og Mester Jens Madsen. Udlært. 1652 d. 10. Januar fik han sit Lærebrev »forseglet« af Haandværket.

1643 d. 14. Mai Jens Jensen f. i Stauning i Jylland. Forl.: Mester Niels Yde og Christen Nielsen, Indvaaner i København. Udlært.

1643 d. 6. August Poul Jacobsen f. i Landskrone. Forl.: Mester Ebbe Pedersen og Mester Svend Jensen. Udlært.

1645 d. 1. August Gudmond Jonsen f. i Halland. Forl.: Mester Rasmus Manderup og Mester Jens Sørensen. Hans Mester er Overforlover. Udlært.

1646 d. 5. Oktober Knud Joensen f. i Tørring i Jylland. Forl.: Mester Jacob Pedersen og Mester Niels Sørensen. 1649 d. 2. September blev Knud Joensen løsgiven, gjorde sin Forskænkning og gav et Skilt til Velkomsten.

1649 d. 6. Februar Søren Christensen f. i Vormslev ved Aars »skal forskafe hans Ægtebrev (d. e. Bevis for at være født i Ægteskab) til førstkommende Pinsedag. Forl.: Mester Niels Sørensen og Mester Jens Madsen. 1652 d. 16. Mai løsgiven, gjorde sin Forskænkning og bekom sit Lærebrev.

1649 d. 29. September Hans Jacobsen f. i Præstø. Forl.: Mester Niels Sørensen og Mester Jacob Pedersen. 1652 d. 21. November løsgiven, gjorde sin Forskænkning og bekom sit Lærebrev.

1650 d. 1. September Troels Steffensen f. i Landskrone. Forl.: Mester Jacob Pedersen og Mester Jens Madsen. 1654 d. 21. Mai løsgiven, gjorde sin Forskænkning og bekom sit Lærebrev.

1653 d. 21. Mai Peder Christensen f. i København. Forl.: Mester Niels Sørensen og Mester Jens Madsen. 1656 d. 20. April løsgiven, gjorde sin Forskænkning og bekom sit Lærebrev.

1655 d. 19. August Staffen Jacobsen f. i Landskrone. Forl.: Mester Isac Rasmussen og Mester Gregers Larsen. 1660 d. 29. Juli blev Staffen Jacobsen ordineret (paa Grund af Mester Isacs Død) at arbejde hos Mester Jens Madsen til førstkommende Kvartal, da at gives løs for Laden. S. A. d. 26. August løsgiven, gjorde sin Forskænkning og bekom sit Lærebrev.

1656 d. 14. September Hermann Baltzer (se S. 140) f. i København. Forl.: Mester Niels Si-

monsen og Jacob Olufsen Murmestersvend. Isac Rasmussen er Overforlover. 1660 d. 21. Oktober blev Hermann Baltzer ordineret at arbejde hans Tid ud hos Mester Caspar Ahnemøller, til Mikkelsdag 1661.

1656 d. 19. Oktober Jørgen Jørgensen f. i Holmetorp paa Fyn. Forl.: Mester Anders Frech og Mester Simon Nielsen. Mester Isac Rasmussen er Overforlover.

1658 d. 2. Mai Rasmus Pantersen f. i Køge. Forl.: Mester Niels Sørensen og Mester Simon Nielsen. 1659 d. 24. April blev Rasmus Pantersen ordineret at staa sin Læretid ud hos Mester Gregers Larsen. 1660 d. 21. Oktober løsgiven, gjorde sin Forskænkning og bekom sit Lærebrev.

NIELSEN MANDERUP [MANTORP] RASMUS, Mester 1630 d. 7. Marts. Hos-sidder for Svendene 1634. Oldermænd fra 1640 d. 14. Februar—1641 d. 1. Marts. Død 1648 inden 18. Juni.

ARBEJDER: 1607—08 paa det store Lysthus (sydlige Halvdel af Rosenborg). 1609 paa Tøjhuset. 1637 paa Nicolai Kirke, som blev istandsat efter Stormen 1628, der blæste Spiret ned. 1639—40 opmurede han Gavlen paa Børsen mod Christianshavn, for hvilket Arbejde han og Stenhuggeren Johan Krosmann 1641 d. 30. December fik 1355 Rdl. 1637 i April var han blandt de Synsmænd, der tog Syn paa Husene i Nyboder, se S. 52.

LÆREDRENGE: 1632 d. 24. Juni Jens Rasmussen f. ? Forl.: Mester Mads Pedersen, Oldermænd, og Mester Jens Rasmussen Prest.

1634 d. 22. Juni Rasmus Jacobsen f. i Hvilsted, Skanderborg Len. Forl.: Mester Isac Rasmussen og Mester Niels Sørensen.

1636 d. 22. Mai Michel Meenert f. i Rittenburk udi Meissen. Forl.: Casper Bumhart og Morten Reiter, Borger her i Staden.

1637 d. 2. Juli Jens Rasmussen Berndschou f. i København. Forl.: Hans Fader Rasmus Jørgensen og Mester Anders Jensen.

1640 d. 26. April Niels Christensen f. i Klederup i Jylland. Forl.: Mester Rasmus Mantorp og Mester Jacob Pedersen.

1640 d. 26. April Sander Klesch f. i Leytz i Tyskland. Forl.: Michel Franck og Jacob Geyer, Murmestersvende.

1643 d. 6. August Niels Ambjørnsen f. i Falkenberg. Forl.: Hans Broder Svend Ambjørnsen og Mester Niels Sørensen.

1643 d. 9. September Hans Friederich Fox f. i Frankenland, Oberzfeld. Forl.: Claus Ladehoff og Mester Niels Sørensen. Er død.

1645 d. 1. April Lars Hansen f. i København. Forl.: Mester Isac Rasmussen og Ebbe Pedersen.

1646 d. 30. August Mads Jørgensen f. i Nykøbing, Mors. Forl.: Mester Jørgen Hansen, Tømmermand, og Mester Jacob Pedersen. Blev efter hans Mesters Død ordineret at udlære hos Mester Isac Rasmussen 1648 d. 18. Juni. Løsg. 1649 d. 8. Juli og gav Skilt.

1646 d. 5. Oktober Hans Rasmussen (J. R.s Søn) f. i København. Forl.: Mester Anders Frick og Mester Niels Sørensen. Udstod sin sidste Læretid fra 1648 d. 23. Mai hos Anders Frick. Gjorde 1649 d. 18. Februar sin Forskænkning og gav til Forskænkning en Mand af Søl og et Skilt (S. 115).

1648 d. 23. April Iver Carstensen f. i Geising ved Tønder. Forl.: Svend Ambøresen, Borger

her i Byen, og Mester Baltzer Strael. Udstod sin Læretid fra 18. Juni s. A. hos Mester Ebbe Pedersen. 1650 d. 16. Juni løsgiven, gjorde sin Forskænkning og gav Skilt.

LENNERT [LEFFUERT] CHRISTOFFER, Mester 1630 d. 11. April. 1632 Svendenes Hossidder. Ingen Læredrenge.

SCHÖFFEL [SKÖFFEL, SCHEFFEL] JØRGEN, VON BERN, Mester 1630 d. 11. April. Hossidder 1632—33. Var i 1637 en af Synsmændene paa Byggearbejderne i Nyboder (se S. 52). Død inden 1645.

ARBEJDER: 1623 paa Ibstrup (Jægersborg) og paa Kongesønnen Ulrik Christians Gaard, hvor nu Domhuset staar. 1637 og følgende Aar paa Runde Taarn. Paa en Malmlysekrone, der hang i Kirken indtil den store Brand 1728, og som vil blive omtalt under Anders Freck, læstes, at den første Sten til Kirken blev lagt under Taarnet af Murmester Jørgen Scheffel von Bern. Det synes, efter et Udtryk i et af Christian IV.s Breve (dat. 1640 d. 19. Marts): »Jørgen Schöffel, som arbejder paa Taarnet ved Regensen, skal følge Kongen hen ad Nyborg«, at Jørgen Schöffel har udført Arbejdet alene paa Taarnet og ikke paa Kirken.

1639 d. 2. December blev der sluttet Kontrakt med Jørgen Schöffel, der her kaldes George Schiffel, om Eske Brocks Kapel ved St. Mortens Kirke i Randers. Først skulde det gamle Kapel nedbrydes og derefter et nyt opføres med en Hvælving under Jorden til Ligene, og en anden over Jorden samt bekvem Adgang til Kirken og Gravstedet. Arbejdet skulde begyndes med Foraaret 1640, og i Betaling skulde Jørgen Schöffel have 500 Rdl. i Spec. (Kapellet blev nedrevet 1802). Han var i Live endnu i Juli 1641 og har sandsynligvis naaet at faa Rundetaarn færdigt (1642), men er død inden 1645, da hans Enke med sin Pige Trine Pedersdatter boede i hans Hus i Møntergade, som hun endnu synes at have ejet, men ikke beboet, i 1661.¹³

LÆREDRENGE: 1632 d. 22. Mai Claus Fussz f. ? Forl.: Mester Lennert Barchmann og Matthias Tackman. Er død.

1635 d. 20. Mai Rasmus Madsen f. ? Forl.: Mester Isac Rasmussen og Mester Anders Behm.

1638 d. 8. April Peder Christensen f. i Malmø, som har lært i 2 Aar hos sin Fader Mester Christen Pedersen. Forl.: Mester Willum Poulsen og Mester Lennert Barchmann.

1638 d. 24. Juni Hans Kaufmann f. i Stralsund. Forl.: Mester Andres Frech og Jürgen Lang.

1640 d. 26. April Poul Nielsen f. ? Forl.: Jens Poulsen, Borger i Christianshavn og Mester Rasmus N. Mantrup.

1641 d. 9. Mai »angav en Dreng ved Navn Hans Nielsen f. i Laholm, som to Aar havde lært hos sin sal. Fader paa Murerhaandværket, at ville lære 1 Aars Tid hos en ærlig Mester her i København, paa det han sit ærlige Haandværk kunde lære og udstaa. Da antog Jørgen Schöffel denne Dreng at skal lære og udstaa sit tredie Læreaar«. Forl.: Mester David Davidsen og Andres Behm.

1641 d. 4. Juli Johan Antoniussen f. i Christianstad. Forl.: Hans Mortensen, Skriver paa Klædekammeret, og Mester Rasmus Nielsen.

THIMIAN [THIDEMAND] JØRGEN, Mester 1630 d. 9. Mai. Oldermænd fra 1634 d. 22. Juni—1640 d. 14. Febr. Bisidder 1643. Død inden 1649 d. 6. Febr. Jørgen Thimian, der Nytaarsaften 1643 blev optaget som Broder i det danske Kompagni, en Ære han synes at være ene om blandt sine Laugsbrødre før og længe efter, var 1642 Ejer af det gamle Herberg paa Østergade »Oksekopen«, som han samme Aar udparcellerede. 1642 d. 15. November fik »Os elskelig Jørgen Thimian« Skøde paa en Grund paa Christianshavn, »næst ved Porten, paa den søndre Side ved Kongensgade«. 1656 ejede han Huset paa det søndre Hjørne af Brolæggerstræde og Knabrostræde samt Nabogaarden i denne Gade, der 1588 havde tilhørt Hr. Lauge Brock, og som Mester Jørgen Thimian havde brudt ned og »genopført i 2 Vaaninger«.

Jørgen Thimian var saaledes en velhavende Mand og en dygtig Mand, hvilket formentlig forklarer, at han sad som Oldermænd 6 Aar i Træk. Han gik i hvert Fald af med Sejren i en Strid, hvor — fra Begyndelsen — selve Kongen var ham imod.

Til Overholdelse af Ro og Orden i Byen var der ansat en Vagtmester, der med Stadstjenere og Skarvagt skulde patrouillere om Natten i Gaderne, ved Portene, paa Volden og være til Stede ved enhver Ildløs, — altsaa Begyndelsen til et Politimesterembede. Christian IV. havde, som den Ordensmand han var, megen Interesse for Vagtmesterembedet, og da han tidlig paa Foraaret 1634 formærkede, som han skriver i et Brev af 4. Marts til Borgmestre og Raad, »Vagtmesteren dær udi vor Købstad København hans Uflittighed udi mange Maader«, anmoder han dem om »at afskaffe ham og en anden dygtig Person dertil at forordne, som flittig Agtning paa alting om Nattetider kan give. Samme Vagtmester skal have Magt at tale Borgerskabet til, som udygtige Folk fremskikker paa Vagt«.

Det var sandsynligvis den sidste Bestemmelse, der bragte den nys ansatte Vagtmester Antoni Bøcker i Strid med Murmesterlaugets Oldermænd, Mester Jørgen Thimian, med hvem Vagtmesteren kunde faa at gøre saa vel i Anledning af Udskrivningen til Vagttjenesten som ved enhver Ildebrand, hvor de bægge skulde give Møde. Var den forrige Vagtmester uflittig i sit Embede, saa var denne saa nidkær og sandsynligvis saa brysk i sin Færd, at han snart laa i almindelig Strid med Byens Borgere. 1635 den 17. Januar skriver Kongen fra Koldinghus til Borgmestre og Raad i København, at Vagtmesteren, Anthoni Bodicker, har

»underdanigst Os klageligen tilkendegivet, hvorledes han af en Borger sammesteds, ved Navn Jørgen Thimian, er bleven skældet paa hans Ære og overfaldet, som han beretter at kan gøre bevisligt, og han endnu ingen Ret over hannem eller de andre haver bekommet, da beder Vi eder og ville at I den Sag med forskr^{me} Jørgen Thimian og de andre med det

allerførste flittig til Forhør tager og siden derudinden dømmer, som I agter at forsvare. Og kommer det Os fremmed for, at I allerede ikke derudi dømt haver. Desligeste eftersom samme Vagtmester lader andrage, at der paa Raadhuset skal have for kort Tid siden samlet sig en ganske Del (d. e. en stor Mængde) af Borgerskabet og hannem villet overfalde, havde det ikke bleven afstyret, da bede Vi eder og ville, at I eder med det allerførste derom erklærer«

Vagtmesterens Klage til Kongen maa være skrevet mellem d. 11. Oktober og d. 5. November 1634. Den 11. Oktober finder nemlig det Optrin Sted, som han omtaler i Klagen, og hvorom der i en samtidig Dagbog læses: »d. 11. Oktober bestormede Baadsmændene Anthoni Vagtmesters Hus«. Hvad han derimod forbigaar med Tavshed er, at han selv, Dagen efter, overfaldt en af Byens ansete Købmænd, Baltzer Condevin, der boede i Højbrostræde. Og dette førte til at Magistraten d. 5. November lod ham sætte i »Klaueditens Hus«, d. v. s. satte ham i Arrest hos Slutteren og d. 9. afsatte ham fra hans Embede. Foreløbig blev den i Foraaret 1634 for sin Uflittighed kasserede Vagtmester ansat paa ny. Anthonius Vagtmester eller en anden paa hans Vegne har nu atter henvendt sig til Kongen med en Klage over Magistratens Fremfærd imod ham. Thi nu bliver Kongen for Alvor vred og tilskriver den gennem Rentemestrene følgende hvasse Epistel, der bærer den mærkelige Datum 1635 d. 31. Februar:

»Til her Claus Daa och her Jost Høeg.

»Christianus qvartus. Wor synderlig gunst tilforn. Wider, efftersom wi
»naadigst forfare en wordning med wachtmesteren vdi wor kiøbsted Kiø-
»benhaffn sig at haffue thildraget, som endoch saa viitt haffuer taget
»offuerhand, att før nogen rettmesig dom eller kiendelse skied er, samme
»wachtmester er affsatt, och en anden, som wi naadigst selff haffde be-
»falet at cassere, thilsatt, wanseet, effterdi ingen wor stadtholder der er,
»dennem iche haffde burdt sig den myndighed vden videre forspørgen
»at thiltage; tha bede wi eder och naadigst ville, att j eder med forderlig-
»ste did begiffuer, borgmestere och raad sampt itt vdsjud aff fornemste
»borgerskab for eder fordrer och dennem voris aluorlig vilge och mee-
»ning heruinden forholder, och derhos at voris naadigste befalning er, at
»de samme wachtmester, som denne jrring sig imod thildraget haffuer,
»skulde kiende och lade were wmolesterit i sin bestillings forrettelse, ind-
»til Gud den allerhøyeste vill vi selff lycheligen did kommende vorder;
»saa fremt nu de sig skulle vnderstaa fremdelis at begiere och staae der-
»paa, at samme wachtmester maa afskaffis, da ville vi, att j dennem aff
»magistraten, som holder med borgeriet mod same wachtmester, paa

»vore veigne befale at entholde sig raadstuffuen, indtill woris ankomst
»och sagens vddragt, effterdi wi ich dennem i den bestilling betroet
»haffuer, at de vnder sig w-eens partialiteter i byen skulle styche, meden
»att de vdi sager voris tieniste och justitien angieldende skulde heller
»staa for en mand.

»*Coldinghuus* den 31. februarij 1635.«

Kongen kom til Hovedstaden i Begyndelsen af April 1635 og har i Løbet af Sommeren faaet et andet Syn paa Sagen. Thi der er en ganske anden Tone i hans Brev til Borgmestre og Raad af 1635 d. 3. September angaaende en ny Klage fra Anthonius Bødicher, der »er kommen i nogen Uenighed med en Muremester ved Navn Jørgen Thimian«, og som, efter hvad han skriver, af Magistraten bliver hindret i at fremføre sine Vidnesbyrd, »hvorudover Vi os højlig forundre, at Retten ikke anderledes bliver administreret; thi bede Vi eder og ville, at I forskrevne Vagtmester sine Vinde (det er: Vidner) udi samme Sag lader føre og derudi straks gør til Ende, hvis kristeligt, ret og forsvarligt kan være«.

Vagtmesterens Vidner har næppe haft den gunstige Virkning, han havde haabet. Thi et Par Maaneder senere maa hans Hustru rykke ham til Hjælp med et nyt Indlæg i Sagen. Under 19. December giver Kongen Rentemestrene Ordre til at undersøge det nøje, »og dersom befindes samme hendes Angivende i Sandhed at være, I det da saaledes forskaffer, at han kommer paa hans fri Fod igen, dog at han skal blive til Stede til Sagens Uddrag (d.v.s. Udgang)«. Men den gode Kones Angivende er ikke bleven befunden i Sandhed at være. Forhørene kendes ikke, men 1636 d. 25. Marts maatte den forrige Vagtmester aflægge sin Degen; altsaa nu bekræftede Kongen selv hans Afskedigelse. Og d. 4. Mai blev paa Herredagen af Christian IV. Anthonius Bødickers 3-Marks Dom afsagt og af Raadet konfirmeret.

Vi har vist Lov til at tænke os, at denne Dags Aften er bleven fejret af Laugets Oldermænd og hans Laugsbrødre i Fryd og Gammen, selv om Gildet — som hørende Privatlivet til — ikke nævnes eller antydes i nogen af Laugets Protokoller.

Men af den gamle før omtalte Dagbog faar vi endnu at vide, at »den 23. Mai rejste Hs. kgl. Majst. herfra og til Holsten. Samme Dag blev Anthonius Bødickers Gods antruffet paa Henrik Bulles Skib, hvormed han vilde rømme. Rømte dog 3 Dage efter.«¹⁴

ARBEJDER: 1629—30 paa Ladebygningen paa Hørsholm og senere paa Rosenborg. Opmurer 1632 Vagthuset ved den nye Port, »som udgaar fra København og til Kgl. Majst.s Lysthave«, d. e. ved Lønporten i Volden omtrent ved den

nuværende Gade med dette Navn. 1632—34 bygger Jørgen Thimian 13 Nyborders Huse. Om det er disse eller mulig de senere i 1637 opførte Bygninger, som Christian IV. i April 1637 var ude at se paa (se S. 52) og fandt saa mange »fauter« paa, at han blev meget forbitret, kan ikke siges med Bestemthed. Synets Bedømmelse af Arbejdet kendes ikke, men den har næppe gaaet Jørgen Thimian imod, da han stadig fik Kongens Arbejde. 1635—36 sætter han den store Vindeltrappe — d. v. s. Stentrappen, — den var fra først af kun af Træ, i Trappetaarnet fra 1. Sal op til Loftet, op paa Rosenborg og faar derfor 402 Rdl.; sætter Kabysser op i Orlogsskibene og arbejder paa Bremerholm. 1636—39 opfører han for Kongen et Hus i Læderstræde og et andet ved Vejerhuset ved Stranden, det sidste til Fru Vibeke Kruse, det første til Karen Andersdatter; arbejder paa Bremerholm, paa det store Bryggers, paa Hestemøllen bag Tøjhuset. 1640—45 arbejder han paa Bisperesidensen, paa Bremerholms Kirke og paa »det Hus ved denne, som kaldes Mønten«; uddøniker Fru Vibeke Kruses Gaard »paa den Maner Esaias Apotekers Gaard nu er«, og murer en Hvælving eller Gennemgang i en Bygning paa Amagertorv, hvor »Stadens Skrive- og Regneskole« havde til Huse, saa der blev Gennemgang til Børnehuset.¹⁵ 1650 d. 10 Mai betegnes Jørgen Thimian som »afgangen« og Mester Niels Sørensen modtager paa hans Arvingers Vegne Betaling for hans sidste Arbejder, som han udførte paa Bremerholm.

LÆREDRENGE: 1631 d. 26. Juni Hans Brandenburg f. ? Forl.: Mester Anders Behm og Mester Isac Rasmussen. Udlært.

1634 d. 22. Juni Iver Pedersen f. i Odense. Forl.: Hans Broder Mester Ebbe Pedersen og Mester Rasmus N. Manterup. Udlært.

1635 d. 22. Mai Bartholomæus Kopmand f. i Stralsund. Forl.: Anders Pedersen Holst. Udlært.

1636 d. 22. Mai Niels Pedersen f. i Hastrup i Jylland. Da denne Dreng har aflagt Bevis paa, at han har tjent paa Murmester Haandværket at lære 2 Aar i Kolding, skal han nu kun staa 1 Aar i Lære. Der nævnes ingen Forlover. Udlært.

1637 d. 2. Juli Michel Hornandt f. i Tyskland »til Waren«. Forl.: Mester Jørgen Thimian og Claus Wilche. Udlært.

1638 d. 15. April Hans Hansen f. ? Forl.: Hans Fader Kaptajn Hans Knudtzen og Mester Willum Poulsen. Er død.

1638 d. 12. August Hans Lüdersen f. i Tyskland. Forl.: Mester David Davidsen og Mester Lennert Barchmann. Udlært.

1641 d. 9. Mai Michel Thimian f. ? — som skal lære de første 2 Aar hos Jørgen Thimian og det tredie hos en anden Mester. Forl.: David Davidsen. Er bortløben. (Mester Jørgen har saaledes lidt den Forsmædelse, at hans egen Søn løb af Lære.)

1642 d. 18. Februar Hans Dyffinger f. i Løitz i Pommern. Forl.: Mester David Davidsen og Mester Rasmus N. Mantrup. Udlært.

1642 d. 24. Mai Albrecht Heinesen f. i København. Forl.: Mester David Davidsen og Mester Isac Rasmussen. Er løsgiven 1647 d. 24. Januar.

1643 d. 21. Februar Hans Sørensen f. i Vallinge Sogn i Halland. Forl.: Mester Jørgen Lange

og Mester Svend Jensen. »1646 d. 12. April blev Mester Jørgen Thimian med fornævnte Dreng Hans Sørensen forligt, og skal Drengen lære hos Mester Jørgen til St. Hansdag 1646 »og da hans Lære at være ude«. Udlært.

1646 d. 11. Oktober Christoffer Pedersen f. i København. Forl.: Søren Rasmussen, Brændevinsbrænder, og Mons Nielsen, Blegmand.

1648 d. 10. September Carl Rosze f. i København. Forl.: Matthias Brasche, Borger i København, og Jacob Prinslau, Perlestikker.

De sidstnævnte to Dreng blev 1649 d. 6. Februar, efter deres Mesters Død, sat i Lære, den første hos Mester Jens Madsen, den anden hos Mester Casper Anemøller.

BEHM, ANDREAS, Mester 1631 d. 2. Februar. Bisidder 1640—41. Oldermann 1643 d. 7. Marts—1645 d. 24. Februar. Død før 1657 d. 9. Februar.

Andreas Behm bor 1645 i Springgade og betaler for sig, Catrine Andersdatter og Ingeborg Simonsdatter i Hovedskat $\frac{1}{2}$ Dal. 1 Ort.¹⁶ Har 1651 Tvistemaaal med Mads Flech, se d.

»Anno 1653 den 31. Majj der lauguet Var forsamblet och holte Quartals steffning bleff Mester Andres Behm paa lagt att giffue til Straf udj lauguet 10 Rdl., formedelst hand Var Indtreden udj Arbeid hoss en Schipper Ved Naffn Niels Jacobsen, szom Mester Simon Nielsen for lauguet Angaff, att Schipperen hannem till samme Arbeid att forferdige hafde tiltalt, och Andres Behm hannem udj fortingning Var Indtreden, huilken Straff Mester Andres Behm iche wilde udgiffue, huorfore Suennene bleff forbøden med hans Suenne Ingen omgengelse at haffue, førend han sig for lauguet Indstillier.

Dend 26. Junij frembkom paa Laugshuset Schipper Niels Jacobsen och wille forsuare Mester Andres Behm, mens bleff til Afscheed giffuen, at lauguet sig ved Andres Behm haffde at holde och Intet med Schiperen sig haffde at forfatte.

(I Marg:) For denne Sag haffr Mester Andres Behm giffuet til straf 4 Rdl.«

LÆREDRENGE: 1632 d. 17. Juni Michel Wendig v. Grassel (se Hermann Thønnesen). Udlært.

1634 d. 15. Juni Simon Nielsen f. i København. Forl.: Mester Isac Rasmussen og Lennert Barchmann. Udlært.

1637 d. ? Poul Nielsen f. i Jylland. Forl.: Simon Naffnsen og Mester Anders Behm. Udlært.

1640 d. 21. Juni Poul Mathiesen f. i København. Forl.: Wulff Skram, Felbereder, og Mester Rasmus N. Mantrup. Udlært. 1652 d. 6. April bekom Poul Mathiesen sit Lærebrev.

1642 d. 24. Juni Hans Mortensen f. i København. Forl.: Mester Mads Fleck og Ebbe Pedersen. Udlært.

1643 d. 11. Juni Niels Sørensen f. i Restrup Sogn. Forl.: Peder Sørensen og Poul Poulsen, tjenende Dr. Thomas Finch. Udlært.

1646 d. 15. November Tønnes Hansen f. i Ribe. Forl.: Niels Ebbesen, Portner i Lønporten, og Mester Isac Rasmussen. Udlært. 1649 d. 15. Juli blev Tønnes Hansen løsgivet, gav Skilt og bekom sit Lærebrev.

1650 d. 4. Mai Jost Jensen f. i Malmø. Forl.: Drengens Fader Jens Jensen og Samsing Gertsen.

1651 d. 22. Mai Niels Hansen f. i København. Forl.: Drengens Fader Hans Nielsen Trondhjem og Mester Mads Fleck. Er død. »Og lovede Hans Nielsen at ville holde Mester Mads Fleck skadesløs«.

1654 d. 30. Mai Christoffer Hansen f. i Stevns Herred. Forl.: Søren Jensen Tømmermand og Balzer Hansen. Blev 1657 d. 9. Februar, efter hans Mesters Død, sat i Lære hos Casper Anemøller. Gjorde 1657 d. 30. Mai sin Forskænkning og bekom sit Lærebrev.

PETERSEN [PEDERSEN, PIETERSEN] JACOB, af Edam i Holland, Mester 1635 d. 10. Februar. Hossidder 1641—43. Oldermænd fra 1645 d. 24. Februar—1647 d. 22. December. Synes at være død 1652 inden 12. December.

»Anno 1651 Dend 1. Februarij haffr Niels Sørensen Oldermænd med Biesidderne och laugsbrødrene hafft effter Byfogdens befallning Mester Jacob Pedderssen och hanss hempel Murersuend for och effter Meenige laugsbrødrenes Samtøche tilkiendt forn^{te} Mester Jacob Pederssen at giffue bem^{te} Suend hanss hempel til dageløn 2 Slette Mark, saa længe han hoss hannem Arbeidet haffuer, efftersom hand icke Videre til dageløn kand fortiene, huilche Penge forn^{te} Mester Jacob Peterssen Var offuerbødig straxen til hannem att betalle«.

ARBEJDER: Opfører i Sommeren 1623 »Lygten«, d. v. s. Fyret paa Anholt.

LÆREDRENGE: 1635 d. 9. August Jens Nielsen f. ? Forl.: Mester Jørgen Thimian og Mester Willum Poulsen. Udlært.

1638 d. 6. Mai Niels Olsen f. i København. Forl.: Hans Fader Oluf Ibsen og Jørgen Hansen, Tømmermand. Udlært.

1639 d. 18. Juni Niels Jacobsen f. ? Forl.: Mester Christen Rasmussen og Mester Willum Poulsen. Udlært.

1643 d. 23. Marts Baltzer Hohorst f. i Stift Bremen. Forl.: Mester Jørgen Thimian og Mester Rasmus N. Mandtorp. Overforlover Mester Jacob Petersen. Udlært. 1654 d. 2. Januar bekom han sit Lærebrev.

1646 d. 10. Mai Elias Sørensen f. i Christiania. Forl.: Hr. Niels Røegen og Mester Jacob Pedersen. 1649 d. 24. Juni blev han løsgiven, gav Skilt og bekom sit Lærebrev.

1647 d. 13. Juni Lauritz Hansen »f. i Lolland i Nepelinde«, d. e. Nebbelunde. Forl.: Mester Jacob Pedersen og Mester Niels Sørensen. 1651 d. 16. November fik han sit Lærebrev.

1649 d. 27. Marts Mathias Sørensen f. i Jylland »i Vester Herred i Kong Sogn, ligger hos en Købstad Waar« (Varde). Forl.: Didrik Lydersen, Smed, og Mester Niels Sørensen. 1651 d. 1. November blev han løsgiven, gjorde sin Forskænkning, gav Skilt og fik sit Lærebrev.

1649 d. 17. Juli Anders Laursen f. i Halland i Kniberø. Forl.: Lars Hezelberg, Brygger, og Mester Niels Sørensen. 1652 d. 12. December blev han løsgiven af Mester Isach Rasmussen, gjorde sin Forskænkning og fik sit Lærebrev.

SØRENSEN, NIELS (Niels Jyde), Mester 1638 d. 9. September. Hossidder 1645—47, for Svendene 1656—57. Oldermænd fra 1650 d. 8. Januar—1652 d. 1. Marts. 1650 d. 10. Mai blev han og Hossidderen Mester Jens Madsen udskældt

af Mester Rasmus Madsen, (s. d.) som derfor straks blev idømt at bøde 1 Rdl. til Lauget og 1 Rdl. til de Fattige.

Niels Sørensen var 1650 d. 5. Juni — som Oldemand — Medunderskriver af Fuldmagt for Udsendinge til Prins Christians Valg. Han var 1658 Medlem af forskellige Syn paa gamle Bygninger; var 1661 og 1668 Takseringsmand for Nørre Kvarter og boede 1661 i sit eget Hus i St. Peders Stræde.¹⁷ Var 1659 Brandmester »paa hans Post«,¹⁸ se Søren Thøgersen.

»Anno 1656 den 26. October bleff Peder Rasmussen Murersvend fordret paa Laugshuuszet Anlangende ded hand haffde Arbeided hoesz Magister Søffren Proffessor, førend hand I Sommer drog til Skaane paa sin Mester Nielss Søffrenssens Arbeid och sieden, der hand var kommen fra Skaane, arbeidet paa sin Egen hand, saa och sieden Borgemestre och Raad hafde til Afsched gifuet, at Suenene schulde søge en huer sin Mesters Arbeid, da Er forn^{te} Peder Rasmussen atter gaaet paa sin Egen haand och arbeidet Och iche Effter Borgemestres och Raads Afscheed søgt sin Mesters Arbeid; huorfore hannem for saadan sin forseelsse ded hand Imod laugget giordt haffr Er sat udj straff at Vdgiffue til laugget 3 Rixdl. och de fattige $\frac{1}{2}$ Rixdl., som Peder Rasmussen wdloffuede at betalle eller dend Mester hannem Arbeid giffuer at lofue och goed siege derfore.

(I Marg:) Anno 1657 dend 22. Januarij betalte Peder Rasmussen denne forn^{te} Straff Nemblig halffierde Rixdl. «

»1659 den 14. August klagede Mester Niels Sørensen offr en Suend ved Naffn Paul Nielsen, at hand hafde lant hannem til Mester Simon Nielsen, huor Imod Suennen havde gaaet och Arbeidet hos Mester Poul Pedersen foruden hans Minde ey heller taget Afsched fra hannem, Suenen var tilstede paa laugshusset och bleff hannem Borgemesters och Raads Domb forelest og tilspurt, om hand sig dereffter Vilde lade straffe, dertil hand Svarede Nej. Huorpaa aff laugget bleff forelagt Ingen Mester at gifue hannem Arbeide, førend hand sig for laugget Indstillir (s. S. 132).

Och Effterdi Paul Pedersen hafde gifuet Suennen Arbeide, som forwden Mesterens Vilie var gaaet fra samme sin Mester, da bleff hannem paalagt effter Articklerne at gifue til straff 2 Rixdlr. «

»Desligeste Angaff Mester Niels Sørensen at Mester Søffren Thøgersen hafr gifuet Peder Philipsen och Simon Jensen Arbeide, huorpaa aff laugget schall kiendes, Naar Søffren thøgersen kommer paa laugshusset. «

»Anno 1662 dend 2. Martij Var laugget forsamblet, och møtte for laden Hans Nielsen Murersvend, och som hannem hans forrige forseelse aff Lauget var efftergifuet och hand schulde gifue 1 Mk. udj den fattiges

bøsse, begierte hand Aff sin Mester Niels Søfrensen hand schulde wdlegge pengene for hannem, Efftersom hand var hannem 3 Dr. schyldig, dertil Mester Niels Søfrensen Suarede hannem Intet schyldig At vere, huor paa Hans Nielsen svarede: Da kunde hand beholde dennem med de Andre, hand haffde saa offte taget saa mange Daller fra hannem, huor til Mester Niels Søfrensen sagde til hannem, ded hand holdt hannem for Ingen Erlig Karl, Indtil hand hannem sligt offr besuizte, huor paa Lauget gaf til Afscheed, ded Ingen Mester schulde giffue samme Suend Arbeide, førend hand sig Imod saadant Erklerer som Vedbør.

(I Marg:) denne forn^{te} Sag er for laden Afssohnet och Hans Nielsen at udj straff for 2 Rdl. til Lauget at betalle.«

»Anno 1663 d. 5. Julij gaff Mester Niels Søffrensen Klage offr Gunder Børresen At hand vden Afscheed Var gaaet fra hannem«.

ARBEJDER: I 1643 paa Bremerholm og har 1650 sammen med Anders Frech, Jens Pedersen, Isac Rasmussen og Jens Rasmussen foretaget en Del Dønnicke- og Kalksniderarbejde paa Københavns Slot og sammen med Jørgen Thimian en Del Arbejde paa Bremerholm. 1652 betales han gennem Cille, Dr. Jesper Brochmand, forrige Superintendent over Sjælland, hans Efterleverske, for Arbejde paa hendes Residens.

LÆREDRENGE: 1639 d. 20. Februar Hans Jensen f. i Halland. Forl.: Mester Rasmus Mandrup og Mester Niels Andersen. »1652 d. 20. Februar bekom forn^{te} Hans Jensen sit lærebrev forsegleet fra Handuercket«.

1640 d. 14. Februar Jacob Jacobsen f. i København. Forl.: Niels Assesøn, Brygger, og Mester Jacob Pedersen. Udlært.

1642 d. 1. Mai Christen Jørgensen f. i Herstedvester. »Hans forloffuer Peder Christensen 20 Rdl. at giffue till Lauget om hand aff sin Lære bort løber, Rasmus Nielsen till witterlighed och som en forloffuer«. Udlært.

1643 d. 6. August Thomas Jacobsen f. i Jylland i »Brasherred«. Forl.: Hans Kielsen og Mester Svend Jensen. Udlært.

1646 d. 12. April Peder Jacobsen f. ? Forl.: Rasmus Hansen Munk, Brygger her i Staden.

1649 d. 10. Juni blev forn^{te} Peder Jacobsen løsgiven, gjorde sin Forskænkning, gav »en Schilt till Vilkommen og bekom sit Lærebrev«.

1646 d. 5. Oktober Rasmus Mikkelsen f. i Rude i Saxe Sogn i Jylland. Forl.: Mester Rasmus Nielsen og Oge Andersen, og »er Oge Andersen overforloffuer«. 1649 d. 5. August løsgiven, gav Skilt og fik sit Lærebrev.

1647 d. 11. Juli Peder Rasmussen f. i København. Forl.: hans Fader Rasmus Jensen og Christen Lund, Snedker. 1650 d. 8. December løsgiven, gav Skilt og fik sit Lærebrev.

1649 d. 29. September Anders Madsen f. i Ales (!) Sogn i Jylland. Forl.: Mester Isack Rasmussen og Mester Jens Madsen. 1652 d. 21. November løsgiven, gjorde sin Forskænkning og fik sit Lærebrev.

1650 d. 30. Juni Gert Poulsen f. i Vigum (Vium) ved Viborg. Forl.: hans Stiffader Jens Christensen og Mester Andres Frech. Er død. At Jens Christensen selv var Mester i Haand-

værket fremgaar af hans Segl, der er trykt under Optegnelsen og som viser krydslagt Hammer og Murske.

1650 d. 1. September Niels Hansen f. i Rosløff. Forl.: Mester Isach Rasmussen og Mester Jens Madsen. Er død.

1652 d. 1. Marts Søren Olsen f. i Halland. Forl.: Lars Poulsen, Vinhandler paa Nørregade og Mester Niels Sørensen. 1655 d. 1. April blev han løsgiven, gav sin Forskænkning og fik sit Lærebrev.

1652 d. 10. Oktober Rasmus Laursen f. i Nyborg. Forl.: Mester Mads Fleck og Mester Jens Madsen. Niels Sørensen er Overforlover. 1655 d. 18. November blev han løsgiven, gav sin Forskænkning og fik sit Lærebrev.

1654 d. 16. Juli Peder Jensen f. i København. Forl.: Lars Nielsen, Slagter. 1656 i Oktober blev han løsgiven, gav sin Forskænkning og fik sit Lærebrev.

1656 d. 27. Mai Namen Olufsen f. i Halland. Forl.: Mester Isach Rasmussen og Mester Bartholomæus Pedersen. 1659 d. 17. Juli blev han løsgiven, gav sin Forskænkning og fik sit Lærebrev.

1656 d. 20. Juli Jørgen Nielsen f. i København. Forl.: Mester Hans Jensen og Jacob Olsen, Mursvend. Er død.

1656 d. 14. September Hans Nielsen f. i København. Forl.: Mester Isach Rasmussen og Andreas Frech. 1661 d. 28. Juli løsgiven og fik Lærebrev.

1657 d. 2. Juli Sten Therkelsen f. i København. Forl.: Mester Isach Rasmussen og Mester Andres Frech. 1660 d. 21. Oktober løsgiven og fik Lærebrev.

1658 d. 12. Mai Gunder Børresen f. i Halland, »skal skaffe sit Ægtebrev til St. Hans førstkommende«. Forl.: Mester Andres Frech og Rasmus Jensen. 1662 d. 30. Juni løsgiven og fik Lærebrev.

1660 d. 21. Oktober Jens Andersen f. i Rudkøbing, har lært 2½ Aar hos Mester Laurits Lauritsen i Lagbølle paa Langeland. Forl.: Mester Simon Nielsen og Mester Hans Jensen. Løsgiven og fik Lærebrev 1662 d. 19. Mai.

1661 d. 30. Juni Peder Olufsen f. i København. Forl.: hans Stiffader Claus Føy, Formynder, og Hans Andersen. 1664 d. 16. Oktober løsgiven og fik Lærebrev.

1662 d. 3. Februar Christen Pedersen f. i Viborg. Forl.: hans Broder Hans Pedersen, Gra-ver, og Mester Andres Frech. 1665 d. 16. Oktober løsgiven og fik Lærebrev.

1662 d. 13. Juli Peder Sørensen f. i København. Forl.: Hans Jørgensen og Mester Knud Jensen, — og

1663 d. 10. Mai Jacob Pedersen f. i København. Forl.: Søren Jensen, Borger her i Staden, og Mester Søren Thøgersen. 1665 bægge løsgivne og fik Lærebrev.

1664 (Fastelavn), Søren Nielsen f. i København. Forl.: hans Fader Mester Niels Sørensen og Mester Jens Madsen. Sit sidste Læreaar skal han udstaa hos Mester Hans Fr. Fischer. Er død.

1665 d. 6. Februar Søren Lauritsen f. i København. Forl.: Mester Andreas Frech. Drengens Fader Laurits Sørensen er Overforlover. 1668 d. 9. Februar blev han løsgiven og fik sit Lærebrev.

1666 d. 26. Februar Boe Svendsen f. i København. Forl.: Mester Andreas Frech og hans Fader Svend Boesen.

1668 d. 16. Januar Julius Jensen f. i København. Forl.: Mester Jacob Olufsen og Overforlover Niels Pedersen, Borger og Brændevinsbrænder her i Staden. Og »skal Mester Niels Sørensen paa Drengens Vegne til nu Fastelavn betale 4 Rdlr.«

MADTZEN [MADSEN] JENS, Mester 1635 d. 10. Februar. Hossidder 1650—54. Oldermænd fra 1654 d. 23. Februar—1656 d. 18. Februar. Død inden 1671 d. 1. Mai. — Han ejede 1656 et Hus paa det søndre Hjørne af Lille St. Clemensstræde og Mikkellbryggersgade, hvortil han inden 1668 havde erhvervet Naboejendommen og 4 Vaaninger i sidstnævnte Gade.¹⁹ 1671 ejede han et Vænge Vest for Ladegaarden. Fik 1667 Bevilling paa Krohold uden for Vester Port. Har udført Murarbejdet paa denne Port, Broen og Kammen derved sammen med Claus Hess og to andre Mestre²⁰ og paa Sofie Amalienborg sammen med Gregers Laursen. For dette fik de 1668 fra 7. Mai til 1. September 1800 Rdl.²¹ Han gik til Volds med 2 Mand og stod Stormnatten paa Volden mellem Vesterport og Holmens Bastion.²²

LÆREDRENGE: 1635 d. 28. Mai Gregers Lauritzen f. ? Forl.: Mester Willum Poulsen og Mester Isach Rasmussen.

1640 d. 10. Februar Olla Nielsen f. i Halland. Forl.: Mester Isach Rasmussen og Mester Niels Sørensen. Er død.

1642 d. 24. Juni Laurits Sørensen f. i Slagelse. Forl.: Mester Isach Rasmussen og Mester Hans Jepsen.

1643 d. 3. Septemper Arild Andersen f. i Høve ved Dragsholm. Forl.: Frantz Andersen og Olluf Sørensen. 1649 d. 3. Juni blev han løsgiven, gjorde sin Forskænkning, gav Skilt og fik sit Lærebrev.

1646 d. 30. August Klemen Pedersen f. i Dalby, Horns Herred. Forl.: Mester Isach Rasmussen og Mester Niels Sørensen. 1650 d. 28. April blev han løsgiven, gjorde sin Forskænkning, gav Skilt og fik sit Lærebrev.

1649 d. 12. August Poul Larsen f. i Slagelse. Forl.: Mester Isach Rasmussen og Mester Niels Sørensen. 1653 d. 30. Januar blev han løsgiven, gjorde sin Forskænkning, gav Skilt og fik sit Lærebrev.

1651 d. 25. Mai Mads Hansen f. i Kimmerslev. Forl.: Mester Niels Sørensen og Mester Mads Fleck. 1654 d. 29. Oktober blev han løsgiven, gjorde sin Forskænkning, gav Skilt og fik sit Lærebrev.

1651 d. 19. Oktober Torre Nielsen f. i Laholm. Forl.: Mester Niels Sørensen og Mester Mads Fleck. 1654 d. 30. Oktober blev han løsgiven, gjorde sin Forskænkning, gav Skilt og fik sit Lærebrev.

1655 d. 19. Februar Frederik Adelkrantz f. i Lyngby. Forl.: Mester Andres Frech og Mester Niels Sørensen. 1657 d. 19. Mai blev han løsgiven, gjorde sin Forskænkning, gav Skilt og fik sit Lærebrev.

1656 d. 17. August Thorsten Olsen f. i Hersted Sogn ved Bahuus i Norge. Forl.: Mester Isach Rasmussen og Simon Nielsen. 1666 d. 30. Oktober blev han løsgiven og fik Lærebrev. (Overstreget.)

1658 d. 27. Juni Gries Nielsen f. i Halland. Forl.: Niels Thorsen og Thore Nielsen, Mursvend, blev løsgiven 1661 d. 25. August, gjorde sin Forskænkning, gav Skilt og fik sit Lærebrev.

1660 d. 24. Juni Hans Andersen f. i København. Forl.: Mester Simon Nielsen, Oldermænd, og Casper Anemøller. 1663 d. 10. Mai blev han løsgiven, gjorde sin Forskænkning, gav Skilt og fik sit Lærebrev.

1661 d. 25. Februar Hans Pedersen f. i Køge. Forl.: Mester Simon Nielsen og Hans Jensen, blev løsgiven 1663 d. 29. September, gjorde sin Forskænkning, gav Skilt og fik sit Lærebrev.

1661 d. 9. December Svend Jacobsen f. i Wistofte Sogn i Skaane. Forl.: Velbyrdig Jørgen Bielke. 1665 d. 7. Februar blev han løsgiven, gjorde sin Forskænkning, gav Skilt og fik sit Lærebrev.

1663 d. 4. Marts Niels Hansen f. i Alkestrup. Forl.: Mester Simon Nielsen og Hans Jensen. Blev løsgiven 1665 d. 17. September, gjorde sin Forskænkning, gav Skilt og fik sit Lærebrev.

1663 d. 8. Juni Peder Nielsen f. i Girskov. Forl.: Mester Simon Nielsen og Søren Thøgersen. 1665 d. 18. September blev han løsgiven, gjorde sin Forskænkning, gav Skilt og fik sit Lærebrev.

1665 d. 6. Februar Peder Gresen f. i København. Forl.: Mester Oluf Hansen Kyese. 1667 blev han løsgiven, gjorde sin Forskænkning, gav Skilt og fik sit Lærebrev.

1665 d. 15. Oktober Niels Christensen f. i København. Forl.: Hans Fader Christen Nielsen, Borger og Skoflikker, og Mester Oluf Hansen Kyese. 1668 d. 5. Juli blev han løsgiven, gjorde sin Forskænkning, gav Skilt og fik sit Lærebrev.

1668 d. 16. August Søren Olsen f. i »Løntofft i Kongens Lyngby Sogn«. Forl.: Mester Claus Hessz og Hans Otto, Grovsmed og Borger her i Staden. »Denne Dreng er bortrejst wordnet«.

1668 d. 5. Oktober Oluf Olufsen Kyese f. i København. Forl.: Hans Fader Mester Oluf Hansen Kyese og Mester Gregers Lauritzen. 1671 d. 1. Mai ordineret at udstaa sin Læretid hos Mester Claus Hessz. Samme Aar d. 31. Oktober blev han løsgiven og fik Lærebrev.

1670 d. 10. Februar Peder Bentsen f. i København. Forl.: Mester Gregers Lauritzen og Rasmus Hansen, Slagter. 1671 d. 1. Mai efter Mester Jens Madsens Død ordineret at udstaa sin Læretid hos Mester Christoffer Teucher.

1670 d. 1. Juli Steffen Nielsen f. i Nakskov. Forl.: Mester Claus Hessz og Jens Andersen, Mursvend. 1671 d. 1. Mai ordineret at udstaa sin Læretid hos Mester Simon Nielsen.

FRECK [FRECH, FREICH, FRICK] ANDREAS OG ANDERS.

»Anno 1639 dend 13. Martij Angaff Andres Freich at will were Mester i Murmester Laugget, och derpaa fra denne Tid aff anloffuit at will endnu Arbeide paa handtwercket for Enn Suend paa It Aars Tid hos Jørgen Timmian, Murmester, epter deris laugs Articklers indhold.«

»Anno 1640 dend 14. Februarij Beuiste Anders Frick med hans Lærebreff det Louelige Murearbeter hand Verk Redeligen och Vell at haffue Lerdt, huorfore Lauesbrøderne hannem effter hans begiering till en Laug broder Antage. Och Anloffuit hand at gøre Laug og Laugsz Rettighed, som Andre Laugszbrødre for hannem gjort haffuer . . .«

Oldermand fra 1647 d. 22. December—1650 d. 8. Januar. Hossidder 1645—47, hos Svendene 1655—56. Beboer 1645 og 1668 sit eget Hus paa Købmagergade.²³ Gik 1659 til Volds m. 2 Karle (Svende?) og en Dreng og stod Stormnatten paa Nørrevold.²⁴ Anders Freck er som Oldermand Medunderskriver 1) af Fuldmagten af 1648 d. 11. April til at vælge Frederik III. til Konge, 2) af Fuldmagten til at hylde ham og 3) af Andragendet af 1658 d. 30. Oktober om at København snarest ske kan maa blive en fri Rigsstad og Rigens Stand. Han er ved Ansættelsen af Grundskatten i 1661 Vurderingsmand for Klædeboe

Kvarter, og er Medlem af de forskellige Syn 1658 paa gamle, øde og forskudte Bygninger i Staden.²⁵ Se Søren Thøgersen (S. 247).

ARBEJDER: 1617 paa Nørre Port og opfører 1637–51 Trinitatis Kirke. Herom fortalte Indskriften paa en Malmlysekrone,²⁶ der tidligere hang i Kirken:

Anno 1637 d. 7. Julij er den første Anno 1651 d. 7. Julij ist der lesten
Steen lagt her til Kirken under Stein in diesen Gewelwete geleg
Thornet aff M. Jørgen Scheffel, Mur- von M. Anders Freck, Murmeister.
mester v. Bern.

»Gott der heiligen Dreigfaltigkeit zu Ehren und dieser Kirche zum Zirat
»hat Andreas Frech von Breslaw aus Schlesien diese Krone verehret zur
»Ehre Gottes mit seinen lieben Hausfrauen Bole Peters Tochter und Se-
»lig Anna Peters Tochter, welchen Gott der Herr gnedig sein wolle.
»Anno 1654.«

Lysekronen gik til Grunde ved den store Brand 1728.

»Anno 1651 dend 9. Februarij bleff Mester Anders Frech satt udj Straff
for hand en Suend Ved Naffn Jensz Christensen hafde offuer giffuet Noget
Arbeid hosz Sølff Papen (Sølvpoppen, den der passede det Kgl. Sølvkam-
mer), derfor at giffue til laug^et 3½ Rdl. oc til de fattige ½ Rdl.«

»Anno 1656 dend 26. October bleff Laurs Søffrensen fordret paa Laugs-
husset Anlangende ded hand haffuer gaaet aff sin Mesters Arbeid foruden
forloff. Nemblig først wdaff Mester Andres Freches Arbeid paa Hellig Ges-
tes Kirke och gaaet paa sin Egen hand at Arbeide for En 9 wger sieden,
och sieden der Borgemestere och Raad hafde gifuet til Afscheid, att hand
och Andre Suenne schulde søge dieres Mesters Arbeid, huor Effter hand
iche haffr søgt forn^{te} sin Mester Anders Freches Arbeid. Mensz Efftersom
hand paa en femb dags tied hafde Arbeidet hoess Mester Bartolomeus
Pederszen, er han gaaet fra hannem och Arbeidet atter paa sin Egen
haand, huoruoffer Mestren Straff til laug^et motte Wdgifue. For saadan
forn^{te} Laurs Søffrensens Forseelsze och Moduillighed, ded hand iche Al-
leniste første Gang er gaaet fra sin Mester aff Kirche Arbeid och Arbeidet
paa sin Egen hand, mens Anden gang iche søgt sin Mester mens gaaet til
en Anden och sieden strax fra dend igienn och Arbeidet paa sin Egen
hand, da Er hannem af Laug^et till straff att wdgifue paalagt for huer Wge
En Rixdal., hvilchen straff att wdgifue til førstkommendes fastelaffn schal
vere forfalden, eller och dend Mester hannem Arbeid giffuer Att loffue
och goed siege for straffen, huilche straffpenge Nemblig 9 Rixd. Laurs
Søffrensen wdloffuede til laug^et at betalle.«

Om A. F.s Sag med Peder Philipson, se denne.

LÆREDRENGE: 1640 d. 16. Februar Jens Thygesen f. i København. Forl.: Mester Isach Rasmussen og Søren Thøgersen, Murmestersvend. Udlært.

1640 d. 4. December Erik Lauritsen f. i Svendborg, »som tilforn paa to Aars Tid haver været i Lære paa Murmester Haandværket«. Hans Forlover er forn^{te} Mester Freck. Udlært.

1642 d. 24. Juni Gregers Christoffersen. Forl.: Mester Niels Sørensen og Niels Andersen Brygger. Udlært.

1646 d. 10. Mai Jacob Sørensen f. i Vons i Jylland. Forl.: Niels Boesen og Peder Nielsen, Murmestersvend. Udlært. 1649 d. 27. Mai blev Jacob Sørensen løsgiven, gjorde sin Forskænkning, gav Skilt og fik sit Lærebrev.

1649 d. 15. April Hendrik Ham f. i København. Forl.: Mester David Davidsen og Mester Niels Sørensen. 1652 d. 28. Marts blev han løsgiven og fik sit Lærebrev.

1649 d. 29. September Peder Jørgensen f. i Nibe. Forl.: Hendrik Hansen Kock og Peder Nielsen, Aalborg.

1653 d. 26. Juni Hans Hansen f. i Skaarup paa Fyn, »har for nogen Tid siden tjent paa Murer Haandværket hos en Mester udi Lolland ved Navn Bertel Hansen, og skal nu udtjene sin Læretid til St. Olufsdag 1654«. Hans Forlover er Mester Isach Rasmussen. 1654 d. 17. December blev han løsgiven, gjorde sin Forskænkning og fik Lærebrev.

1656 d. 18. Februar Johan Ham f. i København. Forl.: Niels Hansen, Raadmand, og Mester Isach Rasmussen. Død.

1656 d. 27. Mai Jens Sørensen f. i Helsingør. Forl.: Niels Nielsen, Brygger, og Jacob Poulsen, Brygger.

1659 d. 31. Juli Peder Mortensen f. i København. Forl.: Hans Pop, Roigetter, og Anders Henrichsen. 1662 d. 19. Mai blev han løsgiven og fik Lærebrev.

1660 d. 24. Juni Torben Olufsen f. i Halland. Forl.: Mester Niels Sørensen og Mester Anders Freck. 1663 d. 2. August blev han løsgiven og fik Lærebrev.

1661 d. 25. August Jens Andersen f. i Ferslev i Horns Herred. Forl.: Mester Andres Frech og Niels Pedersen, boendes i Lars Bjørnstræde. 1664 blev han løsgiven, gjorde sin Forskænkning og fik Lærebrev.

1663 d. 5. Juli Bendix Mortensen f. i Tyvelse. Forl.: Mester Niels Sørensen og Mester Andres Frech. 1666 d. 30. Juli løsgiven og fik Lærebrev.

1665 d. 7. Mai Svend Tordsen f. i København. Forl.: Arvid Nielsen, Oldemand, og Eskild Hansen. Død.

1667 d. 29. Mai Anders Mortensen f. i Linbjerg v. Varberg. Forl.: Laurits Børgesen, Brygger, og Erik Joensen, bægge Borgere, som love forinden Michaelis førstkommande at forskafe hans Geburtsbrev til Stede. 1670 d. 11. Juli løsgiven og fik Lærebrev.

FLECK [FLECH, FLEIG] MADS, død inden 1656 d. 27. April. 1640 d. 10. Februar »angav sig Mads fleig« at ville være Mester i Lauget, og lovede at arbejde et Aars Tid hos Mester Jørgen Schøffel. 1641 d. 1. Marts blev han Mester i Lauget. Hossidder 1647—52. For 2 Dal. købte han sig fri for som yngste Mester at skulle »sige Lauget og Mestrene til«. Oldemand fra 1652 d. 1. Marts—1654 d. 23. Februar. I Mandtalslisten anføres der en Mads Fleck som boende i Møntergade og en anden Mads Fleck som boende i Vognmagergade.

»Anno 1651 dend 10. Februarij bleff Mester Madtz Fleck satt udj Straff
 »for hand haffde laget (!) falde nogen ord paa Mester Andres Behm der-

»for at giffue til laug^et 1 Rdl. oc til de fattige 1 Rdl. oc bleff de paa bægge
»sieder med huerandre Venligen for laden forligt.—(I Marg:) den 25. Majj
»betalt 1 Rdl., den 22. Juni betalt 1 Rdl«.

LÆREDRENGE: 1642 d. 29. September Thomas Thomasen f. i København. Forl.: Jørgen Hansen, Tømmermand, og Oluf Ibsen. 1655 d. 2. December fik Thomas Schult (!) sit Lærebrev.

1646 d. 15. Februar Claus Clausen f. i København. Forl.: hans Stiffader Hans Nielsen Trondhjem og Mester Andres Behm. 1649 d. 16. September løsgiven, gjorde sin Forskænkning og gav Skilt.

1649 d. 15. Mai Peder Andersen f. i København. Forl.: Frans Andersen, Brygger, og Helle Hansen, Tømmermand. 1652 d. 24. Juni løsgiven og gav Skilt.

1650 d. 30. Juni Jens Pedersen f. i Ornebjerg i Skaane. Forl.: Mester Niels Sørensen og Jens Jensen, Mursvend.

1653 d. 18. December Peder Nielsen f. i København. Forl.: Mester Niels Sørensen og Mester Casper Ahnemøller. 1656 d. 27. April blev han ordineret at arbejde hos Mester Ebbe Pedersen. 1658 d. 27. Juni blev han løsgiven og fik Lærebrev.

PEDERSEN, EBBE. 1640 d. 10. Februar angav Ebbe Pedersen sig at ville være Mester i Laug^et »och derpaa anlovet at skal arbejde hos Mester Isac Rasmussen paa et Aars Tid«. Mester 1641 d. 1. Marts. Han boede 1645 i Snaregade, men synes at have haft en Ejendom i Lavendelstræde ved Mikkellbryggersgade, da en Gaard her (i hvilken der boede 9 Familier) hed Ebbe Murmesters Gaard.²⁷

»Anno 1648 dend 21. Julij haffde Mester Jenss Nielssen Tømmermand laadet det Erlige Murer handt uerck forsamble, oc Klagede paa Mester Ebbe Pederssen anlangendis en Contract dennem Vaar scheed dend 5. Decemb. 1647, Och begierede forn^{te} Mester Jens Nielssen aff Laugedt, att bem^{te} Ebbe Pederssen maatte tilholde(s) samme Contract att fyldest giøre; Daa bleff Ebbe pederssen aff det gandsche Laug tilfunden samme Contract med det forderligste att fyldest giøre, huis Ebbe pederssen dett Icke effter sin forpli(g)telsse(s) formelding effterkommer, Daa maa forn^{te} Jens Nielssen Tømmermand fuldmagt haffue att taage en anden Murmester samme arbeid at ferdig giøre, och bem^{te} Ebbe pederssen derforre att stande forn^{te} Jenss Nielssen for hans paauendte Omkostning och schade till Rette«.

»Anno 1650 dend 28. Majj Lood Mester Ebbe Pederssen Laug^et fordre, Anlangende Nogen Clammerie, som hand med Laugedt hafft haffuer och bleff med Laug^et forligt och Anloffuet sig hereffter som En Anden Laugbroder at Ville Anstille; schall giffue till Laug^et til straff 1 Rdl. och till de fadtige 1 Rdl., halfparten til St. Hans daug oc halfparten till St. Michels daug att Udgifue.

(I Margin:) Indført udj gieldebogen fol. 35«.

»Anno 1651 d. 20. April bleff Ebbe Pedersen sat udj Straff at giffue til de fattige for Arbeids fortingning med Arendt Berendtsen penge — 2 Mk. Dessligeste bleff Simon Munck sat udj Straff for hand . . . (ikke fuldført, sagtens paa Grund af det som siges i Marginen :) Dette Straff bleff efterlat epfterdi Ebbe pederszen oc Simon Munch begge tilsammens det Arbeid for Arent berendszen schal forfærdige«.

Anno 1658 d. 27. Juni klagede Ebbe Pedersen offr Søren Thøgersen, att hand var gaaet udi hans Arbeid hoes Anders Slagter«.

LÆREDRENGE: 1641 d. 15. September Hans Hansen f. i København. Forl.: Hendrik Jensen, Brygger, og Mester Willum Poulsen. Overstreget.

1643 d. 6. August Niels Nielsen f. i Waringborrig. Forl.: Christoffer Larsen Kock paa Bremerholm og Mester Willum Poulsen. 1647 d. 21. November blev han løsgiven og gjorde sin Forskænkning.

1647 d. 11. Juli Tammes Jørgensen f. i København. Forl.: hans Fader Jürgen Jensen og Skipper Peder Bendtzen. 1650 d. 14. Juli blev han løsgiven, gjorde sin Forskænkning, gav Skilt og fik Lærebrev.

1650 d. 30. Juni Andres Thorbensen f. i København. Forl.: hans Fader Torben Andersen og Mester Jens Madsen. 1654 d. 2. Juli blev han løsgiven, gjorde sin Forskænkning, gav Skilt og fik Lærebrev.

1656 d. 17. August Arnt Hansen f. i København. Forl.: Jens Nielsen Dreyer og Mester Simon Nielsen.

JOPSEN (JOSEPHSEN?), HANS. 1641 d. 1. Marts angav Hans Jopsen at ville være Mester i Lauget og lovede at ville arbejde endnu et Aar for Svend hos Mester Isach Rasmussen. 1642 d. 18. Februar beviste han at have lært det ærlige Haandværk redelig og vel og blev efter sin Begæring antaget som Laugsbroder.

LÆREDRENGE: 1643, om Paaske, Peder Rasmussen f. i Laholm. Forl.: Mester David Davidsen og hans Fader Rasmus Pedersen. »Forskr. Dreng er bortløben og derfor bleff Hans Josephsen (!) sadt udi straff paa 8 Curdal. Och haffuer hand forloffuerne derforre igien att søge«.

1647 d. 25. April Søren Pedersen f. i Aars Herred i Jylland. Forl.: Mester Niels Sørensen og Mester Jens Madtsen. 1650 d. 21. April gjorde han sin Forskænkning, gav Skilt og fik sit Lærebrev.

STRELLE [STRELOW, STREL, STRAALE] BALTZER. 1641 d. 1. Marts angav Baltzer Strelle sig at ville være Mester i Lauget og lovede at ville arbejde for Svend i Lauget paa et Aars Tid hos Jørgen Thimian. 1642 d. 3. April beviste han det ærlige Murmester Haandværk redeligen at have lært, hvorfor han af Laugsbrødrene blev antaget i Lauget. 1645 bor Baltzer Straale, Mursvend (!), med sin Hustru Abelone og Pige i St. Gertrudsstræde.²⁸ Mursvend er sikkert en Fejl for Murmester. 1650 d. 8. Januar klagede Mester Baltzer Strel

og Mester Simon Nielsen over, at en Svend, Thomas Jacobsen, havde »arbejdet udi deres Arbejde hos Carl v. Mander, hvorfor det blev paa budt, at ingen Mester maatte give denne Svend Arbejde, førend han havde givet Møde for Lauget. D. 3. Marts blev han idømt en Bøde af 1 Rdl. af Lauget og 1 Rdl. til de Fattige. Man tør mulig heraf slutte, at det er de to nævnte Mestre, der har opført Carl v. Manders Gaard paa Østergade.

LÆREDRENGE: 1643, om Paaske, Claus Clausen f. i København. Forl.: Mester Jørgen Thimian og Mester Isach Rasmussen. Udlært.

1648 d. 23. Marts Jens Larsen f. i Sallingholm, i Wenborre Herred, Jylland. Forl.: hans Fader Lars Nielsen og Jens Nielsen, bægge Tømmermænd. 1651 d. 2. Mai blev han løsgiven, gjorde sin Forskænkning, gav Skilt og fik Lærebrev.

1650 d. 28. Mai Laurits Petersen f. i Birkerød. Forl.: Laurs Nielsen, Tømmermand, og Mester Simon Nielsen. 1653 d. 12. September blev han løsgiven, gjorde sin Forskænkning, gav Skilt og fik Lærebrev.

RASMUSSEN, PEDER.

»1641 den 1. Marts angav Peder Rasmussen sig for Murmester Lauget, efterdi han sine Læreaar hos sin Mester udi Slagelse ikke udstaaet haver. Da haver Mestrene hannem bevilget endnu at skal arbeide hos Isach Rasmussen it Aars Tid. Og dermed hans Lære at være beendiget til Fastelavn 1642. Anlovet at give til Lauget 1ste Kvartal 2 Dal.« Hans Forl. er Isach Rasmussen (s. d.).

Peder Rasmussen, der altsaa (S. 72) som ikke udlært i København, skulde udstaa sit Mestersvendear her, ses ikke efter udstaaet Læretid at have æsket Optagelse i Lauget.

JENSEN, SVEND, død inden 1646 d. 18. Oktober. 1642 d. 3. Marts angav Svend Jensen sig at ville være Mester i Murmester Lauget og anlovede at ville arbeide hos en Mester et Aars Tid, naar Arbejdet fortgaar, hos hvem Oldermannen og menige Laugsbrødre hannem henforordner. »1643 d. 7. Februar gjorde han Lauget Fyldest«.

LÆREDRENGE: 1643 d. 14. Mai Christen Hansen f. paa Blæsbjerggaard. Forl.: Peder Larsen og Anders Jensen, Borgere og Indvaanere her i Staden. 1646 d. 18. Oktober blev han løsgiven af Mester Niels Sørensen, da hans Læremester var død, hvorpaa han gav Skilt til Velkomsten. Lærebrevet fik han først 1657 d. 9. Februar.

LANGE, JØRGEN. 1643 d. 14. Februar angav Jørgen Lange sig at ville være Mester udi Murmester Lauget og fra denne Tid skal arbeide hos Mester Jørgen Thimian 1 Aars Tid. 1644 d. 16. December lod han sig udi denne Murmestres Laugsbog indskrive at ville være Mester udi Lauget og ville gøre Lauget Fyldest. Mester Jørgen Lange bor 1645 i St. Gertrudsstræde.²⁹

»Anno 1648 dend 18. Junij angaff Mester Jørgen Lange for Laugett, att hand haffde arbeidet hoesz Sahl. Marcus Raadebandt oc at Mester Isac Rasmussen haffde gaaet i hans Arbeid, førend hand vaar bleffuen affbetalt.«

LÆREDRENGE: 1647 d. 25. April Søren Christensen f. i Skanderborg. Forl.: Jochen Daldorp, Urtekræmmer her i Staden. Denne Dreng er bortløben.

LEFFUE [LEWE, LØWE] SIMON, død inden 1654. 1643 d. 14. Februar angav Simon Lewe sig at ville være Mester i Murmester Lauget og at ville arbejde et Aar hos Mester Niels Sørensen. 1644 d. 6. Mai lod han sig indskrive i Mestrenes Laugsbog. Simon Lewe bor »paa Mønten« i 1645, og faar 1651 d. 13. September Skøde paa »en vor og Kronens Plads i den gamle By, i den ny anlagte Renegade ud til Gammel Mønt«. 1661 ejer hans Enke, Anne, en Gaard og 3 nye Lejevaaninger her.³⁰

LÆREDRENGE: 1646 d. 2. August Jørgen Wendrich f. i København. Forl.: Johan Jansen og Jonas Lampe. 1650 d. 26. Mai blev han løsgiven, gav Skilt og fik sit Lærebrev.

1648 d. 13. August Friedrich Køler f. i Saxkøbing. Forl.: Johan Mortensen, boendes for Østerport, og Conradt Huhn, Mursvend. 1651 d. 21. September blev han løsgiven, gjorde sin Forskænkning, gav Skilt og fik sit Lærebrev.

1650 d. 13. Oktober Jørgen Larsen f. i København. Forl.: Jørgen Larsen og Anders Mortensen, Mursvend. 1654 d. 9. April blev han, paa Grund af sin Mesters Død, sat i Lære hos Mester Andres Behm. 1655 d. 20. Februar blev han løsgiven, gjorde sin Forskænkning, gav Skilt og fik sit Lærebrev.

NIELSEN, SIMON, har staaet i Lære hos Anders Behm. 1643 d. 22. Marts angav Simon Nielsen sig at ville være Mester i Lauget og lovede at ville arbejde et Aars Tid hos Mester Rasmus Nielsen. 1644 d. 6. Mai lod han sig indskrive som Mester. Hossidder 1658—59. Oldermann fra 1659 d. 9. Februar—1661 d. 25. Februar og er som saadan med til at underskrive de 32 Mænds Artikler af 1659 d. 14. September. Er Vurderingsmand i Anledning af Grundtaksten af 1661 for Vester Kvarter. Brandmand. Bor samme Aar i Farvergade.³¹ Se Baltzer Strelle.

»Anno 1650 den 16. Julij bleff Mester Simon Nielsen satt udj Straff att giffue til de fattige for hand haffde Schiellet paa en Suend Ved Naffn Paull Christensen $\frac{1}{2}$ Rdl.

(I Marg:) dend 11. Augustij bleff forn. $\frac{1}{2}$ Rdl. betaldt.

Och bleff forn^{te} Suend Paul Christensen satt udj straff, for hand foruden sin Mesters Villie havde Scharweckett, til lauet 1 Rdl. som Mester Ebbe pederssen for hannem wdloffuede att betalle«.

»Anno 1655 dend 5. Junij bleff aff Lauget Mester Madtz Fleck och Bar-

tholomæus pederssen vdsendt til Herman Isenberg att spørge effter Jenz Murer dreng och En Suend ved Naffn Thywas hansen, huorledis de hafde for hannem paa Krudmøllen Arbeidet, Da Var dennem af bem^{te} Isenberg til Suar giffuet, att drengen Arbeidede først paa hans Arbeid, och sieden kom Thomas Hansen och stack drengen vd och tog penge aff hannem (Herm. J.) paa handen, Mens hans Arbeid var endnu icke fuld-færdig giordt och begierte, att Ingen Erlig Mester ville giffue hannem Arbeid, førind hand hansz Arbeid ferdig giort hafde. Thomas Hansen Sua-rede, att drengen Var hannem penge schyldig, derfor hafde hand gifuet hannem Arbeid; Mester Simon Nielszen gaff til kiende, att det var hans Dreng och formendte derfor, att Thomas Hansen icke hafde giort Ret, Enten att gifue hans dreng Arbeid eller att gifue nogen dreng Arbeid, som hoesz en Mester udj laugs bogen Var Indschreffuen, Imod Mesterens Villie. Huorpaa bem^{te} Thomas Hanssen aff lauguet bleff satt udj straff att giffue til lauguet 4 Rdl. och til de fattige 1 Rdl., huilcken Straff hand icke Vilde Indgaae, mens spotteligen sagde, hand Vard tørstig, hand motte gaa Neder och dricke Engang, och gick dermed bort fra laden; derpaa hannem af Samplige Mestre Arbeidet bleff forelagt«

»Anno 1663 dend 2. Martij Anklagede Mester Simon Nielssen offr Mester Christoffer Deger, ded hand hafde gaaet hannem i hans Arbeide hos Nicolai farfuer, huor hand stoad i Regenschab med, huor paa lauguet satte hannem fore at gifue udj straff til de fattige 2 Rdl. och til lauguet 2 Rdl., huilcket Christoffer Deger icke vilde Indgaa. Bleff Afftalt och beuilget paa 3 Rdl. som Christoffer Deger Wdloffuede at betalle.«

LÆREDRENGE: 1646 d. 11. Oktober Laurits Jensen f. i Aarhus. Forl.: Mester Baltzer Strel og Mester Simon Nielsen. 1650 d. 9. Juni blev han løsgiven, gjorde sin Forskænkning, gav Skilt og fik Lærebrev.

1649 d. 27. Marts Jørgen Hemmingsen f. i Lyderslev i Stevns Herred. Forl.: Jørgen Hansen Tømmermand, og Mester Baltzer Strel. Denne Dreng er fra hans Mester bortkommen, formedelst han var med slem Sygdom beladen.

1650 d. 1. September Andres Christoffersen f. i Malmøhus Len. Forl.: Peder Barmeche, Skomager, og Morten Rosenberg, Linnedvæver. Er død.

1652 d. 4. Juli Jens Sørensen f. ved »Vaare i Byen Strelov«. Forl.: Mester Simon Løwe og Mester Casper Ahnemøller. Er død.

1656 d. 14. September Niels Jørgensen f. i København. Forl.: Mester Isach Rasmussen og Mester Casper Ahnemøller. 1666 d. 24. September løsgiven og fik Lærebrev.

1657 d. 19. April Peder Pedersen f. i København. Forl.: hans Fader Peder Jørgensen og Mester Michel Lübetz, Tømmermand. 1660 d. 21. Oktober løsgiven og fik Lærebrev.

1658 d. 1. Juni Christen Olufsen f. i Affuerside paa Sjælland. Forl.: Mester Niels Sørensen og Mester Jens Madsen. 1661 d. 30. Juni løsgiven og fik Lærebrev.

1662 d. 21. April Hans Pedersen f. i Slagelse. Forl.: hans Fader Peder Jørgensen Holst og Hans Beekmann. 1665 St. Olufsdag løsgiven og fik Lærebrev.

1663 d. 10. Mai Anders Larsen f. i Killebrønne paa Sjælland. Forl.: Hans Petersen, Pottemager, og Mester Jens Madsen. 1663 d. 3. Juli løsgiven og fik Lærebrev.
 1663 d. 1. November Hans Madsen f. i Soderup ved Nyborg. Forl.: Mester Jens Madsen og Mester Casper Ahnemøller. 1666 d. 4. September løsgiven og fik Lærebrev.
 1666 d. 27. August Jens Rasmussen f. i Slagelse. Forl.: Mester Hans Jensen og Morten Langhoff, Væver her i Staden. 1670 d. 11. Juli løsgiven og fik Lærebrev.
 1668 d. 5. Oktober Jens Pedersen f. i Holbæk. Forl.: Morten Jensen Wendsyssel og Rasmus Rasmussen Tømmermand. »Denne Person er i sin Lære udi Ægteskab forandret forseet (forseet sig v. at gifte sig). 1671 d. 21. November løsgiven og fik Lærebrev.
 1671 d. 21. August Nicolai Simonsen f. i København. Forl.: hans Fader Mester Simon Nielsen. 1673 d. 26. Juni ordineret til Mester Hans Jensen. 1674 d. 6. Juli løsgiven og sit Lærebrev bekommet.
 1672 d. 19. Februar Rasmus Mikkelsen f. i Vordingborg. Forl.: Mester Simon Nielsen og Mester Casper Ahnemøller.
 1672 d. 29. April Morten Pedersen f. i Køge. Forl.: Søren Nielsen, Borger og Brygger her udi Staden, og Jørgen Pedersen, Kræmmer, boendes paa Vestergade.

MÜLLER, HENDRICH. 1644 d. 6. Mai angav Hein[d]rich Müller at ville være Mester og fra den Tid anlovede at ville arbejde et Aars Tid for Svend. 1646 d. 23. Februar gjorde han Lauget Fyldest. (Om ham se S. 94). Ingen Læredrenge.

MADSEN [MADTZEN] RASMUS, har staaet i Lære hos Mester Willum Poulsen. 1646 d. 18. Februar angav Rasmus Madsen sig at ville være Mester og fra den Tid anlovede at ville arbejde et Aars Tid, hos hvilken Mester hannem Arbejde kan gives. 1647 d. 1. Marts gjorde han Lauget Fyldest.

»1650 d. 10. Mai bleff Rasmuss Madtzen satt udi straff for hand schiellede paa Oldermænden Mester Niels Søffrensen och Bijsidderen Mester Jens Madtzen. Till Straff till de fattige 1 Rdl., och till Laugedt 1 Rdl.«
 (I Marg:) Dend 1. September herpaa betalt 1 Rdl. til lauged, dend 25. Majj 1651 betalt 1 Rdl. til de fattige«.

»Anno 1651 dend 28. Januarij Bleff Mester Rasmus Madtzen sat udj Straff for hand haffde giffuet sin Dreng mehre til Løn end som burde saa oc fordj hand en Dreng to sommere hafde holdet och icke ladet Indschrifue, som er bortløben; derfor schal giffue till de fattige $\frac{1}{2}$ Rdl. oc til lauged $\frac{1}{2}$ Rdl.

(I Margin:) dend 13. Juli herpaa betalt Penge til lauged — $\frac{1}{2}$ Rdl. dend 14. September betalte hand til de fattige dend $\frac{1}{2}$ Rdl.«.

LÆREDRENGE: Jacob Christensen f. i København. Forl.: hans Stiffader Martin Beyer og Søren Rasmussen. 1651 d. 20. Mai løsgiven, gjorde sin Forskænkning, gav Skilt og fik sit Lærebrev.

1651 d. 13. Juni Johan Mortensen f. i København. Forl.: Mester Andres Frech og Mester Simon Nielsen.

GEYER, JACOB, død inden 1654 d. 9. April.

»1647 d. 22. Februar haffuer Jacob Geyer sig angiffuen for Murmester Lauget at wille arbeide it AarsTiid for Suend och sieden att motte Antagess for en Mester, huilcket hannem af Lauget bleff beuilget och naar Tiiden kommer, at Mestrene Arbeid bekommer skal hannem en Mester ordineres«.

1648 d. 14. Februar gjorde han Lauget Fyldest. Hans Enke, Sara, ejede 1656 et Hus i Pilestræde.³² Se Casper Ahnemøller.

LÆREDRENGE: 1648 d. 16. Juli Ølle Hansen f. i København. Forl.: hans Svoger Aksel Jørgensen og Michel Andersen. 1651 d. 1. Juni løsgiven, gjorde sin Forskænkning, gav Skilt og fik Lærebrev.

1651 d. 25. Mai Lars Sørensen f. paa Gaarden Holm ved Aars By. Forl.: David Moor og Mester Jacob Geyer. 1654 d. 9. April blev han ordineret til Mester Baltzer Strell. Er død.

LAURSEN, GREGERS. 1647 d. 22. Februar har Gregers Laursen sig angivet for Murmester Lauget og fra den Tid anlovede at ville arbejde et Aars Tid for Svend. 1648 d. 14. Februar gjorde han Lauget Fyldest. Hossidder 1664–66. Oldemand fra 1666 d. 27. Februar—1667 d. 18. Februar (se Matthias Sørensen). Død inden 1676 d. 22. Mai. Gregers Lauritzen udfører sammen med M. Jens Madsen Murarbejdet paa Sofie Amalienborg³³.

»1663 den 5. Julij haffr Mester Gregers Larsen Angifuet at Sibiørn Andersen i Wbequemstiid haffr taget Afscheed fra hannem, at Ingen hannem Arbeid gifuer.

(I Marg. :) Anno 1664 den 12. Martij bleff hannem forrelaugt 3 Aars tid at Reise«.

LÆREDRENGE: 1649 d. 6. Februar Simon Jensen f. i Lundenes Len i Jylland. Forl.: Mester Niels Sørensen og Mester Hans Jacobsen. 1652 d. 17. Mai blev han paa Gregers Laursens Vegne løsgiven af Mester Isac Rasmussen og fik Lærebrev.

1657 d. 19. Mai Rasmus Mortensen f. i København. Forl.: Mester Christen Hansen og Philip Hansen, Murersvend.

1664 d. 22. Februar Niels Nielsen f. paa Christianshavn. Forl.: Morten Rasmussen og Mester Knud Rasmussen. 1667 d. 26. Februar løsgiven og fik Lærebrev.

1665 d. 24. Juli Laurits Poulsen f. i Nykøbing paa Sjælland. Forl.: Mester Knud Jensen, Oldemand, og Gregers Laursen. 1668 d. 5. Oktober løsgiven og fik Lærebrev.

1667 d. 26. Juni Jacob Rasmussen f. i Marvede Sogn. Forl.: Christen Jensen, Borger og Bogtrykker her udi Staden. 1670 d. 11. Juli løsgiven og fik Lærebrev.

1669 d. 4. Februar Bjørn Halvorsen f. i København. Forl.: Mester Gregers Laursen og Svend Arvesen, Borger og Brændevinsbrænder her i Staden. 1672 d. 20. Februar løsgiven og fik Lærebrev.

1669 d. 13. September Jacob Lauridsen f. i Malmø. Forl.: Mester Oluf Hansen og Mester Jens Madsen. 1671 d. 31. Oktober løsgiven og fik Lærebrev.

1671 d. 6. Marts Mads Gregersen f. i København. Forl.: hans Fader Mester Gregers Laur- sen og Mester Claus Hess. Udstod sit sidste Læreaar hos Mester Hans Fr. Fischer. 1674 d. 13. Marts løsgiven og fik Lærebrev.

1673 d. 13. August Jonas Andersen f. i Naaby i Skelby Sogn. Forl.: Mester Gregers Laur- sen og Suend Bentzen, Brygger. Blev 1676 d. 22. Mai ordineret til Mester Hans Fr. Fi- scher. 1679 d. 26. August løsgiven og fik Lærebrev.

AHNEMØLLER [ANNEMØLLER] CASPER. 1648 d. 14. Februar angav Casper Ahnemøller sig for Lauget at ville arbejde et Aars Tid for Svend hos en Mester og blev han henvist til Mester Rasmus Nielsen. 1649 d. 23. Januar lod han sig indskrive i Lauget som Mester. Hossidder 1653–56 og 1661–63. Oldermænd 1656 d. 18. Februar–1658 d. 24. Marts og atter 1664 d. 22. Februar til 1665 d. 6. Februar. Død 1681 før d. 14. Februar.

Han ejede 1661 2 Vaaninger i St. Anne Kvarter og boede 1668 »i den Gade ved Mønten«. ³⁴

»Anno 1652 dend 30. Augustij gaff Jacob Geijer Klage offr Casper Ahne- møller, att dend tiid Simon Nielssens Moder bleff begrafuet Var Iblandt andre ord aff hannem talid Imod Casper Ahnemøller: ded var en goed Smauss, huorpaa Casper haffde schielt hannem och sagt, det schulle en Schielm siege, och forn^{te} ord vaar saa meget som thiufferie, och hand, Jacob. Var en falsck kall, den stack hannem ud aff hans Øjen, och effter- som Casper Ahnemøller icke Var tilstede bleff ded til en anden gang opsett«.

»Anno 1652 dend 10. October gaff Casper Ahnemøller sin besuering ock Klaugemaal Igien Schrifflig Ind Imod Jacob Geijr hans Klage, huorudj han Iliegemaade Schielte paa Jacob Geijer Paa Anden ord, ssom icke aff Jacob Geijer Var Affgiffuen, Och Efftersom handwercket saadan deris Schielsord icke kunde lade forbigaa, Bleff de Aff hand-Werchit saaledis forligt, att Alt, huies Schielsord dennem Imellem Var faldet, Schulle Vere død, och Ingen aff dennem hereffter Igien att Neffne wed ord, och giffue til lauguet En huer 3 Rdl. och til de fattige en huer 1 Rdl., och gaffue saa huerandre dieres hender Att were och bliffue hereffter Venner som til- forne.

(I Marg:) Jacob Geijer betalte strax herpaa 1 Sldl. och d. 24. October frem- delis 1 Sldl. — Anno 1653 d. 1. Majj betalte Casper Ahnemøller 2 Rdl. Ind- ført udj Gioldbogen«.

LÆREDRENGE: 1651 d. 22. Juni Christen Andersen f. i Vinge ved Randers (Læretiden var alt begyndt St. Mikkelssdag 1650). Forl.: Mester Casper Ahnemøller og Mester Simon Løve, blev løsgiven 1653 d. 9. Oktober, gjorde sin Forskænkning og fik Lærebrev.

1656 d. 22. Juni Adam Altvasser f. i København. Forl.: Hans Vitz (Drengens Stiffader) og Bartel Carstens. 1661 d. 28. Juli løsgiven og fik Lærebrev.

1657 d. 19. Mai Hans Nielsen f. i Ystad. Forl.: Jonas Lampe og Niels Olufsen Mursvend. løsgiven 1660 og fik Lærebrev.

1661 d. 30. Juni Christoffer Pedersen f. i København. Forl.: Oluf Olufsen (Drengens Stiffader) og Simon Nielsen, Murmester. 1665 løsgiven og fik Lærebrev.

1661 d. 20. Oktober Jens Jespersen f. i Falkenberg. Forl.: Søren Nielsen, Brygger, og Hans Jensen, Murmester. 1665 løsgiven og fik Lærebrev.

1662 d. 20. April Anders Andersen f. i Lund i Skaane. Forl.: Niels Andersen Brygger og Mester Oluf Hansen. 1665 løsgiven og fik Lærebrev.

1665 d. 27. August Abraham Torgeirson f. i København. Forl.: Morten Sirtzou, Bager, og Simon Nielsen, Murmester. Død, faldt ned og slog sig ihjel.

1666 d. 26. Februar Johannes Olufsen f. i København. Forl.: Mester Peder Rasmussen og Overforlover Mester Søren Olufsen. 1669 d. 28. Februar løsgiven og fik Lærebrev.

1667 d. 12. Februar Jens Jensen f. i København. Forl.: Mester Knud Jensen og Overforlover Søren Sørensen, Brændevinsbrænder. 1670 d. 26. Februar løsgiven og fik Lærebrev.

1671 d. 6. Marts Jacob Danielsen f. i Viborg. Forl.: Mester Gregers Lauritsen og »Capiten Andreas Knock, Smed«, Overforlover. 1674 d. 21. Marts løsgiven og fik Lærebrev.

1671 d. 6. Marts Peter Inguorsen Sommer f. i Store Linde, Karise Sogn. Forl.: Mester Hans Jensen og Peters Esbach, Lesmed, Overforl. 1674 d. 21. Marts løsgiven og fik Lærebrev.

1671 d. 1. Mai Anders Jensen f. i Tiæreby ved Laugholm. Forl.: Mester Simon Nielsen og Mester Casper Ahnemøller, Overforlover.

1674 d. 27. Juli Morten Ahnemøller f. i København. Han skal staa 2 Aar i Lære hos sin Far og det 3die hos Mester Christoffer Pedersen. 1675 i Juli løsgiven og fik Lærebrev.

1679 d. 28. Juli Hans Valentin Garmer f. i København. Forl.: Mester Niels Engelsen og Drengens Fader, Mester Valentin Garmer, Snedker, Overforlover. Blev 1681 d. 14. Februar sat i Lære hos Mester Niels Engelsen. 1682 d. 21. December »løsgiven efter Kgl. Forordn. uden Forskænkning, dog bekom sit Lærebrev«.

PEDERSEN KRUSE, POUL. 1648 d. 14. Februar angav Poul Pedersen sig for Lauget at ville arbejde for Svend et Aars Tid hos en Mester og siden at maatte antages for en Mester. Hvilket blev ham bevilget, og skal han komme en Mester, naar Arbejde angaar.

»1649 d. 6. Februar lod Poul Pedersen Lauget samle og gav for Lauget derfor at samle 2 Rdl. og begærede at maatte for en Mester antages. Men eftersom han sit Aar ikke fuldkommeligen hos Mester Simon Leffue udarbejdet havde, blev hannem paalagt at arbejde til 3 Uger efter Pinsedag førstkommende hos hvilken Mester hannem befalet bliver, og naar saa Tiden er forløben og han sig for Lauget angiver, skal han for en Mester blive indtaget, naar han gør som en anden Mester før hannem gjort haver, men for Lauget at samle skal han have frit, hvorpaa han gav Oldermannen Haanden og lovede det at efterkomme«.

»Anno 1649 d. 17. Juni gav Poul Pedersen sig an for Lauget at ville være Mester eftersom han forment sit Aarstid for en Svend at have ud arbej-

det. Da blev hannem Lauget bevilget, og lovede han at gøre som en anden Mester for hannem gjort haver, og skal give til Lauget fyrgetyve Rixdal; hvorpaa han straks betalte fjorten Slettedaler og lovede om 3 Uger til første Kvartal at give Resten af Hælvtten nemlig seksten Slettedal, og hans Skilt til Velkomsten, og naar han forn^{te} 16 Sldal. betaler, skal han for en Mester indskrives«.

»Anno 1649 d. 12. Juli betalte Poul Pedersen paa hans udlovede Laugsrettighed Resten af hans udlovede halve Part nemlig 16 Sletdal, hvormed han paa denne Tid Lauget fyldestgjort haver og derfor for en Mester blev antaget. Resten af hans udlovede Laugsrettighed, som er tyve Rixdal, skal betales Hælvtten til første Kvartal og den anden halve Part med det første«.

»1650 d. 5. Maj Lod Poul P. Krusse fordre Lauget och bleff hannem Paalagt adt hand først schulde betalle hanss Laugs Redtighed (det ses ikke, naar dette er sket), sieden adt Klare med laugget for huiss Tiltalle dj till hannem haffuer«.

»1652 d. 10. Februar blev af menige Laugsbrødre besluttet ingen Svende eller Drengte at arbejde hos Poul Pedersen Kruse førend han efter sit Løfte betaler alt, hvis han til Lauget skyldig er. Hvorfore hannem paa Lauges Vegne Svende og Drengte blev forbødet«.

Poul Murmester boede 1659 i Lille Larsbjørnstræde.³⁵ Brandmester.

LÆREDRENG: 1656 d. 20. Juli Jacob Hansen f. i Odense. Forl.: Drengens Mester Poul Pedersen og Mester Bartholomæus Pedersen.

JENSEN MUNCK, SIMON. 1649 d. 23. Januar angav Simon Jensen sig for Lauget at ville arbejde et Aars Tid for Svend hos en Mester, hvilket blev ham bevilget »og skal hans Arbejdsaar angaa fra denne Dag«. 1650 d. 7. Januar blev han indskrevet som Mester.

»Anno 1650 d. 11. Martij der Lauget var forsamlet och fordrett af Christoffer Heijll Murer Suend Anlangende Nogen Schieldsord, som Mester Simon Jensen haffde Schieldet forn^{te} Christoffer Heill fore, att be^{te} Christoffer heil haffde sagt, At Slodsfogden haffde Trued Simon Jenszen med den Spandsche Kappe, och formedelst forbøn var hand Sluppen derfra, huorpaa Simon Jenszen haffde sagt, att hand schulde sige hannem det epter som en Schielm, och ydermere att haffue Itt breff udi hans Skaff, som Schulde Ryge I hans Nese, huorpaa Christoffer heil førde 3 Suenne Ved Nafn Poul Perszen, Anders Mortensen oc thomas Persen til Vindesbyrd, att Simon Jenszen saaledes om breffuet talt hafuer.

Da efter Sagens Leilighed bleff denne Sag saaledes afftalddt att Christoffer heil schulde giffue till Straff, fordi hand Slotsfogdens Ord, som hand icke kunde beuise, Repeteret haffuer: till Laugett 2 Rdlr., til de fattige 2 Mk. Oeh Mester Simon Jenszen Munck alt giffue I liege maade till straff for hand Christoffer heill Schielet haffher och om forn^{te} breff, som allerede for handwercket Clareret er, Tallet, och Christoffer heil forekast haffuer, till Laugedt 2 Rdl. till de fattige 2 Rdlr. oc Laugens gebør 10 Mk., huor-med da denne Sag bleff forligit oc fordragen.

Och gaff Mester Simon Jenszen oc Christoffer heill huerandre henderne, at Ingen dend anden effter denne daug schulde Noget andet end alt huis Erligt Er efftersige oc om denne sag intet Videre at talle eller Repetere. Mens huem som først om Sagen Resererer (!) at stande derfor udj alle Mesternes Straff«.

Se Ebbe Pedersen.

»Anno 1652 dend 10. Februarij Bleff Mester Simon Munck sat udj straff fordj hand Reigste fra Byen och icke gaff Oldermænden det tilkiende, saa Oldermænden motte tage en Anden Mester at lade lauged tilsiege, derfor att giffue till lauged 1 Rixd. og til de fattige 1 ort til fastelavn at betalle«.

Ingen Læredrenge.

JENSEN, HANS, (d. æ.). 1652 d. 18. Februar angav Hans Jensen sig for Lauget at ville arbejde et Aars Tid for Svend hos en Mester o.s.v., »hvorpaan hannem blev til Afsked givet, at han fra Svendene skulde skaffe rigtig Kundskab, at Ingen sig over hannem havde at beklage og sig siden igen for Lauget indstille«. 1652 d. 1. Marts haver Hans Jensen sig efter Afsked for Lauget igen anstillet og blev hannem bevilget at arbejde et Aars Tid hos Mester Baltzer Strel. — Gav til Indgangspenge 10 Rdl«. 1653 d. 5. Februar blev han indskrevet som Mester. Bisidder (!) 1661. Oldemand 1663—64. Hans Jensen ejer 1661 et Hus i Studiestræde, hvor hans Enke endnu boer 1689.³⁶

LÆREDRENGE: 1656 d. 17. August Hans Mortensen f. i Landskrone. Forl.: Mester Anders Frech og Mester Bartholomæus Pedersen. 1660 d. 29. Juli løsgiven og fik Lærebrev.

1662 d. 20. April Bent Hendricksen f. i Halland. Forl.: Niels Andersen, Brygger, og Jens Hansen, Brygger. 1665 løsgiven og fik Lærebrev.

1662 d. ? Jacob Iversen f. i Amlø ved Haderslev. Forl.: Peder Iversen Schrøder og Mester Peder Rasmussen. 1665 løsgiven og fik Lærebrev.

1665 d. 27. August Rasmus Mikkelsen f. i Vordingborg. Forl.: Simon Nielsen og Tord Nielsen, Murmestre. 1668 d. 15. September løsgiven og fik Lærebrev.

1667 d. 26. August Mogens Pedersen f. i Nørre Halland. Forl.: Mester Simon Nielsen og Overforlover Oluf Madsen, Vægter. 1671 d. 24. Juli løsgiven og fik Lærebrev.

1669 d. 13. September Søren Mortensen f. i Tyvelse ved Næstved. Forl.: Mester Oluf Hansen og Overforlover Mester Niels Sørensen. (Hans Løsgivelse anføres ikke).

1676 d. 8. Februar Laurits Simonsen f. i Gillebrønne ved Køge Kro. Forl.: Mester Christoffer Deger og Overforlover Mester Tor Jensen, »som lover at tilstede forskaffe Drengens Geburtsbrev«. 1679 d. 26. Juni løsgiven og fik Lærebrev.

1681 d. 14. Februar Jens Svendsen f. i Højested ved Ystad. Forl.: Mester Jacob Olufsen og og Mester Hans Jensen selv.

1681 d. 26. Morten Lauridsen f. i København. Forl.: Mester Jacob Olufsen og Mester Hans Jensen selv. 1684 d. 26. Juli løsgiven og bekom sit Lærebrev uden Forskænkning. »Over-skrevne Person Morten Larsen haver tilskikket Mester Niels Jacobsen Bud om sit Lærebrev, hvilket Niels Jacobsen haver leveret til Oldermænd Ole Kyse, og findes Lærebrevet udi Laden og kan han det bekomme, naar hannem lyster, uden Bekostning. Hafniæd. 18. Marts 1694«. »1681 d. 3. November fremstod for aaben Lade Mester Hans Jensen d. æ. og gav til Kende, at hans Søn Anders Hansen hos hannem paa 2 Aars Tid havde været udi Hantværkets Lære, hvorføre bevilget blev han i det tredie sit Læreaar hos Mester Jacob Olufsen maa udlære fra denne Dag at regne«. 1683 d. 26. Januar løsgiven efter Kgl. Forordn. uden Forskænkning.

PEDERSEN, BARTHOLOMÆUS, død inden 1659 d. 24. April. 1651 d. 1. Februar angav Bartholomæus Pedersen sig for Lauget at ville arbejde et Aars Tid for Svend hos en Mester, hvilket blev ham bevilget. 1652 d. 10. Februar blev han indskreven som Mester. 1651 6. April blev han sat i Straf, fordi han havde »scharwerchet uden nogen Mesters Bevilling«, hvorfor han skal give til Lauget 3 Rdl. og til de Fattige 1 Rdl. samt for Svendene at lade stævne 1 sl. Dal. 1652 d. 2. Marts »udlovede Mester Bartholomæus Pedersen at give til Straf, fordi han gjorde ikke Vildkommen (Velkomsten) ret, Penge 1 Rdl.«. 1652 d. 16. November blev Bartholomæus Pedersen sat i Straf »for han sig mod Lauget havde forbrudt 2½ Rdl.«. 1653 d. 24. Februar blev Bartholomæus Pedersen sat i Straf, at give til de Fattige ½ Rdl., »for han takkede ikke af, den Tid Hans Jensen blev indskreven som Mester«. Der siges intet om hvilken Bestilling, han skulde takke af fra, men det maa vel have været Værdigheden som yngste Mester, der ogsaa gav Indtægt, som han ikke vilde af med.

LÆREDRENGE: 1656 d. 5. Februar Hendrik Andersen f. i København. Forl.: Mester Isac Rasmussen og Mester Niels Sørensen.

1659 d. 24. April Hendrik Andersen »ordineret at arbejde og hans Lære udlære hos Mester Thomas Jørgensen«. 1659 d. 19. Juni løsgiven og fik Lærebrev.

THYGESEN [THØGERSEN] SØREN (død før 16. Februar 1665). 1655 d. 8. Juni blev Søren Thøgersen som Svend sat i Straf for sin Forseelse »imod vores Laugs Artikler« og maatte bøde 2½ Rdl. at betale i 3 Terminer.

1656 d. 18. Februar angav Søren Thøgersen sig for Lauget og begærede at ville arbejde et Aars Tid hos en Mester for Svend, hvilket blev ham bevilget. Han blev ordineret til Jens Madsen. Gav til Indgangspenge 10 Rdl.

1657 d. 9. Februar »blev Søren Thøgersen sat udi Straf for det han ikke havde efterkommet hans Løfte til Borgmester Hans Nansen, at han vilde indstille

sig hos sin forordnede Mester Jens Madsen og arbejde, naar denne Maanedes Tid var forbi, hans Hustru skulde komme udi Barselseng; mens slet intet anprenteret at arbejde hos Jens Madsen og derforuden havde givet Knud Jensen Arbejde, som ingen Afsked havde taget fra sin Mester, derfor at give til Lauget 4 Rdl. og til de Fattige 1 Rdl«. 1657 d. 9. Februar (samme Dag!) blev han indskreven som Mester og gav Skilt til Velkomsten samt for at slippe at sige Lauget til 2 Rdl. 1663 Bisidder. Søren Thøgersen ejede 1661 et Hus paa Gl. Mønt.³⁷

ARBEJDER: 1658—59 havde han Arbejde paa Københavns Slot og Proviant-huset. 1659 d. 8. April sluttede han, Anders Frick, Niels Jyde og Christoffer Teicher, Kontrakt med Bygm. Albert Mathiesen om at reparere Taget paa Tøjhuset, hvor man i sin Tid havde lagt Tag for sent paa Aaret, saa Frosten havde skørnet Kalken, inden den var bleven tør.³⁸ 1658 d. 27. Juni klagede Mester Knud Jensen over Mester Søren Thøgersen, at han var »gaaet hannem udi hans Arbejde hos Mester Hans Bager i Christen Barnekovstræde, hvilket blev opsat til Søren Thøgersen møder for Lauget«. (1659 d. 11. September blev Søren Thøgersen herfor sat i Straf af 1 Rdl.). »I lige Maade klagede Ebbe Pedersen over Søren Thøgersen, at han var gaaet udi hans Arbejd hos Anders Slagter«.

»Anno 1659 den 24. Aprill Angaff Søffren Thøgersen for laden at Mester Niels Sørensen hafde Indgaaet udj hans Arbeid hos Svend Lougman brøger, och at hans Kalckslauger stoed och sloeg Kalck, huilcket Mester Niels benegtede icke noget Arbeid hoes Suend lougman at hafde betinget eller viste af at sige, førend I daug Suend Lougman hafde talt til hannem och Iche Mester Niels viste at kalckslaugeren stoed der och arbeidede, mens wden hans Viedschab Var gaaen fra Jacob Andersen Raadmands Arbeid och til Suend lougmann, huorpaa tvende Mestere Poul Pedersen och Knud Jonsen bleff fra laden sendt til Suend lougmann och spurde hannem paa laugens Veigne om hand hafde tallet Mester Niels til om hans Arbeid, derpaa hand dennem hafde Suaret Ja. Huem der hafde sendt Kalckslaugeren paa Arbeidet Suarede dennem Mester Niels, bleff Suend lougman aff Paul Pedersen och Knud Jensen tilspurt om hand hafde gjort Rigtighed och betalt Søfren Thøgersen for huad Arbeid hand hafde gjort, Suarede Nei icke endnu at vere Rigtig med dennem, och om hand hafde noget offuer Søfren Thøgersen Arbeid at klage, Suarede Nej, huorpaa Aff lauguet bleff besluttet och Aff oldermænden forbøden Ingen Mester at gjøre Suend lougmans Arbeid, førend han gør Rigtighed med Søfren Thøgersen, Och huis sig Mester Niels dermed befatter da at gifue til straff effter alle Brødernis Siegelse 4 Rixdr.«

1659 d. 23. Mai angav Mester Niels Sørensen, at Mester Søren Thøgersen havde givet Peder Philipsen og Simon Jensen Arbejde, hvorpaa af Lauget skal kendes, naar Søren Thøgersen kommer paa Laugshuset«.

LÆREDRENGE: 1657 d. 11. Oktober Niels Engelsen f. i Holm ved Halmstad. Forl.: Jens Jensen Murersvend og Eske Hansen. 1661 d. 30. Juni løsgiven og fik Lærebrev.

1662 d. 5. Oktober Ebbe Mortensen f. i Mølby, Haderslev Amt. Forl.: Bertel Jensen Blytækker og Mester Anders Brandt. 1665 d. 16. Februar »er af Lauget santykt at forn^{te} Ebbe Mortensen skal sine Læreaar hos Mester Christoffer Tecker til Endelighed udstaa«.

1663 d. 8. Juni Poul Poulsen f. i Nykøbing i Odsherred. Forl.: Mester Oluf Hansen og Anders Brandt. 1665 d. 16. Februar »er af Lauget samtykt at forn^{te} Poul Poulsen skal sine Læreaar hos Mester Oluf Hansen til Endelighed udstaa«. 1666 d. 3. Juli løsgiven og fik Lærebrev.

1663 d. 30. August Hans Jensen f. i Kolby paa Samsø. Forl.: Christen Nielsen Aalborg og Oluf Simonsen, begge Borgere her i Staden. 1665 d. 16. Februar »er af Lauget samtykt at berørte Hans Jensen skal sine Læreaar hos Mester Gregers Lauridsen til Endelighed udstaa«. 1666 d. 27. August løsgivet og fik Lærebrev.

HANSEN, CHRISTEN, død inden 1666 d. 6. Mai. 1656 d. 18. Februar lod Christen Hansen Lauget fordre og gav der for Rettigheden 2 Rdl. og begærede at maatte tilstedes at arbejde et Aars Tid hos en Mester for Svend, hvilket blev ham bevilget. Blev forordineret til Mester Isac Rasmussen. 1657 d. 9. Februar blev han indskrevet som Mester. Ejer 1661 et Hus i Grønnegade ved Siden af Ove Geddes Gaard.⁸⁹

»1658 d. 15. Julij anloffuede Chrjsten Hansen at vdgifue sin straffpenge Nemblig 2 Rdl. til første Quartal at udgifue for Peder Philipsen som hand hafde Arbeid gifuet, der Imod hans Mesters Villie forloff havde taget«.

LÆREDRENGE: 1661 d. 28. Juli Lucas Jacobsen f. i København. Forl.: Jon Espensen Slagter og Mester Mathias Sørensen. 1664 d. 25. September løsgiven og gjorde sin Forskænkning.

1662 d. 13. Juli Mikkel Rasmussen f. i Vinterslev i Galten Herred. Forl.: Jørgen Clemensen og Mester Anders Brandt. — S. D. »anlovede Mester Christen Hansen at give til Haandværket for hans Dreng Mikkel Rasmussen, som han i Dag i Lære haver antaget, formedelst han er gift, 2 Rdl. til første Kvartal at betale og at skaffe sit (!) Ægtebrev inden førstkomende Fastelavn«. 1665 blev Mikkel Rasmussen løsgiven og fik Lærebrev.

1665 d. 7. Mai Hans Hansen f. i Asminderød Kro. Forl.: Hans Thisen, Bager, og Mester Claus Hesz. 1666 d. 6. Mai blev Hans Hansen ordineret at udstaa Resten af sin Læretid hos Mester Peder Philipsen.

JENSEN, KNUD, død inden 1674 d. 6. Juli. 1656 d. 2. Juli lod Knud Jensen Lauget fordre og begærede at maatte tilstedes at arbejde hos en Mester for

Svend et Aars Tid, hvilket blev ham bevilget, »hvorpaa hannem til Afsked blev givet, at han, efter den Afsked for velvise Borgmestre og Raad gaaet er, skulde arbejde for Svend til Pinsedag førstkommende«, hvorpaa han blev forordineret til Mester Niels Sørensen. 1657 d. 19. Maj blev han indskrevet som Mester. Bisidder 1664. Oldermænd 1665 d. 6. Februar—1666 d. 26. Februar. Vurderingsmand 1661 i Frimands Kvarter og boede 1668 i Kandestøberens Gang.⁴⁰

»Anno 1662 den 3. Februarij Var lauet forsamblet och som Knud Jon- sen hafde anklaget Hans Jensen, ded hand hafde gaaet hannem udj hans Arbeide hos Jørgen Garder, Sognepræst til Hollænder Sognet paa Ama- ger, och bem^{te} Hans Jensen Nue I Dag Prestens Vidnesbyrd hafr for la- den frembførdt, Da bleff Knud Jensen aff laugsbrøderne paa lagt at schaffe Prestens Vindesbyrd ded hand med hannem Arbeidet fortinget hafde och saadant til første Quartahl At forschaffis«.

(Om Knud Jensen se Søren Thøgersen og Hans Jensen.)

LÆREDRENGE: 1657 d. 6. September Hans Bendtsen f. i Falkenberg. Forl.: Anders Jen- sen og Anders Svendsen, Borgere her i Staden. 1661 d. 28. Juli løsgiven og fik Lærebrev.

1658 d. 1. Juni Peder Pedersen f. i København. Forl.: Adser Pedersen og Anders Pedersen. Løsgiven og faaet Lærebrev.

1661 d. 22. September Peder Hansen f. i Hallind, Vinbjerg Sogn, Byen hedder Trynge. Forl.: Niels Svendsen, Tømmermand, og Oluf Simonsen, Maltgører, »og belove de at for- skaffe Drengens ægte Brev, at hand er født af ærlige Ægte Forældre, inden Pinsedag«. Gjort sin Forskænkning og faaet Lærebrev.

1662 d. 13. Juli Peder Thomsen f. i København. Forl.: Mester Christoffer Degen og Jens Jensen. 1674 d. 4. Oktober løsgiven og fik Lærebrev.

1663 d. 29. September Andreas Sørensen f. i København. Forl.: Mester Søren Thøgersen og Oluf Hansen, men Knud Jensen selv er Overforlover. 1668 d. 4. November løsgiven og faaet Lærebrev.

1665 d. 6. Februar Laurits Hansen f. i Lyngby i Halland. Forl.: Eiler Pløisten, Snedker her i Staden, og Anders Jensen. Anders Jensen Skipper skal skaffe Drengens Geburtsbrev til Stede inden Pinse. 1668 d. 4. Februar løsgiven og fik Lærebrev.

1668 d. 16. Januar Anders Christensen f. paa Hveen. Forl.: Mester Søren Christensen og Overforlover hans Morbroder Niels Andersen. Hans Geburtsbrev skal med forderligste skaffes til Stede, senest til Paaske. 1671 d. 8. Marts løsgiven og fik Lærebrev.

1668 d. 4. Februar Laurits Nielsen f. i Christianshavn. Forl.: Mester Jacob Olufsen og Over- forlover Anders Jensen, Borger og Hjulmand her i Staden. 1671 d. 8. Marts løsgiven og fik Lærebrev.

1668 d. 5. Oktober Oluf Jørgensen f. paa Strandmøllen i Skodsborg. Forl.: Mester Oluf Han- sen og Overforlover Mester Knud Jensen selv.

1671 d. 28. Juni Oluf Andersen f. i København. Forlover og Overforlover er Mester Knud Jensen selv og Mester Søren Christensen. — 1674 d. 6. Juli, efter Knuds Død, løsgiven af Mester Søren Christensen; fik Lærebrev.

DEGER [THECKER, TEUCKER, THEYGER] CHRISTOFFER. 1657 d. 22.

Januar lod Christoffer Deger fra Damsdorff udi Schlesien Lauget fordre . . . og begærede at maatte arbejde et Aars Tid hos en Mester for Svend, hvilket blev ham bevilget, og blev henvist til Mester Niels Sørensen. 1658 d. 24. Marts blev han indskrevet som Mester og gav Skilt. Bisidder 1667 og 1668 og atter 1676. Oldermænd 1669 d. 22. Februar—1670 d. 14. Februar og atter 1678 Faste-lavn—1679 Fastelavn. Ejer 1668 og 1689 Hus i Studiestræde.⁴¹ (Se Søren Thøgersen).

»1659 den 23. Maj bleff Christopher Deger Sat udj Straff at giffue til Lauget 2 Rdlr. for en Suend ved Naffn Laurss Pedersen hand haffde givet Arbeide, som icke havde taget Afscheed fra sin Mester Simon Nielsen och Suennen at schal Indstille sig for laden Neste Quartal.

(I Marg:) 1659 d. 17. Julij bleff Lars Pedersen fordret for lauguet och gaf 10 Mk. til straff for hand vden Afscheed hafde faret fra sin forrige Mester«.

»Anno 1663 d. 5. Juli gaaf Mester Christoffer Deger an At Christoffer Hansen i Wbequemstiid haffde taget Afscheed fra hannem, At Ingen hannem Arbeid giffuer.

Bleff aff lauguet forelagt Ingen Mester hannem Arbeid at giffue«.

LÆREDRENGE: 1661 d. 30. Juni Søren Tommesen f. i Ebeltoft. Forl.: Henrik Nansen, Borger her i Staden, og Mester Niels Sørensen. 1664 d. 25. September løsgiven og gjorde sin Forskænkning.

1661 d. 28. Juli Knud Knudsen f. i København. Forl.: Mester Niels Sørensen og Mester Hans Fr. Fischer. 1665 løsgiven og fik Lærebrev.

1662 d. 7. September Peder Jensen f. i Halland. Forl.: Niels Thorsen og Lars Nielsen, Borgere her i Staden. 1666 d. 6. Mai løsgiven og fik Lærebrev.

1664 d. 16. Oktober Christian Jacobsen f. i København. Forl.: Skipper Poul Nielsen og Peder Frandsen, Knapmager. 1667 d. 29. April løsgiven og fik Lærebrev.

1666 d. 3. Juli Arvid Lauritsen f. i Knagerød i Halland. Forl.: Mester Hans Fr. Fischer og Overforlover Poul Pedersen Rørvig, Borger her i Staden. 1669 d. 13. September løsgiven og fik Lærebrev.

1667 d. 26. August Christian Christensen f. i Nykøbing Falster. Forl.: Mester Gregers Lauritsen og Overforlover Lorens Petersen, Borger og Bødker her i Staden.

1668 d. 5. Juli Laurits Mogensen f. i Ehm i Sieff Sogn paa Sjælland. Forl.: Mester Hans Fr. Fischer og Overforlover Hans Nielsen, Borger og Bødker her i Staden. 1672 d. 29. April løsgiven og fik Lærebrev.

1670 d. 11. Juli Hans Nissen f. i Haderslev paa Slotsgrunden. Forl.: Oldermænd Jacob Olufsen og Overforlover Mester Hans Fr. Fischer. 1673 d. 13. November løsgiven og fik Lærebrev.

1674 d. 2. Marts Niels Jensen f. i Høve i Arnæs Sogn i Odsherred. Forl.: Mester Hans Fr. Fischer og Overforlover Henrik Nansen, Borger her i Staden. 1677 d. 11. August løsgiven og fik Lærebrev.

1676 d. 7. Februar »er af Lauget samtykt at Michel Teucher, Christoffer Teuchers Søn, barnefødt her i Staden, som udi 2 Aar hos hans Fader lært haver, maa det tredie sit Lære-

aar hos Mester Hans Fr. Fischer udstaa og fuldkomme. Hvorfore bemældte hans Fader lovede og godsagde«. 1676 d. 11. Juli løsgiven og fik Lærebrev.
 1676 d. 7. Februar Niels Hansen f. i Grevinge Sogn i Ods Herred. Forl.: hans Mester selv og Overforlover Niels Bertelsen. 1679 d. 26. Juni løsgiven og fik Lærebrev.
 1682 d. 24. Juni Troels Johansen f. i Christiansstad. Forl.: M. Laurids Thomsen Grubbe og M. Christen Mouridsen. 1683 d. 18. Juli er denne »Troels Johansen gaaet imod sin Kontrakt fra sin Læremester til Militzen ved Liv-Regimentet for denne Aarsag, at Mesteren betalte til Drengens Værtinde 5 Rdl. for han havde fortæret og ikke selv vilde betale«. 1683 d. 19. Februar Rasmus Nielsen f. i Tillisby paa Sjælland. Forl.: Mester Hans Jensen d. æ. og Mester Niels Hansen.
 1683 d. 19. Februar Peder Hansen f. i Christianstad. Forl.: Jørgen Hansen, Skibstømmermand, og Christoff Kunow »Forrirer von Prindz Fridrichs Regiment«. 1684 d. 29. September Jacob Luchassen f. i København. Forl.: Hans kære Stiffader Søren Christensen og Mester Peder Frich.
 1685 d. 24. Juni Jens Nielsen f. i Roskilde. Forl.: Mester Chr. Decher og Mester Niels Jensen. 1686 d. 23. Juni Thue Pedersen f. paa Kullen. Forl.: Søren Christensen, Graver til Trinitatis Kirke, og Peder Gudmundsen, Drager.
 1687 d. 13. Marts Poul Christensen f. i København. Forl.: Andres Motiors, Laster (!), og Anders Bendsen.
 1687 d. 23. Juni Laurids Lauridsen f. i København. Forl.: Christen Mortensen, Tømmer-svend, og Anders Brændevinsbrænder. »Er bleven Soldat 1689«. 1687 d. 24. Juni Frans Adrian f. i København. Forl.: Niels Børste og Jørgen Clemendsen.
 1687 d. 24. Juni Peder Larsen f. i København. Forl.: Ikke anført.
 1689 d. 2. September Aage Johansen f. i Christianstad. Kontrakten angaar fra 1686 d. 12. Juli. Forl.: Mester Chr. Decher og Mester Hans Friderich.
 1691 d. 29. September Conradt Olsen f. i København. Forl.: Thor Knudsen og Peder Hansen.
 1694 d. 16. Oktober Simon Jacobsen f. i København. »Hans Forlovere er i Kontrakten indført«. Løsgivet 1728 (!) 26. Juni.

FISCHER, HANS FRIEDERICH. 1657 d. 22. Januar lod Hans Friederich Fischer von Groszkünde bei Leipzig Lauget fordre o. s. v. og begærede at maatte arbejde et Aarstid hos en Mester. Blev ordineret at arbejde fra Fastelavn hos Mester Jens Madsen. 1658 d. 24. Marts blev han indskrevet som Mester og gav Skilt til Velkomsten. Bisidder 1669 og 1670. Oldermann 1671 d. 6. Marts—1672 Fastelavns Søndag d. 20. Februar og atter 1682—83. Han ejede 1668 et Hus med Have paa Gammel Mønt, Hjørnet af Gotersgade, og 1689 sammen med David Langhammer et Hus i St. Annegade paa Christianshavn.⁴¹

»1662 d. 23. Januarij Var lauget forsamlet och bleff af Claus Hess Mestermester for laden Anklaget af Hans Friederich Fischer Inden laugsdøre samme daug *der laden var aaben* Suarede paa Nogen ord som faldt Imellem Mesterne om dieres laugs Rettighed at holde, da haffde Hans friederich fischer Suaret at saa Passlig var dend, huilcket Claus Hess formendte det gandsche laug for nehr Var sagt, och bleff Aff samptlige Mestre bekræff-

tet, at saadane ord aff hans friederich fischer taldt Var; huor paa denne Sag til fastelaffn opsat bleff.

(I Marg:) 1662 dend 4. Februarij Er denne Saug for Laden bleffuen forligt at dend Ene dend Anden Intet schulde herom Videre Røre eller tale och er hans friederich fischer Sat udj Straff at gifue til Lauget 2 Rdl. och til de fattige $\frac{1}{2}$ Rdl. Er indført i gieldsbogen«.

»Anno 1663 dend 2. Martij gaff Peder Rasmussen Klage offr Hans Friederich Fischer det hand haffde Indgaaet hannem udj hans Arbeide for Mester Søfren Pedersens Søn udi Pillestræde, hvortil han haffde kiøbt Steen och schulle kiøbe Videre Kalck dertil, huorpaa Lauget Satte hannem udj Straff paa 2 Rixdr. (I Marg. ud for første Linie: »staar fast«

»Anno 1663 dend 2. Martij klaugede M. Jens Madtzen offr M. Hans Friederich Fischer det han hafde gaaet udj hans Arbeide hoes General Lieutenandt, huor hannem for hans Arbeid Resterer $4\frac{1}{2}$ Sldr. huorpaa lauged gaf til Afscheed det Hans Friederich Fischer schulde forschaffe Mester Jens Madtzen sine penge fra General Lieutenandten«.

1665 d. 19. Mai blev der sluttet Kontrakt om Opførelse af »Kunstammerbygningen« (nu Rigsarkivet)⁴² mellem Kongens Tilsynsførende ved Byggearbejdet: General Prokureur Dr. P. Scavenius og Murmester H. F. Fischer:

»Have vi efterskrevne Dr. Petrus Schavenius General-Prokurør og Hans Friderich Fisscher, Borger og Murmester udi Kjøbenhavn, med hver andre (udi Herrens Navn) sluttet efterfølgende Kontrakt; nemlig: at eftersom jeg, bemeldte Petrus Scavenius, paa Hs. Kgl. Maj. naadigste Behag og efter skriftligt Ordre, skal lade anrette og opsætte en Bygning mellem Proviantgaarden og Tøjhuset, efter Majestædens Bygmester M. Alberti Afrids, da skal jeg Hans Friederich begynde at foretage mig samme Bygning, selv daglig være hos Arbejdet tilstede, og saa mange Folk dertil antage, som fornøden kan eragtes, saa Bygningen ufejlbarlig (saavidt jeg mig i Sommer haver paataget) kan vorde fuldfærdiget saafremt Guds Vejrlig vil sig dertil føje og ikke forhindre, inden Vinteren paakommer. Desligeste skal jeg have god Opsigt og Tilsyn, at Grundvolden bliver tilbørlig og vel lagt, saa Huset kan have sin Bestand og fornemmeligen se vel til, at de Arkader under og over bliver med Flid giorte. Iligemaade med Materialierne af Kalk, Sten, Tømmer og andet til Stillig og Buerne at gjøre, skal jeg med største Forsynlighed og Varlighed omgaas, saa Intet spildes eller til Unytte forbruges og bortkommer, hvortil jeg alle mine Folk skal formane og tilholde, og fornemmeligen at Kalken bliver slagen. Udi alt dette mit

Arbejde skal jeg mig som en ærlig, tro og forstandig Mester vel egner og anstaar og jeg agter at være bekjendt, og for Enhver at være gestendig, forholde.

For hvilket hans ganske Arbejde med Muren over Gulvet at opsætte og Stillingerne at gjøre og inden og uden at dynnike, jeg Petrus Scavenius lover bemeldte Hans Friederich rigtig at vil og skal betale, nemlig for hver Alen i Firkant tværs igennem 28 Sk. dansk, og det at regne oven og unden fuldkommeligen, foruden nogen Afdrag for Vinduer, Porte eller Døre, for hver Alen i Fundamentet en Rigsort, hvortil alle de Kampe-stene som i den gamle Grund er og findes, skal hannem op oven Jorden til Bygningens nye Fundament fri forskaffes. For hvert Fag af Taget at lægge og skelne (beregnet til 2 Sjællandske Alen) 2 Rdl. Og paa det at Arbejdet des bedre og bekvemmeligere kan fortsættes, skal Hans Friderich strax paa Haanden gives og betales 100 Rdl., siden hver Løverdag continue 50 Rdl. til Folkene, saa længe Arbejdet paastaar, og naar denne Sommers paatagne Arbejde forfærdiget og fuldendt er (saavidt Mesterens Forsømmelse ej bevises kan) da skal jeg hannem hans resterende Arbejds løn, som egen Giæld, strax uden Ophold kontant og skadesløs betale. Alle Materialier, ved hvad Navn de have kan, som til Arbejdet udkræves og af Enhver, som lader bygge, forskaffes, skal jeg hannem iligemaade uden al Mangel og i rette Tid, og naar paakræves, forskaffe, saa han i ingen Maade derfor skal være forlegen; dog Kalkeballer, Spande og Saaer skal Murmesteren selv skaffe, og nyde derfor i Alt 10 Sldl. Her foruden skal hannem af Hs. Kgl. Majst. Soldater daglig forundes 10 til Pligtarbejde, nemlig med Prammen Sten at tilføre, udlosse og rense, og derefter enhver med sin Hjulbør til Stedet at henføre. At dette Foreskrevne af os paa begge Sider fast og urykkelig holdes og efterkommes skal, have vi tvende enslydende Kontrakter her oprettet, hvilke begge Parter vi til des fuldkommen Stadfæstelse haver med vores egne Hænder og Signeter her nedenfor underskrevet og forseglet, saa og M. Albertus til Vitterlighed underskrevet, og Enhver af os sin til Efterretning beholdt. «

Actum *Kjøbenhavn* den 19. Maj Anno 1665.

P. Scavenius.

Albertus Mathisen.

Hans Friderich Fischer.

Maurmeister.

LÆREDRENGE: 1661 d. 28. Juli Jacob Simonsen f. i København. Forl.: Peder Lodvigsen og Mester Christoffer Deger. 1665 løsgiven og fik Lærebrev.

1662 Christen Christensen f. i Strøby, Stevns. Forl.: Peder Simonsen og Lars Nielsen. 1665 løsgiven og fik Lærebrev.

1662 d. 5. Oktober Niels Bosze f. i Skaane. Forl.: Peder Rasmussen, Borger her i Staden, og Christoffer Decher (!). 1665 løsgiven og fik Lærebrev.

1666 d. 3. Juli Adser Svendsen f. i Halland. Forl.: Niels Svendsen, Tømmermand, Drengens Broder, og Oluf Simonsen, Maltgører. 1669 d. 10. August løsgiven og fik Lærebrev.

1666 d. 30. Juli Jens Jacobsen f. i Haderslev udi Holsten (!). Overforlover: Hans Pedersen, Pottemager. 1669 d. 13. September løsgiven og fik Lærebrev.

1667 d. 29. Mai Mikkel Sineke f. i Roskilde. Forl.: Frederik Rohde og Christian Simon. 1670 d. 11. Juli løsgiven og fik Lærebrev.

1669 d. 18. Oktober Niels Jensen f. i København. Forl.: Drengens Stiffader Hans Nielsen og Formynder Niels Hansen, Snedker.

1670 d. 5. September Henrik Hansen Pipper f. i København. Forlover og Overforlover: Peder Lauritsen, Tømmermand og Henrik Spidt, Drejer. 1673 d. 6. Oktober løsgiven og fik Lærebrev.

1671 d. 21. August Niels Svendsen f. i Flemminge i Skaane. Forl.: Mester Hans Fr. Fischer og Overforlover Christoffer Jochumsen, Brændevinsbrænder. 1674 d. 21. September løsgiven og fik Lærebrev.

1675 d. 18. Oktober Sander Hansen Bang f. i Snekstrup ved Halmstad. Forl.: Carsten Laurits Berg, Skrædder, og begge Drengens Brødre Laurits og Christoffer Hanssønner Bang.

1679 d. 26. August løsgiven og fik Lærebrev.

1675 d. 16. Februar Jens Andersen f. i Gladsaxe. Forl.: Mester Christoffer Theecher (!) og Overforlover Mester Hans Fr. Fischer. 1678 d. 1. Juli løsgiven og fik Lærebrev.

1680 d. 5. Oktober Peder Nielsen Læ f. i København. Forl.: Mads Pedersen og Jens Jensen Hvid.

Denne Peder Nielsen er for sin Ulydigheds Skyld ud af velædle Hr. Præsident skilt fra sin Mester og maatte Drengens Forlovere betale for hannem Straf 25 cur. Dal. til Christianshavns Kirkes Bygning Anno 1681.

1682 d. 22. Juni Peder Jespersen f. i Lund. Forl.: Peder Nielsen og Anders Suendsen »Begge Borgere og Kældermænd«. 1684 d. 2. Marts er denne Person bortgaaet fra sin Mester uden Aarsag og gav sig under Militsen.

1682 d. 24. Juni Svend Gudmosen f. i Skaane. Forl.: Aage Olufsen Slagter og Søren Torbensen, Væver paa Christianshavn.

1682 d. 1. Oktober »udi den Hellige Trefoldigheds Navn« Martin Hanssen Møller f. i København. Forl.: Hans Andersen og Hans Pedersen.

1682 d. 1. Oktober Poul Davidsen f. i Førchel i Ravnkilde Sogn. Forl.: Ebbe Levesen og M. Hans Jensen.

1682 d. 1. Oktober Johan Poul Olufsen f. i Skullelev. Forl.: Christoffer Bolthe og Michel Paulsen.

1686 Paaske Peder Christen f. i Roster Sogn. Forl.: M. Niels Jensen Kyres og Jens Nielsen.

HANSEN, OLUF, død inden 1673 d. 13. Februar. 1657 d. 22. Januar lod Oluf Hansen Lauget fordre og begærede at maatte arbejde for Svend hos en Mester o. s. v. Blev ordineret hos Mester Jens Madsen. 1658 d. 24. Marts blev han indskrevet som Mester. Bisidder 1665 og 1666. Oldermænd 1667 d. 18. Februar—1668 d. 3. Februar. Ejede 1661 et Hus i Landemærket, hvor hans Enke endnu boede 1689.⁴³

»1660 den 23. Septembør Anklagede Oluff Hansen offr Peder Rasmussen ded han hafde frakiøbt hannem 2 tønder wleschet Kalck vdaf en schude

ved Stranden, som hand hafde giordt kiøb med och settet hans Mercke derpaa«.

»1663 d. 5. Juli gaff Oluff Hansen An for lauget At Anders Andersen, som hand hafde I for Aaret gifuet Arbeid, hafde i Wbequemstiid taget Iliege-
maade Afscheed fra hannem«.

»1659 d. 23. Majj bleff Oluff Hansen Sat udj Straff at giffue til lauget 2 Rdl.
for Peder Philipsen, hand hafde gifuet Arbeide, som forleden Aar Arbeide
var forbøden«.

LÆREDRENGE: 1659 d. 23. Mai Oluf Borresen f. i Trasle i Halland. Forl.: Povl Pedersen og Henning Thomsen, bægge Borgere her i Staden. 1663 d. 1. Mai løsgiven og fik Lærebrev. 1662 d. 20. April Anders Hansen f. i Bøstrup paa Langeland. Forl.: Peder Moritsen og Mester Casper Ahnemøller. 1665 d. 5. Mai løsgiven og fik Lærebrev. 1662 d. 7. September Thor Eriksen f. i København. Forl.: Oluf Pedersen og Peder Jensen, Borgere her i Staden. 1666 d. 22. April løsgiven og fik Lærebrev. 1663 d. 5. Juli Hans Sørensen f. i Varbjerg i Halland. Forl.: Mester Søren Thøgersen og Mester Claus Hesz. 1666 d. 27. Februar løsgiven og fik Lærebrev. 1666 d. 6. Mai Mogens Mogensen f. i København. Forl.: Mester Claus Hesszer (!) og Overforlover Drengens Fader Marquard Mogensen. 1669 d. 13. September løsgiven og fik Lærebrev. 1666 d. 27. August Jens Christensen f. i København. Forl.: Hans Hansen, Tømmermand, og Overforlover Drengens Fader Christen Christensen Roskild. 1669 d. 13. September løsgiven og fik Lærebrev. 1669 d. 13. September Laurits Jensen f. i Sebbersund. Forl.: Mester Jens Madsen og Mester Oluf Hansen Sneff. 1673 d. 13. Februar løsgiven af Mester Casper Ahnemøller og faaet Lærebrev. 1672 d. 5. Februar Peder Olufsen f. i Nibe Fiskerleje. Forl.: Mester Simon Nielsen og Overforlover Mester Oluf Hansen. 1673 d. 7. Februar ordineret til Mester Mathias Sørensen. Løsgiven og fik Lærebrev 1675 d. 9. Marts.

BRANDT, ANDREAS. 1657 d. 22. Januar lod Andreas Brandt Lauget fordre og begærede at maatte arbejde for Svend hos en Mester et Aars Tid; blev ordineret hos Mester Poul Pedersen. 1658 d. 24. Marts blev han Mester i Lauget. Ejede 1661 og 1668 Hus i Springgade.⁴⁴ Stod Stormnatten paa Volden Øst for Nørreport.⁴⁵

LÆREDRENGE: 1659 d. 14. August Anders Nielsen f. i København. Forl.: Mads Pedersen og Drengens Læremester. 1662 d. 19. Mai løsgiven og fik Lærebrev. 1661 d. 25. August Hans Christoffersen f. i København. Forl.: Peder Therkelsen, Procurator, og Mester Søren Thøgersen. 1665 løsgiven og fik Lærebrev. 1662 d. 19. Mai Niels Jensen f. i København. Forl.: Lars Nielsen og Mester Christen Hansen. 1665 d. 16. Mai løsgiven og fik Lærebrev. 1664 d. 22. Februar Anders Pedersen f. i København. Forl.: Hans Fader Peder Andersen, Drejer, og Mester Søren Thøgersen. 1667 d. 29. Mai løsgiven og fik Lærebrev. 1665 d. 24. Juli Aage Nielsen f. i Ølsted, Frederiksborg Len. Forl.: Mikkell Lauridsen, Skrædder, og Peder Svendsen, Brygger. Død.

1668 d. 5. Oktober Jochim Pedersen f. i København. Forl.: Mester Niels Olufsen og Overforlover Drengens Fader Peder Andersen, Drejer. 1669 d. 24. August ordineret at udstaa sin Læretid hos Mester Oluf Hansen. 1671 d. 31. Oktober løsgiven og fik Lærebrev.

1669 d. 4. Februar Thomas Christensen f. i København. Forl.: Tord Nielsen og Overforlover Haagen Oelsen, Brygger. 1669 d. 24. August ordineret at udstaa sin Læretid hos Mester Christoffer Teucher.

RASMUSSEN, PEDER, død inden 1670 d. 16. Mai. 1657 d. 22. Januar lod Peder Rasmussen Lauget fordre og begærede at maatte arbejde et Aars Tid for Svend hos en Mester, hvilket blev ham bevilget. Blev ordineret hos Mester Casper Ahnemøller. 1658 d. 24. Marts blev han indskrevet som Mester. Bisidder 1666 og 1667. Oldermænd 1668 d. 3. Februar—1669 d. 22. Februar. Ejede 1661 to Lejehuse paa Gammel Mønt og 1668 tre Huse her og et i Grønnegade.⁴⁶

»1659 den 19. Juni gaff Peder Rasmussen klage offuer Paul Pedersen Kruse At hand hannem udj Peder Graffuers huuss paa Nørregade med æreschiændische ord haffuer offuerfaldet, som Paul Pedersen benegtede och at Peder Rasmussen hannem saadant løgenagtig paa sagde; huorpaa Aff Lauget tuende Mestre Nemblig Anders Brandt och Thomas Jørgensen bleff sendt til Jørgen Rasmussen og Christen Nielsen Begge thømmermænd, som saadan æreschendische ord schal hafue anhørtd Och komb bem^{te} Andres Brandt och Thomas Jørgensen for laden Igien och gaf til Suar paa dieris Wdsendelse, At Jørgen Rasmussen hafde suaret dennem ded Paul Kruse hafde sagt til Peder Rasmussen mange Wbequems och whøflige ord, hand Peder Rasmussen hafde giort Imod hannem Paul Kruse som en Schielm och en Tyff, for ded han icke hafde ladet hannem vere hoes den tied hand gaf folckene Penge; Christen Nielsen hafde Iliege maade gifuet dennem Suar ded hand noksom hørde at Paul Kruse bem^{te} Peder Rasmussen med Wbequems, Schanderische och Whøflige ord hafde tiltallet, huorpaa lauguet gaf til afscheed Att Naar Peder Rasmussen sin Erklering til St. hansdaug paa Paul Kruse schriftlig angiffuende for laden Indgifuer Vil lauguet derom Videre Afscheed giffue. Den 19. Julij bleff aff lauguet til Afscheed gifuet effterdj Paul Kruse sig for laden icke vil lade straffe for ded hand Peder Rasmussen paa hans ære haffde paatallet; da bem^{te} Peder Rasmussen at søge Paul Kruse til Kiøbenhaffns byting derfor; Och huis Paul Kruse hafr Peder Rasmussen for dieris Imellem Verrende Regenschab at tiltalle, hannem Iliegemaade til bytinget derfor at søge; och de begge dis imidlertid sig for Lauget at entholde, Indtil de om dieris æreschenden er bleffuen forligt.

Fornævnte 19. Julij bleff forbenevnte Paul Kruse och Peder Rasmussen

om denne fornævnte Sagh saaledes med huer Ander forligt om Alt huis som herwdinnen er specificeret att huies Schielsord som paa Enten sieder ere falden dennem Imellem hermed vere død och magtesløs och Anlofuede Poul Kruse at gifue til laugget 2 Rdl. och Peder Rasmussen 1 Rdl., huilche 2 Rdl. peder Rasmussen for Paul Kruse schal gifue til laugget aff de 4 Sldr. hand hannem paa Regenschabet schyldig bleff. Och huem som paa Enten sieder hereffter saadan Schieldsord Igen Recepterer (!) schall were forpligtet at giffue til laugget til straff 4 Rixdlr., huorppaa de paa begge sieder gaffue huer andre dieres hender.«

(Se under Hans Fr. Fischer, Oluf Hansen og Paul Pedersen Kruse.)

LÆREDRENGE: 1661 d. 20. Oktober Martinius Hansen f. i Helsingør. Forl.: Mester Peder Rasmussen, Thomas Jørgensen og Jens Jensen. 1663 d. 8. Juni løsgiven og fik Lærebrev. 1662 d. 13. Juli Torre Jensen f. i Flodil i Halland. Forl.: Mester Søren Thøgersen og Knud Jensen. 1665 d. 17. September løsgiven og fik Lærebrev. 1663 d. 5. Juli Anders Pedersen f. i Bøstrup, Halland. Forl.: Mester Søren Thøgersen og Oluf Hansen. 1667 d. 2. Februar løsgiven og fik Lærebrev. 1664 d. 16. Oktober Niels Pedersen f. i København. Forl.: Peder Nielsen og Mester Peder Rasmussen. 1667 d. 17. November løsgiven og fik Lærebrev. 1667 d. 4. November Iver Madsen f. i København. Forl.: Mester Claus Hesz og Overforlover Mester Peder Rasmussen. 1670 d. 14. November løsgiven og fik Lærebrev. 1668 d. 5. Juli Jacob Lauritsen f. i Haderslev. Forl.: Mester Søren Olsen og Overforlover Niels Oelsen, Kalkmaaler. 1670 d. 16. Mai blev han efter sin Læremesters Død ordineret at udlære hos Hans Fr. Fischer. 1671 d. 24. Juli løsgiven og fik Lærebrev. 1669 d. 4. Februar Jens Sørensen f. i Grindøe. Forl.: Mester Oluf Hansen og Overforlover Christen Mortensen, Borger her i Staden. 1670 d. 16. Mai blev han ordineret at udlære hos Mester Christoffer Teucher. 1672 d. 19. Februar løsgiven og fik Lærebrev.

OLUFSEN [OELSEN] JACOB. 1657 d. 9. Februar lod Jacob Olufsen Lauget fordre og begærede at maatte arbejde et Aars Tid for Svend hos en Mester, hvilket blev ham bevilget. Blev ordineret hos Mester Isac Rasmussen. 1658 d. 2. Mai blev han indskrevet som Mester og lovede da »at give og betale til Lauget, inden Pinsedag førstkommende, 2 Rdl. fordi han havde Arbejde antaget, inden han blev Mester«, samt at forskaffe sit Lærebrev og give Skilt til Velkomsten. Bisidder 1668 og 1669. Oldermænd 1670 d. 14. Februar—1671 d. 6. Marts. Ved hans Broder Oldermænd Niels Olufsens Død i Foraaret 1676 paatog Jacob Olufsen sig frivillig Oldermændsskabet for den resterende Tid indtil Fastelavn 1677. Ejede 1668—1680 et Hus i Mikkel Vibes Gade, som 1680 brydes ned i Anledning af Frederiksborggades Anlæg.⁴⁷ 1670 d. 10. Februar maatte Jacob Olufsen betale 10 sl. Dal. til Lauget, fordi en af hans Lærlinge, Johannes Hansen, »havde forandret sig« d. v. s. giftet sig.

LÆREDRENGE: 1662 d. 15. Juni Hans Pedersen f. i København. Forl.: Mester Claus Hesz og Drengens Fader Peder Didrichsen. 1665 løsgiven og fik Lærebrev.

1663 d. 7. September Erik Svendsen f. i Snestrup i Halland. Forl.: Mester Claus Heesz og Drengens Broder Niels Svendsen. 1665 løsgiven og fik Lærebrev.

1666 d. 30. Juli Søren Jensen f. i Ferslew Sogn. Forl.: Peder Didrichsen, Slagter, og Overforlover Niels Andersen, Vandkigger. 1669 løsgiven og fik Lærebrev.

1667 d. 18. Februar Johannes Hansen f. i København. Forl.: Mester Søren Christensen og Overforl. Rasmus Michelsen »Rodersvend« paa Kgl. Majst.s Proviantgaard. Og »anlovede Jacob Olufsen at betale til Lauget for (d. e. fordi) samme Person er forandret 10 sl. Dal.«

1668 d. 5. Juli Moritz Christensen f. i Randers. Forl.: Mester Søren Christensen og Overforlover Christen Jensen, Smed. 1671 d. 24. Juli løsgiven og fik Lærebrev.

1670 d. 18. April Peder Eriksen f. i Halland. Forl.: Mester Hans Fr. Fischer og Overforlover Niels Svendsen, Tømmermand.

1672 d. 21. Februar Oluf Jacobsen, Søn af Mester Jacob Olufsen. Forlover og Overforlover Mester Jacob Olufsen selv. Ordineret 1674 d. 2. Marts at udstaa sit tredie Læreaar hos Mester Søren Eriksen.

1672 d. 25. Juni Anders Christensen f. i Væggerslev. Forl.: Mester Søren Christensen og Overforlover Christen Nielsen. 1675 d. 5. Juni løsgiven og fik Lærebrev.

1682 Fastelayns Onsdag Hans Jacobsen f. i København. Forl.: Drengens Far og Læremester Jacob Olufsen og M. Søren Olufsen.

1682 d. 1. Mai Hans Suendsen f. i København. Forl.: Poul Nielsen, Brændevinsmand, og Jørgen Petersen, Skolemester.

1683 d. 20. Februar Hendrik Hermandsen f. i København. Forl.: Jens Nielsen Schrøder og Peder Larsen, Brændevinsmand.

1684 d. 25. August Jacob Pedersen f. i Skaane. Forl.: Peder Esbensen Brygger og M. Niels Jacobsen.

JÖRGENSEN, THOMAS, død inden 1663 d. 4. Marts. 1657 d. 9. Februar lod Thomas Jörgensen Lauget fordre og begærede at maatte arbejde et Aars Tid for Svend o.s.v. Blev ordineret hos Mester Hans Jensen. 1658 d. 24. Marts blev han indskrevet som Mester. Ejede 1661 et Hus i St. Pederstræde, der 1668 beboes af Kirsten, sal. Mester Thomas Jörgensens.⁴⁸

»1659 den 23. Majj bleff Thomas Jörgensen Sat udi Straff at giffue til de fattige 2 Sldr. for nogen ord hand Oldermænden paa gaden haffuer tilsagt huilcke straff penge thomas Jörgensen wdloffuede at betale til de fattige.«

LÆREDRENGE: 1659 d. 28. Mai Christen Mortensen f. i København. Forl.: Christen Nielsen og Lars Nielsen, Borgere her udi Staden. 1662 d. 10. August løsgivet og fik Lærebrev. 1659 d. 14. August Sibjørn Andersen f. i København. Forl.: Oldermænden Mester Simon Nielsen og Drengens Læremester.

»1659 den 14. Augustij Vilde Thomas Jörgensen lade Een dreng ved Naffn Sibjørn (!) Andersen Indschriffue som tilforn hoes Mester Christen Hansen hafde arbeidet bleff Aff lauget til Afscheid giffuen at Drengen schulde Arbeide hos Thomas Jörgensen indtil Christen Hansen hiembkommer och Naar hand da icke vil lade Drengen Indschriffue schal hand forbliffue hoes Mester Thomas Jörgensen och af hannem Indschriffues och hans lære fra denne daug at schal gotgøres och Angaae.«

Drengen blev løsgivet og fik Lærebrev 1662 d. 7. September.

1661 d. 22. Sept. Niels Pedersen f. i Odense. Forl.: Hans Lærem. og Mester Oluf Hansen.
1662 d. 20. April Lars Pedersen f. i København. Forl.: Drengens Stiffader Morten Jensen
Vendsyssel og Morten Lassekhoff Væver. 1663 d. 4. Marts efter Mester Thomas Jørgensens
Død sat i Lære hos Mester Hans Jensen.

SØRENSEN, MATHIAS. 1660 d. 21. Februar lod Mathias Sørensen Lauget
fordre o.s.v. og begærede at maatte tilstedes at arbejde et Aars Tid hos en Me-
ster o.s.v.

»Och effterdj at Madtz Sørensen hafr weret med En af de Suenne som til-
forne hafr haft proces med lauguet och Steffnet Borgmesters och Raads
Domb til Herredaug, da Afstaar hand nue hermed fra samme proces och
fra Suenene som sig Imod lauguet hafr opseet og beplicter sig hermed at
holde med Handwerchet som en Erlig Suend och i frembtiden Mester
bør at giøre, och til bekræftelse sin egen Hand Unterschreffuet«. (Se i
øvrigt Jens Jensen og Claus Heesz.)

1661 d. 18. Februar gave Mathias Sørensen »for han havde arbejdet før han
blev Mester 7 sl. Dl.« 1661 d. 26. Februar blev han indskrevet som Mester,
men maatte »eftersom hans Afrits ikke var saa dygtig giort som ønskeligt« be-
tale 4 Rdl. i Bøde. »Hannem heller ingen Dreng eller Svend fordre eller Ar-
bejde give, inden han har betalt Lauget sin Skyld«. Bisidder 1671 og 1672.
Oldermand 1674 d. 13. Februar efter sal. Claus Heesz's dødelige Afgang til
1675 d. 15. Februar. Han gaar til⁴⁹ Volds med 1 Mand, »ein Conferdibosmand«
som hedder Bisse. De er bægge syge, og M. S. betegnes som »fattig«, saa han
ejer næppe Huset, han bor i i Antoniestræde. 1668 og 1689 er han derimod
Ejer af et Hus i Silkegade samt 1689 af 6 Vaaninger i en Gang ved Vingaards-
stræde, en Lejevaaning i Laxegade og 3 Huse i Regnegade. Hvilken Frem-
gang skyldes, at han efter Krigen fik meget Arbejde, bl. a. for Kongen paa
Slottet o. a. Stdr.⁵⁰

»Anno 1662 den 5. October Anklagede Mester Mathies Søffrensen offr
Mester Gregers Larsen ded hand med Vnderfundighed hafde stucken han-
nem fra Arbejdet hoes Hans Knudsen leegard wdj Christianshaffn, huor
til Mester Gregers Larsen Suarede dersom hand saadant kunde offuer-
beuises Vilde hand icke Vere En Erlig Mester.

1663 d. 22. Februarij bleff Sagen dennem Imellem forligt och paa Begge
sieder paalagt formedelst Angifuen icke som det sig burde bleff beuist
det de paa Begge sieder schulde gifue til straff til de fattige En huer En
Slet Dr.

(I Marg:) d. 2. Martij betalte Mester Gregers Larsen sin Sldr.«

1667 d. 22. August klager Mathias Sørensen over, at de Murmestrene, der arbejder paa Kammen ved Vesterport, lokker hans Svende fra ham.

»Anno 1674 dend 21. Septembris, da qvartal holtiss fremstod for aaben lade Oldermænd Mathias Søfrenssen, och Effter Voriss Høimegtig Patron Welæddele Hr. Præsident Resen hans tilforn gifuen afscheed, Erklærede sin Medlaugsbroder Hans Friederich Fischer for hvis hand hannem tilforn for aabenlade Skielt och beschylt haffuer, och sagde sig intet at wide andet med forn^{te} Hans Friederich Fischer end huad som Erligt Christeligt och gaat ehr och were kand i alle maader, huorpa di och begge for Laug och aabenlade med sammenlagde Hender bleffue Wenlig och wel forligte, och schal ald deris tuiestion derom til denne Dag dermed gandsche were ophørit.«

LÆREDRENGE: 1663 d. 8. Juni Peder Andersen f. i Halland. Forl.: Mester Claus Heesz og Mester Søren Christensen. 1666 d. 30. Oktober løsgivet og fik Lærebrev. 1665 d. 17. Mai Knud Nielsen. Skal forskaffe sit Ægtebrev inden Mikkelsdag. Forl.: Mester Mathias Sørensen og Mester Søren Christensen. 1668 d. 5. Oktober løsgiven og fik Lærebrev. 1665 d. 15. Oktober Peder Jacobsen f. i Helsingør. Forl.: Jacob Christensen og Mads Jacobsen, bægge Stenhuggere. 1668 d. 29. Oktober løsgiven og fik Lærebrev. 1667 d. 29. Mai Jacob Pedersen f. i København. Forl.: Mester Claus Heesz og Overforlover Claus Clausen, Skaftævæver. 1670 d. 5. September løsgiven og fik Lærebrev. 1669 d. 4. Februar Christen Mouritsen f. i Vium i Lysgaard Herred. Forl.: Christian Nielsen og Villum Nielsen. Hans Geburtsbrev skal fremskaffes til første Kvartalsmøde. 1672 d. 20. Februar løsgiven og fik Lærebrev. 1669 d. 13. September Anders Jørgensen Bornholm f. i København. Forl.: Mester Oluf Hansen og Overforlover Peder Mogensen, Slagter. »1671 d. 15. August er denne Dreng bortløben og før den Tid været helt uflittig«. 1673 d. 13. August Andreas Mathiesen, Søn af Mester Mathias Sørensen. Forl. og Overforlover Mester Mathias Sørensen selv. 1675 d. 16. Februar ordineret at udstaa sit tredje Læreaar hos Mester Søren Olsen. 1676 d. 6. Marts løsgiven og fik Lærebrev. 1673 d. 13. August Christen Kjeldsen f. i Aalborg. Forl.: Henning Lydersen og Jens Jensen, Brygger, og Overforlover velfornemme Mand Christian Befuerling. 1680 d. 24. August Rasmus Svendsen f. i Skaane ved Landskrone. Forl.: Mester Niels Hansen og Overforlover Mester Mathias Sørensen. 1684 d. 9. Februar efter Kgl. Majst.s allernaad. Forordn. løsgivet uden Forskænkning og fik Lærebrev. 1682 d. 7. Februar Niels Christoffersen f. i Blegind. Forl.: Mester Mathias Sørensen og Overforlover Morten Pedersen, Tømmersvend. 1684 d. 8. Juli løsgivet uden Forskænkning og fik Lærebrev. 1682 Michelsdag udi den Hellige Trefoldigheds Navn Toer Rasmussen f. i Bergen. Forl.: Niels Christensen, Vintapper, og Christen Sørensen, Nagelsmed. 1682 Michelsdag Mongs Olufsen f. i Hellested. Forl.: M. Jens Sørensen og Niels Pedersen, Handelsmand.

JENSEN, JENS, død inden 1665 d. 24. Juli. 1660 d. 21. Februar lod Jens Jensen Lauget fordre o.s.v. og begærede at maatte arbejde et Aars Tid hos en

Mester o. s. v. Lige som Mester Mathias Sørensen havde Jens Jensen været blandt de mod Lauget opsætsige Svende og maatte nu som denne (se Mathias Sørensen) »afstaa fra denne Proces og fra Svendene, som sig havde opsat«. (Se ogsaa Claus Heesz). 1661 d. 18. Februar lod han sig indskrive som Mester, men maatte, da hans Afridsning ikke var saa dygtig gjort, som ønskeligt, samt intet Overslag var vedlagt, bøde 1 Tønde Rostocker Øl til Lauget nu til Fastelavn. Og han maa ingen Dreng fordre eller give Arbejde, før han har betalt sin Skyldighed til Lauget og givet Skilt til Velkomsten. 1668 ejer han et Hus i Landemærket.

LÆREDRENG: 1663 d. 30. August Niels Pedersen f. i København. Forl.: Mester Oluf Hansen og Mester Søren Christensen. Jens Jensen skal dog holde dem skadesløs, hvis de ifalder nogen Bøde for Drengens Skyld. 1665 d. 24. Juli blev Niels Pedersen ordineret at udstaa sin Læretid hos Mester Hans Jensen. 1668 d. 15. September blev han løsgiven og fik Lærebrev.

HEESZ [HESS] CLAUS, død 1674 inden d. 13. Februar.

»Anno 1651 dend 14. September Var Claus Heesz Murer Suend Indsteffnet for laden och bleff hannem forelagt fordj hand haffer gaaet och fuschet saavelsom kommen i sin lære Mesters hus med gewehr ved sieden, derfore blev hannem forelagt att giffue til de fattige 1 Rixd. som hand iche Wilde loffue at Vdgiffue.«

»Anno 1652 d. 30. August blev Claus Heesz sat udi Straf for hvis hans forseelse kunde haffue været imod Lauget, 2 Rdl. och dermed at arbeide hos huilcken Mester hannem Arbeide give vil.«

1652 var Claus Heesz blandt de Svende, hvis Navne »efterdi de, Lauget til Fortrængsel og Afbræk, havde udgivet deres Revers og Kundskab til Oluf Steenwinkel« blev indført i Laugsbogen som udelukkede fra Mestrenes Arbejde. Claus Heesz med den Bemærkning, at han ogsaa var »interesseret i den Sag, som Svendene satte sig op imod Mestrene«. 1660 d. 21. Februar lod Claus Heesz Lauget fordre o. s. v. og begærede at maatte arbejde et Aars Tid hos en Mester o. s. v. Claus Heesz, der havde sluttet sig til de opsætsige Svende, maatte lige som Mathias Sørensen og Jens Jensen »afstaa« fra Svendene og deres Proces og forpligte sig til fremtidig at holde med Haandværket. 1661 d. 18. Februar lod han sig indskrive som Mester, men maatte bøde 4 Rdl., da hans Afrids ikke var saa dygtig gjort som ønskeligt. Han maa heller ikke fordre nogen Dreng eller give ham Arbejde, inden han har betalt Lauget, hvad han skylder det.

Bisidder 1669 og 1670. Oldermann 1672 Fastelavn 29. Februar til 1674 da han døde, inden 13. Februar. Claus Heesz var en af de 4 Mestre der 1667 opførte Vesterport. Han murede endvidere Vandhvælvingen her og nedbrød Christian IV.s Løngang mellem Slotsholmen og Vandkunsten. 1662 d. 23. Januar klagede Mester Claus Heesz for Laden over Mester Hans Fr. Fischer (se dær). Han betegnes 1659 som Murmester og Høker og stod Stormnatten paa Vol-den mellem Gyldenløves Bastion og Vesterport. Ejede 1661 et Hus i Endeløsestræde og 1668 en Gaard i Brolæggerstræde samt et Hus i Vognmandsgade. 1661 var han Vurderingsmand i Snarens Kvarter.⁵¹

LÆREDRENGE: 1661 d. 20. Oktober Jens Nielsen f. i København. Forl.: Jens Mikkel Jacob Olufsen. 1664 d. 16. Oktober løsgiven, gjort sin Forskænkning, fik Lærebrev.

1663 d. 8. Juli Peder Olufsen f. i København. Forl.: Mester Andreas Brandt og Mester Jacob Olufsen.

1664 d. 14. December Niels Sørensen f. i Aarhus. Forl.: Peder Andersen, Skrædder, og Niels Sørensen, Murmester. Er død.

1665 d. 7. Mai Niels Mouritsen f. i Aarhus. Forl.: Peder Pedersen, Brændevinsmand, og Mester Jens Madsen. 1668 d. 5. Oktober løsgivet og fik Lærebrev.

1667 d. 19. Februar Svend Andersen f. i Halland. Forl.: Oldermann Mester Oluf Hansen og Morten Svendsen, Kornmaaler paa Proviantgaarden. 1670 løsgivet og fik Lærebrev.

1667 d. 26. Juni Henrik Lauritsen Fuell f. i København. Forl.: Mester Hans Jensen og Overforlover Mester Claus Heesz. 1670 d. 11. Juli løsgiven og fik Lærebrev.

1670 d. 5. September Anders Henningsen f. i Weile. Forl.: David Melvin og Lyder Henningsen.

NB. NB. Disse tuende offuenschreffn. Claus Hesses Drengene var de første, som indgaffue Penge i Laden for deris Løsgiffuelse effter den Tuistion, som mellem Mestrene och Suennene haffer været.

1670 d. 31. Oktober Jens Jensen f. i Gentoft. Forl.: Mester Jacob Olufsen og Overforlover David Madsen, Brygger. 1673 d. 6. Oktober løsgiven og fik Lærebrev.

1671 d. 6. Marts Peder Jacobsen f. i København. Forl.: Jens Jørgensen, Stopper (!) Jens Rasmussen, Kleinsmed.

CHRISTENSEN, SØREN, død inden 1675 d. 16. Februar. 1655 d. 8. Juli blev Søren Christensen, Murersvend, sat i Straf af 2¹/₂ Rdl. for hans Forseelse imod Laugsartiklerne. 1662 d. 3. Februar lod Søren Christensen Lauget fordre og begærede at maatte arbejde et Aars Tid hos en Mester o. s. v. 1663 d. 2. Februar blev han indskrevet som Mester. Men efterdi hans Afrids ikke havde været saa dygtig gjort som ønskeligt, blev han idømt en Bøde paa 4 Rdl. Ejede 1668 en Gaard i St. Færgestræde.

LÆREDRENGE: 1664 d. 22. Februar Mads Lauritsen f. i København. Forl.: Mester Jacob Olsen og Overforlover Søren Pedersen, Handelsmand. 1667 d. 7. November løsgiven og fik Lærebrev.

1664 d. 21. August Børge Jensen f. i Halland. Forl.: Mester Oluf Hansen og Overforlover Peder Didrichsen, Slagter. 1667 d. 17. November løsgivet og fik Lærebrev.
 1667 d. 26. August Christoffer Nielsen f. i København. Forl.: Drengens Læremester og Overforlover Johan Lehn, Vintapper. 1670 d. 14. November løsgiven og fik Lærebrev.
 1668 d. 5. Juli Petter Johansen f. i København. Forl.: Mester Jacob Olufsen og Peder Christensen. 1672 d. 23. Juli løsgiven og fik Lærebrev.
 1669 d. 4. Februar Henrik Nielsen f. i København. Forl.: Mester Jacob Oelsen og Overforlover Mikkel Wærmb, Skomager. 1672 d. 20. Februar løsgiven og fik Lærebrev.
 1672 d. 25. Juni Anders Nielsen f. i Søllerød. Forl.: Mester Jacob Oelsen og Mester Søren Christensen selv. 1679 d. 28. Oktober løsgiven og fik Lærebrev.
 1674 d. 29. Juni Anders Albret Albretsen f. i København. Forl.: Mester Jacob Olufsen og Overforlover Casper Madsen. 1677 d. 9. Oktober løsgiven og fik Lærebrev.
 1675 d. 16. Februar blev de to sidstnævnte Dreng, efter deres Læremesters Død, sat i Lære hos Mester Jacob Olsen.

NIELSEN, TORD. 1664 d. 14. Februar har Tord Nielsen sig for Lauget indstillet, og blev hannem bevilget at arbejde et Aars Tid hos en Mester o. s. v. Blev ordineret hos Mester Simon Nielsen. 1665 d. 1. Februar blev han Mester i Lauget.

LÆREDRENGE: 1667 d. 29. Mai Anders Mortensen f. i Varbjerg, Halland. Forlover og Overforlover Henrik Jensen og Hans Pettersen. 1670 d. 11. Juli løsgiven og fik Lærebrev. 1672 d. 29. April Oluf Jensen f. i Urup i Rynkeby Sogn, Fyn. Forlover og Overforlover Mester Tord Nielsen selv og Peder Nielsen, Høker paa Nørregade.
 1674 d. 29. Juni Søren Christensen f. i Fjellerup, Jylland. Forl.: Mester Tord Nielsen selv og Overforlover Christen Sørensen. 1680 d. 23. Februar blev denne Person, som en Tidlang havde tjent udi Krigen under Artilleriet, bevilget at arbejde paa 1 Aars Tid hos Mester Søren Olsen.

OLUFSEN, NIELS, død i Februar 1676. 1664 d. 22. Februar har Niels Olufsen indstillet sig for for Lauget »og blev hannem bevilget at arbejde et Aars Tid hos Mester Andreas Frich«. 1665 d. 1. Februar blev Niels Olufsen Mester. Bisidder 1674 og 1675. Oldermænd fra 1676 d. 7. Februar, og »som han kort efter ved Døden afgik, antog sig hans Broder Mester Jacob Olufsen godvilligt Oldermandskabet.« Niels Olufsen ejer 1668 et Hus i Mikkel Vibes Gade.⁵²

LÆREDRENGE: 1665 d. 27. August Bendix Hansen f. i København. Forl.: Mester Claus Heesz og Mester Søren Christensen. 1668 d. 5. Oktober løsgiven og fik Lærebrev. 1666 d. 30. Juli Oluf Hansen f. i Biereby (!) ved Slagelse. Forl.: Mester Jacob Olufsen og Overforlover Peder Diderichsen, Slagter. 1669 d. 13. September løsgiven og fik Lærebrev. 1668 d. 5. Oktober Anders Nielsen f. i Christianshavn. Forl.: Mester Jacob Olufsen og Overforlover Drengens Fader Mogens Simonsen. 1674 d. 13. Februar løsgiven og fik Lærebrev. 1671 d. 28. Juni Peder Nielsen f. i Grindø (!) i Jylland. Forl.: Mester Niels Olufsen selv og Overforlover Jens Nielsen, Brændevinsbrænder. 1675 d. 5. Juli løsgiven og fik Lærebrev. 1672 d. 21. Februar Hans Brodersøn Niels Jacobsen f. i København. Forl. og Overforlover Drengens Mester og Farbroder. 1675 d. 23. Februar løsgiven og fik Lærebrev.

OLUFSEN, KYESE, PEDER, død inden 1676 d. 24. Oktober. 1668 d. 19. Marts indstillede Peder Olufsen sig for Mesterlauget, som bevilgede ham at arbejde sit Mesteraar og paalagde for hans »Afrids's og Overslags Udygtighed« en Bøde paa 6 Rdl. 1669 d. 22. Februar blev Peder Olufsen Mester i Lauget. P. O. var gift med en Datter af Claus Hess.

LÆREDRENGE: 1670 d. 10. Februar Hans Willumsen f. i København. Forl.: Mester Mathias Sørensen og Overforlover Mester Peder Olufsen selv. 1673 d. 18. Marts løsgiven og fik Lærebrev.

1671 d. 6. Marts Jens Nielsen f. i Ryeholmsby i Sverige. Forl.: Just Jensen og Peder Lauritsen. Eftersom Drengen var gift, maatte hans Mester betale Bøde for ham paa 10 Rdl. 1670 d. 30. September blev han løsgiven og fik Lærebrev.

1671 d. 31. Oktober Mogens Christensen Ørn f. i København. Drengen er rejst til Vestindien.

1672 d. 25. Juni Peder Madsen f. i Soderup, Merløse Herred. Forl.: forn^{te} hans Mester og Overforlover Mester Claus Hesz.

1674 d. 29. Juni Jørgen Jensen Brochvild, f. i Nørholm ved Aalborg. Forl.: forn^{te} hans Mester og Overforlover Niels Nielsen, Prammand. 1676 d. 24. Oktober ordineret til Mester Mathias Sørensen. 1677 d. 9. Oktober løsgiven og fik Lærebrev.

1675 d. 3. Mai Niels Clausen, Søn af Peder Olufsens Svigerfar Mester Claus Hesz. Forl. og Overforlover Mester Peder Olufsen selv. Læretiden begyndte 1674 Mikkelsdag. 1676 d. 24. Oktober blev han ordineret til Mester Steen Therkelsen. 1677 udlært og bekom sit Lærebrev.

1675 d. 18. Oktober Henrik Henriksen f. i København. Forl.: Mester Mathias Sørensen og Overforlover Stephen Olsen Møller. 1676 d. 17. Juli blev han ordineret til Mester Casper Ahnemøller. 1678 i Oktober løsgiven og fik Lærebrev.

OLUFSEN, SØREN, 1665 d. 4. Februar har Søren Olufsen indstillet sig for Lauget og blev det ham bevilget at arbejde sit Mesteraar hos Mester Casper Ahnemøller. 1666 d. 15. Februar blev Søren Olufsen Mester i Lauget. Bisidder 1674 og 1675. Oldermænd 1677 d. 26. Februar til 1678 d. 12. Februar. Han havde 1668 et Hus med en Vaaning i Lauge Thomsens Gang paa Rosengaarden og 1689 3 Vaaninger i Regnegade.⁵³

LÆREDRENGE: 1666 d. 30. Juli Hans Jensen f. i Lund i Skaane. Forl.: Mester Claus Hesz og Overforlover Erik Jonsen, Skomager.

1667 d. 19. Februar Oluf Olufsen f. i Halland. Forl.: Drengens Broder og Læremester Søren Olufsen, hos hvem han skal staa det første Aar i Lære og de to næste Aar hos hans anden Forl.: Mester Peder Rasmussen. Drengen død Pinsedag 1667.

1669 d. 4. Februar Peder Svendsen f. i Sønder Halland. Forl.: Mester Mathias Sørensen og Overforlover Hans Nielsen Friis. 1672 d. 29. Mai løsgivet og fik Lærebrev.

1670 d. 14. Februar Mikkel Pedersen f. i Svenstrup i Raklev Sogn. Forl.: Mester Peder Rasmussen og Overforlover hans Mester selv. 1672 d. 29. Mai løsgivet og fik sit Lærebrev.

1670 d. 18. April Jens Alfsen f. i Halland. Forl.: Mester Peder Philipsen og Overforlover Anders Hansen, Brygger. 1673 d. 13. September løsgiven og fik Lærebrev.

1672 d. 1. Oktober Søren Olufsen f. i Kirke-Eskilstrup i Merløse Herred. Forl.: Hr. Rasmus Byssing Sognepræst i Christianshavn og Overforlover Mester Søren Olsen selv. 1675 løsgiven og fik Lærebrev.

1676 d. 7. Februar Nicolai Nielsen f. i København. Forl.: Drengens Læreimester og Overforlover hans Fader Niels Nelansen, Tømmersvend. 1679 d. 13. Marts løsgiven og fik Lærebrev. 1676 d. 19. Juni Peder Jensen f. i Varbjerg i Halland. Forl.: Drengens Læreimester og Overforlover Henrich Thomsen Roetgieter.

1681 d. 14. Februar Niels Lauritsen f. i København. Forl.: Mester Søren Olufsen selv og Overforlover Mester Jørn Ambjørnsen, Tømmermand. 1684 d. 13. Marts løsgiven og fik Lærebrev uden Forskænkning.

1681 d. 15. Februar Jørgen Simonsen f. i København. Forl.: Mester Jens Jespersen, og Overforlover Mester Søren Olsen selv. 1684 løsgiven og fik Lærebrev uden Forskænkning.

1684 d. 27. November Niels Johansen f. i Ballin i Biøholm. Forl.: M. Søren Olsen og Overforlover Hendrik Ley, Knapmager.

1682 Fastelavn Børge Carlsen f. i København. Forl.: Erik Andersen, Slagter, og Overforlover Christian Christensen, Mursvend.

1683 d. 20. Februar Hans Nielsen f. i København. Forl.: Drengens Far Niels Nicolaisen og Overforlover hans Mester, Søren Olsen.

1684 St. Michelsdag Anders Esbensen, f. i København. Forlovernes Navne ikke indført.

1685 Fastelavn Søren Jensen, f. i København. Forlovernes Navne ikke indført.

PHILIPSEN, PEDER, død inden 1674 d. 2. Marts.

»Anno 1650 dend 7. Juni Vaar Laugedt fordrif aff Anders Morttensen Murer Suend Anlangende dedt dj haffde hafft Clammerie med Peder Philipsen och bleff dj med huer Ander for laaden forligt och gaff huer Andre handen. Anders Morttensen betalte 3 Mark till de fattige och Peder Philipsen schall betalle 1 Mark.

(I Marg:) 1651 dend 10. octob. betalte Jenss Madtzen forn^{te} 1 Mk. paa Peder philipsens Veigne. «

»Anno 1650 den 16. Julij bleff Peder philipsen sat udj Straf for hand haffde arbeidet foruden hans Mesters Villie bag Wester Voll att giffue till lauget 2 Rdl. og till de fattige 1 Rdl. huorfore Mester Jens Madtzen bleff forlofuer att betalle med dett første.

(I Marg:) dend 11. Augustij herpaa betaldt ved Mester Jenss Madtzen paa lauget 1 Rdl. oc till de fattige $\frac{1}{2}$ Rdl. 1651 dend 25. Majj betalt til Lauget 1 Sldal. — dend 19. October til lauget 2 Mk. — noch betalt 1 Mk. «

»Anno 1657 den 2. Juli der Lauget var forsamlet paa Quartals Stefning Angaff Mester Andreas Frech at peder philipsen Murersuend haffde sagt Imod hannem og Mester Niels Søffrensen, at Mester Andreass hans Dreng var en Tyff og at hoes en Guldsmed paa Kiøbmagergade ved Naffn Jacob Kitzerow drengen schulde haffde stallet noget Blye. Oc at hand Mester Andreass holt med tyffue udj dend fald, at hand beholt saadanne drenge, huilcket Mester Niels Søffrensen bekreftede att Peder Philipsen saadanne ord Imod dennem om tyfferie om drengen sagt haffde, huorfore

Mester Andreas det icke kunde lade for bigaae for lauguet at angiffue, och var drengen Jens Søfrensen Iliegemaade tilstede Och frembførde Guldsmedens seddel, huorudj hand drengen Erklærer Intet andet hannem at ved (d. v. s. at vide) at efftersiege end som Erligt er; Peder Philipsen var och for lauguet tilstede och Ville benegte icke saaledis at haffue sagt, mens Erklerede at huis som sagt var, det at være scheedt udj wbesindig och hastighed och huercken viste Mesteren eller drengen noget Andet at efftersiege endsom Erligt er, huorfore aff samptlige Mestere dette Aldsammen bleff bielagt, att dette schulle vere en Aftalt och forligt sag och Peder Philipsen ingen tiltalle derforre schulde liede eller sagen schulde Repeteres formedelst hand nu her i dag dend sag Afftalt haffuer och Peder Philipsen for sin forseelse at gifue til de fattige 2 Rdl. Indført udj gieldsbogen fol. 38. «

1665 d. 4. Februar har Peder Philipsen indstillet sig for Lauget og blev det ham bevilget at arbejde et Aar hos Mester Søren Nielsen o. s. v. For sit Afrids' og Overslags Udygtighed maatte han betale 8 sl. Dal. 1666 d. 15. Februar blev han Mester i Lauget.

LÆREDRENGE: 1668 d. 16. Januar Ambjørn Hansen f. i Halland. Forl.: Mester Søren Olsen og Overforlover Oluf Svendsen, Brændevinsbrænder. 1671 d. 23. Januar løsgiven og fik Lærebrev.

1668 d. 5. Oktober Jens Lauritsen f. i Over-Dræby ved Sundby Færge. Eftersom Drengen er gift skal han bøde 10 Rdlr., som hans Mester kaverer for. Forl.: Mester Peder Philipsen selv og Overforlover Christen Pedersen Tapper. 1671 d. 20. November løsgiven og fik Lærebrev.

1670 d. 11. Juli Laurits Sørensen f. i Viddinge i Ods Herred. Forl.: Mester Peder Philipsen selv og Overforlover Peder Hansen, Brændevinsbrænder. 1673 d. 6. Oktober løsgiven og fik Lærebrev.

1672 d. 5. Februar Christian Christensen f. i Maribo. Forl.: Mester Toerd Nielsen og Mester Hans Jensen. 1674 d. 2. Marts blev han ordineret til Mester Hans Jensen. 1675 d. 9. Marts løsgiven og fik Lærebrev.

BØRGESSEN, GUNNAR, 1669 d. 4. Februar har Gunnar Børgesen indstillet sig for Mesterlauget og blev det ham bevilget at arbejde et Aarstid hos en Mester. For sit Afrids' og Overslags Udygtighed betalte han 4 Rdl. i Bøde. 1670 d. 10. Februar blev han for en Mester i Lauget indtaget. Bisidder 1677 og 1678. Oldemand 1679 fra d. 3. Marts. Ejede 1689 en Ejendom paa Gammel Mønt.⁵⁴

LÆREDRENGE: 1671 d. 15. Marts Niels Jensen f. i Sønder Halland. Forl.: Mester Gunnar Børgesen selv og Overforlover Johan Nielsen, Brygger. 1674 d. 3. Juni løsgiven og fik Lærebrev.

1672 d. 29. April Jens Lauridsen f. i Gadderup By i Vester Hassing Sogn. Forl.: Mester Niels Engelsen og Overforlover Mester Gunnar Børgesen selv.

1674 d. 29. Juni Mads Hansen f. i Helsingborg. Forl.: Mester Toerd Jensen og Overforlover Mester Gunnar Børgesen selv.

1678 d. 18. Februar Jacob Nielsen f. i København. Forl.: Mester Toerd Hansen og Overforlover Mester Niels Brandt.

1678 d. 13. Maj Jørgen Jørgensen f. i Køge. Forl.: Mester Hans Jensen Samsing og Overforlover Mester Gunnar Børgesen selv.

1680 d. 27. Juli Niels Mortensen f. i Halland. Forl.: Drengens Broder Mester Peder Freck, »som betaler til Lauget, Drengen er gift, 10 sl. Dl.« og Overforlover Knud Haagensen, Brygger. 1683 d. 27. Juli løsgiven og fik Lærebrev uden Forskænkning iflg. kgl. Forordn.

1682 d. 7. Februar Peder Jensen f. i København. Forl.: Mester Toer Jensen og Overforlover Bent Olufsen. 1684 d. 29. August løsgiven og fik Lærebrev uden Forskænkning.

THERKELSEN, STEEN. 1669 d. 16. Marts har Steen Therkelsen indstillet sig for Murmesterlauget, som bevilgede ham at maatte arbejde et Aars Tid hos en Mester o. s. v. samt paabød ham 4 Rdl.'s Straf for hans Afrids's og Over-
slags Udygtighed. 1670 d. 10. Februar blev Steen Therkelsen Mester i Lauget. Svendenes Krofar til 1677 (se S. 153).

LÆREDRENGE: 1671 d. 21. August Anders Poulsen f. i København. Forl.: Mester Gunnar Børgesen og Overforlover Stephen Gudmandsen, Brygger.

1672 d. 19. Februar Jon Nielsson f. i Smaalandene i Sverige. Forl.: Peder Nielsen, Maltgørrer, og Poul Nielsen. 1675 d. 31. Mai løsgiven og fik Lærebrev.

1672 d. 25. Juni Anders Bentsen f. paa Torraasz i Nørre Halland. Forl.: Mester Toerd Nielsen og Overforlover Hans Andersen, Skræder. 1677 d. 12. December løsgiven af Gunnar Børgesen og fik Lærebrev.

1675 d. 3. Maj Jørgen Troelsen f. i København. Forl.: Mester Niels Engelsen og Overforlover Hans Andresen, Skræder. 1678 d. 14. Oktober løsgiven af Mester Niels Engelsen og fik Lærebrev.

BEHM [BHEM] MORTEN, død inden 1680 d. 27. April. 1670 d. 21. Marts »lod Martin Behm Lauget fordre, gav derfor sin Gebyhr 2 Rdl. og begierede for Mester udi Lauget at maatte indtages. Hvorpa af samtlige Mestere blev sluttet og forafskediget, at hvad sig hans Svendear belanger, da skal han tillige med en af Laugsmestrene udi Arbejde fremholde samme Aar og derefter blive samtykt for Mester at indtræde, naar ommeldte Aar forbi er og han gør og giver alt hvis en anden ærlig Mester for (før) hannem gjort og givet haver. Hvilket han og belovede i alle Maader at ville efterkomme. Gav til en Kendelse angaaende det forskrevne Aar 30 Rdl.« 1671 d. 6. Marts blev Martin Behm Mester i Lauget.

LÆREDRENGE: 1671 d. 28. Juni Jørgen Thorbensen f. i København. Forl.: Oluf Hansen, Bødker, og Overforlover Peder Lauritsen, Tømmermand. 1674 d. 3. December løsgiven og fik Lærebrev.

1675 d. 16. Februar Maurits Thomassen f. i Ørsted, Ondløse Sogn. Forl.: Mester Martin Behm selv og Overforlover Rasmus Rasmussen. 1680 d. 27. April ordineredes han til Mester Torben Olufsen at forblive til førstkommende Michaelis Dag at udlære og løsgives for Penge, han til den Tid skal forskaffe.

ANDERSEN, JENS. 1670 d. 10. Februar har Jens Andersen sig for Lauget indstillet og blev det ham bevilget at arbejde et Aars Tid o. s. v. For hans Afrids' og Overslags Mangel maatte han bøde 6 Rdl. 1671 d. 6. Marts blev han Mester i Lauget. 1681 Oldermænd. Ejede 1689 et Hus i Studiestræde.⁵⁵

LÆREDRENGE: 1672 d. 1. Oktober Søren Nielsen f. i København. Forl. og Overforlover Hans Fader Niels Sørensen. 1680 d. 24. August løsgiven og fik Lærebrev.

1673 d. 13. August Elias Jørgensen f. i Nørre Halland. Forl.: Hans Læremester Jens Andersen og Overforlover Anders Lauritsen, Brygger. 1679 d. 26. August løsgiven og fik Lærebrev. 1678 d. 30. December Isac Iversen f. i København. Forl.: Mester Toerd Jensen og Overforlover Peder Jørgensen Qværnløs.

1681 d. 14. Februar Gregers Jensen f. i København. Forl.: Mester Toer Jensen og Overforlover Jens Sørensen, Brolægger. 1684 d. 18. Marts løsgiven og fik Lærebrev uden Forskænkning.

1681 d. 26. Juli Jacob Christoffersen f. i Skaane. Forl.: Mester Jens Christensen Roschild og Overforlover Mester Peder Mortensen Freck. »Denne Persohn er løszgiffuen«.

1683 d. 29. September udi den Hellige Trefoldigheds Navn Thomas Hansen f. i København. Forl.: Drengens Far Hans Laursen og Overforlover Hans Nielsen Tømmermand.

1683 d. 29. September Niels Rasmussen f. i Helsingør. Forl.: Niels Nielsen og Overforlover Søren Jensen.

1685 St. Hansdag Hans Jensen f. i København. Forl.: Niels Nielsen og Overforlover Søren Jensen.

1688 St. Oldsdag Jesper Christensen f. i København. Forl.: Christen Jespersen og Overforlover Anders Sørensen.

1690 d. 2. Marts Claus Andersen f. i København. Forl.: Niels Andersen og Overforlover Claus Andersen.

1692 d. 26. Marts Jørgen Andersen f. i »Odensø« i Fyn. Forl.: M. Jens Andersen og Overforlover M. Jens Christensen.

ENGELSEN, NIELS. 1671 d. 23. Februar har Niels Engelsen sig for Lauget indstillet, og blev det ham bevilget at arbejde sit Mestersvendenaar hos Mester Hans Fr. Fischer. For Mangler ved hans Afrids og Overslag betalte han 8 Rdl. 1672 d. 19. Februar blev han Mester i Lauget. Bisidder 1678 og 1679. Oldermænd 1680. Ejede 1668 og 1689 et Hus i Lauge Thomsens Gang ved Rosengaarden.⁵⁶

LÆREDRENGE: 1673 d. 30. Januar Jacob Thommesen f. i København. Forl. og Overforlover Niels Nielsen og Jørgen Christophersen. Død.

1679 d. 9. Juli Svend Børresen f. i København. Forl.: Mester Toerd Jensen og Læremesteren selv. 1680 d. 24. August løsgiven og fik Lærebrev.

1679 d. 1. Juli Søren Pedersen f. i Værum ved Skanderborg. Er bleven Soldat.

1680 d. 24. August Niels Jensen f. i København. Forl.: Valentin Danneberg, Skrædder, og Isach Henriksen. 1683 d. 24. August løsgiven og fik Lærebrev uden Forskænkning.

1682 d. 22. Juli Niels Michelsen f. ? Hans Hansen og Poul Nielsen.

1684 d. 29. September Andreas Hansen f. i Landskrone. M. Hans Jensen og Steffen Bendtsen, Stolemager.

1684 d. 18. Februar Hans Jensen f. i København. Drengens Far Jens Laursen og Simon Nielsen.

1707 d. 25. Juni Rasmus Pedersen f. i Ebeltoft. Leonardus Consentz, Messingarbejder, og Jens Ollesen.

1684 d. 4. August Joen Jensen f. i Øreby. Hans Nielsen Ydsted og Boedel Jonsen.

1687 d. 6. August Søren Pedersen f. i København. M. Matis Sørensen og Anders Børgesen Nygaard.

1688 d. 28. Februar Morten Jensen f. i Nyborg. Anders Christensen og Søren Olsen.

1688 d. 3. September Sifuert Ollufsen f. i København. Peder Thorsen, Brændevinsbrænder, og Nicolai Nielsen, Mursvend.

1688 Mikkelsdag Niels Jensen f. i Skaane. M. Niels Signedsen og Peder Jensen Degn. »Denne Kontrakt gaar for den første for dit blev forsat(?)«

1690 d. 19. Juli Aage Pedersen f. i København. Peder Aagesen og Joseph Jensen.

1695 d. 29. Juli Christian Andersen Møller f. i København. Drengens Far Anders Christensen, Mursvend, og Jens Andersen, Brygger.

1696 d. 10. Maj Morten Mortensen f. i København. Gregers Graa, Brygger, og Gunder Pedersen.

1705 d. 16. April Anders Christensen, f. i Nykøbing, Ods Herred. Christen Laursen og Peder Suendsen, Mursvend.

1697 d. 10. April Jørgen Nielsen f. i København. Hans Nielsen og Peder Kielsen.

1698 d. 24. Juni Nicolai Meier f. i København. Konrat Nielsen og Willum Rider.

1699 d. 1. Maj er Mads Nielsen, »som tilføren har været udi Lære hos Salig Morten Ahnemøller antagen efter Laugens Samtykke hos M. Niels Engelsen at lære til nu førstkomende Martini i Nærværende Aar«.

1702 d. 15. April Lars Pedersen f. i København. Drengens Far Peder Larsen og Anders Hansen, Skomager.

1703 d. 11. April Peder Nicolaisen f. i København. M. Niels Engelsen og Nicolai Nielsen, Murmestersvend.

1706 d. 7. April Bertel Torbiørnsen f. i Holbæk. Gregers Jensen og Søren Nielsen, Mursvende.

1707 d. 24. Oktober Tomas Gregersen f. i København. Valentin Jochumsen, Tobakspinder, og Johan Valst, Garver.

JENSEN, TOERD [TOER, TOR]. 1672 d. 15. Februar har Toerd Jensen indstillet sig for Lauget og blev det ham bevilget at arbejde et Aars Tid hos en Mester o. s. v. For Mangler ved hans Afrids og Overslag maa han bøde 8 Rdl.

1673 d. 7. Februar blev han Mester i Lauget. Oldermann 1685.

LÆREDRENGE: 1674 d. 29. Juni Christen Sørensen f. i Grindøe i Jylland. Forl.: Niels Juel Jensen og Overforlover Niels Bertelsen. 1677 d. 6. August løsgiven og fik Lærebrev.

1675 d. 26. Juli Johan Jenssen af Rønne i Sønder-Halland. Forl.: Mester Gunnar Børgesen og Mester Toer Jensen. 1678 d. 29. Juli løsgiven og fik Lærebrev.

1679 d. 10. Februar Casper Andersen f. i København. Forl.: Mester Peder Freck og Overforlover Mester Jens Andersen.

1679 d. 1. Juli Toerd Nielsen f. i København. Forl.: Mester Jens Jespersen og Overforlover Mester Toerd Jensen selv. 1682 d. 2. December løsgivet og fik Lærebrev uden Forskænkning iflg. kgl. Forordn.

1681 d. 26. Juli Peiter Peitersen f. i Danzig. Forl.: Mester Peder Mortensen Freck og Over-

forlover Anders Christensen, Handskemager. 1684 d. 26. Juli løsgiven og fik Lærebrev uden Forskænkning.

1682 d. 7. Februar Niels Hansen f. i Presby i Skaane. Forl.: Mester Peder Freck og Overforlover Mester Toer Jensen. 1689 d. 9. Mai løsgiven uden Forskænkning.

1683 d. 8. Februar Rasmus Pedersen f. i København. M. Thor Jensen og M. Peder M. Frich.

1684 d. 3. Juni Ludvig Ludvigsen f. i Bergen. Ingen Forlovere indført.

1683 Michaeli Niels Andersen f. i København. M. Thor Jensen og M. Peder M. Frich.

1684 Lars Jensen f. i Tornebuske Herred. M. Thor Jensen og M. Peder M. Frich.

1687 d. 28. Marts Niels Jørgensen f. i Holbæk. M. Thor Jensen og Jørgen Andersen, Soldat.

1688 d. 24. Juni Christen Pedersen f. i København. M. Thor Jensen og Niels Bentzen.

1688 d. 24. Juni Lars Nielsen f. i København. Niels Rasmussen og Peder Kielsen, begge Skibstømmermænd.

1689 d. 8. Februar Bendt Thorsen f. i København. Drengens Far M. Thor Jensen.

1691 d. 24. September Hans Thorsen f. i København. Drengens Far M. Thor Jensen.

1692 d. 29. September Olle Nielsen f. i København. Niels Rasmussen og Hans Pedersen.

1696 d. 11. April Hans Hansen f. i København. M. Thoer Jensen og Niels Jensen, Tømmer-svend.

1696 d. 29. September Jacob Jacobsen Bech f. i København. Hans Michelsen Holm og Lars Simonsen, Brandmand.

1696 d. 24. Mai Jens Thoersen f. i København. Drengens Far M. Thoer Jensen.

1698 d. 29. September Gunder Pedersen f. i København. Peder Gundersen og Christen Jensen Viug.

1699 d. 10. April Simon Pedersen f. i København. M. Thoer Jensen og Christen Pedersen, Mursvend.

1700 d. 18. Juli Jens Christensen f. i København. Christen Pedersen, Mursvend, og Jens Pedersen, Tobaksspinder.

1700 d. 18. Juli Niels Aagesen f. i København. Mons Pedersen og Niels Bendsen.

1702 d. 29. September Jørgen Larsen f. paa Samsø. M. Thoer Jensen og Christen Pedersen, Mursvend.

1702 d. 29. September Adam Rasmussen f. i København. Rasmus Pedersen og M. Hans Thoersen.

1703 d. 29. September Frands Nicolaisen f. i København. Drengens Far Hendrik, Skomager, og M. Jens Roskild.

1704 d. 30. September Steffen Knudsen f. i København. Hans Pedersen, Kammager, og Steffen Schonbein.

PEDERSEN DREJER, ANDERS. 1672 d. 15. Februar har Anders Pedersen indstillet sig for Lauget, og blev det ham bevilget at arbejde et Aars Tid hos en Mester o. s. v. For Mangel ved hans Afrids og Overslag betalte han i Bøde 10 Rdl. 1673 d. 7. Februar blev han Mester i Lauget.

LÆREDRENGE: 1674 d. 1. Juni Gorris Pedersen f. i København. Forl.: Mester Niels Brant og Overforlover Jens Wigantsen, Vognmand.

1679 d. 28. Juli Jonas Hansen f. i gammel Stettin i Pommern. Forl.: Mester Mathias Sørensen og Overforlover Mester Anders Pedersen Drejer selv.

1683 d. 8. Marts Gabriel Fievetz f. i Rensborg. Forl.: Hans Far Nicolai Fievetz og Andres Holme. »Og M. Anders. Pedersøn haver sig mod Drengens Kontrakt igen reserveret med egen Haand paa samme Dag.«

BRAND, NIELS JENSEN. 1672 d. 10. Marts har Niels Jensen Brand sig for Lauget indstillet og blev det ham bevilget at arbejde et Aars Tid o. s. v. For Mangler ved hans Afrids og Overslag maatte han bøde 12 Rdl. 1673 d. 7. Februar blev han Mester i Lauget.

LÆREDRENGE: 1674 d. 2. Marts Anders Mogensen f. i Sønder Halland. Forl.: Anders Pedersen, Medbroder i Lauget, og Overforlover Morten Jensen. 1677 d. 12. December løsgiven og fik Lærebrev.

1678 d. 29. Januar Peder Henningsen f. i København. Forl.: Mester Peder Frech og Overforlover Drengens Fader Henning Pedersen. Løsgiven og fik Lærebrev.

PEDERSEN, CHRISTOFFER. 1673 d. 26. Juni har Christoffer Pedersen indstillet sig for Lauget, og blev det ham bevilget at arbejde et Aars Tid hos en Mester o. s. v. For Mangler ved hans Afrids og Overslag maatte han bøde 8 Rdl. Maa antages at være død inden Mestersvendeaarets Udløb.

OLUFSEN, THORBEN. 1667 d. 13. August udskrives han med 9 andre Svende til Arbejde paa Vesterport. 1673 d. 26. Juni har Thorben Olufsen fremstillet sig for Lauget, og blev det ham bevilget at arbejde et Aars Tid hos en Mester o. s. v. For Mangler ved hans Afrids og Overslag maatte han bøde 8 Rdl. 1674 d. 29. Juni blev han Mester i Lauget. Ejer 1689 et Hus i Regnegade.⁵⁷

LÆREDRENGE: 1677 d. 7. Mai Haagen Nielsen f. i Særekøbing i Skaane. Forl.: Oldermænd Mester Søren Olufsen og Overforlover Iver Pedersen, Tømmermand. 1679 d. 28. Oktober løsgiven og fik Lærebrev.

1679 d. 28. Juli Niels Jacobsen f. i Kallundborg. Forl.: Mester Toerd Jensen og Overforlover, en for bægge og bægge for en, Jens Christensen Lundorph og Jacob Jensen. 1682 d. 21. December »efter kgl. udgiven Forordning løsgiven uden Forskænkning, dog bekommet sit Lærebrev for Betaling«.

1682 d. 16. Oktober Jesper Eriksen f. i Hvidover. M. Niels Jacobsen og M. Peder M. Frich.

1683 d. 24. Juni Anders Nielsen f. i København. Hans Jensen Carch og M. Søren Olufsen.

1684 d. 24. Juni Laurits Pedersen f. i Gladsakse. Hans Nielsen, Brygger, og Børge Lauritsen, Hustømmermand.

1685 Paaske Christen Sørensen f. i København. Drengens Far Peder Holgersen og Pol Erlandsen. »Soldat.«

1686 Mortensdag Clemen Ibsen f. i København. Drengens Far Jep Clemensen og Niels Jensen Juul. »Soldat.«

1686 Mortensdag Lars Jensen f. i København. Hans Jensen og Søren Sørensen, Grovsmed.

1687 Mikkelsdag Jacob Svendsen f. i København. M. Søren Olsen og M. Torben Ollsen.

1690 S. Micheldag Anders Lauritsen Fønss f. i ? Peder Nielsen og Poul Mikkelsen.

1692 d. 27. Marts Hans Pedersen f. i Roskilde. M. Peder Andersen i Roskilde og Gøder Olsen, Blytækker.

1694 d. 7. April Peder Christensen f. i København. Drengens Far Christen Larsen, Tømmermand.

OLUFSEN, JOHANNES. 1673 d. 26. Juni fremstillede sig for Lauget Johannes Olufsen, og blev det ham bevilget at arbejde et Aars Tid hos en Mester

o. s. v. For Mangel paa hans Afrids og Overslag maatte han bøde 8 Rdl. 1674 d. 29. Juni blev han Mester i Lauget.

LÆREDRENGE: 1676 d. 17. April Oluf Thuesen f. i Gønge Herred i Skaane. Forl.: Læremesteren selv og Overforlover Mester Casper Rasmussen, Snedker. 1678 d. 10. Juni ordineret at udlære hos Mester Hans J. Samsing. 1679 d. 26. Juni løsgiven og fik Lærebrev. 1681 d. 14. Februar Mogens Mogensen f. i Skaane. Forl.: Læremesteren selv og Overforlover Knud Lauridsen, Brændevinsbrænder. 1684 d. 26. Juli løsgiven og fik Lærebrev uden Forskænkning.

FRECK [FRICH] PEDER MORTENSEN. 1667 d. 13. August faar Oldermændene for Murmestrene Ordre til uden Ophold at forskaffe 9 Mursvende til Arbejde ved Vesterport. Blandt disse nævnes Peder Mortensen Freck og Niels Boysen. Ved kgl. Befal. af 26. August s. A. undtages disse imidlertid, »da de alt i voris virkelige Arbejde ved Biblioteket er og dær ikke kan mistes, hvorfor der skal forskaffes to andre Svende i deres Sted« (se S. 192 og 268).

»Anno 1675 dend 15. februarij fremstillet sig for Lauget aaben lade och Laug (!) Peder Mortensen Freck och blef hannem beuilguet at arbeide et aarsz tiid hoess dend Mester Hannem forordnis« o. s. v. som sædvanlig. For Fejl ved hans Afrids og Overslag maatte han bøde 8 Rdl. 1676 d. 20. Januar Mester i Lauget. 1688—90 Oldermænd.

LÆREDRENGE: 1676 d. 24. Oktober Mikkel Simonsen f. i København. Forl.: Peder Nielsen, Drejer, og Overforlover Drengens Fader Simon Jensen, Mursvend. 1679 d. 28. Oktober løsgiven og fik Lærebrev.

1678 d. 8. Juli Johan Johansen f. i København. Forl.: Læremesteren selv og Ambrosius Jordan, Bager. Drengen blev Soldat og er død.

1679 d. 28. Oktober Jens Hansen f. i Helsingborg. Forl.: Mester Hans Jensen Samsing og Overforlover Mester Peder Freck selv. 1682 d. 21. December løsgiven efter kgl. Forordn. uden Forskænkning; dog bekommet sit Lærebrev.

1680 d. 20. Januar Laurits Ebbesen f. i København. Forl.: Mester Torben Olsen og Overforlover Drengens Stiffader Jens Lauridsen. 1683 d. 5. Oktober løsgiven efter kgl. Forordn. og fik sit Lærebrev uden Forskænkning.

1682 d. 21. Februar Lorens Olufsen f. i Fredericia. Forl. og Overforlover Henrich Nielsen Dollerup og Mourits Gram, begge Skræddere her i Staden, som lovede at forskaffe Drengens Geburtsbrev til St. Hansdag. 1683 d. 21. Februar løsgiven iflg. kgl. Forordning og fik Lærebrev uden Forskænkning.

1682 d. 24. Juli Poul Ebbesen f. i Skaane. Hans Pedersen og M. Jens Jespersen.

1683 d. 30. September Søren Toersen f. i Skaane. M. Toer Jensen og Jens Larsen.

1684 d. 12. Februar Peter Lentzen f. i Helsingør. Forlovere ikke indført.

1684 Paaske Abraham Jacobsen Beyting f. i København. Jacob Jacobsen Beyting og M. Peder M. Frich.

1685 St. Hansdag Elias Simonsen f. i Helsingborg. Simon Mikkelsen og Fredrik Møller.

1686 St. Hansdag Frands Nielsen f. i Skaane. Morten v. d. Heiden og Jens Jespersen.

1687 Paaske Claus Børgesen f. i Køge. Jacob Blandau, Overskærer, og Jacob Glosze.

1687 Michelsdag Niels Rasmussen f. i København. Peder Andersen, Skrædder, og Aage Thomsen.

1688 Michelsdag Hans Michelsen f. paa Bornholm. Peder Clausen og M. Peder Frich.
 »Denne Person gav sig til Solldat.«
 1688 Michelsdag Jens Nielsen f. i Præstø. Enevold Knudsen. »Denne Dreng gav sig straks
 efter af sin Lære og til Solldat.«
 1689 St. Michelsdag Suend Christensen f. i København. M. Thorer Jensen og M. Hans Ollsen.
 1691 St. Michelsdag Søren Pedersen f. i Køge. Peder M. Frich.
 1693 Fastelavns Dag Niels Michelsen f. i København. Anders Monsen og Michel Nielsen.
 1692 Paaske Hermand Pedersen f. i København. Christen Pedersen og Jørgen Pedersen.
 1692 d. 24. Juni Balsler Hermandsen f. i København. Ingen Forlovere indført.

JENSEN SAMBSING, HANS. 1676 d. 5. Februar fremstillede sig for Laug og
 aaben Lade Hans Jensen Samsing og blev det ham bevilget at arbejde hos
 Mester Niels Brant o. s. v. For Mangler ved hans Afrids og Overslag maatte
 han bøde 14 Rdl. Skal give til Laughusets Reparation 4 Rdl. 1677 d. 12. Fe-
 bruar blev han Mester i Lauget.

LÆREDRENGE: 1679 d. 28. Juli Anders Mogensen f. i Helsingborg. Forl.: Mester Toerd
 Jensen og Overforlover Otto Baldtzersen, Raadmand i Helsingborg.

1680 d. 25. Mai Niels Nielsen f. i Randers. Forl.: Læremesteren selv og Overforlover velagt
 Mand Stephen Bentzen, Stolemager.

1682 d. 7. Februar Peder Nielsen f. i Skaane. Forl.: Læremesteren selv og Overforlover
 unge Hans Pedersen, Brygger. 1685 d. 7. Februar løsgiven og fik Lærebrev uden Fors-
 skænkning.

1682 d. 1. Oktober Jørgen Pedersen f. i København. Peder Andersen og Daniel Swarzkopf.

1682 d. 1. Oktober Ole Pedersen f. i Malmø. Hans Mortensen Skomager og Oluf Christen-
 sen Molt.

1685 St. Hansdag Thomas Hanssen f. i København. M. Christoffer Teucher og M. Thoer
 Jensen.

1685 Mortensdag Hans Nielsen f. i Skaane. Forlovere nævnes ikke.

JESPERSEN THUNE, JENS. Han er blandt de Svende, der 1667 udskrives
 til Arbejde ved Vesterport. 1678 d. 9. Marts fremstillede sig for Laug og aaben
 Lade Jens Jespersen Thune og blev det ham bevilget at arbejde et Aars Tid
 for Mestersvend hos en Mester o. s. v. For Mangler ved hans Afrids og Over-
 slag maatte han bøde 8 Rdl. 1679 d. 10. Februar blev han Mester i Lauget.

LÆREDRENGE: 1679 d. 26. August Hans Hansen f. i Slagelse. Forl.: Mester Toerd Jensen og
 Overforlover Johan Rollof, Klejnsmed. 1683 d. 1. Marts løsgiven og fik Lærebrev uden
 Forskænkning iflg. kgl. Forordning.

1680 d. 27. Juli Oluf Lauritsen f. i København. Forl.: hans Læremester selv, som betaler
 til Lauget, for Drengen er gift, 10 Rdl., og Overforlover Niels Jensen Juel. 1683 d. 27. Juli
 løsgiven og fik Lærebrev uden Forskænkning iflg. kgl. Forordn.

1683 d. 30. Januar Bertel Jensen f. i Fredericia. Jens Laursen og Ole Pedersen Koch.

1685 d. 10. Februar Johan Sørensen f. i København. Falentin Wulf og A. H. S. (?)

1682 Fastelavn Peder Lauritsen f. paa Sjælland. Drengens Far Laurits Mogensen, Sav-
 skær, og S. A. S. (?) med sin Signet.

1686 Paaske Poul Sørensen f. i København. Forlovernes Navne ikke indført.

1687 Fastelavn Christian Frederik Grau f. i København. Forlovernes Navne ikke indført.
1687 d. 7. Februar Hans Andersen Køhler f. i Næstved. Forlovernes Navne ikke indført.
»Soldat«.

1686 St. Hansdag Christoffer Hansen f. i København. M. Hans Olsen og M. J. Christensen.

HANSEN, NIELS. 1678 d. 16. Marts fremstillede sig for Laug og aaben Lade Niels Hansen og blev det ham bevilget at arbejde et Aars Tid som Mestersvend o. s. v. For Mangler ved hans Afrids og Overslag maatte han bøde 6 Rdl. 1679 d. 10. Februar blev han Mester i Lauget. Ejer 1689 to Vaaninger i Vognbadstustræde.⁵⁸

LÆREDRENGE: 1679 d. 28. Oktober Niels Jensen f. i København. Forl.: Jens Nielsen, Snedker, og Overforlover Jens Nielsen Bang, Bødker. 1682 d. 21. December løsgiven og fik Lærebrev uden Forskænkning iflg. kgl. Forordning.

1681 d. 15. Februar Peder Jensen f. i København. Forl.: hans Læremester selv og Overforlover Christen Andersen, Drejer. 1684 d. 10. Mai løsgiven og fik Lærebrev uden Forskænkning iflg. kgl. Forordning.

1682 d. 28. Februar Hans Nielsen f. i København. Niels Nielsen og Jens Ottesen, Sejlmager.

1684 d. 18. Mai Niels Jensen f. i Ballensted. Hans Wilhjelm og Peder Povelsen.

1684 d. 18. Mai Rasmus Pedersen f. i Predtz. Laurits Pedersen og Povl Nielsen.

1686 d. 24. Juni Mathias Nielsen f. i Skaane. Forlovere er ikke anført.

1687 d. 15. Mai Jørgen Jensen f. i Helsingborg. Forlovere er ikke anført.

1689 d. 9. August Laurits Larsen f. i København. Laurits Jacobsen og Løchel Larsen.

1692 d. 8. Februar Niels Pedersen f. i Roskilde. M. Niels Hansen og Jens Christensen.

OLUFSEN KYESE, OLUF. 1678 d. 20. Juli har Oluf Olufsen Kyese fremstillet sig for Laug og aaben Lade, og blev det ham bevilget at arbejde som Mestersvend paa et Aars Tid o. s. v. For Mangler paa hans Afrids og Overslag maatte han bøde 12 Dal. 1679 d. 1. Juli blev han Mester. 1693—96 Oldermænd.

LÆREDRENGE: 1680 d. 29. Juni Isac Clausen Hessz f. i København. Forl.: Hans Læremester selv og Overforlover Hans Rasmussen, Brygger. 1683 d. 29. Juni løsgiven og fik Lærebrev uden Forskænkning iflg. kgl. Forordn.

1681 d. 14. Februar Per Adzerson f. i Gønge i Skaane. Forl.: Mester Jens Jespersen og Overforlover Hans Læremester selv. 1684 d. 29. September løsgiven og fik Lærebrev uden Forskænkning.

1683 d. 30. Januar Peder Laursen f. paa Sjælland. Ole Jensen Helsing og M. Jens Jespersen. (Død 1685.)

1685 d. 9. April Jens Larsen f. i København. (Uden Fortsættelse.)

1683 d. 30. Januar Niels Christensen f. i København. M. Hans Olufsen og Niels Jensen Juel. »Denne Person blev Solldat, er kommen fra Krigen igen og bekom Lærebrev 1707 d. 16. Juli, da han blev løsgiven.«

1686 d. 24. Juni Therkel Steensen f. i København. M. O. Kyse og M. Jens Roskild.

1683 d. 5. Februar Jørgen Steensen f. i København. M. Gunder Børgesen og M. Hans Olufsen.

1688 d. 9. Juli Jens Larsen f. i København. Olle Nielsen og M. Hans Olsen.

1691 d. 22. Juni Jens Christensen Randers f. i Jylland. Peder Børresen og M. Jens Christensen. (1694 blev Solldat.)

1693 d. 29. September Niels Rasmussen f. i København. M. Hans Jacobsen og M. Jens Roskild. (Blev Solldat.)
1695 d. 23. Marts Niels Sørensen f. i Jylland. M. Hans Jacobsen og M. Jens Roskild.
1701 d. 24. Juni Peder Olsen Kyse (Søn af Oluf Kyse) f. i København. Forlovere ikke indført.

SIMONSEN, JACOB. 1679 d. 27. Februar fremstillede Jacob Simonsen sig for Laug og aaben Lade, og blev det ham bevilget at arbejde som Mestersvend paa et Aars Tid o. s. v. Betalte for Mangler ved sit Afrids 6 Rdl. 1680 d. ? blev han Mester i Lauget. 1689 boede han i Møntergade.⁵⁸

LÆREDRENGE: 1681 d. 26. Juli Christen Christensen f. i Svindinge. Forl.: Mester Peder Mortensen Frech og Overforlover Oluf Jensen Helsing, Skoleholder her i Staden. 1684 d. 26. Juli løsgiven og fik Lærebrev uden Forskænkning.

1681 d. 26. August Bent Pedersen f. i Halland. Forl.: Hans Læremester selv og Mester Niels Hansen. 1684 d. 26. August løsgiven og fik Lærebrev uden Forskænkning.

1682 d. 19. April Peder Hansen f. i Holsten. M. Jens Christensen og Poul Jørgensen Assens. »1683 d. 27. September bortløb Peder Hansen af sin Lære.«

1685 d. 29. Juli Peder Hansen f. i Odense. Alexander Hansen og Valentin Wulf.

1687 Fastelavn Jørgen Nielsen f. i Brellet i Bloustrød Sogn. Hendrik Jensen, Købmand, og M. Jacob Simensen.

1688 Pinsedag Peder Aagesen f. i Landskrona. Hans Ollsen, Tømmermand, og M. Jacob Simensen.

1691 d. 12. April Adolf Selmer f. i Kolding. Velædle Hr. Raadmand Johan Christensen og M. Jacob Simensen.

1693 d. 3. Juni Simen Jacobsen, f. i København. Drengens Far M. Jacob Simensen.

CHRISTENSEN ROSCHILD, JENS. 1680 d. 20. Februar fremstillede sig Jens Christensen Roschild for Laug og aaben Lade, og blev det ham bevilget at arbejde et Aars Tid som Mestersvend. For Mangel ved hans Afrids maatte han til de Fattiges Bøsse bøde 4 Rdl. Han findes ikke, — som iøvrigt adskillige andre — sikkert ved en Forsømmelse, indskrevet som Mester, hvilket formentlig skyldes disse Aars urolige Forhold.

LÆREDRENGE: 1683 d. 31. Januar Rasmus Christensen Stær f. i København. Ditlev Jensen, Kleinsmed, og Michel Valentinsen.

1683 d. 30. Januar Anders Hansen f. i København. Jørgen Hirtzholm, Bager, og Poul Arffuedsen, Tømmersvend. NB. »1683 er denne Dreng imod sin Contract gaet fra sin Mester til Militsen uden Aarsag. Ovenskrevne Person kom fra Militsen og stod sine Lære Aar ud og bekom sit Lærebrev 1689 d. 11. August.«

1683 d. 23. Juni udi den Hellige Trefoldigheds Navn Jens Pedersen f. i København. Drengens Far Peder Aagesen, Tømmermand, og Oluf Pedersen, Tømmermester.

1689 Pinsedag Christen Jensen f. i København. Drengens Far og Læremester M. Jens Christensen. Han stod sit 3die Læreaar ud hos M. Niels Engelsen.

1696 d. 29. September Søren Jensen f. i København. Drengens Far og Læremester M. Jens Christensen.

OLUFSEN, HANS. 1680 d. 20. Februar fremstillede sig H. O. for Laug og aaben Lade, og blev det ham bevilget at arbejde som Mestersvend paa et Aars Tid o. s. v. For Mangel ved hans Afrids betalte han til de fattige 4 Rdl. Hans Mesteroptagelse er ikke indført. 1702 Oldermænd. H. O. bor 1689 paa Gl. Mønt og er 1705 ulovlig i Besiddelse af en Nøgle til Bommene for Kongevejen.⁵⁹

LÆREDRENGE: 1682 d. 30. Januar Martin Lauritsøn f. i Hørup. Forl.: Peder Arfueson og Mester Peder Mortensen Frech. 1685 d. 8. Juni løsgiven og fik Lærebrev uden Forskænkning. 1683 d. 30. Januar Engelbrecht Andersen f. i København. Forl.: velagt Mand Bent Knudsen, Vandleder (!), og Mester Oluf Kyse.

1683 d. 25. Juni Peder Pedersen f. i Brøderup i Snesere Sogn. Forl.: Mester Peder M. Frech og Christen Olufsen Wii. 1686 d. 29. Marts fik Peder Pedersen sit Lærebrev uden nogen Forskænkning.

1683 d. 12. November Peder Pedersen f. i Giønge Herred. Peder Egers og M. Oluf Kyse.

1684 d. 13. Februar Frende Olsen f. i Staade paa Møen. M. Søren Olsen Berre og M. Thorben Olsen.

1684 d. 13. Februar Olof Jensen f. i Skaane. M. Søren Olsen Berre og M. Thorben Olsen.

1684 d. 8. Juli Jonas Andersen f. i København. M. Jens Jespersen og M. Oluf Kyse.

1684 d. 4. August Peder Olsen f. i København. Peder Bendixen og M. Oluf Kyse.

1685 d. 26. Oktober Jens Olufsen f. i København. Anders Olufsen og Peder Bendixen. Har udstaaet sin Læretid »men kom paa det Ostindiske«.

1685 d. 26. Oktober Anders Andersen f. i København. Ebbe Levisen og Hans Andersen Hybsch.

1686 d. 21. Oktober Thue Pedersen f. i Giønge Herred. Allex Sander(!) Hansen og Peder Egersen.

1688 d. 26. Februar Baltser Pedersen f. i Nibe. Niels Bendsen og Jørgen Jensen.

1688 d. 28. Marts Jacob Jensen f. i København. Drengens Far Jens Jensen og Mads Stenhugger.

1688 d. 18. April Friderich Meier f. i København. Peder Mortensen Frich og Suend Eriksen.

1689 Mikkeldag Troels Pedersen f. i København. Thimotius Stubbien og Niels Sørensen Wissing. »Solldat.«

1690 d. 23. Marts Tholle Joensen f. i København. M. Nicholai Madtzen, Kgl. Majsts Rebslager paa Bremerholmen, og Rasmus Christensen, Tobaksspinder. »Solldat.«

1691 d. 19. Februar Peder Børgesen f. i København. Peder Christoffersen, Grovsmed, og Christen Hansen, Handskemager.

1693 d. 25. Februar Jens Jespersen f. i Sæby. M. Niels Signedsen og Jørgen Andersen Holst, Skrædder.

1694 d. 24. Juni Niels Christensen f. paa Møen i Stege. Drengens Far Corfits Nielsen og Jens Roskild. »Død og begrafuen.«

1695 d. 10. Mai Niels Jensen f. i Skaane. Jørgen Andersen Skrædder og Joseph Jensen.

1695 d. 11. Mai Iver Hansen f. i København. Thomas Hansen Kreibeen og M. Jens Christensen Roskild.

1696 d. 25. Juni Giert Phillip Schults f. i Bremen. Drengens Broder Erik Schults og Niels Andersen. »Solldat.«

1696 d. 26. Februar Israel Jørgensen (ved Løsgivelsen kaldet Israel Meier) f. i København. Drengens Far Jørgen Meier, Trommeslager.

1698 d. 8. Januar Suend Pedersen f. i Halland. Morten Pedersen, Tømmermand, og M. Niels Signedsen.

1698 d. 22. Juni Hans Nicolai Liebe f. i Lübeck. M. Niels Signedsen og Peder Jensen.
 1699 d. 22. Februar Suend Hansen f. i Halland. M. Niels Signedsen og M. Jens Roskild.
 1699 d. 22. Februar Gunder Pedersen f. i Halland. Niels Signedsen og Jens Roskild.
 1699 d. 22. Februar Anders Børresen f. i København. Niels Signedsen og Jens Roskild.
 »Sollдат.«
 1699 d. 31. Marts Anders Jacobsen Skiønning f. i København. Jacob Andersen Skiønning og Peder Jacobsen. 1709 d. 21. Marts blev Anders Jacobsen indskreven for Mestersvend og som han havde forseet sig noget udi sine Drengear, gav han der for til Laugets Fattige 4 Rdl. efter Hs Kgl Majsts. Laugsartikler.
 1699 d. 12. April Søren Nielsen f. i København. Drengens Far Niels Ollsen og Rasmus Ollsen.
 1700 d. 29. September Olle Henricksen f. i Haarlev Sogn i Sjælland. Andreas Siem og M. Jens Roskild.
 1700 d. 29. September Hans Andersen Holst f. i København. Andreas Siem og M. Jens Roskild.
 1700 d. 29. September Hendrik Jørgensen Holst f. i »Odensøe udi Fyn«, Elias Nielsen Glud, Snedker og M. Jens Roskild.
 1702 d. 8. April Jens Simonsen f. i København. M. Jens Roskild og M. Elias Simonsen.
 1702 d. 3. Juni Frederik Hansen f. i København. M. Jens Roskild og M. Elias Simonsen.
 1702 d. 28. September Jacob Jensen f. i København. M. Jens Roskild og M. Elias Simonsen.
 1702 d. 28. September Bolle Sammuelsen f. i København. M. Jens Roskild og M. Elias Simonsen.
 1703 d. 5. Marts Lorens Simonsen f. i København. Drengens Far Simon Thorstensen, Skrædder og Jens Roskild.
 1703 d. 24. Juni Jesper Hansen f. i København. M. Jens Roskild og M. Ellies Simonsen.
 1704 d. 12. Juni Frederik Caspersen f. i Roskilde. Knud Pedersen og Christian Christensen Berg.
 1704 d. 14. Juni Andreas Thiisen f. i Aalborg. Kgl. Majsts. Køkken Inspecteur udi hans Absens hans Fuldmægtig og M. Hans Wiedewelt.
 1704 d. 19. Januar Holger Pedersen f. i Sjælland. M. Hans Wiedewelt og Knud Pedersen.
 1705 d. 17. Februar Oluf Hansen (Søn af M. Hans Olsen) f. i København. M. Hans Wiedewelt og M. Niels Signedsen.
 1705 d. 22. Februar Tomas Jensen f. i Sæby. M. Niels Signedsen og M. Hans Wiedewelt.
 1705 d. 27. April Morten Andersen f. i København. M. Elias Simonsen og Niels Nielsen Plattenslager.
 1705 d. 24. Juni Jens Jacobsen f. i København. Peder Jacobsen og Jacob Andersen Skiønning.
 1705 d. 22. August Simon Madsen f. i Jylland i St. Vaarde. Simon Jensen og Søren Andersen Worde.

JACOBSEN, NIELS. 1681 d. 3. Februar fremstillede Niels Jacobsen sig for Laug og aaben Lade, og blev det ham bevilget at arbejde et Aarstid som Mestersvend o. s. v. For Mangel ved hans Afrids maatte han bøde 4 Rdl. Hans Mesteroptagelse er ikke indført. Oldermænd 1698—1700.

LÆREDRENGE: 1684 d. 3. Januar Christian Pedersen f. i Jylland i Hallindsbjerg i Ørsted Sogn. Hans Laursen, Kældermand, og M. Jacob Olufsen.

1683 d. 3. Oktober Peder Jacobsen f. København. M. Torben Olufsen og Niels Clausen Hess.
 1685 d. 3. Marts Anders Mortensen f. i København. Johan Daniel Klein, Vinhandler, og M. Jens Christensen.
 1686 d. 23. Juni Hendrik Hansen Chrug f. i København. Hendrik Ørbech og M. Niels Jacobsen.
 1689 d. 6. Oktober Nicolai Lauridsen f. i København. Nicolai Øsze og Drengens Far Jacob Danielsen.
 1690 d. 29. September Johan Avgustinus f. i København. M. Jochum Pedersen og Jens Christensen.
 1692 d. 25. Januar Christen Pedersen f. i København. Mads Jacobsen, Stenhugger, og M. Jens Christensen.
 1694 d. 31. December Lars Ollsen f. i København. Olle Larsen, Drengens Far, og Olle Pedersen, Tømmermand.
 1697 d. 10. Marts Nicolai Ibsen f. i København. Søren Jensen, Blytækker, og M. Hans Jacobsen.
 1699 d. 14. Mai Anders Jørgensen f. i København. M. Jens Roskild og Anders Nielsen.
 1700 d. 12. Mai Niels Hansen f. i København. M. Peder Jensen og Søren Ollsen, Mursvend.
 1700 d. 28. Juni Peder Michelsen f. i København. Svend Larsen og Adser Larsen.
 1701 d. 30. April Jens Nicolaisen f. i København. M. Niels Engelsen og Olle Pedersen.
 1701 d. 17. November Jens Chaspersen f. i Roskilde. Peitter Kinch og Christian Hansen Brun.
 1702 d. 15. April Benjamin Mathiesen f. i København. Niels Ollsen Holm og Niels Ottesen Auoll.
 1702 d. 28. September Niels Ollsen f. i København. Drengens Far Olle Pedersen og Christen Pedersen.

AHNEMØLLER, MORTEN. 1681 d. 3. Februar fremstillede Morten Ahnemøller sig for Laug og aaben Lade, og blev det ham bevilget at arbejde et Aars Tid som Mestersvend o. s. v. For Mangel ved hans Afrids maatte han bøde 4 Rdl. Hans Mesteroptagelse er ikke indført.

LÆREDRENGE: 1683 d. 19. Februar Carl Thuesen f. i København. M. Martin Ahnemøller og Jacob Rasmussen, Mursvend.

1684 d. 12. Februar Peder Hansen f. i Trondhjem. Signior Christoffer Andersen, Byskriver, og M. Morten Ahnemøller.

1685 d. 2. Marts Knud Pedersen f. i København. Joen Torbensen og Anders Knudsen.

1686 d. 15. Februar Rasmus Rasmussen f. i København. Drengens Far Rasmus Rasmussen og Hans Andersen.

1688 d. 27. Februar Peder Pedersen f. i København. Peder Lauridsen og Niels Andersen, Brygger.

1690 d. 8. Marts Mads Nielsen f. i Skaane. Thorsten Pedersen og Rasmus Rasmussen.

OLSEN KYESE, PEDER. 1681 d. 14. Februar fremstillede sig for Laug og aaben Lade Peder Olsen Kyese, og blev det ham bevilget at arbejde et Aars Tid som Mestersvend o. s. v. For Mangler ved hans Afrids og Overslag maatte han bøde 12 Rdl. Han forekommer ikke senere i Laugets Protokoller.

LANGHAMMER, DANIEL. 1681 d. 14. Februar fremstillede sig Daniel Langhammer for Laug og aaben Lade, og blev det ham bevilget at arbejde et Aars Tid som Mestersvend o. s. v. For Mangler ved hans Overslag og Afrids maatte han bøde 12 Rdl. Hans Mesteroptagelse er ikke indført.

LÆREDRENGE: 1682 d. 14. November Hans Matthisen f. i Snersleben i det Bispedom Hall udi Saxen. Laurs Pedersen og Mads Poulsen, Skomager.

1683 d. 12. November udi den Hellige Trefoldigheds Navn: Seyer Jensen f. i Helsingør under Kongen af Danmarks Rige. Rasmus Jensen og Franz Jensen.

1683 d. 12. November udi den Hellige Trefoldigheds Navn: Suend Olufsen f. udi denne kongelige Residensstad København. Jacob Bertelsen og Anders Jürgensen.

1683 d. 24. Juni Hans Johansen f. i Christianstad. M. Laurs Mogensen og M. Christen Mouritzen.

1684 d. 20. Februar Christian Christiansen f. i Gønge Herred. Oluf Andersen, Brygger, og Niels Christensen boende i Springgade.

1686 d. 24. Juni Niels Nielsen Vintner f. i Sæby. Christen Christensen og Clemend Nielsen.

BALTHARSEN, HERMAN. 1682 d. 21. Februar fremstillede sig Hermann Baltharsen for Laug og aaben Lade, og blev det ham bevilget at arbejde et Aars Tid som Mestersvend o. s. v. For Mangler ved hans Overslag og Afrids . . . Summen ikke indført, lige saa lidt som hans Mesteroptagelse (se S. 140 f.).

MOURITSEN, CHRISTEN. Mester 1684 d. 2. Mai.

» Ovenbemeldte 20 Rdl. er Christen Mouritsen, eftersom han Lauget tilsagt haver udi tvende Aar, af Brødrene tilladt og eftergiven, og lover Christen Mouritsen at sige Lauget til, indtil saa længe end (d. e. en) anden Mester efter hannem kommer, som hannem skal afløse, eftersom at de 4 ældste Mestre hannem det bevilget haver, eftersom at Arbejdet for hannem slaar fejl. København d. 15. Marts 1686.«

LÆREDRENGE: 1684 d. 7. Mai Jens Poulsen f. i »Uederløf her i Landet«. Forl.: M. Chr. Mouritsen og Bent Andersen, Slagter. Løsgiven af M. Thor Jensen »eftersom M. Chr. Mouritsen havde aflagt hannem« til denne Mester.

1692 d. 13. Mai Søren Madsen, f. i Randers. Forl.: Seir Eriksen Grøn, Underfoged paa Christianshavn, og Påsche Nielsen, »Drengens Mestermand«.

SØRENSEN GRINØE (GRENAA) JENS. Mester 1684 d. 2. Mai.

LÆREDRENGE: 1685 d. 4. Juni Bengt Bentsen f. i Halland. Forl.: Adser Suendsen og Anders Andersen »Løsgiffuen och til en erlig Suend giort.«

1685 d. 7. Marts Sivert Pedersen f. i Halland. Forl.: Olle Pedersen, Brændevinsmand, og M. Jens Sørensen.

1685 d. 24. Juni Lars Svendsen f. i Halland. Forl.: Svend Nielsen, Brændevinsbrænder, og M. Jens Sørensen.

1688 Paaske Anders Jensen f. i København. Forl.: Jens Nielsen og Peder Christensen.

1691 d. 25. Mai Mathias Willumsen f. i Stenby Mølle ved Vordingborg. Forl.: Jacob Frederiksen, Tobaksspinder, og M. Jens Sørensen.

1692 d. 18. Juli Johannes Larsen f. i Grinoe (Grenaa) i Jylland. Forl.: Niels Lauridsen Moesen, Skibsmænd, og M. Jens Sørensen.

JENSEN LUND, HANS, Mester 1684 d. 2. Mai.

LÆREDRENGE: 1683 d. 23. Januar Jens Suendsen f. i København. Forl.: Jørgen Boyesen, Prokurator, og M. Christen Laursen Koch.

1684 d. 6. December Jens Hansen f. i København. Forl.: Drengens Far Hans Jensen, Vagtmester, og Mester Hans J. Lund.

1707 d. 25. Juni Anders Andersen f. i København. Forl.: M. Hans J. Lund og Anders Nielsen, Mursvend.

WIEDEWELT, HANS, Mester 1684 d. 2. Mai. 1704 Oldermænd.

LÆREDRENGE: 1684 d. 12. Februar Andreas Lauritsen f. i København. Forl.: M. Lars Mogensen og Lars Hansen, Mursvend.

1684 d. 2. April Niels Hansen f. i København. Forl.: Hans Liflænder, Skoflikker, og Anders Siim, Mursvend.

1686 d. 10. Marts Laurids Mortensen f. i Testrup. Forl.: M. Anders Siim og Rasmus Michelsen.

1687 d. 10. Marts Rasmus Rasmussen Hjort, f. i København. Forl.: Anders Rasmussen, Hjulmand, og Claus Jensen.

1687 d. 18. April Jens Pedersen f. i København. Forl.: Søren Jensen, Brygger, og Peder Hartuigsen, Brændevinsmand.

1689 St. Hansdag Søren Nielsen f. i København. Forl.: Niels Andersen og Niels Børgesen.

1691 d. 8. Februar Jørgen Pedersen f. i Christiansstad. Forl.: Peitter Eigertsen, Billedhugger, og Drengens Broder, Peder Pedersen, Mursvend. Død.

1691 d. 30. September Hans Jochumsen f. i København. Forl.: M. Anders Siim og Nicolai Finche, Tømmermand.

1691 d. 24. Juni Børre Nielsen f. i København. Forl.: Drengens Far Niels Larsen, Mursvend, og Anders Pedersen, Tømmermand.

1694 d. 24. Juni Rasmus Ollsen f. i København. Forl.: Drengens Far Olle Pedersen, Tømmermand, og Lars Simonsen.

1697 d. 29. September Christoffer Pedersen f. i København. Forl.: Hans Sørensen Rumand og Hans Jacobsen.

1698 d. 24. April Jørgen Hansen Rodt f. i København. Forl.: Christoffer Brøcher og Nicolai Finche, begge Tømmermænd.

1700 d. 28. Marts Jens Pedersen f. i København. Forl.: Hans Pedersen, Garver, og Jens Bech, Mursvend.

1704 d. 5. Juli Nicolai Adzersen f. i København. Forl.: Drengens Far M. Adzer Suendsen og Hans Olufsen, Brændevinsmand.

1704 d. 10. November Johan Hermand Berntsen f. i København. Forl.: Hans Jochumsen og Jens Pedersen, Muremestersvende.

1705 d. 30. September Ertman Rathe f. i Danzig. Forl.: M. Hans Wiedewelt og Peder Mathisen.

1705 d. 30. September Jørgen Thygesen f. i Skaane. Forl.: Johan Mortensen og Peter Troelsen i »Linden«.

1705 d. 12. November Søren Jensen f. i København. Forl.: Niels Svendsen og Christen Nielsen Pauli.

»1709 d. 15. April er denne Persons Aar blevet forlænget 1 Aar formedelst han i Værts-
hus haver overfaldet en Svend, Frans Jørgensen. Blev Soldat.«

1705 d. 12. November Peder Pedersen f. i København. Forl.: Peder Pedersen Krog og Hans Povlsen, Skomager. »Er Soldat.«

1705 d. 12. November Hermand Groeman f. i København. Forl.: Svend Svendsen og Anders Jensen.

MOGENSEN, LARS. Mester 1684 d. 2. Mai.

LÆREDRENGE: 1684 d. 12. Februar Olaf Jensen f. i København. Forl.: Hans Olsen, Maltgører, og Hans Tusen, Savskærer.

1684 d. 2. April Christian Dirch f. i København. Forl.: Drengens Far Holger Dirch.

HANSEN PIPPER, HENDRICK. Mester 1684 d. 26. Mai.

LÆREDRENGE: 1686 d. 29. September Ammon Hansen f. i København. Forl.: Gudmand Jensen og Hans Madsen.

1687 d. 26. Januar Laurids Zachariassen f. i København. Forl.: Hans Høbsch og Jens Pedersen.

1689 d. 19. Mai Jens Hansen f. i København. Forl.: M. Jens Christensen og M. Peder Frich.

PEDERSEN SLAGTER, HANS. Mester 1684 d. 8. Juni.

LÆREDRENG: 1685 St. Hansdag Peder Hermandsen f. i Nysted. Forl.: Mathias Christensen og Gert Johansen Magl.

ANDERSEN, HENDRIK. Mester 1684 d. 2. Juli.

LÆREDRENG: 1684 d. 25. August Hans Pedersen f. i Jylland. Forl.: Drengens Far Peder Hansen og hans Farbror Villads Hansen, Tømmermester.

SIGNEDSEN [SIGNELSEN, SIGNESEN, SIGURDSEN] NIELS. Mester 1685 d. 6. April. Oldermænd 1706–1707.

LÆREDRENGE: 1685 d. 29. September Rasmus Turesen f. i Tølløse. Forl.: Olaf Olafsen, Maltgører, og Bjørn Laursen Tømmermester.

1687 St. Hansdag Peder Andersen f. i Malmø. Forl.: M. Adser Suendsen og M. Anders Broch.

1688 Mikkelsdag Hartvig Hansen f. i Virum. Forl.: M. Hendrik Pipper og M. Anders Mortensen.

1692 d. 29. Mai Anders Andersen f. i Glum Sogn. Forl.: M. Anders Mortensen Broch og Anders Knudsen.

1693 d. 28. September Søren Nielsen f. i Otterslev i Brønshøj Sogn. Forl.: M. Morten Ahnemøller og Anders Knudsen.

1697 d. 13. April Hans Rasmussen f. i Høje paa Fyn. »Hans Læretid skal kun angaa 1 Aar eftersom han har været nogle Aar ved Haandværket.«

1697 d. 7. Juni Jørgen Hansen f. i København. Forl.: Anders Knudsen og Hans Jensen. Død.

1697 d. 17. Juni Jørgen Simonsen f. i Roskilde. Forl.: M. Hans Olsen og Anders Knudsen.

»Solldat. 1722 d. 17. Nøvemder er denne Person løsgiven af sin Lære og bekom Lærebrev.«

1697 d. 28. Oktober Rasmus Larsen f. i København. Forl.: Bendt Pedersen og Jacob Jacobsen Borch, Trommeslager.

1698 d. 2. Mai Frans Andersen f. i København. Forl.: M. Hans Olsen og Poul Mogensen, Tømmermand.

1698 d. 2. Juni Anders Andersen f. paa Sjælland i Gliéb. Forl.: M. Hans Olsen og Nicolai Olsen.

1701 d. 3. August Jørgen Olsen f. i København. Forl.: Hans Michelsen Bøcher og Rasmus Bjørnsen.

1702 d. 21. Januar Søren Pedersen f. i København. Forl.: M. Niels Jensen og Hans Seursen.
»Denne Person er vorden Soldat under Land-Millitsien.«

1702 d. 24. Juli Rasmus Pedersen f. i Skaane. Forl.: Mads Pedersen og Jens Roskild.

1702 d. 6. November Maties Hansen f. i København. Forl.: Ole Iversen Sætters og Jens Christensen Roskild.

1705 d. 17. Februar Anders Nielsen (Søn af M. Niels Signedsen) f. i København. Forl.: M. Hans Wiedevelt og M. Hans Olsen.

1705 d. 13. Juli Gudmand Knudsen f. i København. Forl.: Henrich Rochs og Knud Gudmandsen.

706 d. 12. Januar Christopher Hansen f. i København. Forl.: Andreas Nattige, Urtegaardsmand uden for Nørreport og Hans Matisen, Murmestersvend. »Er kommet fra Haandverchet 1706 formedelst en stor grov Forseelse, han begik i Castellet.«

1706 d. 12. Juli Peder Jensen f. i Tranders i Skaane. Forl.: Hans Læremester M. Niels Signedsen og M. Hans Olsen.

1706 d. 4. Oktober Hans Christian Merchel f. i Melbye. Forl.: Jens Pedersen Ranløv og Vincens Merchel.

1707 d. 27. April Christian Henriksen f. i København. Forl.: M. Laurs Erichsen og M. Christian Berg. »Denne Person gav sig fra Handverchet og til Baadsmand 1708.«

MICHELTSEN, RASMUS. Mester 1685 d. 4. Mai.

LÆREDRENGE: 1687 d. 30. Marts Suend Andersen f. i København. Forl.: Drengens Far Anders Jensen og Mads Svendsen, Rebslager.

1687 d. 24. Juni Hans Lauridsen f. i København. Forl.: Anders Pedersen, Snedker, og Niels Nielsen.

1690 d. 7. Juni Bunne Olsen f. i København. Forl.: Mons Børresen og Lars Nielsen, Tømmermand.

SUENDSEN, ADTZER. Mester 1685 d. 18. Mai.

LÆREDRENGE: 1686 d. 15. Mai Jørgen Jensen f. i København. Forl.: Christen Therchelsen, Skrædder, og M. Anders Pedersen.

1689 d. 13. Februar Suend Adtzersen f. i Skaane. Forl.: M. Peder Frich og Jørgen Storm.

1692 d. 10. Marts Suend Pedersen f. i København. Forl.: Hans Far Peder Suendsen og Niels Monsen, Rebslager.

MORTENSEN BROCH, ANDERS. Mester 1685 d. 25. Mai. Oldermænd 1706.

LÆREDRENGE: 1687 d. 24. Mai Daniel Augustinus f. i København. Forl.: Laurids Pedersen og Peder Thorsen. »Kom straks bort af sin Lære.«

1690 Fastelavn Johannes Møller f. i København. Forl.: Albert Siversen og Rolf Giertsen, Skipper.

1693 d. 28. September Niels Andersen f. i København (Søn af M. Anders Mortensen) stod 2 Aar i Lære hos sin Far og det 3die hos sin Farbror M. Peder Mortensen Frich. Ingen Forlovere.

1697 d. 3. April Johan Johansen f. i Helsingør. Forl.: Rolf Giertsen, Skipper og Oluf Suendsen, Skipper.

1699 d. 14. Marts Thue Thuesen f. i Skaane. Forl.: Peder Knudsen Ørn og Jon Christensen.

1702 d. 29. September Jens Ollsen f. i København. Forl.: Lars Chasper Grovsmød og M. Anders Mortensen.

1703 d. 1. Mai Niels Bondesen f. i København. Forl.: Jens Jensen, Brændevinsmand og Jens Chortsen.

1707 d. 28. September Oll Olsen f. paa Christianshavn. Forl.: Hans Venusin og Hans Christensen, Tobaksspinder.

1707 d. 28. September Christen Nielsen f. paa Christianshavn. Forl.: Jens Andersen og Niels Christensen.

RASMUSSEN, JENS. Mester 1685 d. 15. Juni, bor 1689 »Sønden Volden« (d. e. Farvergade).⁶⁰

LÆREDRENGE: 1686 d. 1. November Jens Madsen f. i København. Forl.: Joeb Rasmussen og Hans Jensen.

1688 d. 29. September Ole Nielsen f. i København. Forl.: Anders Andersen, Vantmager, og Hans Schmidt, Garver.

1691 d. 1. Juni Anders Jensen f. i København. Forl.: Drengens Far Jens Zachrisen, Tømmermand, og Ole Ibsen, Tømmermand.

1691 d. 24. Juni Rasmus Jensen f. i København. Forl.: Drengens Far og Læremester Jens Rasmussen.

1693 d. 24. Juni Ertmand Hermandsen f. i København. Forl.: Drengens Far, Hermand Ertmand og Rasmus Rasmussen.

NIELSEN YDSTED, HANS. Mester 1685 d. 20. Juli.

RASMUSSEN, JAKOB. Mester 1685 d. 22. Juli.

LÆREDRENGE: 1686 d. 29. September Henrik Ibsen f. i København. Forl.: Jeppe Clemensden og Michel Enevoldsen.

1688 d. 3. Juni Søren Nielsen f. i Otteslev i Sjælland. Forl.: Christen Andersen og Jørgen Nielsen. Død.

1691 Nytaarsdag Christen Sørensen f. i København. Forl.: Søren Christensen, Graver til Trinitatis Kirke, og M. Jacob Rasmussen.

1693 d. 18. Oktober Hans Pedersen f. i København. Forl.: Oldermænd M. Ole Olsen Kyse og Jens Christensen.

1694 d. 4. August Christen Andersen Buchuold f. i København. Forl.: Daniel Voltius Høpæl og M. Jacob Rasmussen.

1697 d. 24. Juni Otto Hendriksen f. i København. Forl.: Poul Christensen og M. Jacob Rasmussen.

1699 d. 24. Juli Hans Larsen f. i København. Forl.: Drengens Far Lars Hansen og M. Jacob Rasmussen.

1700 d. 29. September Daniel Nielsen Rodt f. i København. Forl.: Peder Jacobsen Lynger og Oluf Andersen Wolgaard.

SIMONSEN, ANDREAS. Mester 1685 d. 10. August. Udfører Murerarbejdet paa Reformert Kirke 1688 (se S. 195).

LÆREDRENGE: 1687 d. 25. Juni Gabriel Larsen f. i København. Forl.: Hans Odense, Skrædder, og Jacob Danielsen.
 1688 d. 29. September Anders Pedersen f. i Slangerup. Forl.: Jens Pedersen, Savskærer, og Anders Bendix, Væver.
 1689 Paaske Laus Hendriksen f. i Skaane. Forl.: Jens Andersen og Mourits Sørensen.
 1692 d. 25. Juni Olle Ammensen f. i København. Forl.: Niels Monsen, Rebslager, og Olbret Peitersen, Styrmand.
 1692 d. 24. Juni Hans Bendixen f. i København. Forl.: Hendrik Røe og Lars Andersen.
 1694 d. 28. September Axel Jacobsen f. i København. Forl.: M. Andreas Simonsen og Dren-
 gens Far Jacob Axelsen.
 1697 d. 24. Juni Jørgen Hansen f. i København. Forl.: Niels Jensen og M. Andreas Simonsen.
 1697 d. 29. September Johannes Andersen Bech f. i København. Forl.: M. Anders Simon-
 sen og Hans Mortensen, Skomager.
 1697 d. 3. April Andreas Simonsen f. i København. Forl.: Drengens Far M. Andreas Simon-
 sen og M. Jacob Rasmussen.
 1700 d. 24. Juni Anders Larsen f. i København. Forl.: M. Jacob Rasmussen og M. Jens
 Roskild.
 1702 d. 24. Juni Peitter Jürgensen f. i København. Forl.: Enevold Knudsen, Urtegaards-
 mand, og M. Jens Roskild. Død.
 1703 d. 1. September Lars Hendriksen f. i København. Forl.: M. Andreas Simonsen og
 Jens Poulsen, Mursvend.
 1705 d. 21. August Jens Andersen f. i København. Forl.: M. Andreas Simonsen og Jens
 Poulsen.

PEDERSEN, JOCHUMB. Mester 1685 d. 5. Okt.

DANIELSEN, JACOB. Mester 1688 d. 15. September. Havde tilsagt Lauget et
 Aar over sin Tid og fik derfor 4 Rdl.

LÆREDRENGE: 1689 d. 24. Juni Bodell(!) Pedersen f. i Skaane. Forl.: Jon Thorstensen og
 Niels Poulsen, bægge Hjulmænd.

1690 d. 3. Marts Anders Bendtsen f. i Halland. Forl.: M. Jacob Danielsen og Enevold
 Knudsen.

1691 d. 23. Februar Poul Poulsen f. i København. Forl.: Anders Sørensen og M. Niels
 Jensen. »Denne Person blev Baadsmænd og døde siden.«

1695 d. 23. Juni Peder Jørgensen f. i Nykøbing paa Lolland (!). Forl.: Søren Pedersen,
 Urtekræmmer, og M. Jacob Danielsen.

1695 d. 29. September Mads Pedersen f. i København. Forl.: M. Jens Sørensen og M. Jens
 Christensen.

1696 d. 20. Juni Jesper Rasmussen f. i København. Forl.: Drengens Far Rasmus Jespersen
 og Borger Snedker. »Kom til Militsen«.

1698 d. 5. Marts Hans Nielsen f. i København. Forl.: Jens Sørensen og Jens Jensen. Hans
 Nielsen maatte give 10 Rdl. til Laugets Fattige, »fordi han ikke efterlevede sin Kontrakt«.

1701 d. 24. Juni Hans Sandersen f. i København. Forl.: Iver Larsen, Brændevinsmand,
 og Olle Børsen, Slagter. »Drog bort til Skaane og haver intet Lærebrev bekommet, dog
 hans Tid er omforløben.« — »1717 d. 17. Juli blev denne Person Løsgiven, eftersom han
 kom igen og bekom da sit Lærebrev.«

1703 d. 29. September Erik Nielsen f. i København. Forl.: Drengens Far Niels Andersen og M. Jens Roskild.
1706 d. 17. November Olle Ollesen Strandnorden f. i København. Forl.: Jens Erlandsen, Tømmermester, og Olle Jensen, Brændevinsbrænder. Blev Soldat.
1707 d. 25. Juni Niels Fredriksen f. i Kallehave. Forl.: M. Jacob Danielsen og Matthis Vil-lumsen, Mursvend.

JENSEN, NIELS. Mester 1689 d. 26. November.

LÆREDRENGE: 1692 d. 24. Juni Hans Hansen f. i København. Forl.: Anders Jørgensen og Drengens Broder Christoffer Hansen. Soldat.
1693 d. 29. September Jens Andersen f. i København. Forl.: Anders Jensen, Skomager, og Chordt Lydersen, Hattemager.
1698 d. 4. September Peder Hansen f. i København. Forl.: Drengens Far Hans Jensen og Hans Olsen, Brændevinsbrænder. Død.
1698 d. 29. September Niels Sørensen f. i København. Forl.: Niels Jensen og Søren Dinesen.
1700 d. 29. September Jochum Jensen f. i København. Forl.: M. Niels Jensen og Jens Niel-sen, Snedker.
1702 d. 24. Juni Axel Eriksen f. i København. Forl.: Lars Larsen og Søren Nielsen, Mur-svende.
1702 d. 11. November Christian Christensen. Forl.: Bendt Thorsen og Hans Suendsen, Maler.
1703 d. 4. November Peder Willadsen f. i København. Forl.: Christoffer Hansen, Mursvend, og Anders Bendtsen, Tobakspinder.
1705 d. 15. August Suend Olufsen f. i København. Forl.: Michel Jensen, Maltgører, og Mi-chel Fielsted.

PEDERSEN, RASMUS. Mester 1690 d. 21. Marts.

»1693 d. 8. April blev Rasmus Pedersen godtgiort af Lauget, for han havde tilsagt Lauget, Penge 4 Rdl. Blev kasseret udi Oldermænden Niels Han-sens Tid.«

LÆREDRENGE: 1692 d. 29. September Rasmus Nielsen f. i København. Forl.: M. Rasmus Pedersen og Anders Bendtsen, Tømmersmand.
1693 d. 24. Juni Jens Sørensen f. i København. Forl.: Jens Pedersen og Troels Pedersen.
1694 d. 24. Juni Hans Christensen f. i København. Forl.: Rasmus Pedersen og Oluf Pedersen.
1697 d. 24. Juli Anders Olsen f. i København. Forl.: Walentin Jochumsen, Tobaksspinder og Bendt Pedersen, Brændevinsmand.

ERICHSEN, JESPER. Mester 1692 d. 23. December.

LÆREDRENGE: 1693 d. 27. Februar Gores Pedersen f.? Forl.: M. Jesper Erichsen og Hans Jacobsen.
1694 d. 29. September Lars Erichsen f. i København. Forl.: Drengens Stiffar og Læremester.
1698 d. 24. Juni Anders Knudsen f. i Halland. Forl.: M. Hans Olsen og M. Jens Roskild.
1699 d. 3. Juni Hermand Hansen Niwenu f. i København. Forl.: Christen Willadsen og Jens Pedersen Schmidt.
1701 d. 24. Juni Johan Wilhelm f. i København. Forl.: Niels Suendsen og Jens Roskild.

»Soldat.« »1705 d. 25. Juni haver M. Jesper Erichsen denne forbenævnte Dreng igien paa ny antagen i Forbundet paa tov Aar.«
1702 d. 15. April Efuert Marchussen f. i Køge. Forl.: Hans Moensen og M. Jens Roskild.
1704 d. 24. Juni Jens Rasmussen f. i Giønge. Forl.: Peder Christensen og Elias Simmensen.
1704 d. 24. Juni Hermand Hansen f. i København. Forl.: Johan Hollænder og Christen Jensen.
1706 d. 30. September Hans Diderich f. i Fredericia. Forl.: Hans Olufsen Wolf og Torsten Hansen.
1706 d. 30. September Hans Pedersen f. i København. Forl.: Leonardus Contzer og Lorens Jäger.
1706 d. 25. Juni Hans Hansen Raagen f. paa Thorsing Land. Forl.: M. Jesper Erichsen og Oldermænd Niels Signedsen.
1706 d. 28. September Peder Jensen Kuul f. i Aalborg. Forl.: M. Esper Erichsen og M. Jacob Danielsen.

JACOBSEN, HANS. Mester 1693 d. 5. Mai.

LÆREDRENGE: 1696 d. 24. Februar Hans Hansen Thees f. i København. Forl.: Hans Far Hans Thees og M. Niels Jacobsen.
1697 d. 25. Juni Wilhelm Hansen f. i København. Forl.: Hans Far Hans Wilhelm og Jens Roskild. »Denne blev Dragonner.«
1702 d. 7. November Hans Hendrik Willadsen f. i København. Forl.: Hans Baltersen Koch.
1702 d. 11. November Erik Nielsen f. i København.

HANSEN, ANDREAS. Mester 1694 d. 21. December. Dræbt 1703 i November paa Købmagergade (se S. 176).

LÆREDRENGE: 1696 d. 29. September Lars Sørensen f. i København. Forl.: Lars Simonson, Brandmand, og Søren Pedersen.
1701 d. 24. Juni Niels Nielsen f. i København. Forl.: Rasmus Nielsen, Mursvend, og Anders Andersen, Brændevinsmand.
1701 d. 24. Juni Peder Olsen f. i København. Forl.: Christoffer Andersen, Tømmermand, og Gudmand Svendsen.
1702 d. 24. Juni Suend Bendtsen f. i Lillerød. Forl.: Thruels Pedersen og Thorsten Hansen.
1703 d. 24. Juni Peder Christoffersen f. i København. Forl.: Thruels Pedersen, Portner, og Jens Pedersen.

BØRGESEN, GUNDER. Mester 1696 d. 6. April.

LÆREDRENGE: 1681 før St. Michaeli, »udi den hellige Trefoldigheds Navn« Børge Gundersen, hans Søn, f. i København. Faderen gaar i Borgen for ham med Haand og Mund.
1683 d. 29. September, »udi den hellige Trefoldigheds Navn«, Christian Andersen f. i Øster Herrested i Skaane. Forl.: Jens Suenson og Jacob Laursen Holst.
1684 d. 27. November, »udi den hellige Trefoldigheds Navn«, Anders Madsen Sneding, f. i Jylland. Ingen Forlovere er anført.
1685 d. 6. Mai Ole Mortensen f. i Klinning i Skaane. Forl.: Ole Andersen.
1685 d. 6. Mai Jens Ebsen f. i Vindblæs. Forl.: Anders Bendsen.
1686 d. 29. September, »udi den hellige Trefoldigheds Navn«, Christen Hansen f. i København. Forl.: M. Gunder Børgesen og Ole Andersen, Mursvend. »Død og Begraven«.
1688 St. Johanni, Frederik Hansen f. i København. Forl.: Hans Jensen og M. Gunder Børgesen. »Denne Person er Soldat«.

1688 d. 29. Juli Hans Nielsen Brant f. i København. Forl.: hans Far M. Niels Brant.
1694 d. 12. Februar Ole Lauridsen f. i København. Ingen Forlovere er anført.
1694 d. 24. Juni Anders Jacobsen f. i København. Forl.: Hans Mathisen.
1694 d. 29. September Hans Mogensen f. i København. Forl.: Jens Hansen.
1694 d. 29. September Hans Jacobsen f. i København. Forl.: M. Gunder Børgesen og M. Jens Roskild.
1702 d. 27. Februar Peder Nielsen f. i Skaane. Forl.: Gunder Børgesen og Simon Abrahamsen.

THOERSEN, BENDT. Mester 1698 d. 31. Marts.

LÆREDRENGE: 1702 d. 6. November Anders Erichsen f. i København. Forl.: Erik Andersen og Boddel(!) Thuesen. »Denne Dreng gav sig til Soldat i sin sidste Tid.«
1702 d. 6. November Jens Nielsen f. i København. Forl.: Jørgen Andersen og Niels Børresen.
1703 Anden Paaskedag Abraham Abrahamsen Bædicher f. i København. »Og saasom han ingen Forlover haver for sig, da synes det ej at gøres fornøden, saasom Drengen selv haver indgaaet denne Kontrakt paa Politikammeret og er indprotokolleret.«
1703 d. 6. November Peder Jacobsen f. i København. Forl.: Anders Hansen og Knud Gudmondson.

BERG CHRISTENSEN, CHRISTIAN. Mester 1698. d. 5. Mai.

LÆREDRENGE: 1699 d. 24. Juni Nicolai Loden f. i København. Forl.: M. Jens Roskild og M. Jesper Erichsen.

1701 d. 29. September Olle Ollssen f. i København. Forl.: Hans Rosenhof og Mads Jensen. Soldat 1703.

1702 d. 24. Juni Poul Nielsen f. i København. Forl.: M. C. C. Berg og M. Jens Roskild.

1703 d. 11. April Oluf Christiansen Berg f. i København. Forl.: Drengens Far og Læremester C. C. Berg og M. Hans Olufsen.

»1705 d. 11. Juni var nogle af Laugets Mestre forsamlede i Oldermænden Hans Wiedelvelts Hus, navnlig M. Niels Engelsen, M. Andreas Sihm og Bendt Toersen anlangende om en Klage, som M. Niels Signelsen (!) gav til Kende og beviste med tvende Kalkmaalere, hvorledes M. Christian Bergs Søn, navnl. Oluf C. Berg, havde hannem uforkammet med grove Ord og Tale beegnet og siden med Truen og Slagsmaal vilde hannem end ydermere tilføjet, hvorfor han af Oldermænden tillige med førnævnte Mestre saa vel som Faderens Samtykke og Overværelse, blev tilkendt at skulle lære 1 Aar over hans første Forskrivelse og Indskrivnings Tid, nemlig fra d. 11. April 1706 og endes igen Aarsdagen 1707 d. 11. April 1713 d. 29. Juli blev denne Person løsgiven og Bekom sit Lærebrev og rigtig udstod sit Strafaar.«

1704 d. 25. Juni Bendt Byrgesen f.? Forl.: C. C. Berg og Peder Jørnsen.

JENSEN ROSKILD, CHRISTEN. Mester 1699 d. 17. April.

LÆREDRENGE: 1707 d. 24. September Peder Jensen f. i København »at lere de erlige Murerhandtverk paa Forbundet i 2 Aar«. Forl.: Hans Nielsen og Børge Laursen.

1709 d. 25. Juni Jørgen Jørgensen Walter f. i København. Forl.: Hans Nielsen og Rasmus Matisen.

NIELSEN, ANDERS. Mester 1699 d. 17. April.

LÆREDRENGE: 1701 d. 23. Mai Rasmus Andersen f. i København. Forl.: Jacob Henriksen, Brændevinsmand og M. Anders Nielsen.
1702 d. 23. Juli Morten Hermansen f. i København. Forl.: Niels Jensen Tømmermand og M. Anders Nielsen. Blev Soldat.
1704 d. 27. Mai Christian Nielsen f. i København. Forl.: Hans Pedersen Svanne og Svend Pedersen, Tobaksspinder, samt M. Anders Nielsen.
1704 d. 30. September Søren Nielsen f. i København. Forl.: M. Anders Nielsen og Søren Sørensen, Knapmager.

THORSEN, HANS. Mester 1700 d. 17. April.

LÆREDRENGE: 1703 d. 24. Juni Niels Bagge f. i København. Forl.: Christian Hansen, Rebslager, og Niels Tommesen Bagge.
1703 d. 24. Juni Frans Jørgensen f. i København. Forl.: Christen Sørensen og Svend Rasmussen.
1703 d. 29. September Søren Andresen f. i Skaane. Forl.: Andreas Suendsen, Skomager, og Andreas Brydelsen, Skomager.
1704 d. 26. Juni Simon Lodvig f. i København. Forl.: Henrik Poulsen og Torsten Nielsen.
1707 d. 5. Septbr. Hans Laursen f. i Kallundborg. Forl.: Ratic Hendriksen Lund og Niels Nielsen Myrer.
1707 d. 30. September Anders Christensen f. i København. Forl.: M. Toer Jensen og M. Anders Hansen.
1707 d. 17. December Atzer Suendsen f. i Skaane. Forl.: Jacob Jensen, Mursvend, og Christen Laursen.

JENSEN, PEDER. Mester 1700 d. 27. April.

LÆREDRENGE: 1701 d. 30. April Johan Nielsen f. i Roskilde. Forl.: M. Anders Broch og Elias Simmenssen.
1702 d. 29. September Gorres Nielsen f. i København. Forl.: M. Jørgen Jensen og Jens Madsen, Mursvend.

JENSEN BAGER, JØRGEN. Mester 1700 d. 27. April.

LÆREDRENGE: 1701 d. 24. Juni Søren Ibsen f. i København. Forl.: Knud Jørgensen og Peder Pedersen. Død.
1701 d. 5. Juli Peder Christensen f. i Præstø. Forl.: Ingel Holt og Lars Larsen.
1702 d. 28. September Frands Laroes f. i København. Forl.: Julius Lafon og Jacobus Robianer. »Denne Person er bleven Soldat.«
1703 d. 24. Juni Christen Nielsen Stær f. i København. Forl.: Suend Pedersen Elstrup og Rasmus Steer, Mursvend.
1703 d. 24. Juni Johan Jørgensen Rasch f. paa Bornholm. Forl.: M. Jørgen Jensen og Johan Christoffer Chruba (!).
1704 d. 4. Februar Knud Andersen Halling f. i Halland. Forl.: Knud Andersen »Chuchebager« og M. Jørgen Jensen.
1706 d. 23. Juni Jens Lorensen f. i Skaane. Forl.: Johan Christoffer Krubbe(!), Skrædder, og M. Jørgen Jensen.
1707 d. 25. Juni Jens Christensen f. i Roskilde. Forl.: Johan Christoffersen Grubbe (!) og M. Jørgen Jensen.

SIMMENSEN, ELLIES. Mester 1702 d. 13. Mai. (Han døde, inden han fik afbetalt sin Skyld til Lauget, der eftergav Enken Resten.)

LÆREDRENGE: 1702 d. 5. November Jacob Nielsen f. i Lindholm i Jylland. Forl.: Lars Larsen og Adser Thorbensen Stads.

1703 d. 10. November Christian Jensen f. i Frederiksborg. Forl.: Christoffer Mønicke, Væver, og Ebbe Moensen, Tobaksspinder. »Er rejst bort til Ostindien«.

1704 d. 4. Februar Hans Christoffersen f. i København. Forl.: Niels Christensen, Tømmermand, og Jens Madsen, Mursvend. Er Soldat.

1705 d. 13. April Johan Nielsen f. i Roskilde. Forl.: Niels Petersen, Vintapper, og M. Hans Thorsen.

1706 d. 12. November Anders Madsen f. i København. Forl.: Ole Jensen og Hans Michelsen, Bødker.

JØRGENSEN, JØRGEN. Mester 1704 d. 11. April.

LÆREDRENGE: 1706 d. 31. Mai Torkild Hansen f. i Roskilde. Forl.: Peder Madsen, Hjulmand, og M. Niels Pedersen.

1706 d. 31. Mai Niels Danielsen f. i København. Forl.: Jens Bendsen, Brændevinsbrænder, og Lauers Madsen, Øltapper.

ERICHSEN, LAURIDS. Mester 1704 d. 11. April.

LÆREDRENGE: 1704 d. 10. November »Een udi Forbundet antaget, ved Navn Peder Christensen, f. i København, paa 2 Aars Tid.« Forl.: Anders Jørsen og Johan Adolph, Skomager. »Blev forfuldt af Retten formedelst een Quindes person og maatte overgive sin Lære derfor.«

1705 d. 17. Mai Peder Mogensen f. i København. Forl.: Nicolai Ollesen og M. Laurids Erichsen.

1705 d. 28. September Jens Jensen f. i København. Forl.: Poul Olufsen, Tømmermester, og M. Jacob Danielsen.

1706 d. 27. Mai Johan Friderich Hansen f. i Norge. Forl.: Oldermænd M. Niels Signedson og M. Laurids Erichsen.

1706 d. 30. September Anders Sørensen f. i Kirkerup. Forl.: Poul Ollesen, Tømmermester, og M. Niels Signedsen.

1707 d. 8. Juli Peder Christensen f. i Jylland. Forl.: M. Niels Signedsen og Christen Laursen.

1707 d. 28. August Søren Sørensen f. i Sjælland. Forl.: M. Niels Signedsen og M. Lauritz Erichsen.

1707 d. 30. September Petter Antonni f. i Lolland. Forl.: M. Laurids Erichsen og Jørgen Rudolph Møller.

1707 d. 21. November Ole Nielsen f. i Nykøbing i Odsherred. Forl.: M. Laurids Erichsen og Claus Slagter.

PEDERSEN, NIELS. Mester 1704 d. 19. April.

LÆREDRENG: 1706 d. 23. Juni Jens Christensen f. i København. Forl.: M. Niels Pedersen og Jens Jensen, Vognmand.

HANSEN, ANDERS. Mester 1706 d. 26. Marts.

»Ovenskreven Mester Anders Hansens Obligation af dato 1706 d. 26. Marts er lydende paa 40 Rdl. til Lauget at betale formedelst forsømmelige Dage hos de Mestre, han arbejdede hos, førend han kom til Bergen i Norge, hvilke er med Laugens og Oldermændens Samtykke bleven afslagen 20 Rdl., som M. Anders Hansen lovede straks at ville betale

tilstaaer jeg underskreven
Oldermænd for Murmestrene
Anders Brock.«

OLSEN, RASMUS. Mester 1706 d. 4. Mai.

LÆREDRENGE: 1707 d. 12. September Rudolph Frederik Barenfod f. i København. Forl.: M. Rasmus Olsen og M. Niels Signedsøn.

1707 d. 30. September Lauers Andersen f. i København. Forl.: N. Niels Signedsøn og Jens Nielsen. »Er ved Attolleriet og var kuns 5 Fiering Aar i Lære.«

SIMON[SEN], ANDREAS. Mester 1706 d. 4. Mai.

LÆREDRENG: 1706 d. 9. Oktober Søren Hansen Tranne f. i København. Forl.: Jens Povelsen, Mursvend, og Morten Nielsen.

HERMANDSEN, ERTMAND. Mester 1706 d. 4. Mai.

NIELSEN, RASMUS. Mester 1707 d. 21. Juli.

PEDERSEN, JENS. Mester 1707 d. 21. Juli.

»1716 d. 12. Marts ankom M. Jens Pedersen og angav sig her for Lauget igen, saasom han paa en 5 Aars Tid haver været borte udi Hs. Kgl. Majsts. Tjeneste for Rytter, hvorpaa han fremviste sine Afskeder, belovede at ville betale sine resterende Ligklædepenge, som er 16 Rdl., til førstkomende St. Michelsdag 1716, samt hvis Tidepenge han kan restere, naar de andre Laugsmestre betalde deres Tidepenge«.

(De resterende Ligklædepenge blev betalt 1723 d. 30. Juni).

BRANDENBURG, ERNST, synes ikke at være bleven Mester i Lauget, men lod sine Læredrenge indskrive (se S. 197).

LÆREDRENGE: 1688 d. 14. April Christoffer Gregersen f. i Roskilde. 1695 d. 12. April løsgiven.

1690 d. 23. December Casper Pedersen f. i København. Forl.: Christen Hansen, Kræmmer, og Christen Jensen. 1695 d. 12. April løsgiven.

1691 d. 28. November Jens Mathiesen f. i Middelfart. Forl.: Albret Lobes, Tømmermand, og Morten Clemmensen. 1695 d. 10. December løsgiven.

1694 d. 24. Juni Gustavus ? f. ?

1695 d. 5. Marts Søren Sørensen, f. ?

KILDEANGIVELSER

Forkortelser: K. D. = Kbhvns. Diplomatorium. Kanc-Brbg. = Kancelliets Brevbøger. R. A. = Rigsarkivet. Rtm. = Rentemesterregnskaber. Rst. A. = Raadstuearkivet. Lp. = Laugsprotokol.

INDLEDNINGEN

¹ K. D. I. 256. Ifølge den Forbindelse, hvori Ordet, Tegllade, forekommer maa den være ældre end 1505. ² K. D. I. 304. ³ Nordiske Fortidsminder 5.-6. Hæfte 285. ⁴ f. Eks. i Aarhus 1657, se Hybertz: Aktstykker ang. Stifts-staden Aarhus II. 190. ⁵ Kanc-Bbg. 1551-55. 5. ⁶ R. A. Rtmsk. 1607-08 fol. 548. ⁷ Scripter. Dan. V. 247. ⁸ Om Comacinerne og deres Forbindelse m. de romerske Byggekorporationer se W. Ravencroft: The Comacines, London 1910. F. Jenner: Die Bauhütten

d. deutsch. Mittelalters 10 f. ⁹ sstd. 32 f. ¹⁰ N. L. Høyens Skrifter II. 296. Jul. Lange: Udvalgte Skrifter I. 338. ¹¹ Jenners anf. Skrift og L. Keller: Zur Geschichte d. Bauhütten u. d. Hüttengeheimnissen Berlin 1898. ¹² Reichensperger: Vermischte Schriften über christliche Kunst 156. ¹³ L. Keller anførte Skr. 12 f. ¹⁴ L. Keller anførte Skr. 12-13. ¹⁵ L. Keller: Die Anfänge d. Reformation u. die Ketzerschulen 39.

FØRSTE KAPITEL

¹ Norske Regnskaber fra 16. Aarhdr. I. 155 og 399. ² Fr. Beckett: Renaissancen i Danmark 63. ³ Kanc-Brbg. 1551-55 87. ⁴ sstd. 230. ⁵ F. R. Friis: Saml. t. Dansk Bygn. og Kunsthist. 194-8. ⁶ Kanc-Brbg. 1596-1602 644. ⁷ sstd. 1584-8 114. ⁸ K. D. II. 280. ⁹ Kanc-Brbg. 1603-8 133. F. R. Friis Saml. II. 10-14. ¹⁰ L. Keller: Zur Geschichte d. Bauh. o. s. v. 3. Lemning: Allgem. Encyclopedie d. Freimaurerei, se under Grade. ¹¹ K. D. II. 443. ¹² Kanc-Brbg. 1566-70 591. ¹³ Rtm. R. A. 1594-5 f. 300. ¹⁴ F. R. Friis: Saml. I. 202. Det er Will.

v. Paaschen, der faar Bestalling som Bygmester, se Grundtvig: Meddelelser fra Rentekammerarkivet 1872 194. ¹⁵ Ang. Willum Poulsens Mesterindtegnelser se 213. ¹⁶ Friis: Saml. II. 16. ¹⁷ Tegning til eller af Sofie Amalienborg findes i Antikv.-top.-Arkiv med Borrhi's Signatur. ¹⁸ For Listen over de kgl. Bygmestre henvises engang for alle til Navnregistrene i Kanc-Brbg., K. D., Friis' Samlinger I. og II. og Fr. Beckett: Renaissancen i Danmark.

ANDET KAPITEL

¹ En »Kam« var en svær, muret Dæmning, der førte tværs over en Vandgrav for at holde Vandet paa den ene Side oppe i et højere Plan end paa den anden. Kamme var i Reglen anbragt tæt ved de foran Byporten anbragte Broer over Voldgraven. ² Bag Tøjhuset var der to Rundeler eller Skanser, den ene, hvor nu Christian IV.s Bryghus staar, den anden for Enden af Tøjhusgade. ³ Rtm. R. A. 1610-11 f. 625. Den nye Kirke paa Mønten var den Kirke, Christian IV. vilde opføre paa det gamle St. Clare Klosters Grund, se O. Nielsen: Københavns Hist. o. Beskr. IV. 83. ⁴ Løngangen var en muret Bro, der førte bag ud fra Slottet og Slots- holmen over Havnen til det gamle Fæst- ningstaarn paa Vandkunsten, hvis Grund ligger under Stenbroen lige ud for Nr. 3. Springvandet paa Slotsholmen betegner det Sted, hvor Løngangen begyndte. ⁵ »Dril- haven« (smlg. engelsk to drill) var en Øvel- sesplads, Turnerplads og Ridebane, i den gamle Vingaard, som vi endnu har et Minde om i Vingaardstræde. Det var i Modsætning til de her byggede Skipperboder eller Baads- mandsboder, at de senere, uden for Byen,

mellem Helsingørsvejen og St. Anne Bro op- førte Skipperboder fik Navnet Nyboder. Navne som Laksegade, Hummergade, Nel- likegade o. s. v. viser, at Christian IV. i sin nye Sømandsby har fulgt samme System for Gadenavne som i den gamle. ⁶ Om Tyge Brahes tidl. Gaard se O. Nielsen: Kbhvns. Hist. o. Beskr. IV. 363. I det runde Taarn - »Køge Barfred« - paa Bastionen ud for Løn- gangsstræde, det ses endnu, afbrudt, paa Jan. v. Wijcks Stik (se dette) - foretog han sine første Observationer i København. ⁷ »Løn- porten« var en hvælvet Port, der førte gennem gml. Østervold ud til en Bro over Stadsgraven. Ad denne Vej kørte eller red Christian IV. i Reglen ud til Rosenborg fra Københavns Slot. Lønporten har ligget midt imellem Landemærket og Gaden af samme Navn. ⁸ Om St. Clare Klosterkirke se oven- for ³). ⁹ »Spisehuset« d. e. den senere Gæste- gaard »Store Lækkerbidsken« for Enden af Amagertorv. ¹⁰ nu Nr. 46 ved Gl. Strand, Christoffer Walkendorffs gamle Gaard.

For dette Kapitels Vedkommende henvi- ses til v. Wijks Billede af Kbhvn.

TREDIE KAPITEL

¹ Findes i R. A. ² Rtm. 1595-6 fol. 270 og 1596-7 f. 261. ³ K. D. V. 7-8. ⁴ Tidsskrift f. Kunstin- dustri 1892 161. ⁵ Kanc-Brbg. 1622 451. ⁶ K. D. V. 22. ⁷ Chr. IV. egh. Br. IV. 48. ⁸ Bering Liisberg: Rosenborg 103 f. ⁹ Chr. IV. egh. Br. IV. 127. ¹⁰ sstd. VII. 37. ¹¹ K. D. II. 383.

¹² K. D. II. 589. ¹³ K. D. II. 594. ¹⁴ Secher: Cor- pus Const. Dan. III. 675. ¹⁵ K. D. II. 666, V. 51, 72. ¹⁶ Secher: Corpus Const. Dan. IV. 27. ¹⁷ K. D. II. 666. ¹⁸ Secher: Corpus Const. Dan. III. 676. ¹⁹ Chr. IV. egh. Br. I. ²⁰ Se- cher: Corpus Const. Dan. III. 72-73.

FJERDE KAPITEL

S. 62 Skraaen - trykthos Nyrop: Kbhvns. Mu- rer- og Stenhuggerlaug 353 ff. findes i R. A. i Saml. af Kbhvns. Laugsartikler 1608-56 fol. 128-136. ² Lp. II. f. 70. ³ Lauget var samlet 1629 d. 6. Mai i Anledning af en fra Kongen indløben Ordre, at to Laugsmestre skulde

gaa med hans Orlogsskibe, neml. til mulige Fæstningsarbejder paa Slesvigs Østkyst el- ler paa Øerne dær. ⁴ K. D. I. 150. ⁵ K. D. I. 170. ⁶ Secher: Corpus Const. Dan. I. 49. ⁷ sstd. III. 74. ⁸ Lp. II. 61. ⁹ Lp. I. f. 1, Lp. II. f. 19, se S. 213. ¹⁰ Lp. II. f. 86. ¹¹ K. D. VI. 60.

FEMTE KAPITEL

¹ K. D. 441. ² Rtm. 1613-14 og 1614-15. ³ Nyrop: Murer- o. Sthggrl. 359. ⁴ Lp. II. 90. ⁵ Lp. II. 114. ⁶ Nyrop: Danmarks middelald. Laug og Gilder II. 123 3. ⁷ K. D. III. 88. ⁸ Lp. II. 30. ⁹ Rst. A. Murerlaug. Svendeprotokol 1624-1759 f. 1. ¹⁰ Nyrop: Murer- o. Sthgggl. 359. ¹¹ K. D. III. 79, 87, 119. ¹² Nyrop: Murer- o. Sthgggl. 360. ¹³ Lp. II. 61. ¹⁴ Lp. II. 62. ¹⁵ Lp. II. 114 se Mesterfortegnelsen. ¹⁶ Nyrop: Murer- o. Sthgggl. 362 f. ¹⁷ Friis: Saml. II. 30-31. ¹⁸ Lp. II. 99. ¹⁹ sstd. 101. ²⁰ Nyrop: Murer- o. Sthgggl. 364. ²¹ K. D. V. 44. ²² R. A. Højesterets Stævningsb. 1662 35. ²³ og ²⁴ Lp. II. 110. ²⁵ sstd. 111. ²⁶ Rst. A. Nr. 35. Murerl. Svendebog 1. ²⁷ sstd. f. 2. ²⁸ Chr. IV. egh. Br. III. 454, IV. 167, Lp. II. 86. ²⁹ Lp. I. 41, II. 37, 50, 41. ³⁰ O. Nielsen: Kbhvns. Hist. V. 282-92. ³¹ Lp. II. 98. ³² K. D. II. 292, 305, 320, 362, 455. ³³ K. D. II. 768. ³⁴ K. D. III. 139. ³⁵ Lp. II. 50. ³⁶ Lp. II. 61. ³⁷ Lp. II. 583. ³⁸ G. Schanz: Die deutschen Gesellenverbände 258 f. ³⁹ Heimsch: Handwerksbrauch d. alten Steinhauer o. s. v. (1872). ⁴⁰ F. Jenner: Die Bauhütten d. deutschen Mittelalters 89, Nyrop: Murer- o. Stenhuggerl. 145. ⁴¹ Lp. 102. ⁴² Nyrop anf. Værk 360. De af Forfatteren her foretagne Tekstrettelser skulde synes ganske overflødige. ⁴³ Lp. II. 98. ⁴⁴ Lp. II. 20, 94, 96. ⁴⁵ Nyrop anf. Værk 380. ^{46, 55} Lp. II. 86, 97, 102, 94, 88, 111, 112, 34 - 49, 50, 54, 41, 70, 84, 2. ⁵⁶ Lp. II. 85. ⁵⁷ Lp. I. 67. ⁵⁸ Lp. II. 86. ⁵⁹ Lp. II. 88. ⁶⁰ Lp. I. 97. ⁶¹ Lp. II. 101. ⁶² Lp. II. 50. ⁶³ Lp. II. 37. ⁶⁴ Lp. IV. 100. ⁶⁵ Lp. II. 10.

SJETTE KAPITEL

¹ Lp. II. 19. ² K. D. III. 67. ³ Lp. II. 52. ⁴ Lp. Murerl. Svendebog f. 15 ff. ⁸ Lp. II. 110. ⁵ Lp. II. 93. ⁶ Lp. I. 66. ⁷ Rst. A. ⁹ Lp. I. 158. ¹⁰ Lp. II. 57.

SYVENDE KAPITEL

¹ Nyrop anf. Værk 366 ff. ² K. D. VI. 455. ¹⁶ Lp. II. 8. ¹⁷ Sjæll. Reg. 1681 Nr. 40. ¹⁸ Lp. ³ Lp. II. 115. ⁴ R. A. Embedsudn. u. Rtkmr. 1660. 6. Juli. ⁵ R. A. Sjæll. Tegn. 1660 30. Aug. I. 148. ¹⁹ Lp. I. 198 f. ²⁰ Lp. I. 215. ²¹ Lp. II. ⁶ K. D. VI. 441. ⁷ K. D. VI. 490. ⁸ K. D. VI. 116. ²² Lp. III. 57. ²³ Lp. II. 116 f. ²⁴ Rst. A. ⁹ Nyrop anf. Værk 377. ¹⁰ Lp. II. 116 ff. Murerl. Svendenes Straffebog. ²⁵ sstd. 93. ¹¹ Lp. II. 6. ¹² Sjæll. Reg. XXXVIII 669. ¹³ K. ²⁶ Oplysningerne om Livet paa Svendekroen er hentede fra Straffebogen. ¹⁴ Lp. II. 23. ¹⁵ K. D. II. 712.

OTTENDE KAPITEL

¹ og ² R. A. Sjæll. Reg. Nr. 402. ³ Nyrop anf. ⁷ Lp. III. 156. ⁸ Lp. IV. 156. ⁹ Lp. II. 2. ¹⁰ Lp. ⁴ Værk 79. ⁴ R. A. Sjæll. Reg. 1682 Nr. 135. IV. 3. ¹¹ Lp. IV. 156. ¹² Lp. IV. 124. ¹³ Lp. II. ⁵ O. Nielsen: Kbhvns. Hist. V. 293. ⁶ sstd. 115. ¹⁴ Lp. IV. 31, 92. ¹⁵ Lp. IV. 100.

NIENDE KAPITEL

¹ O. Nielsen: Kbhvns. Hist. V. 238 f. ² K. D. ⁹ K. D. V. 86 f. VII. 713. ³ K. D. VIII. 46. ⁴ R. A. Sjæll. Tegn. ¹⁰ K. D. V. 249. ¹¹ K. D. VII. 688 ff. ¹² O. Niel- ⁵ R. A. Sjæll. Tegn. 1708 1707 Nr. 21 og 240. ⁶ R. A. Sjæll. Tegn. 1708 ¹³ O. Nielsen: Kbhvns. Hist. V. 34. ¹⁴ R. A. Sjæll. Reg. ⁷ Bering Liisberg: Kunstammeret 126 f. ⁸ R. XXXVIII 244. ¹⁴ R. A. Afregn. XII. 8. ¹⁵ Chr. ⁹ K. D. V. 86 f. Bruun: Det store kgl. Bibliotek 5. ¹⁶ Om

Alb. Mathiesens Byggevirksomhed se Reg. i K. D. ¹⁷ O. Nielsen: Kbhvns. Hist. V. 2 ff., 530, 542, K. D. V. 762. ¹⁸ K. D. VI. 424. ¹⁹ sstd. 427. ²⁰ sstd. 426. ²¹ sstd. 427. ²² se foran I. 17. ²³ Sjæll. Tegn. XXXVII. 455. ²⁴ sstd. 739. ²⁵ K. D. VI. 597. ²⁶ Ny kgl. Saml. fol. Nr. 1396 n. ²⁷ Personalhist. Tidsskr. 2 R. III. 290. ²⁸ Kbhvns. Huse og Indv. efter Branden 1728 257. ²⁹ K. D. VII. 690. ³⁰ Kbhvns. Huse og Indv. e. Branden 1728 36. ³¹ Børge Jansen: De Reformerte i Dnmk. 38. ³² O. Nielsen: Kbhvns. Hist. V. 58, 59, 95, 133, 396. ³³ Bestalingsprotokol 1697-99 108. ³⁴ K. D. VII. 594.

³⁵ K. D. VII. 622 og VIII. 155. ³⁶ K. D. VII. 759 og 784. ³⁷ K. D. VIII. 94. ³⁸ »Arkitekten« IX. ³⁹ K. D. VII. 727. ⁴⁰ K. D. VIII. 1. ⁴¹ K. D. VII. 700 og VIII. 9. ⁴² Om »Grundslag« ved Slutteriets Opførelse se O. Nielsen: Kbhvns. Hist. V. 540. ⁴³ Om Højtideligheden paa Hveen se Tyge Brahe: Astronomiae instauratal mechanica f. H. 3. ⁴⁴ Krause: Kunsturkunden I. 65, II. 171. ⁴⁵ Schauberg: Symbolik d. Freimaurerei I. 601. ⁴⁶ Extraordinaire Relatonier 1684. — »Grundslaget« lød endnu, da Kong Frederik VIII. lagde Grundstenen til det ny Christiansborg.

LAUGSMESTRE OG LÆREDRENGE

Forkortelser: Br. = Chr. IV.s egenhændige Breve. K. D. = Københavns Diplomatorium. K. D. Reg. = Navneregistret i samme. N. Dgb. = Nyrop Chr. IV.s Dagbøger, 1825. M. Borgere = Marquard: Københavns Borgere 1659.

¹ N. Dgb. 18. ² K. D. II. 618. ³ Bruun: Københavns Hist. ⁴ N. Dgb. 151. ⁵ Bering Liisberg: Rosenborg 226-7. ⁶ K. D. VI. Reg. ⁷ Hist. Meddelelser o. København VII. 96. ⁸ K. D. VI. Reg. ⁹ do. ¹⁰ K. D. V. 518. ¹¹ Museum 1896. 30. ¹² R. A. XII. Nr. 14, 15. ¹³ Saml. t. Jysk Hist. o. Top. III. 354. K. D. I. og VI. Reg. ¹⁴ Br. III. K. D. I. 489, III. 234, V. 161-2, 171, 180, 783-5, VI. 60. ¹⁵ Hist. Meddel. o. Kbhvn. III. 503 ff. ¹⁶ K. D. VI. Reg. ¹⁷ K. D. IV. 791, V. 511, 520, I. 747-8, II. 824. ¹⁸ M. Borgere 42. ¹⁹ K. D. I. og II. Reg. ²⁰ K. D. V. 762, VI. 264, 268, 313, 597. ²¹ Arkitekten IX. 248, 262. ²² M. Borgere 36. ²³ K. D. VI. II. I. Reg. ²⁴ M. Borgere 113, 460. ²⁵ K. D. V. 511, 520, I. 663, 667, 701. ²⁶ Resenius Inscriptiones Hafn. 206 f. ²⁷ K. D. VI.

Reg. ²⁸ sstd. ²⁹ sstd. ³⁰ sstd. ³¹ K. D. I. Reg. ³² K. D. I. 489. ³³ Arkitekten IX. 262. ³⁴ K. D. I. og II. Reg. ³⁵ M. Borgere 42, 107. ³⁶ K. D. I. og III. Reg. ³⁷ K. D. I. Reg. ³⁸ R. A. Afregn. XII. 29. ³⁹ K. D. I. Reg. ⁴⁰ K. D. I. og II. Reg. ⁴¹ K. D. II. og III. Reg. ⁴² R. A. Afregn. XII. Nr. 17 og 10, Bruun: St. kgl. Bibl. 5. ⁴³ K. D. I. og III. Reg. ⁴⁴ K. D. I. og II. Reg. ⁴⁵ M. Borgere 122. ⁴⁶ K. D. I. og II. Reg. ⁴⁷ K. D. VI. 748. ⁴⁸ K. D. I. og II. Reg. ⁴⁹ M. Borgere, 127. K. D. II. og III. Reg. ⁵⁰ R. A. Afregn. XII. 27. ⁵¹ M. Borgere 30, 99, K. D. I. og II. Reg. ⁵² K. D. II. Reg. ⁵³ K. D. II. og III. Reg. ⁵⁴ K. D. III. Reg. ⁵⁵ sstd. ⁵⁶ K. D. II. og III. Reg. ⁵⁷ K. D. III. Reg. ⁵⁸ sstd. ⁵⁹ K. D. V. 794. ⁶⁰ K. D. III. Reg.

NAVNE- OG SAGREGISTER

Navne paa Murmestrene inden Laugets Oprettelse, som er anført S. 37—47 i alfabetisk Orden, er ikke medtaget her lige saa lidt som Læredrengenes Navne. En skreven Fortegnelse over disse vil blive vedlagt Laugsprotokollerne, der fremtidig vil være at finde i Københavns Raadstuearkiv.

- Adam, Hans 105, 221.
Ahnemøller, Casper 91, 105, 136, 151 f., 250.
Ahnemøller, Martin 286.
Altmann, Cornelius 30.
Andersen, Jens 274.
Andersen, Hendrik 289.
Andersen, Søren 222.
Andorf, Hans 26, 30.
Antwerpen, Hans v., se Andorf.
- Baetiaz, Dominicus 32.
Bache, Johannes 197.
Bager, Jacob 222.
Baltzersen, Herman 139 f., 287.
Barchmann, Hans 32.
Barchmann, Lennert 98, 116, 120, 222.
Baumann, Herman 184 f.
Behm, Anders 234, 242.
Behm, Morten 274.
Berg, Christian Christensen 173, 186, 295.
Bernier, Jacob 33.
Biener, Samuel 114.
Biørnsen, Gunner se Børresen.
Blasius, Lennert 35.
Bogardt, Jesper 33.
Borch, Hans 32.
Borrhi, F. G. 30, 192 ff.
Brandenburg, Ernst 172 f., 197 ff., 298.
Brandordning 182.
- Brandt, Anders 91, 143, 263.
Brandt, Niels Jensen 279.
Brandin, Philip 32.
Broch se Mortensen.
Bræt, det sorte 177.
Bussart, Martin 22, 30.
Byggehytterne 14 ff.
Bøcher, Antoni 230 ff.
Børresen, Gunner 237, 273.
Børresen, Gunder 294.
- Caries, Nichel 31.
Caspersen, Christoffer 64, 220.
Christensen (Roskilde), Jens 186, 283.
Christensen, Søren 270.
Corneliszen, Willum 32, 181.
- Danielsen, Jacob 292.
Davidsen, David 52, 65, 81, 112, 219.
Deger, Decker, Christoffer se Teeger, Teucher.
Dunker, Peter de 30.
- Engelsen, Niels 152, 168, 186, 276.
Entrepreneurer 197.
Erichsen, Jesper 186, 293.
Erichsen, Laurids 297.
- Fischer, Hans Fr. 90, 91, 166 f., 190, 192, 259 f.

- Flech, Christoffer 216.
 Flech, Mads 234, 242, 247.
 Floresen, Jacob 31.
 Floris se Floresen.
 Folmart, Bastian 3.
 Forskænkning 120 ff., 144 ff.
 Frandsen, Hans 114.
 Freck, Anders 83, 91, 114, 225, 237, 240-242, 255, 275.
 Freck, Peder Mortensen 280.
 Freiberg, Hans v. 32.
 Freiberg, Jørgen v. 32.
 Fry, Didrik 33.
 Fund, Morten 93.

 Geyer, Jacob 105, 151, 249 f.
 Grafen, Willum 32.
 Gressel, Adam 224.
 Gros, Christoffer 182.
 Grundslag 201.

 Handwerksbrauch u. Gewohnheit 100 ff.
 Hamb, Jørgen 224.
 Hansen, Anders 176, 186, 294.
 Hansen, Anders 297.
 Hansen, Christen 91, 110, 147, 256.
 Hansen, Erik 222.
 Hansen (Pipper), Henrik 289.
 Hansen, Knud 91.
 Hansen, Niels 282.
 Hansen, Oluf 91, 111.
 Haven, Lambert v. 36.
 Hermansen, Ertman 298.
 Hesz, Heesz, Claus 82, 88, 90, 91, 136, 146 f., 153, 191, 239, 269 f., 272.
 Holbek, Rasmus 222.
 Hollænder, Hans 223.
 Hundemordet 104 ff.

 Indgangspenge 66-73, 138 f., 156, 169.

 Jacob Bygmester 22, 30.
 Jacobsen, Hans 294.
 Jacobsen, Niels 216, 285.
 Jacobsen, Peder 196.
 Jansen, Evert 36, 194 ff., 294.
 Jensen, Anders 116, 220.

 Jensen (Roskild), Christen 295.
 Jensen (Lund), Hans 288.
 Jensen, Hans (d. æ.) 91, 168, 253.
 Jensen (Samsing), Hans 116, 168, 281.
 Jensen, Jens 91, 268 f.
 Jensen (Bager), Jørgen 171, 296.
 Jensen, Knud 256 f.
 Jensen, Niels 293.
 Jensen, Peder 186.
 Jensen, Peder 296.
 Jensen, Svend 245.
 Jensen (Munk), Simon 149 f., 252.
 Jensen, Thor 168, 277.
 Jespersen (Thune), Jens 281.
 Jopsen, Hans 244.
 Josephsen, Paasche 44.
 Jungmann, Mikkel 34.
 Jørgensen, Jørgen 297.
 Jørgensen, Thomas 86, 91, 266.

 Klingenbech, Frederik 30.
 Kredensen se Velkomsten.
 Kryn, Dirch 189 f.
 Kuhl, Hans 217.
 Kyese se Olufsen, Oluf.
 Køge se Sørensen, Morten.

 Laden 97 ff.
 Lambertsen, Bent 52.
 Lange, Bertel 33.
 Lange, Jørgen 245.
 Langhammer, David 186, 287.
 Laugsgilder 157 f.
 Laugshus 64, 116, 196.
 Laugsinventar 114, 116.
 Laugsskrivere se Biener, Samuel; Frandsen, Hans og Olufsen, Hans.
 Laugsskraaer og Artikler 62 ff., 79, 80, 87, 130 ff., 133.
 Laursen, Gregers 91, 239, 249.
 Lewe, Løwe, Simon 246.
 Liffuert (Lennerd), Christoffer 95, 229.
 Lønforhold 74 ff.
 Læredrenge 117.

 Madsen, Jens 91, 115, 120 f., 190 f., 197, 239 f., 248.

Madsen, Joseph 33.
 Madsen, Rasmus 91, 248.
 Mandrup se Nielsen, Rasmus.
 Mathiesen, Albertus 36, 95, 190, 194, 255.
 Mesterstykke 126, 142.
 Mestersvendeaaret 72.
 Mestre o. Svende 26, 87.
 Michelsen, Niels 222.
 Michelsen, Rasmus 290.
 Mogensen, Lars 289.
 Mortensen (Broch), Anders 290.
 Mouritsen, Christen 287.
 Müller, Henrik 93 f., 248.
 Müller, Fr. og N. 195, 197.

 Neesch se Nitsche.
 Nielsen, Anders 168 f.
 Nielsen, Anders 295.
 Nielsen (Ysted), Hans 291.
 Nielsen (Mandrup), Rasmus 52, 81, 95, 112,
 115, 228.
 Nielsen, Rasmus 298.
 Nielsen, Simon 151, 245, 246-248.
 Nielsen, Tord 271.
 Nitsche, Morten 43, 217.
 Nyborg, David 34.

 Olsen, Rasmus 298.
 Olufsen, Hans 112, 114, 168, 186, 262 f.
 Olufsen [Olesen], Hans 284 f.
 Olufsen, Jacob 89, 91, 265 f.
 Olufsen, Johannes 279 f.
 Olufsen, Niels 90, 271.
 Olufsen (Kyese), Oluf 173, 282.
 Olufsen (Kyese), Peder 272.
 Olufsen, Søren 272.
 Olufsen, Thorben 147, 279.
 Opbergen, Antonis v. 31.
 Overbeck, Hercules 30.
 Ouerdick, Laurits 31.

 Paaschen, Hans v. 30.
 Paaschen, Willem v. 32.
 Pedersen (Drejer), Anders 278.
 Pedersen, Bartholomæus 91, 241, 247, 254.
 Pedersen, Christoffer 279.
 Pedersen, Ebbe 91, 243.

Pedersen (Slagter), Hans 289.
 Pedersen, Jacob 235.
 Pedersen, Jens 237.
 Pedersen, Jens 298.
 Pedersen, Jochum 292.
 Pedersen (Kragelund), Mads 218.
 Pedersen, Niels 297.
 Pedersen (Kruse), Poul 91, 251, 255.
 Pedersen, Rasmus 293.
 Pedersen, Søren 86.
 Pelli M. o. D. 199 f.
 Persen, Mads 112.
 Philipsen, Peder 152 f., 275 f.
 Pietersen, Bernt 32, 38, 49.
 Pitter 30.
 Pott, Henrik 222.
 Poulsen, Willum 27, 63, 70 f., 118, 122, 211-215.

 Rasmussen Randers, Christen 218.
 Rasmussen, Isach 52, 91, 100, 112, 123, 220,
 225-228, 237, 246.
 Rasmussen, Jacob 291.
 Rasmussen, Jens 291.
 Rasmussen (Prest), Jens 186, 219, 237.
 Rasmussen, Peder (fra Slagelse) 123, 245.
 Rasmussen, Peder 91, 153, 191, 264.
 Rasmussen, Peder 293.

 Salzburg, Hans 220.
 Saxe, David 223.
 Scharwerk 109.
 Schultes, Thomas Th. 172.
 Schyatts, Hans 69, 224.
 Schøffel, Jørgen 52, 83, 219, 229, 241.
 Siebe, Jan 23.
 Signedsen, Niels 186, 200, 289.
 Sigurdsen se Signedsen.
 Simesen, Elias 200, 297.
 Simesen se Signedsen.
 Simonsen, Andreas 186, 196, 200, 291.
 Simonsen, Jacob 283.
 Simonsen, Andreas 298.
 Simonsen, Simon 217.
 Stenhugger, Bygmester, Murmester 25.
 Stenwinkel, Hans d. æ. 21, 31.
 Stenwinkel, Hans d. y. 27, 34 f., 52.
 Stenwinkel, Hans d. yngste 36.

- Stenwinkel, Lorens 34.
 Stenwinkel, Oluf 35, 84-86, 181.
 Stenwinkel, Willem 34.
 Strelle, Balzer 86, 244.
 Svendelaug 93-96.
 Svendsen, Adser 169.
 Svendsen, Hans 64, 223, 290.
 Sørensen (Grenaa), Jens 168, 170, 287.
 Sørensen, Mathias 82, 88, 91, 136, 147, 152,
 191, 267 f.
 Sørensen (Køge), Morten 43, 57, 215.
 Sørensen (Jyde), Niels 71, 91, 111, 225, 235-238,
 248, 255 f.
 Teeger, Christopher 91, 110, 239, 247, 257.
 Teucker se Teeger.
 Therkelsen, Steen 153 f., 273 f.
 Thimian, Jørgen 65, 69, 81 f., 112, 119, 230-234.
 Thomassen, Th. se Schultes.
 Thorsen, Bent 295.
 Thorsen, Hans 200, 206.
 Thygesen se Thøgersen.
 Thønnesen, Herman 59, 120, 219, 224.
 Thøgersen, Søren 91, 111, 236, 244, 254 f.
 Tidepenge 77, 165.
 Ulykkesforsikring 184 f.
 Valiant, Antonius de 33.
 Velkomsten 97, 114 f., 121.
 Verpoorten, Lennert 32.
 Walgenstein, Thomas 181.
 Weigant, Morten 34, 215 f.
 Wiedewelt, Hans 116, 186, 195 f., 288.
 Wilcken, Claus 52, 220.
 Wulff, Hans 220.
 Wulff, Simon 46, 218.
 Ziert, Bertel 218.

BILLEDFORTEGNELSE

Middelald. Murværk paa Gl. Torv	9	Bagbygning i Antoniestræde	107
Gaardfaçade, Gl. Estrup	25	Vesterport under Nedrivning	113
Ruin af Taarnet ved Jarmersgab	27	Gaardinteriør fra Dronningens Tværg.	119
Badstuen v. Frederiksborg	29	Lærebrev fra 1639.	124
Billede af København 1611	32	Kastellet, Norges Port	129
Christian IV.s Bryghus	33	Rosenborg Slotsport	133
Christian IV.s Galejbygning	35	Hus paa Hjørnet af Gothersg. og Regneg.	137
Proviantgaarden	49	Den Grønbeckske Gaard	141
Rosenborg efter Tegning i Brit. Mus	55	Byggeplads paa Hjørnet af Gothersgade og St. Kongensgade.	145
Rosenborg, Gavlfigurer paa Porthus	57	Reimer Wildes Gaard paa Christians- havn	149
Rosenborg, Grønne Bro	59	Hus i Nyhavn	157
Facsimile af Side i Laugsprot.	64	Kvæsthuset	161
Rosenborg	67	Stokhuset, Gaardinteriør	171
Holmens Kirke	71	Østervold Nr. 12	179
Den saakaldte Dyvekes Gaard	75	Østervold Nr. 12, Porten.	183
Børsen	79	Huse paa Hjørnet af Dronningens Tvær- gade og Adelgade.	187
Runde Taarn	83	Mikkel Vibes Gaard.	193
De seks Søstre	87	Facsimile fra Laugsprotokol	211
Facsimiler fra Laugsprot. 91 og 92		Facsimile, Skrift i Laugsprot.	213
Kunstammerbygningen	95		
Admiralgaarden	99		
Huse i Antoniestræde	103		

INDHOLDSFORTEGNELSE

Indledning	7
1. Fra Christian III. til Frederik IV. o. 1520—1700 . .	21
2. Christian IV.s Murmestre inden Laugets Stiftelse	37
3. Christian IV. og Haandværket. Laugets Stiftelse .	48
4. Laugsskraaen paa Papiret og i det daglige Liv . .	62
5. Mestre og Svende	74
6. Læredrenge	117
7. Opløste Forhold. — Mestre, Svende og Dreng. Laugsgilder og Laugsløstighed	124
8. Christian V.s Forordning om Haandværk. — Skraaen af 1683. — Mesterindskrivninger og Dren- gekontrakter	154
9. Urolige Folk. — Bygmestre og Svende. — Entre- prenører. — Ulykkesforsikring. — Fortids Arv . .	174
Laugets Oldermænd og Hossiddere	205
Laugsmestrene og deres Læredrenge	209
Kildeangivelser	299
Navne- og Sagregister	303
Billedfortegnelse	307

BOGEN
ER TRYKT HOS
J. JØRGENSEN & CO., IVAR JANTZEN.
KLICHEERNE ER UDFØRT I F. HENDRIKSENS
REPRODUKTIONS-ATELIER. FRISE,
INITIAL, VIGNETTER TEGNET
AF RICHARD BØCHER.
TRYKNING SLUTTET
DECEMBER

1924

